

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLETİŞİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

**İYİ NİYETLİ KÖTÜ ADAMLAR: SİNEMADA GÜNCEL
KÖTÜLERİN VE GÖRELİ KÖTÜLÜĞÜN DOĞASI ÜZERİNE**

Muhammed Oğuzhan ŞAHİN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Dr. Öğr.Üyesi Çiğdem Çalapkulu

Mayıs – 2022

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**İYİ NİYETLİ KÖTÜ ADAMLAR: SİNEMADA GÜNCEL
KÖTÜLERİN VE GÖRELİ KÖTÜLÜĞÜN DOĞASI
ÜZERİNE**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Muhammed Oğuzhan ŞAHİN

Enstitü Anabilim Dalı: İletişim Bilimleri

**Bu tez 18/05/2022 tarihinde online olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri bulunan jüri
üyeleri tarafından Oybirliği ile kabul edilmiştir.**

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ
Doç. Dr. Sevim Koçer	Başarılı
Doç. Dr. Cengiz Erdal	Başarılı
Doç. Dr. Çiğdem Çalapkulu	Başarılı

ETİK BEYAN FORMU

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim.

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

Evet ☐

Hayır ☒

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.)

Muhammed Oğuzhan ŞAHİN

18/05/2022

İÇİNDEKİLER

ŞEKİL LİSTESİ	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM: AHLAK, ETİK VE DİĞER KAVRAMLAR.....	4
1.1. Ahlak.....	4
1.2. İyilik.....	6
1.2.1. İşlevsel İyi.....	6
1.2.2. Ereksel İyi	6
1.2.3. Ahlaksal İyi.....	7
1.3. Kötülük	8
1.3.1. Metafiziksel Kötülük	9
1.3.2. Fiziksel Kötülük	10
1.3.3. Ahlaki Kötülük.....	10
1.4. Kötülük Sorunu ya da Teodise	11
1.5. Özgürlük.....	16
1.5.1. Felsefi Açıdan Özgürlük.....	16
1.5.2. Hukuki Özgürlük.....	20
1.5.3. Ekonomik Özgürlük	21
1.5.4. Sosyo-Politik Özgürlük	21
1.2. Etik ve Türleri	22
1.2.1. Normatif Etik	23
1.2.2. Meta Etik	23
1.2.3. Uygulamalı Etik	24
1.3. Etikte İlk Yaklaşımlar	24
1.3.1. Sokrates'in Ahlaki Yaklaşımı	24
1.3.2. Platon'da Ahlak.....	25
1.3.3. Aristoteles'te Ahlak.....	26
1.3.4. Stoa Ahlakı	27
1.4. Yeni Çağ Etik Yaklaşımları	28

1.4.1. Spinoza’da Etik	28
1.4.2. Kant’ın Ödev Etiği (Deontolojik Etik)	29
1.4.3. Nietzsche ve Güç İstenci	32
1.4.4. Fayda Etiği (Pragmatizm).....	33
1.5. Varoluşçu Etik.....	35
1.5.1. Soren Kierkegaard’da Etik.....	36
1.5.2. Martin Heidegger’de Etik	38
1.5.3. Jean-Paul Sartre’da Etik	39
1.6. Antroposentrik Etik	41
1.7. Kurgu Yapımlarda Kötü Karakterler	45
1.7.1. Sinemada Kötü Karakter Kategorileri	45
1.7.1.1. Birinci Kategori – Basit-İlkel Kötüler.....	46
1.7.1.2. İkinci Kategori – Çevre Faktörü Bağlamında Kötüler	47
1.7.1.3. Üçüncü Kategori – Büyük Amaçların Kötüleri	48
1.7.2. Post-modernizmin Kötü Karakterlere Etkisi.....	49
1.8. Küresel Isınma ve İklim Değişikliği	53
1.9. Nüfus Artışı	55
İKİNCİ BÖLÜM: METODOLOJİ	59
2.1. Tezin Konusu ve Amacı.....	59
2.2. Tezin Sınırlılıkları.....	59
2.3. Tezin Önemi	60
2.4. Evren ve Örneklem	60
2.5. Yöntem	60
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: ÇALIŞMA NESNELERİNİN ANALİZİ	69
3.1. Kingsman: Gizli Servis Filmi	69
3.1.1. Filmin Künyesi	69
3.1.2. Kingsman: Gizli Servis Filminin Özeti.....	69
3.1.3. Kingsman: Gizli Servis Filminin Göstergebilimsel Çözümlemesi.....	70
3.2. Inferno (Cehennem) 2016.....	77
3.2.1. Filmin Künyesi	77
3.2.2. Filmin Özeti.....	77
3.2.3. Inferno (Cehennem) Filminin Göstergebilimsel Çözümlemesi	78

3.3. Yenilmezler-Sonsuzluk Savaşı (2018)	84
3.3.1. Filmin Künyesi	84
3.3.2. Filmin Özeti.....	84
3.3.3. Yenilmezler: Sonsuzluk Savaşı Filminin Göstergebilimsel Çözümlemesi	85
3.4. Örneklemin Temel Mantıksal Yapı Çözümlemesi	94
3.4.1. Ölüm-Yaşam Kavramlarının Diyalektik Temel Yapısı	95
3.4.2. Özgürlük-Bağımlılık Kavramlarının Temel Yapısı.....	99
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: BULGULAR	103
4.1. Farklı Bir Kahraman Türü: Negatif-Kahraman	103
4.2. Köleliğe ve Özgürlüğe Dair.....	107
4.3. Ahlaki Çerçeve	111
4.4. Etik Değerlendirme	124
4.4.1. Richmond Valentine	124
4.4.2. Bertrand Zobrist.....	127
4.4.3. Thanos.....	130
SONUÇ.....	136
KAYNAKÇA.....	143
ÖZGEÇMİŞ	153

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Pierce'nin Anlam Öğeleri	63
Şekil 2: Saussure'un Anlam Öğeleri	63
Şekil 3: Hjelmslev'in Anlam Öğeleri	64
Şekil 4: Barthes'in Anlamlandırma Şeması	65
Şekil 5: Eyleyenler örnekçesinin Richmond Valentine öznesine uygulanması	73
Şekil 6: Eyleyenler örnekçesinin Eggsy öznesine uygulanması	74
Şekil 7: Eyleyenler modelinin Bertrand Zobrist öznesine uygulanması	81
Şekil 8: Eyleyenler modelinin Robert Langdon öznesine uygulanması	82
Şekil 9: Eyleyenler modelinin Thanos öznesine uygulanması	88
Şekil 10: Eyleyenler modelinin Tony Stark öznesine uygulanması	89
Şekil 11: Eyleyenlerin Modelinin Dr. Strange öznesine uygulanması	90
Şekil 12: Eyleyenler Modelinin Thor öznesine uygulanması	91
Şekil 13: Örneklemdeki anlatıların ölüm-yaşam karşıtlığı temelli diyalektik şeması	97
Şekil 14: Özgürlük ve bağımlılık kavramlarının göstergebilimsel dörtgeni	99

ÖZET	
Başlık: İyi Niyetli Kötü Adamlar: Sinemada Güncel Kötülerin ve Göreli Kötülüğün Doğası Üzerine	
Yazar: Muhammed Oğuzhan ŞAHİN	
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Çiğdem Çalapkulu	
Kabul Tarihi: 18/05/2022	Sayfa Sayısı: vi (ön kısım) + 152 (ana kısım)
Bu tez çalışmasında son on yıl içerisinde gösterime girmiş olan üç popüler sinema filmi Kingsman: Gizli Servis (Vaughn, 2014), Cehennem (Howard, 2016), Yenilmezler: Sonsuzluk Savaşı (Russo ve Russo, 2018) içerdikleri benzer niyet ve motivasyona sahip tartışmalı antagonistlerin etik açıdan hangi noktada bulundukları; anlatıların içerisinde yerleştirildikleri gibi birer kötü karakter olup olmadıkları ele alınmıştır. Yapılan çalışmada öncelikle Greimas'ın gösterdiği yönde geliştirilen kapsamlı bir göstergebilimsel yöntem kullanılmıştır. Buna göre ele alınan çalışma nesneleri söylem çözümlemesi, anlatı çözümlemesi ve temel mantıksal yapı çözümlemesine ek olarak çalışma içerisinde geliştirilen diyalektik temel yapı çözümlemesine tabi tutulmuştur. Ardından varoluşsal etik sistemlerin düşünsel temeli merkez alınarak farklı ve daha kapsayıcı bir etik perspektif önerilmiş ve ele alınan karakterler önerilen söz konusu etik perspektife göre değerlendirilmiştir. Çalışmanın sonucunda ele alınan karakterlerden ikisinin geleneksel karakter kategorilerinin dışında bir doğaya sahip olduğu görülmüş ve bu bağlamda Negatif-kahraman başlığı altında yeni bir karakter türü önerilmiştir. Söz konusu negatif kahraman olarak tanımlanan karakterlerin (Cehennem filminin antagonisti Zobrist ve Yenilmezler: Sonsuzluk Savaşı filminin antagonisti Thanos) ortaya konan etik perspektif açısından birer kötü karakter olarak nitelenemeyeceği sonucuna varılmış, bunun dışında kalan ve negatif-kahraman olarak tanımlanmayan bir karakterin ise (Kingsman: Gizli Servis filminin antagonisti) konumlandırıldığı ahlaki noktayla paralel olarak kötü bir karakter olduğu görülmüştür.	
Anahtar Kelimeler: Kötülük, Etik, Popüler Sinema, Göstergebilim, Özgürlük	

ABSTRACT	
Title of Thesis: Bona Fide Villains: On the Nature of Contemporary Villains and Relative Evil in Cinema	
Author of Thesis: Muhammed Oğuzhan ŞAHİN	
Supervisor: Assist. Prof. Çiğdem Çalapkulu	
Accepted Date: 18/05/2022	Number of Pages: vi (front part) + 152 (main part)
In this thesis, three popular movies: Kingsman: The Secret Service (Vaughn, 2014), Inferno (Howard, 2016), Avengers: Infinity War (Russo ve Russo, 2018), which have been released in the last ten years and have controversial antagonists with similar intentions and motivations are has been discussed in terms of whether they are bad characters as they are placed in the narratives. In the study, first of all, a comprehensive semiotic method developed in the direction of Greimas was used. Accordingly, in addition to discourse analysis, narrative analysis and basic logical structure analysis, the study objects discussed were subjected to the dialectical basic structure analysis which developed in the study. Then, a different and more inclusive ethical perspective was proposed by centered on the intellectual basis of existential ethical systems, and the characters discussed were evaluated according to the proposed ethical perspective. As a result of the study, it was seen that two of the characters (Zobrist : antagonist of The Inferno film and Thanos: antagonist of Avengers: Infinity War film) discussed had a nature outside of the traditional character categories, and in this context, a new character type was proposed under the title of Negative-hero. It has been concluded that the characters defined as Negative heroes cannot be considered as villains in terms of the ethical perspective put forward. And lastly, it has been seen that the last character (Valentine, the antagonist of the Kingsman: Secret Service) who didn't defined as a Negative-hero is pretty much an accustomed villain in parallel with the moral point in which he is positioned.	
Keywords: Evilness, Ethics, Popular Cinema, Semiotics, Freedom	

GİRİŞ

Çalışmanın Konusu

Bu tez çalışmasında 2010'lu yıllarda vizyona girmiş olan üç popüler gişe filminin Avengers: Infinity War (Russo ve Russo, 2018), Inferno (Howard, 2016), Kingsman: The Secret Service (Vaughn, 2014) antagonistleri etik açıdan ele alınmıştır. Söz konusu bu filmler aynı tarihsel dönemde vizyona girmelerinin yanı sıra benzer tema ve benzer karakter tiplerini içermektedirler. Ele alınan üç filmin de neden konu olarak küresel ısınmayı kullanıyor olduğu küresel ısınmanın günümüzde özellikle Batılı ülkeler için en önemli güncel konu olduğu göz önünde bulundurulduğunda (Bassot, 2020) anlaşılmaktadır. Bahsi geçen üç film de küresel ısınma ve bu problemin radikal yöntemlerle çözülmesi gerektiğini savunan “antagonistler” ile onları engellemeye çalışan protagonist(ler) arasındaki mücadeleyi konu almaktadır. Söz konusu iki uç arasındaki mücadele geleneksel olarak kabul edilen iyi – kötü ayrımının ötesinde konumlandığı görülmektedir, nitekim Diker, söz konusu iyi kötü ayrımının post-modern dönemle birlikte değişmeye başladığını belirtir, ona göre pek çok yapımın artık katmanlı, çok anlamlı bir yapıya büründükleri görülmektedir (Diker, 2020, s.1). Bu tür yapımlara örnek olarak God Father (Coppola, 1972), House of Cards (Fincher, 2013-2018), Breaking Bad (Gilligan, 2008-2013) ve Joker (Phillips, 2019) verilebilir. Çalışma kapsamında ele alınan üç yapım, bahsi geçen filmlerinden pek çok konunun dışında özellikle söz konusu kahramanların baş karakter olmamalarıyla ayrılmaktadır. Yukarıda örnekleri verilen yapımlarda seyirci hikâyeyi baştan sona bir anti-kahramanın gözünden görmekteyken, araştırmanın nesnesi olan üç filmde ele alınan karakterler, protagonistlerin merkezinde yer aldığı hikâyelerde bir karşıt, bir öteki, bir kötü, olarak sunulmaktadırlar. Bu noktada Kellner'in popüler kültür ürünü olan filmlerin çok anlamlı olduğu ve çoklu analiz gerektirdiğine dair ifadesi (Kellner, 1991'den akt. Çelik ve Kirel, 2019, s. 4) ışığında bu çalışmada söz konusu filmler ve karakterlerin etik yapıları ele alınmıştır.

Çalışmanın Önemi

Yedinci sanat olarak sinemanın değeri ve önemi özellikle günümüz kitle ötesi çağında yoğun şekilde hissedilmektedir. Sinema filmlerinin modern çağda tarih öncesinin ateş başı öykülerinin, antik çağın mitoslarının ve klasik çağın tiyatrosunun işlevini üstlendiği

söylenbilir. Bu işlev kısaca hikâye anlatıcılığı olarak ifade edilir. İnsanlar sahip oldukları hayal gücü ve meraka ve dolayısıyla da bilmeye olan arzuları ile hikâyelerin sadık üretici ve tüketicileridirler. Jonathan Gottschall insanı bu özelliğini göz önünde bulundurularak homo fictus olarak tanımlar, ona göre hikayeler bir balık için su neyse insan için de odur (Gottschall, 2012, s.12). Hikayelere daha geniş bir açıdan bakılacak olursa hikayelerin yalnızca iyi vakit geçirmeyi sağlayan kültürel bir enstrüman olmadıkları bunun yanı sıra insanlara yaşadıkları doğaya, topluma, ahlaki yapıya, dini inanca, politik sisteme dair “öğüt niteliğinde” bilgiler verdikleri görülür. Hikâye anlatımının pek çok türü bulunmaktadır ve tarihsel olarak bu türlerden bazıları insanlar tarafından daha çok tercih edilmişlerdir. Şairlerin anlatıları, tiyatrolar, operalar, romanlar ve 19. Yüzyıldan itibaren ise sinema insanlar tarafından en çok tüketilen hikâye aracı olmuştur, öyle ki 2019 yılında Türkiye’de 59 milyon (Box Office, 2019), Amerika Birleşik Devletleri’nde ise 1,2 milyar (Navarro, 2021) bilet satışı gerçekleşmiştir. Sinemanın bir eğlence aracı olmanın ötesinde büyük kitleleri pek çok farklı konuda etkilemek, yönlendirmek, yargılarını manipüle etme gibi potansiyel nitelikler sinemayı kitleler çağının en önemli aktörlerinden biri haline getirmektedir. Bu yetileriyle sinema, kültür emperyalizmi kavramının da en önemli parçası olarak kabul edilebilir; nitekim sinema belli kültürlerin, inançların, ideolojilerin, yaşam biçimlerinin, doğruların ve yanlışların insanlara farklı yapı ve biçimlerde sunulduğu bir medya ortamı olarak insanların algılarını ve yargılarını dramatik şekilde değiştirme ve dönüştürme potansiyeline sahiptir (Vang, 2019, s. 1). Söz konusu bu etkiler olumsuz olabilecekleri gibi oldukça olumlu da olabilirler. Nitekim 1993 yapımı Philadelphia filminin ABD’de HIV taşıyıcıları ve eşcinsellere yönelik olan önyargının yıkılmasında ve toplum bilinçlenmesinde önemli bir rol oynadığı kabul edilmektedir (Cante, 1999, s. 243). Bunun yanı sıra kimi toplumları, sosyal grupları, belli inanç sahiplerini, kılık kıyafetleri belli başlı olumsuz fikir ve davranışlarla ilişkili olarak etiketleyen ve sonuç olarak izleyenlerin aklında belli başlı kalıplar yaratılmasına yol açan filmler de söz konusudur (Uluç ve Küngerü, 2018, s. 4). Filmler belli bir dönemde belli bir ülkede üretilmektedirler ve dolayısıyla çekildikleri tarihsel dönem içerisinde söz konusu toplumun sahip olduğu değerleri, yargıları, kaygıları, umutları barındırmasının yanında, dünyanın nasıl algılandığına ya da nasıl algılanması gerektiğine dair üreticiler tarafından oluşturulmuş bir tür yönerge de barındırabilirler (Çelik ve Kırel, 2019, s. 4) ki bu da sinemanın halihazırdaki ahlaki, sosyal, politik yargıların ya da yapının korunumuna

ya da değişimine yol açabilecek bir potansiyele sahip olduğunu gösterir. Bu yapısıyla sinema filmleri sosyal bilimlerin yaşanan dünyayı daha iyi anlamak ve açıklamak için her zaman yakından takip etmesi gereken bir medya ortamıdır.

Çalışmanın Amacı

Gerçekleştirilen bu çalışmanın amacı ele alınan Avengers: Infinity War (Russo ve Russo, 2018), Inferno (Howard, 2016), Kingsman: The Secret Service (Vaughn, 2014) filmlerinde “kötü” karakterler olarak yer alan karakterlerin edimleri ve niyetleri çerçevesinde birer “kötü” olarak tanımlanabilmelerinin etik bağlamındaki olanağının araştırılmasıdır. Nitekim sinema filmleri çekildikleri tarihsel dönemin bir ürünüdürler. Dünyanın farklı bölgelerinin artan etkileşimi ise üretilen filmlerin ki özellikle Hollywood filmlerinin küresel anlamda ortak bir kültür ve etki ağı oluşturulmasına olanak sağlar (Zencirkıran, 2015, s.103). Bu bağlamda yapılan bu çalışmanın amacı günümüz dünyasının küresel tininin bir ürünü olarak güncel popüler sinemadan 3 filmin içeriğindeki ahlaki ikilemin ve göreceliliğin ortaya konması ve ardındaki motivasyonun anlaşılmasıdır.

Çalışmanın Yöntemi

Yapılan bu çalışmada ele alınan yapımları analiz etmek için anlamlı bütünler olarak adlandırılan her türlü materyalin yapısal, söylemsel ve anlam ağının ortaya çıkartılması amacıyla Greimas tarafından geliştirilen, Söylem, Anlatı ve Temel yapı çözümlemelerinden oluşan kompleks bir göstergebilim yöntemi kullanılmıştır. Böylece filmin üzerine inşa olduğu kavramsal yapı, karakterler arası ilişkilerin doğası, temsil ve ideolojiler belirlenebilecektir. Yapılan göstergebilimsel çözümlemeden ele edilen veriler ışığında üç film içerisinde yer alan karşıt öznelerin edimleri ve niyetleri çalışma içerisinde önerilen etik çerçeve bağlamında ele alınmıştır. Bu bağlamda çalışma içerisinde oluşturulmuş tarihsel pek çok farklı etik sisteme değinilmiş ve sonuç olarak varoluşsal etik sistemlerin düşünsel temeli merkez alınarak farklı ve daha kapsayıcı bir etik perspektif önerilmiş ve ele alınan karakterler önerilen söz konusu etik perspektife göre değerlendirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM: AHLAK, ETİK VE DİĞER KAVRAMLAR

1.1. Ahlak

İnsan istemden öte, irade sahibi bir varlık olarak bilinen tüm canlılardan farklı bir konumdadır. Her canlı sonsuz bir istemle kuşatılmıştır, ihtiyaçları ve istekleri tükenmez, insanın doğası da bir bakımdan bu şekildedir. İnsan bir ikiliğin, karşıtlığın, iki farklı doğanın bir araya geldiği varlıktır. Bir yandan doğal bir belirlenim içindedir; arzu, iştah ve ihtiyaçları vardır ve bunları doyurmalıdır, diğer yandan ise bir Us varlığı olarak bilmeye, öğrenmeye, düşünmeye bil kuvve meyillidir. Dolayısıyla bir us varlığı olarak insan bir ilkeye, yasaya, değere ya da inanca bağlı, iradi olarak eylem gerçekleştiren tek varlıktır. Bu bağlamda her insan topluluğu sahip olduğu inanç, yasa töre, alışkanlık ve gelenek bağlamında oluşan yasalar ve normların meydana getirdiği bir tin içinde yaşar ve eylemlerini bu değer ve yasalar çerçevesinde gerçekleştirir ve genel olarak bu yaşam biçimine ahlak (moral) denir (Özlem, 2013, s. 20). Ahlakilik ise söz konusu toplumsal tin içerisindeki bir eylemi, bir pratiği “iyi” olarak tanımlamayı mümkün kılan niteliği ifade etmektedir (Pieper, 2012, s. 23). Tanımı itibarıyla pek çok ahlak türünden söz edilebileceği açıktır.

Ahlak kelimesinin kökeni Latince Moralis’e dayanır, bir toplum ya da kişinin genel anlamda mizaç, terbiye, eğilimini imler. Bir insan topluluğunda ya da grupta bir düzenin sağlanabilmesi için toplumun üyelerinin belli kural ve sınırlara uygun davranması gerekir. Söz konusu bu kuralların yazıya geçirilmemiş bölümü ahlak kurallarını oluşturmaktadır. Bu yapısı itibarıyla ahlak kuralları, değişen toplumsal, tarihsel, etnik koşullar karşısında kısmen değişme ve dönüşme özelliğine sahiptir. Toplum düzeninin ve uyumunun mümkün kılan ahlak, bir yasalar ve sınırlar bütünü olarak toplumsal bir olgu olduğu söylenebilir. Bunun yanı sıra ahlak, sosyal canlı olarak insan için en iyi yaşama, yani toplumsal mutluluğa ulaşma şeklinin ne olduğunu belirlemeye çabalar, bu anlamda insanların sosyal birliktelikteki kimi eylem ve düşüncelerinin iyi kiminin ise kötü olarak değerlendirilebileceğini ifade edilebilir (Demirel, 2006, ss. 1–2). Ahlakın bu özellikleri ekseninde benzerlik gösterdiği alan ise hukuktur. Hukuk yasama erki tarafından belirlenmiş toplumun tüm üyelerini bağlayan yazılı haldeki emir ve yasaklardır. Bu anlamda ahlak hukuktan bir erk tarafından belirlenmemesi, yazılı olmaması ve resmi yaptırımını olmamasıyla ayrılır.

Ahlak, insan yaşamının her yanına sirayet etmiştir. Tarihsel açıdan bakıldığında bir ahlaki çeşitlilikten söz edilebildiği görülür: Hristiyan ahlakı, İslam ahlakı ya da Burjuva ahlakı, iş ahlakı veya ödev ahlakından bahsedebiliriz. Bu denli çeşitli ahlaki anlayışlar çokluğuna nispetle toplum içerisinde bulunan ahlakların her biri kendi doğrularını ötekilere benimsetmek istemektedirler. Ahlakın mutlaklığını benimsetmek istemesi, aslında ahlaklı olan nedir sorusuna yanıt aranmasından doğar.

Ahlak birey tarafından çocukluk döneminde edinilen deneyim ve eğitim sonucunda öğrenilmektedir. Birey pratikte gerekli olan, müsaade edilen ve yasaklanan eylemleri neler olduğunu gerçekleştirdiği eylemlerin diğer insanlar tarafından nasıl algılandığını deneyimledikçe öğrenmektedir. Bu noktada Piaget kural pratiği ve kural bilinci ayrımını yapar; buna göre çocuk önce kendisine buyurulan kuralları ve şartlara uyarak önce kuralların pratiğini öğrenir bu noktada heteronom konumdadır ancak ilerleyen yaşlarda birey kuralların ortak bir kabulün ürünü olduğunu öğrenerek kuralları yetişkinlerin uyarısına gerek duymadan uygular böylece kural bilinci edinilmiş olur (Pieper, 2012, ss. 24–25). Söz konusu bu kural bilinci neyin doğru, iyi ya da yanlış olduğuna dair ahlaki buyrukların birey tarafından gözden geçirilmesi ve doğruluklarının onanması ile ancak otonom bir ahlaki kavrayış noktasına erişebilir. Aksi halde Niçe'nin deyişiyle insanlar iyi terbiye edilmiş hayvanlardan öte bir özellik gösteremezler (Pieper, 2012, s. 48).

Bahsi geçen özellikleri çerçevesinde dünyada pek çok farklı ahlaki yapının olduğu anlaşılabilmektedir. Her toplum, cemiyet, cemaat, grup, partinin kendine has, yaşamı biçimine form kazandıran bir ahlaki yapısı ve kurallar bütünü olduğu söylenebilir. İlkçağdaki pek çok ahlak anlayışı, ilk başta sofistler olmak üzere öznenin kendi isteklerini temel alırlar; yani dışarıdan dayatma ile kabul ettirmeye çalışılan buyruk ve ödevler yerine bireyin bizzat kendi tercihlerinden gelen bir istenç söz konusudur (Demirel, 2006, s. 4). Bireysel mutluluk düşüncesi ve ahlak anlayışı Rönesans'a kadar uzanan dönemde hem bireyci hem de toplumu dikkate alan bir yapıya dönüşür. Dinin batı toplumundaki kiteselleştirici yapısı yani bir anlamda Hristiyan ahlakı yeni çağa değin devam etmiş bu noktadan sonra pek çok farklı ahlaki görüş öne sürülmüştür. Bunlardan şüphesiz en önemlisi Immanuel Kant'ın Ödev ahlakıdır.

1.2. İyilik

Bir kavramın oluşabilmesi veyahut ele alınabilmesi için o kavramın tam karşıtının ortaya konması gerekmektedir. Nitekim bir anlamda düşünmek demek şeyleri karşıtlıkları çerçevesinde ele almak demektir. Bu anlamda çalışmanın kötülüğü ve kötü karakterleri incelemesi, karşıtı olan iyilik kavramının da göz önünde bulundurularak ele alınmasını gerektirir.

İyi onu ifade eden öznenen bağımsız bir oluşa sahip mi, yoksa değinilecek olan ahlak, etik ve inanç sistemleri çerçevesinde mi belirlemektedir gibi sorularak daima sorulagelmıştır. Lakin şunu ifade edebiliriz ki iyi ve kötü onu ifade edenden bağımsız bir oluşa sahip olsa dahi yine de gerçekleşmesi bir bilinç öznesini üzerinden olacaktır. Sonuç olarak iyi insan yaşamında ortaya çıkmaktadır ve üç türü bulunduğu görülmektedir. Ereksel iyi ve İşlevsel iyi ve Ahlaksal iyi.

1.2.1. İşlevsel İyi

İyi ya da iyilik en basit anlamıyla istenen, olması arzu edilen olarak tanımlanabilir. Ahlak dışı anlamda herhangi bir şey, bir araç olarak işlevselse iyidir (Pieper, 2012, s. 139). Yani iyi bir araba, iyi bir kıyafet, iyi bir matkap, iyi bir ev olabilir. Ancak bu tür iyiler birer araçsal iyidirler, kendi başlarına bir iyi değeri taşımazlar, ancak bir amaç uğrunda işlev gösterdikleri müddetçe iyidirler. İyi bir ev içerisinde yaşayanları memnun ettiği için, iyi bir devlet halkı makul yaşam şartlarında yaşamasını sağladığı için, iyi bir roket bir kargoyu veya uyduyu uzaya makul şartlarda götürdüğü için iyidir.

Bu anlamda bir kişinin en büyük isteğinin zengin olmak olduğunu varsaydığımızda aslında ortada mantıksal bir hata olduğu açıktır, nitekim ortaya çıkma gayesi bir araç olan şeyin amaç olması düşünülemez ki zaten zengin olmak ile söylenmek istenen belli sayıda banknota sahip olmak değil kimi arzu ve isteklerin kolayca yerine getirilmesini sağlayacak bir olanaktır. Bu arzu ve istekler irdelendiğinde de muhtemel bir başka isteme gönderim tespit edilecek ve bu böyle sürüp gidecektir ta ki gerçek, ereksel bir iyi tespit edilene dek.

1.2.2. Ereksel İyi

Ereksel İyi, bir başka gönderim olmaksızın talep edilen, istenen, eylemlerin nihai amacı ve nedeni olan şeydir, Aristoteles'e göre tam olandır, bir şey daha eklendiğinde daha iyi

olmayan, bir başka şey için değil bizzat kendisi için istenen, amaç olandır (Aristoteles, 2019a, ss. 19–21). Nitekim istem amaca yöneliktir, tercihler ise amaca giden yolla ilişkindir. Bu Aristotelesçi tanım çerçevesinde hakiki iyinin, sürekli olarak uğruna çabalanan, tüm eylemlerin nedeni olan mutluluk olduğu kabul edilir. Ona göre insan eylemlerinin en temel amacı ve ulaşmaya çalıştığı niyet mutluluktur.

Ancak insanın biyolojik bir varlık olduğu göz önünde bulundurulduğunda ve en ilkel ve temel arzusunun Spinozacı bir anlamda hayatta kalmak olduğu düşünüldüğünde mutluluğun da hayatta kalmayı sağlaması bağlamında bir son, bir nihai amaç olmadığı da elbette söylenebilir. Ereksel iyi kavramı kaçınılmaz olarak ontolojik soruları ortaya çıkarmaktadır. Mesela uğruna var olduğumuz bir iyi var mıdır? Araçsal iyiler hangi erek uğruna kullanılmalı gibi. Bu sorular felsefenin sorusu olduğu kadar dinlerin üzerine inşa oldukları temel sorgulamalardır. Semavi dinlerde ereksel iyi ya da ereksel neden Tanrı'nın kabulünü, rızasını kazanmak, ona geri dönmektir ve yapılan tüm faydalı eylemler bu amaç/iyi uğruna yapılır. Bu iyi ötesinde bir amaç uğruna çabalamak ise kötü karşılanır.

Kant evrende iyi bir istemeden başka kayıtsız şartsız iyi sayılabilecek bir şeyin düşünülemeyeceğini söylemektedir (Kant, 2018, s. 8). Kant her tür zenginliğin, esenliğin ve memnunluğun insanı haddini bilmez kılabileceğini, yüreklilik, kararlılık ya da sebatın ne denli önemli olursa olsun yargı gücünün yozlaşmasının önünde duramayabileceğini düşünerek “iyi istemeyi” en yüksek iyi olarak konumlandırmaktadır. Öyle ki çoğu etik düşünürün ereği olan mutluluk Kant'a göre “iyi isteme” ile koşullanmıştır, diğer bir deyişle iyi isteme mutluluğun öncülüdür.

1.2.3. Ahlaksal İyi

Ahlaksal iyi, oluşturulmuş olan ahlaki sistemler ve kabuller çerçevesinde belirlenmektedirler. Bir parçası olunan yapının ahlaki sistemi bu anlamda iyi olanın belirleyicisidir. Ahlaki iyinin özelliği diğer insanlarla ortak ve uyumlu bir yaşamı mümkün kılan ahlak buyruklarından ortaya çıkmasıdır yani belli bir amacı olan aksiyomlara dayanmaktadır, aslında bir anlamda işlevsel bir yapıdadır denilebilir. Burada eylemin iyi olması ahlaki olmasına bağlıdır, yani iyi olan ahlaki olan değil ahlaki olan iyi olandır, yani ahlak iyiyi niteler konumdadır.

Burada eylemin yapısıyla ilgili iyi ve doğru ayrımı yapılması yerinde olabilir. Buna göre ahlaki anlamda her doğru kendi başına ele alındığında iyi değildir ve her iyi de ahlaki anlamda doğru değildir. Bir şey ahlaki açıdan doğruyken iyi olmayabilir.

Buna örnek olarak cinsiyet rollerinin buyurduğu kimi zorunlulukları gösterebiliriz, bunlar bir ahlaki sistem bağlamında doğrudur ancak başlı başına ele alındığında iyi olan bu olmayabilir. İyi olan kişinin kendini gerçekleştirme için çabalamasıdır mesela ancak ahlaki olarak doğru olan emellerinin yanında yakınlarına da zaman ayırmasıdır. Doğru olan insanların eğitilmiş olması ve kendi kararlarını kendilerinin vermesidir ancak şartlar bunu mümkün kılmaz ve cahil insanların yerini gaflet sahibi insanların alması olanağı ve bunun toplumsal olana etkisi temelinde kitlelerin ehillerce yönetilmesi daha iyi olabilir.

1.3. Kötülük

Kötülük kavramına geniş bir perspektiften bakacak olursak kötülüğün insanlarca olması istenmeyen, ortadan kaldırılması ve arzu edilenin dışındaki şeylerin gerçekleşmesi olarak tanımlayabiliriz. İnsanların ussal varlıklar olmalarının yanında bir duyu varlığı olmaları ve her duyu varlığında olduğu gibi yaşamlarının arzu ettikleri şekilde devam etmesini mümkün kılacak koşullarda varlıklarını sürdürmek yani basitçe mutlu bir varoluş istemektedirler. Bu bağlamda açlık, yurtsuzluk, hırsızlık, adaletsizlik, cinayet gibi fenomenler insan varoluşunu ruhsal ya da özdeksel olarak tehdit ettiği ya da potansiyel bir tehdit oluşturduğu için “doğal olarak” her insan tarafından kötü olarak kabul edilir. Buna karşılık, bolluk, rahatlık, özgürlük, adalet, dostluk gibi kavramlar varoluşun devamı için mükemmel koşulları sunmaları bağlamında iyi olarak kabul edilebilirler. Bu tanımın insan varlığının en temelinde conatus (var olmaya devam etme arzusu) kavramının olduğu kabulüne dayandığı görülebilir. Bunun ötesinde insanların günlük hayatlarında kötülük olarak tanımladıkları şeylerin daha çok diğer insanlarca yapılan eylemler olduğu görülür. Bunlar felsefe literatüründe moral kötülükler ya da Kant’ın deyişiyle “radikal kötülükler” olarak kabul edilir. Doğada gerçekleşen ve insanları etkileyen fenomenler ise moral olmayan kötülüklerdir ve moral kötülükten keskin şekilde ayrılmaktadırlar. Bu anlamda bunlar Türkçede kötülük olarak değil daha çok bela, musibet gibi terimlerle tanımlanmaktadır. Nitekim bu ayrım batı dillerinde de görülmektedir Almancada moral olmayan kötülük “Übel” kelimesiyle tanımlanırken “Böse” moral kötülüğü

tanımlamaktadır. Felsefe tarihi boyunca üç farklı kötülük türünden söz edilmektedir. Bunlar metafiziksel, ahlaki ve fiziksel kötülüktür.

1.3.1. Metafiziksel Kötülük

Metafiziksel kötülük anlayışı Augustinuscu gelenek ile ortaya çıkmıştır. Ahlaki ya da fiziki her tür kötülüğün temelinde metafiziksel kötülüğün var olduğu kabul edilmiştir. Bu da yaratılmış olan evrenin sonluluğuna ve sınırlılığına işaret etmektedir (Çınar, 2005, s. 164). Metafiziksel kötülüğün kapsamı, bir şeyin formunun tamlıktan uzak olması, yani varlığı itibariyle nesnenin ergin ya da yetkin olmaması, diğer bir ifadeyle eksik, sonlu ve kusurlu olmasıdır; bu metafiziksel kötülük çoğunlukla diğer tüm kötülüklerin temelinde yerleştirilmektedir (Kiriş, 2008, s. 84). Metafizik kötülük maddi dünyanın sınırlı, değişen, bozulan yapısı itibariyle Tanrının mükemmelliğinden, tamlığından uzaklaşması, ondan aldığı payın azlığını yani eksikliği tanımlamaktadır. Bu inancın kökeni Platon da bulunabildiği gibi Hristiyan ve İslam inancında da görülmektedir. Tasavvufta da varlık Plotinoscu şekilde Tanrı'nın taşmasıyla oluşmaktadır, bu anlamda var olanlardaki kusur ve kötülükler ise ondan uzaklaşan ve maddi varoluşa inen bir anlamda maddeye bulanık varlıkta ortaya çıkabilmektedir. Şeyler Tanrıya ne kadar yakın iseler kusurdan, eksiklikten ve kötülükten o denli uzak olurlar. İnsanda maddi dünyanın bir parçası olmasıyla bu evrenin bir parçasıdır ve sahip olduğu kusurlar bu doğasından gelmektedir. Leibniz de modern dönemde metafiziksel kötülüğün tüm kötülüklerin temelinde bulunduğunu savunmuştur; ona göre sonlu varlıkları sonlu olmaları itibariyle kusurludurlar ve metafizik kötülük bu eksiklik ve yetkin olmayışta görünür (Gökberk, 1985, ss. 321–322).

Tüm bunların yanında Schelling'in insan özgürlüğünü temellendirebilmek amacıyla kötülüğün metafiziksel boyutunu kendinden önceki tüm düşünürlerden farklı şekilde ele aldığı görülür. Schelling varoluş ve varoluşun zemini gibi ontolojik bir ayrım yapmaktadır. Buna göre hiçbir şey Tanrıdan önce var olamayacağı için “varoluşun zemini” Tanrıya içkin bir şeydir, ancak Tanrı değildir, o sadece Tanrının var oluşunun bir tür zeminidir, ya da onun doğasıdır yani Tanrı kendi var oluşunun zeminini kendi içinde taşımaktadır bu yapıyla zemin Tanrıyı önceler görünür ancak Tanrı olmadan zemin olmayacağı için Tanrı'da zemine önceldir (Schelling, 2017, ss. 52–53). Paradoksal görünen bu karmaşık yapı kötülüğün ontolojik doğasını ortaya koymaktadır. Tekil irade

fenomeni bu anlamda var oluşun zemininden ortaya çıkmaktadır, o kendi kendine Tanrıdan ayrı bir var oluşa sahip değildir ancak tüm edimselliği bu gaye çerçevesinde yani yaratılmış olmaklığından kurtulmak için ortaya çıkar; o evrensel iradenin dışında tekil bir irade olarak kendini kurmak için çabalar, bu ise aklın sunduğu evrensel doğruların tekil iradenin bu arzusu sonucu bireysel doğrular ile yer değiştirmesine ya da tersyüz olmasına yol açarak kötülük olarak tanımlanan olguyu yaratır.

1.3.2. Fiziksel Kötülük

Fiziksel kötülük, insanları hasta yapan virüsler, depremler, fırtınalar ve kuraklıklar, gibi doğal felaket durumlarda insanların edimlerinden bağımsız olarak ortaya çıkan kötülükleri imlemektedir. Batı literatüründe fiziksel kötülük dendiğinde akla çoğunlukla tüm Avrupa'yı derinden sarsmış olan Lizbon depremi gelmektedir, bu depremde on binlerce insan hayatını kaybetmiştir. Bunun yanında fiziksel kötülükler arasında yangınlar, seller, körlük, sağırılık, sakatlık, zihinsel özür gibi fenomenlerde sayılmaktadır.

1.3.3. Ahlaki Kötülük

Ahlaki kötülük Immanuel Kant'ın ödev ahlakı teorisine kadar metafizik kötülüğe benzer şekilde iyiliğin yokluğu yani bir tür eksiklik olarak kabul edilmiştir, söz konusu bu eksiklik kavrayışta ya da iradedeki bir zayıflık olarak görülmekteydi (Albayrak ve Oranlı, 2017, s. 7). Bu bağlamda Platon da insanların bilerek kötülük yapmayacaklarını ifade ederek kötülüğü bir bilgi eksikliği olarak kabul ediyordu. Ahlaksal erdemlerin ise kişinin iyi eylemde bulunabilmesi için gerekli olan nitelikleri tanımlamaktaydı, Platon bunun için dört farklı erdem saymaktadır; kendine hakim olma, cesaret, adalet ve bilgelik (Özlem, 2013, s. 38). Modern dönemde ise ahlaki kötülük, özgür bir kişinin toplumsal ve evrensel ahlaki buyruk, norm ve ödevleri çiğneyerek gerçekleştirdiği, çoğunlukla yıkıcı ve zarar verici eylemleri tanımlamaktadır. Bu anlamda Kant'ın radikal kötülük tezi karşımıza çıkmaktadır, ona göre insan doğası itibariyle kötülüğe yatkındır; kötülüğe yatkınlık bilinçli ve iradeli varlıklar arasında evrenseldir ve kötülüğün insan içindeki özünden kurtulunamaz (Topuz, 2017, s. 506). İnsanın iki farklı doğaya sahip olması onu ahlak kötülüğe doğal olarak yatkın kılmaktadır. Homo fenomenal yani insanın doğal arzu ve isteklerinin olduğu yan iken numenal yani ahlaki ve ussal yanıdır. Kant kötülüğü basit bir şekilde doğal eğilimlere dayandırmamaktadır (Kant, 2017, s. 39) onun yerine doğal

durumda onun bir parçası olduğu evrensel değerklerin tekil irade tarafından yozlaşması ve aklın evrensel ilkeler ile bireysel ilkelerin yer değıştirmesiyle ortaya çıkmaktadır (Albayrak ve Oranlı, 2017, s. 21). Cinayet işlemek, yalan söylemek, hırsızlık, aç gözlülük, korkaklık, taciz vb. tüm eylemler ahlaki kötölükler olarak kabul edilir ve aslında genel itibariyle kötölük denince akla gelen şey de budur. Ahlaki kötölüğünün tanımındaki en kilit kavram ise özgür insandır. Ahlaki kötölük ancak ve ancak özgür seçimler yapabilen, irade ve bilinç sahibi insanlar tarafından gerçekleştirilebilen eylemlerdir. Kant'ın etik anlayışında da gösterdiğimiz gibi bir insanı ahlaki varlık yapan şey özgürlüktür ve insanı özgür kılan şey sahip olduğu iradesi ile ahlaki ya da ahlak dışı eylemlerde bulunabilme yetisidir (Kant, 2018, s. 53).

1.4. Kötölük Sorunu ya da Teodise

Teodise ya da diğerk bir tanımla kötölük sorunu düşünce tarihinden de önce ilk yazılı kaynaklarda dahi rastlanan (Kramer, 2002, ss. 148–149) bir düşünce, bir çıkmaz olarak kadri mutlak, her şeye gücü yeten ve mutlak iyi olan Tanrı ile O'nun yarattığı dünyada var olan kötölüğün nasıl mümkün olduğunun tartışıldığı bir konudur. Bu konudan ilk olarak Yunanlı filozof Epicurus'un bahsettiği bilinmektedir. Söz konusu konu orta çağ Avrupa'sında da sık sık tartışılmış ve başta Augustinus olmak üzere pek çok düşünür bunu dinin lehine çözüme kavuşturmaya çalışmıştır. Yeni çağda ise Leibniz “mümkün dünyaların en iyisi” temelli görüşüyle bu tartışmayı devam ettirmiştir. Modern dönemde Schelling, sonraları Camus gibi varoluşçular ve yakın zamanda Hick ve Palantinga gibi isimler bu konuda fikirler beyan etmişlerdir.

Yukarıda bahsettiğimiz gibi kötölük probleminin kökeninde dini inançlar ile nesnel dünyadaki algılanan gerçekliğin arasındaki farkı açıklama, bir anlam bağı kurma ihtiyacı bulunmaktadır. Antik dinler olarak kabul edilen mitolojik dinlerde ise kötölük ya da kötü olarak tanımlanabilecek olan eylemler büyük semavi dinlerden farklı olarak insanlara özgü davranışlar olarak kabul edilmemekteydi; tanrılar da bizzat ve hatta insanlardan daha kötü olabilmekteydiler. Bu anlayışın ya da inancın sebebi antropomorfist bir dini yorumlamadır. Özellikle antik Yunan inancında tanrıların insanlara özgü özelliklere ve kusurlara sahip oldukları görölmektedir. Tanrılar kin tutar, öfkelenir (Homeros, 2021, s. 172), insanları birbirlerine düşürür (Homeros, 2021, s. 3), cinsel ilişkiye girer (Homeros, 2016, s. 193) ve daha pek çok benzer davranışları sergiledikleri görölr. Bu tür inançlar

ozanların şiirleri, din adamlarının vaazlarıyla halk arasında yaygınlaşmıştır. Bilindiği gibi bu ozanların en ünlüleri Homeros ve Hesiodos'tur. Bunun yanı sıra antik Yunan filozoflarının pek çoğu tanrıya ya da tanrılara dair bu inançları paylaşmıyorlardı (Topuz, 2016, s. 247). Bu bağlamda Platon, Sokrates'ten şu alıntıyı yapmıştır:

“O (Tanrı), insanlarla ilgili olarak meydana gelen bazı şeylerden sorumludur; fakat onlarla ilgili çoğu şeyin sorumlusu o değildir... İyi şeyleri, ancak Tanrı 'ya atfetmeliyiz; fakat kötülük için, Tanrı değil, başka bazı sebepler bulmalıyız” (Akdağ, 2015, s. 7).

Benzer şekilde Aristoteles' us, akletme gücü gibi sıfatları tanrısal olarak tanımlamaktadır (Aristoteles, 2019a, s. 19). Aristoteles üç tür yaşam olduğunu belirtmektedir, haz yaşamı, siyaset yaşamı ve teorik yaşam; ona göre insanların çoğu iyilik ve mutluluğun hazda olduğunu düşünür ve haz düşkünü olurlar ve bu bağlamda evcil bir hayvan gibi yaşayan bu kitleler köleden farksızdırlar (Aristoteles, 2019b, s. 24). Oysa Aristoteles'e göre erdeme uygun eylemlerin en güzeli tanrısal olan bilgece eylemlerdir, her türlü etkinlik insanlar için mutluluğa ulaşmakta birer araç olarak kullanılırken teorik yaşam sırf kendisi için istenir, teorik eylem içerisindeyken insan eylemin ardından bir mutluluk arzulamaz bu noktada mutluluk adeta sessizliğe gömülmüştür. Aristoteles'e göre söz konusu en iyi olan teorik yaşam, yani tanrısal olan akla uygun yaşam tanrısal bir yaşamdır ve visa versa (Aristoteles, 2019b, s. 227).

İlk semavi din olarak kabul edilen Museviliktir. Museviliğin kutsal kitabı sayılan Tevrat 5 kitaptan oluşmaktadır. Tevrat'ta Tanrı kavrayışının mitolojik tanrılar kadar insanı bir yapıda olmasa da birçok insana dair özelliğin Tanrıda olduğu görülmektedir; tanrı dinlenir, yürür ve yalan söyler. Tevrat'ta kötülüğe dair ilk işaretleri Yaradılış kitabında görmek mümkündür. Aden bahçesine Tanrı yaşam ağacı ile iyi ile kötüyü ayırt etme ağacı koymuştur ve bunlarından yemeyi Ademe ve eşi Havva'ya yasaklamış, yerler ise öleceklerini söylemiştir. Bir yılan ise Havva'ya ağacın meyvesinin öldürücü olmadığını onlara iyi ile kötüyü ayırt etme yetisi vererek Tanrı'ya benzeteceği için yasak olduğunu söyler (Tevrat, 2021, Yar. 3:5). Meyveyi yiyen Âdem ve Havva iyi ile kötüyü ayırt etme yetisi ele ederek çıplak olduklarının ayırdına varmışlar yani bir anlamda masumiyetlerini yitirmişler ve tanrıya benzemişlerdir. Bir diğer deyişle erginlik kazanarak bilinç edinmiş, akli özgürlük edinerek ahlaki bir varlık haline gelmişlerdir. Bunun sonucunda da dünyada

yaşamaları için bırakılmışlardır. Hristiyanlık da söz konusu bu anlatıyı kabul etmektedir, İslam da ise söz konusu meyvenin yalnızca yasak olduğu bildirilir (Kuran-ı Kerim, 2021, A'râf:19).

Monoteist dinlerde kötülük kavramı Şeytan ögesiyle imgeleştirilmektedir. Şeytan Tanrı'nın buyruklarına uymayan ve insanları kötülüğe sevk etmeye çalışan varlık olarak tanımlanabilir (Kuran-ı Kerim, 2021, A'râf:16). Ancak Şeytan söz konusu dinlerin içeriğinde ve olayların işleyişinde düalizme yol açacak denli yoğun bir role sahip değildir. Nitekim kötülük, bela, musibet gibi durumların da Tanrı'dan geldiği (ya da buna izin verdiği) bunların kimi sebeplere dayandığı ve bunlara sabretmenin gerekli olduğu kabul edilmektedir (Kuran-ı Kerim, 2021, a. Nisa: 78; Tevrat, 2021, Eyüp: 2:10). Söz konusu Teodise yani kötülük sorunu da bu noktada yani mutlak kudret sahibi, tümüyle iyi bir Tanrı'nın varlığı ile dünyadaki var olan kötülük olgusunun çelişik olup olmadığı tartışması üzerine ortaya çıkmaktadır.

Teodise Yunanca Tanrı ve adalet anlamına gelen sözcüklerin birleşiminden meydana gelir ve ilk olarak Leibniz'in kullandığı düşünülür ve kötülük olgusu karşısında tanrının haklılığının savunma bağlamında kullanılmaktadır (Yaran, 2016, s. 91). Kötülük ve Tanrı'nın varlığı sorunu bağlamında şu üç kavramın anlaşılması gerekmektedir: Her şeye gücü yetmek, tamamen iyi olmak ve kötülük. Kötülüğün kökenine dair tezler ve inançlar tarih boyunca süre gelmiştir. Stoacı filozoflar, kötünün bizzat gerçek bir varoluşa sahip olmadığını ve onun sadece 'görüntüde kötü' olduğunu düşünmüşlerdir. Dolayısıyla onlar için kötülük kavramı kendi başına bir gerçekliğe sahip olmayıp, sadece iyinin yokluğudur. Bu düşünce soğukun sıcakın yokluğundan meydana gelmesi metaforuyla da tanımlanabilir. Antik filozofların pek çoğunda ve Plotinus'a değin götürülebilecek olan bu negatif kötülük kavrayışının Hristiyan düşünür Augustinus tarafından da benimsendiği görülür (Hick, 1985, s. 40). Bu noktada dinin konuya getirilen çözümlerin ardındaki etkisi düşünürlerin teoremlerinde görülebilmektedir. Augustinus da Tanrı'nın kusursuz ve mükemmel olduğu dolayısıyla kötülüğü yaratmış olamayacağı düşüncesine sahiptir. Augustinus'a değin kötülük sorunu çerçevesinde yapılan öneriler kötülüğün imkansızlığını yani tercih edilemez olması ekseninde oluşması dolayısıyla insana özgürlük imkânı tanımaz görünmektedirler. Ancak Augustinus Tanrının ancak Fiziksel kötülüklerin yani doğal afetlerin sorumlusu olabileceğini ahlaki kötülüğün kaynağının ise insanın sahip olduğu "voluntas" yetisi yani insanı cennetten kovulmasına da yol açan

özgür irade olduğunu söyler (Byers, 2006, s. 178). Ancak söz konusu özgür irade kötülüğü tercih edememektedir çünkü kötülüğün kendine ait bir gerçekliği yoktur yalnızca iyilikten uzaklaşmak ile mümkündür (Albayrak ve Oranlı, 2017, s. 8). Benzer şekilde Thomas Aquinas kötülüğün gerçek bir varlıktan yoksun olduğunu varlığının iyiliğin yokluğuna ilineksel olduğunu düşünmüştür (Akdağ, 2015, s. 477). Ona göre kötülük iyiliğin ortaya çıkması için bir vesiledir ve bu noktada karanlık ve aydınlık metaforuna başvurur. Modern dönemde Augustinus'da olduğu gibi, Leibniz'de kötülüğün bir tür eksikliğin sonucu olduğunu, kendinde bir şey olmadığını düşünür, yani tam anlamıyla kötülüğün pozitif bir nedeni yoktur; çünkü, etkin bir nedene sahip olmadığı için tam olarak gerçekleşemeyen şey kötü adını alır ve bu anlamda kötülüğün nihai doğası metafizikselidir (Çınar, 2005, s. 166). Leibniz geliştirdiği teodisede mevcut dünyanın içinde barındırdığı tüm kötülükleriyle birlikte bir bütün olarak kabul edildiğinde kötü bir dünya değil ve hatta yalnızca iyi bir dünya değildir; bu dünya mümkün dünyaların en iyisidir (Kaya, 2014, s. 55). Leibniz semavi teolojinin savunduğunun tersine yoktan yaratmayı kabul etmez, ona göre Tanrı usunda potansiyel halde ve sonsuz sayıda bulunan monadlar arasından kendine en uygun gördüklerini onaylamasıyla gerçekleşen bir yaratılış bulunmaktadır, yani potansiyel haldeki ideaların en uygun şekilde gerçekleşmesi durumu söz konusudur. Leibniz yaratılmış bu dünyada mükemmel bir uyum olduğunu her şeyin tam da olması gerektiği şekilde olduğunu söyler ve böyle bir dünyada kötülük ve gınahta olmazsa olmaz bir element olarak görünür. Leibniz'e göre Tanrı'nın yarattığı mükemmel dünya cennet benzeri her şeyin iyi olduğu bir dünya değil aksine kusursuz bir denge içindeki optimum dünya olduğunu, ancak böyle bir dünyada iyiliğin kendini tam anlamıyla gösterebilir olduğu ve kötülük dediğimiz şeylerin bizler için değil belki ancak Tanrının gözünde mutlaka bir yeri olduğunu söyler (Albayrak ve Oranlı, 2017, s. 9).

Bunun yanında Alman İdealizminin önemli düşünürlerinden Schelling her ne kadar bir teodise olarak bilinmese de insan özgürlüğüne dair çalışması üzerinden evrendeki kötülüğün ve bunun Tanrı ile ilişkisine dair kayda değer bir teori oluşturmuştur. Schelling şeylerin -bazı panteist görüşlerde olduğu üzere- Tanrı'da cansız bir şekilde kapsanışına karşındır, ona göre şeyler Tanrı'dan ayrı bir zeminde daha doğrusu Tanrı'nın içinde ancak Tanrı olmayan bir şeyin zemininden ortaya çıkarlar. Tanrının kendisini tecelli etmesinden sonra evren de bir düzen ve yasa oluşmuştur, yani kural ve düzen en başta olan bir şey değil var olan düzensizliğe getirilen bir şeydir ve bu düzensizlik şeylerin temelinde

bulunan bir kalıntı gibidir ve nihayetinde akıl ve kavrayış tam da bu içerisinde kavrama ve anlama olmayan şeyden doğmuştur (Schelling, 2017, s. 54). İlk ilke yani zemin, şeylerin Tanrı'dan ayrıldığı veya zeminde kaldığı ilkedir, ikincil ilke ise Tanrının kapsayışı ve düzenin varlığıdır ki Schelling'e göre her iki ilkede doğal varlıkların özünde bulunmaktadır (Schelling, 2017, s. 57). İnsan da zeminin yani karanlık ilkenin olanca kudreti ve Tanrısal olan ışığın tüm gücü; en derin uçurum ve dahi en ulaşılmaz gökyüzü birden bulunur. Bu noktada zeminden çıkan bir varlık olarak insan Tanrı'dan görece bağımsızlık taşır ve bu haliyle ışığa (evrensele) dönüştüğünde ise daha yüksek bir şey olarak Tin ortaya çıkar, bu tin varlıktaki birliği ilan eder; ancak zeminden çıkan kusurlu doğası Tanrı'da ayrılmaz olan birliğin insan da ayrılmasına olanak verir ki bu da iyilik ve kötülüğün olanağıdır (Schelling, 2017, s. 59). İlkelerin ikiliğinin üzerinde tin olarak var olan insan benliği ya da tekil iradesi tanrısal ve evrensel düzenle uyumlu olduğu süreçte düzen, denge ve tanrısal biçim sürdürülür; diğer taraftan tekil iradenin yükselişi yani Tanrının tekil doğasında bulunan ikilik içerisinde yalnızca karanlık olan varoluşun zeminini yaratılmışlığından kurtulmak için temel alması, yani evrensel irade yerine tekil iradeyi seçmesi kötülüğü meydana getirir. Schelling kötülüğü rasyonel olarak tercih edilebilen, pozitif bir olgu olarak kabul etmektedir ki aslında gerçek kötülüğün bilgi eksikliği yada irade bozukluğundan değil bilinçli ve rasyonel olarak tercih edilen bir şey olduğunu düşünür; ona göre insan öyle bir zirvededir ki iyi ve kötüye eşit erişimi vardır, o zorunlu olan değil özgür olandır (Schelling, 2017, s. 68). İlkeler bazında varoluştaki bu ikiliğin (karanlık zemin – tanrısal ışık) ve dolayısıyla insan üzerinden özgürlüğün nedeni Tanrının, ışığın kendini mutlak gücüyle tecelli etmesidir; zemin aslında sadece bir tecelli olma iradesidir ve bunun için tekillik ve karşıtlık ve dolayısıyla kötülüğe dair bir imkan gereklidir (Schelling, 2017, s. 70).

Semavi Tanrının nitelikleri ile kötülüğün arasındaki çatışık ilişkiyi mantıksal temelde ele alıp teistik inançların mantıksal tutarsızlıklar barındırdığına ilişkin iddialar da vardır; bunlar J Stuart Mill'den başlayıp çağdaş felsefeciler J.L Mackie ve H.J McCloskey'e kadar uzanmaktadır. Mackie'ye göre çelişmezlik ilkesi uyarınca her şeye gücü yeten, tamamen iyi olan ile kötülük önermeleri birlikte ele alındıklarında geçersizdirler çünkü aşıkardır ki kötülük vardır ve bu noktada rasyonel bir kişinin ya inançlarının tutarsız ve çelişkili olduğunu kabul etmeli ya da önermelerden birinden vazgeçmelidir (Yaran, 2016, s. 45). Yaran, teizme karşıt oluşturulan bu tür eleştirilere karşıt modern dönemde

oluşturulan savunmalarda akla ilk gelen argümanın “özgür irade savunması” olduğunu söyler. Bu noktada Alvin Plantinga’nın savunması örnek alınabilir; Plantinga, ‘iyi bir her şeye gücü yeten kötülükleri elimine eder’ önermesinin zorunlu olarak doğru olmadığını savunur, ona göre bir kötülük kendisinden daha değerli olan bir iyiliğin içerisinde bulunabilir ve söz konusu kötülüğe izin verilmeden ardından gelecek büyük bir iyiliği elde etmek mümkün değildir (Plantinga, 1975, s. 22). Bu bağlamda Plantinga bir adım ileri giderek bahsi geçen üç önermenin tutarlı olduğunu “Tanrı kötülüğü de içeren bir evren yaratır ve bunun için ise iyi bir nedeni vardır” önermesiyle ileri sürer; elbette burada önemli olan iyi bir neden kavramıdır (Yaran, 2016, s. 50). Öyle bir iyi ki bunca kötülüğe değer bir nitelikte olsun; bu iyi, felsefe tarihinde çoğunlukla özgürlük olarak kabul edilmiştir. St. Augustinus özgürlüğü dolayısıyla günah işleyen bir varlığın hiçbir iradesi ve özgürlüğü olmayan ve dolayısıyla günah işlemeyen bir varlıktan üstün olduğunu düşünür (Plantinga, 1975, s. 27). Nitekim yukarıda bahsettiğimiz kutsal metinlerden Tevrat’ta da iyi ile kötüyü ayırt etme yetisi Tanrıya benzeme ile ilişkilendirilmekte ve böylece özgürlüğün ne denli yüksek bir iyi olduğu görülmektedir. Özgürlük ahlaki kötülüğü mümkün kılan nitelik olarak görülmektedir, Tanrı insanı ahlaki bir varlık yani özgür bir varlık kılmıştır, kimi insanlar yanlışla saparak kötülükler yapsa da ahlaki iyilik ancak ve ancak kötülük olanağının bulunduğu bir dünyada mümkün olabilirdi.

1.5. Özgürlük

Özgürlük kavramı insanlığın düşünce tarihi boyunca önemli bir konu olagelmıştır. Özgürlük nedir, insan özgür olabilir mi gibi sorular filozoflar arasında her daim canlı olan bir tartışmadır. Bu çalışma kapsamında da özgürlük oldukça merkezi bir rol oynaması hasebiyle ele alınması zaruri görünen bir başlıktır.

1.5.1. Felsefi Açıdan Özgürlük

Şu açıktır ki insan genel itibarıyla özgür bir varlık değildir, o daha çok belirlenmiş bir varlıktır. Öncelikle var olmayı dahi tercih eden o değildir, insan buna maruz kalmıştır ya da Heidegger’in deyişiyle insan dünyaya atılmıştır (Ciliz, 2021, s. 46). İnsan doğanın nedenselliği içinde hangi coğrafyada, ne zaman, hangi koşullarda, hangi cinsiyette, hangi ailede var olacağını seçemez. Dahası varoluşundaki tüm bu etmenler insanın yaşamının ne yönde ve hangi biçimde ilerleyeceğini, gelişeceğini dramatik şekilde etkilemektedir.

Zimbabve’de Zulu kabilesinin bir üyesi olarak, Vietnam’da bir çiftçi ailede ya da Japonya’da dünyaya gelmiş insanları ele alırsak, bu insanların toplumsal bir tin içerisine girdiğini ve bunun dolayımı ile şekilleneceklerini söyleyebiliriz. Arthur Schopenhauer’ın “İstedığımızı yapabiliriz ancak ne isteyeceğimizi seçmekte özgür değiliz” ifadesi bu anlamda açıklayıcıdır. İnsanlar, çalışmanın başında da değindiğimiz gibi bir kültürün ve bu anlamda bir tinin ve ahlaki yapının içerisinde var olurlar ve dünyayı da bu çerçeveden görürler. Böyle bir durumda bir insanın özgürlüğü bir sorunsal haline gelmiştir. Böylesi nedensel bağlarla bağlanmış insanın özgürlüğü için düşünürler farklı perspektifler geliştirmişlerdir.

Aristoteles bir eylem için ancak istenerek yapılıyorsa övgü ya da eleştiri, ödül ya da ceza durumlarının söz konusu olabileceğini, bir şey zorla veyahut bilgisizlikten yapılıyorsa bunun istenmeden yapılan bir şey olduğunu ifade ederek özgürlüğü epistemolojik ve deontolojik bir temelde ele almaktadır (Aristoteles, 2019b, s. 55). Yani Aristoteles’e göre kişinin fail olması tercih imkanına ve bu da kaçınılmaz olarak düşünmeyi ve dolayısıyla bilgiyi gerektirmektedir; bu bağlamda ona göre özürlük insanın kendi usu (nous) aracılığıyla enine boyuna düşünmesi sonucunda yaptığı tercihle ortaya çıkar. Yeni Çağ’da ise özgürlük artık yalnızca insani bir olanak olarak değil bütünsel açıdan varlığın içinde özgürlüğün imkânı tartışılır. Bu yüzden varlığın bütünlüğü perspektifi özgürlüğün bu anlamda sınırlarını belirler; özgürlüğe, var olanların birbirleriyle olan ilişkisinin niteliği bağlamında bakılır (Adugit, 2013, s. 70).

Bu anlamda özgürlüğün olanağını anlamak için varlığın yapısı ele alınmalıdır ki Spinoza’da doğa bilimlerinde olduğu gibi neden kavramını bu noktada belirleyici kabul etmiştir. Bu yüzden ki Spinoza’da bir şeyin yetkinliği, belirleyici neden olmak açısından bir başka şeyle ilişkisine yani belirleyici olmaklığına bağlıdır. Bu noktada Spinoza evrende yalnızca tek bir tözün olduğunu bu tözün kendi kendisinin nedeni olduğunu ve var olan her şeyin bu tözün sıfatı ya da tavrı olduğunu ve dolayısıyla tüm nedensellik bağlarının bu töz dolayımında belirli olduğunu ve söz konusu bu tözün bizzat sonsuz, ezeli ve ebedi olan Tanrı olduğunu söyler. Böylelikle Spinoza özgürlüğün tanımını “kendi doğasının zorunluğunda var olan ve eylemini yalnızca kendisi belirleyen” şeklinde yapmaktadır (Spinoza, 2014, s. 35). Dolayısıyla Spinoza için doğada, varlıklar içerisinde rastgele, kendi kendine, bir şey olamamakta (Spinoza, 2014, s. 78) ve insanın sahip olduğu iradeye özgür bir neden değil yalnızca zorunlu bir neden olarak bakılmakta ve

“basit anlamıyla” bir özgürlükten bahsedilememektedir (Spinoza, 2014, s. 81). Spinoza için insanın tek olanaklı özgürlüğü çalışmanın başında da bahsettiğimiz gibi zorunluluğun bilinci yani doğanın diğer bir deyişle Tanrının zorunluluğunun bilincine varmak ve buna sevinçle boyun eğmekten meydana gelir (Özlem, 2013, s. 103).

Özgürlük kavramı Kant ile farklı bir aşamaya geçmiştir. Özgürlüğün nedensel bir yapıda ele alınması düşüncesi üzerine Kant nedenselliğin yalnızca fenomenlere uygulanabileceğini, insanın pratik yaşamına dair fenomenal duyuma verilen şeylerin ise tutum, eylem ve edimler olduğunu, oysa özgürlüğün, tüm bunların ötesinde yalnızca bir imkân olarak görülebileceğini ileri sürer (Adugit, 2013, s. 76). Fenomenal alan teorik akıl vasıtasıyla bilgisi elde edilebilen ve zorunlu doğa nedenselliğine bağlı bir alandır. Tanrı ve ölümsüzlük ve özgürlük teorik akıl için yalnızca bir ide olarak varlık bulmuştur. Özdeksel bir varlık olarak insan fenomenal alanın bu doğasına tabidir. Lakin insanın pratik yaşamı, onun yalnızca bedensel bir var oluştan daha fazla olabileceğini göstermektedir. İnsan tam anlamıyla doğa nedenselliğiyle belirlenmiş değildir, bunun ötesinde Kant’a göre insanın doğa nedenselliğine bir tin varlığı olarak kendini dayatan bir yönü de vardır ve doğa nedenselliği dışında eyleyen olarak insan başka bir neden tarafından güdülenir. Söz konusu bu neden, doğa yasasından farklı, başka bir yasa olarak Ahlak yasasıdır. Kant’a göre olanağını a priori bildiğimiz tek ide özgürlük idesidir çünkü yukarıda da değindiğimiz gibi özgürlük ahlak yasasının bir koşuludur (Kant, 2021, s. 4). Bu noktada Kant özgürlüğün ancak saf aklın pratik kullanılışından, öznenin istemesi için bir yasa biçimini almış maksim dolayımında transandantal olarak ortaya çıkabileceğini ilan eder (Kant, 2021, s. 33).

Özgürlüğü transandantal bir yapıya dönüştürüp insan istemesini saf pratik aklın koyduğu maksimlere dayandıran ve böyle yaparak bir anlamda Descartes’in geleneğini devam ettiren Kant’ın ardından gelen Hegel farklı bir görüştedir. Hegel Kant’ın özgürlük için kendine özgü bir nedenselliğe sahip olması gerektiğine dair görüşünü yadsır, ona göre özgürlük eylemlerimize dair takındığımız tutumda yatar. Hegel, Kant’ın pratik normlara göre hareket etme düşüncesini paylaşır ve yalnızca yasaya uyanın özgür olduğunu zira onun sadece kendine itaat ettiğini söyler, bu anlamda o herhangi bir yasaya değil her düşünen varlığın rıza göstereceği bir yasaya yani aklın yasalarına göre eylemde bulunur (Beiser, 2019, ss. 255–256). Bunun yanı sıra Hegel özgürlüğün kişinin yalıtılmışlığında değil Tinin Fenomenolojisinde gösterdiği üzere, diğer özbilinç sahibi varlıklarla girdiği

karşılıklı ve dolayimli ilişkide yani diğer failer tarafından özgür bir özne olarak tanınmasını mümkün kılan ilişki sonucunda elde eder (Pinkard, 2017, s. 470). Bu ise uygun bir sosyal bağlam kuran bir yapı içerisinde elde edebilir aksi halde iki farklı öznenin öznel normlarını dayatmaları sonucunda köle-efendi diyalektiğinin gerçekleşmesi kaçınılmaz olur. Hegel'in özgürlük görüşünün temelde iki öncüle dayandığı görülür, Ben'in içsel özünün özgürlük olduğuna dair kabul ve bu özgürlüğü eylemlerimizin ereği haline getirme gücüne sahip olduğumuza dair özbilince sahip olursak özgür olabileceğimize ilişkin düşüncesidir (Beiser, 2019, s. 257). Hegel'in felsefesinde tüm tarihin tinin özgürleşmesi üzerine ilerleyen zorunlu bir süreç olması bağlamında Hegel için özgürlüğün ancak tin içerisinde diğer özbilinçli bireyler dahilinde gerçekleşebilecek olan bir olgu olması doğal görünmektedir (Hegel, 1995, s. 53).

Alman idealizminin en önemli filozoflarından Schelling insan özgürlüğünü Kant'ın radikal kötülük kavramına benzer ancak daha ontolojik bir açıdan ele almaktadır ve bu teorisi çalışma kapsamında merkezi bir rol oynamaktadır. Schelling, özgürlüğün temelini iyiliğe ve kötülüğe yetkinlik olarak tanımlamaktadır ve bu tanımlı varoluş ve varoluşun zemini ayrımı ile ontolojik bir yapıya büründürür (Schelling, 2017, s. 52).

Schelling benlik kavramından bahsetmektedir, söz konusu bu kavram ikili bir ilke olan ve Tanrıda içerilen varoluş ve zeminin insanda içerilmiş olmasıyla ortaya çıkar ve benlik böylece tinselleşir ve ilkeler üstü bir konuma yükselir. Özgürlük ancak böyle bir yükselme ve dönüşme ile mümkün hale gelebilir. Doğal durumda evrensel iradenin bir aracı olan tekil irade insanda evrensel olandan ayrılmaya ve hatta onu tekil iradesine boyun eğdirmeye çalışabilir. Bu kötülüğün temeli ilk iradeden, kör bir arzudan ve ışığın kendini serimleyeceği karşıtından öte bir doğası olmayan zemin değil, bu zeminden hareketle kendini ortaya koyan ve varlığını evrensel iradeden ayırmayı tercih eden bireydir. Tüm gerçek ya da kişisel varoluş bir koşulu gerektirmektedir bu koşul Tanrıya içkinken diğer varlıklara dışsaldır; işte Schelling insanın kötülük ile bu koşula hakim olmaya çalıştığını ancak bunu başaramadığını bu koşulun ancak ödünç verilmiş olduğunu söyler (Schelling, 2017, s. 93). İnsanın sahip olduğu tinsel tekil iradeyle ortaya çıkan özgürlüğü varlığın bir bütün olarak ereğine ulaşması için kaçınılmazdır; etkin bir benliğe sahip olmayan iyilik, kendini tüm kudretiyle göstereceği bir karşıtı olmayan bir ışık tam olarak gerçekleşmiş sayılamaz (Schelling, 2017, ss. 58-59).

Özgürlük kavramının bu felsefi yapısının ötesinde geniş anlamda özgürlük anlayışının kavranması için farklı başlıklar da gerektirmektedir. Bu başlıklar temel olarak hukuki, ekonomik ve bunlarla ilişki içerisinde sosyal yapıdır.

1.5.2. Hukuki Özgürlük

Hukuki anlamda dünyada gelişmiş ülkeler olarak kabul edilen ülkelerin vatandaşları en özgür insanlar olarak bilinir. Bu ülkelerde özgürlüğün sınırları demokratik olarak toplumun ortak iradesi sonucu belirlendiği kabul edilebilir. Demokrasi ile yönetilen bu devletler, meclislerinde ülkeyi oluşturan bireylerin kendilerini temsil etmesi için seçtikleri vekillerinin oluşturdukları yasa ve kanunlar çerçevesinde yönetilir. Böylece bireyler tıpkı Kant'ın özgürlüğün öncülü olan saf aklın yasasına uyması gibi bizzat ortak iradeleri sonucunda yalnızca kendi belirledikleri yasa ve kanunlara uymuş olarak "özgür" olarak tanımlanabilirler.

Özlem, (2014) modern hukuk öğretilerinde özgürlüğü iki temel anlayıştan ileri gelerek tanımlar. Bunlardan ilki Liberal hukuk devletlerinde görülür: Bireyin devlet aracılığıyla, diğer insanlar ve devlet karşısındaki haklarını yasalarla güvence altına aldığı hukuksal özgürlük türüdür. Bir diğeri ise sosyal hukuk devletinde görülmektedir, burada bireylerin kişisel hakları, toplumun ortaklaşa sahip olduğu haklardan daha geniş olamaz, bu bağlamda toplumsal düzen ve barışı tehdit etme potansiyeline karşı bireysel çıkarları ortak çıkar lehine daraltılır (Özlem 2014, s. 91).

Bir diğer deyişle liberal hukuk devletlerinde bireye özgürlük açısından öncelik verilir ve düşünsel özgürlükler (fikir ve düşünce, din, felsefe seçme özgürlüğü), maddî ve bedensel özgürlükler (güvenlik, göç etme, hane dokunulmazlığı) son olarak ekonomik özgürlükler (mülkiyet hakkı, ticaret özgürlüğü) temel haklardır ve dokunulmazdırlar.

Sosyal hukuk devletlerinde ise topluma öncelik verilmektedir, Liberal anlayış içerisindeki geniş bireysel ekonomik özgürlükler, toplumsal yapı içerisinde eşitsizliklere yol açabileceklerinden dolayı toplumun geri kalanını bu eşitsizliklere karşı korumak ve çözüm getirmek için işçi hareketleri, örgütlenme ve grev hareketleri gibi kimi "özgürlükler" sağlanmaktadır. Burada sosyal eşitsizliği önlemek ya da azaltmak için devlet bütçesi ve kimi örgütlenmelerden düşük gelirli insanlara kaynak aktarılmakta, bu

amaçla kimi ekonomik özgürlükler kısıtlanırken, devlet eliyle ekonomik uygulamalar yapılabilmektedir (Özlem, 2014, s. 92).

1.5.3. Ekonomik Özgürlük

Hukuki yapının ötesinde, kurulmuş olan sosyo-ekonomik sistem özgürlük kavramını belirleyen bir diğer önemli olgudur. Tarihsel olarak öncelikle soylular ve belli başlı mesleğe sahip olanların insani bir yaşam sürebildiği sistem orta çağın ardından hızla değişmeye başlamıştır. Ekonomik ilişkilerin ve teknik alandaki gelişmelerin sonucunda soylular, askerler ve din adamlarının yanı sıra sıradan insanlar da yüksek gelirler elde etmeye ve kan bağı olmasa da bir anlamda soylular gibi bir hayat yaşamaya başlamış, sanayi devriminin ortaya çıkmasıyla birlikte bu durum daha da farklı bir boyuta geçmiş ve burjuva denilen yeni bir sosyo-ekonomik sınıf ortaya çıkmış, bu sınıf kültürel, siyasal, toplumsal ve hatta dini yapıları değişime ve dönüşme uğratmıştır (Merriman, 2018, ss. 424-426).

Alt sınıflar olan işçi ve köylülerin haklarının savunulması temelinde ortaya çıkan sosyalist düşüncelerin yaygınlaşması ve konuyla ilgili pek çok toplumsal olayın yaşanmasıyla zaman için toplum içerisindeki ekonomik eşitsizlik azalsa da ortadan kaybolmamıştır.

1.5.4. Sosyo-Politik Özgürlük

Ekonomik eşitsizlik yalnızca bireylerin alım gücü ve yaşam standartlarıyla değil eğitsel ve bilgiye dayalı konulara da etki etmektedir. Bu anlamda var olan bilgi de sınıfsal bir haldedir denilebilir. Nitekim bu durumda tarihsel olarak yeni bir şey değildir, yalnızca soyluların ve din adamlarının okuma ve yazma bildiği antik ve orta çağ dönemlerine değin süren bir ayrımdır. Belli bir sosyo-ekonomik konumda olan ailelerin çocukları yüksek kalitede yoğun eğitime erişebilirken onlara kıyasla düşük gelirli insanlar kısıtlı bir eğitim alabilmektedir. Nitekim Gramsci'ye göre sınıflı toplumlarda üst sınıfın egemenliği yalnızca ekonomik hegemonyaya değil politik ve kültürel alandaki hakimiyetine de dayanmaktadır (Yaylagül, 2006, s. 96)

Bu durum toplumun çok büyük bir kısmını oluşturan düşük ve orta gelirli insanların içerisinde bulundukları dünyayı anlama ve yorumlama konusunda büyük sıkıntılar çekmesine de yol açmaktadır. Kendi muhitlerinin ötesindeki daha büyük yapısal

denklemleri ve ilişkiler ile bunların kendi hayatlarına etkisini yorumlamaktan aciz konumdadırlar (Mills, 2019, s. 24). Bu yüzden insanlar, Aydınlanmanın üzerinden yüzyıllar geçmesine rağmen hala sürekli olarak bir üst merciye, bir kanaat önderine, kendilerini dış dünya karşısında güvende hissettirecek ve yönlendirecek birilerine ihtiyaç duyarlar.

Bu ihtiyaç hem sistemin bir ürünü olarak ortaya çıkarken aynı şekilde çoğu zaman sistemin kendisi tarafından karşılanır. Bu noktada Althusser'in ideolojilere yaklaşımı göz önünde bulundurulmaya değerdir. Althusser insanların "ideolojik aygıtlar" olarak adlandırdığı medya, eğitim, din, aile gibi kurumlarca oluşturulan toplumsal pratikler çerçevesinde eylemlerini oluşturduğunu, bir şey olmanın ne anlama geldiği, belli durumlarda nasıl davranması gerektiğinin insanlar için bir tür sağ duyu haline getirilmesine öğretildiğini savunur (Yaylagül, 2006, s. 103). Yani insanların ihtiyaç duydukları yol gösterici, kanaat önderi eğitim sistemi, dini yapılanmalar, siyasi örgütlenmeler ya da ailevi ilişkiler içerisinde ortaya çıkmaktadır. İnsanlar güvendikleri, sevdikleri, inandıkları bir diğerinin yargılarıyla davranış sergilemekte, inançlarını ve duygu durumlarını bunlara göre oluşturmaktadır.

Ayrıca Althusser üretilen ideolojilerin insanları öznelere dönüştürdüğünü ve aslında pek çok açıdan ideolojik olarak biçimlendirilmelerine rağmen otonom olduklarına inandırdığını söyler, bu durum şüphesiz ki bilmediğini bilmeyen insanının durumuna benzemektedir (Yaylagül, 2006, s. 102). Ayrıca bu kavrayış, Schopenhauer'ın özgürlük hakkında daha önce değindiğimiz ifadesiyle de paralellik içermektedir.

Daha çağdaş bir yorum Byung-Chul Han'dan gelmektedir, ona göre bugün karşımızda özne değil, kendisine özgürlük duygusu eşlik eden bir tür proje bulunmaktadır (Han, 2020, s. 12).

1.2. Etik ve Türleri

Etik sözcüğünün kökü Yunanca örf, adap, ahlak, töre gibi anlamlara gelen Ethos sözcüğünden türemiştir. Etik, 'ahlaki olarak kabul edilmiş olanın içeriğini ve temellerini inceleyen bilim ve genel olarak insan eylem ve davranışları ile ilgili konuları ele alan felsefe dalı' şeklinde tanımlanır (Dolay, 2009'dan akt. Turan, 2018, s. 3). Bir diğer deyişle var olan ahlaklar üzerine düşünmek, analizler ve çıkarımlar yapmak etiğin alanına girmek

demektir. Etik, pek çok ahlak içerisinde (meslek ahlakı, Yahudi ahlakı, Müslüman ahlakı, burjuva ahlakı, köle ahlakı vb.) ahlaki olanın ne olduğunu, nasıl oluştuğunu, doğasının ne olduğunu soruşturan felsefi disiplindir. Etik, ahlaki yapıların nesnel şekilde araştırılmasını, ele alınmasını amaçlayan bir disiplin olarak ahlaktan ayrılır, normatif buyruklar, yönlendirmeler yani herhangi bir ahlak geliştirmek ve insanları buna uymasını öğütlemek değil aksine ahlak olarak tanımlanan etkinlik fenomenini ele alan teorik felsefi alandır (Özlem, 2013, s. 27). Etiğin amacını Pieper ise şöyle tanımlıyor; insan eyleminin ahlaki doğasını açıklama, ahlaki bilinci geliştirebilecek argüman sunma ve temellendirme ve ahlaki eylemin insanın vazgeçilmez bir özelliğinin ifadesi olduğunun gösterilmesi (Pieper, 2012, s.19).

Ahlak dolayısıyla Etik, antik çağ felsefesinden günümüze değin pek çok filozofun fikir beyan ettiği ve konu üzerine önemli felsefi tartışmaların yaşandığı bir konudur (Rosenstand, 2013). Etiğin en temel kavramlarından biri iyi ve kötü ikiliğidir. Bu bağlamda ahlak felsefesinin tarih boyunca en çok sorguladığı konu ise “iyi”nin ne olduğudur. Antik çağ filozoflarının pek çoğu “mutlak iyi”nin mutluluk olduğu konusunda hem fikir görünürler (Aristoteles, 2019, s. 23) ancak mutluluğa ulaşmak için ne yapmalı, nasıl eylemeli, nasıl yaşamalı sorunsalında ise farklı görüşler ileri sürmüşlerdir.

1.2.1. Normatif Etik

Normatif etik, kişinin ahlaki açıdan ne yapması, nasıl bir kişi olması gerektiği gibi soruları veya konuları araştırarak, tartışarak en temel ilkeleri ve kuralları saptamaya ve argümanlarla tanımlamaya çalışır. Buna eleştirel ahlak veya teorik ahlak da denilmektedir. Normatif etik nasıl yaşamamız gerektiğini bildiren ahlâkî ilkeleri ele alır, yaşamda nihaî ve en yüksek iyi olan şeylerin neler olduğunu araştırır, ideal bir toplumun hangi değerleri ve doğruları içermesi gerektiğini ortaya koymaya çalışır, bir insanı ahlâken iyi kılan şeylerin neler olduğunu sorgular.

Bu noktada çalışmanın konusu bağlamında etik tarihindeki önemli ve belirgin teorileri ve savunulan etik sistemleri ele alacağız.

1.2.2. Meta Etik

Meta etik, ada felsefesinin nesnellik tutumu temelinde ortaya çıkan, normatif etik kuramların koymuş olduğu ahlaki kurallar ve yargılar hakkında çalışır, bu yargılar

içerisindeki kimi kavramları çözümler ve söz konusu kavramlar ile ahlaksal yargıların içeriklerini, anlamlarını ve birbirleri ile olan karşılıkları ele alır. Bu anlamda meta etik, var olan ahlak sistemleri üzerine çalışmaktadır ve bir anlamıyla var olan ahlakları onların bir üst düzeyine çıkarak nesnel bir açıdan ele almaya çalışır. Yani meta etik ahlaki yargılarda bulunmaz, tersine ahlaki yargılarda bulunan normatif etikleri nesnel bir şekilde ele alır.

1.2.3. Uygulamalı Etik

Ahlak felsefesi, yalnızca kuramsal bir alan olarak değil, aynı zamanda uygulamalı bir bilim olarak da işlev görmektedir. Genel ahlaki ilkelerin belirli yaşam ve eylem alanlarına uygulanabilirliği ve pek çok konuyu ahlaki çerçeve içinde yorumlamaya çalışan etik bölüme uygulamalı etik denmektedir. Böylelikle etik toplum içerisindeki tartışma konusu olan kimi ahlaki sorunlara çözüm getirmeye çalışır. Bu sorunlara örnek olarak: Suç ve ceza, ölüm cezası, kürtaj, ötanazi, ölüm orucu, pozitif ayrımcılık gibi konular verilebilir.

1.3. Etikte İlk Yaklaşımlar

Antik çağ filozoflarının neredeyse tamamı etik sistemlerini en yüksek iyinin ne olduğunu ve bu iyiye ulaşmak için insanların ne yapmaları, nasıl yaşamaları gerektiğine dair tezleri temelinde inşa etmişlerdir. En yüksek iyi pek çok filozof için mutluluktur ancak mutluluğu elde etmek için gerekli olan şeyler konusunda pek çok görüş bulunmaktadır. Çalışma içeriğiyle bağlantılı şekilde en yüksek iyi kavramını temel alan üç yaklaşım ele alınmıştır.

1.3.1. Sokrates'in Ahlaki Yaklaşımı

Ahlak felsefesinden ilk olarak bahseden filozoflardan Sokrates'in (M.Ö. 470), ahlaki (etik) görüşü bilgi temeline dayanmaktadır. Sokrates kozmosa logosun, aklın hükmettiğine inanır, iyi ve ahlâklı bir hayatı ise kozmik evrensel düzenle yani usla uyum içinde yaşamak olarak görür; bütün diğer varlıklar gibi insanın da bir amacı ve yerine getirmesi gereken işlevleri olduğuna inandığı için ahlâki hayatın doğal düzenin bir devamı olduğunu düşünür (Özlem, 2013, s. 48), çünkü onun gözünde iyiyi belirleyen şey, insanlar arası uzlaşım değil, insanın doğasıdır. Sokrates bir tür evrensel ahlâk yasasının varlığına inanması dolayısıyla, bireyin ahlâkî edimleri kendileri vasıtasıyla

yargılayabileceğimiz nesnel ahlâkî hakikatleri kabul ettiği dolayısıyla Sokrates'in etik görüşü aynı zamanda bir tür özcü ve nesnelci bir etik anlayışıdır (Özlem, 2013, s. 42).

1.3.2. Platon'da Ahlak

Sokrates'in öğrencisi olan Platon (M.Ö. 427–347) idealizmin kurucusu ve hala en önemli temsilcilerinden biri konumundadır. Platon sofistlerin her şeyin ölçütü bireydir anlayışına karşın iyi ideasını savunmaktadır. Platon'un ideaları yalnızca nesnel şeyler ile ilgili değildir ahlaki anlamda da idealar, doğru eylemler için ölçüttürler, ona göre insan yaşamının gayesi bir en yüksek iyi olarak mutluluğa ulaşmaktır. Bu bağlamda insanın beden ve ruh olarak bir denge durumunda olması gerektiğini söyler, en yüksek erek olarak mutluluk ayrıca varlık yönünden bir yetkinlik ve tamlığı imlemektedir (Özlem, 2013, s. 51). Platon insanın iyiye ahlaki yoldan ulaşmasını söyler her türlü iyiliğin yalnızca erdemden geldiğini (Platon, 2015, s.30) söyleyen Platon'a göre erdemli bir hayat ise bedensel isteklerden ziyade ruhun geliştirilmesi ile mümkündür (Aydın, 2018, s. 38). Platon bilgi ve erdemin arasındaki bağı vurgulamış, insanın toplum içerisinde doğru eylemde bulunabilmesinin olmazsa olmaz koşulu olarak bilgi ile adaleti temel göstermiştir, bu yolla mutlu yani iyi yaşamının ön koşulu oluşturulmaktadır (Çelik, 2018, s. 19). Platon'a göre tek kişinin mutluluğu topluluğun mutluluğuna bağlı olduğu için toplumun mutluluğunun göz önünde bulundurulması gerekir. Platon bu mutluluğun ise tıpkı yeni çağda, Hegel'de göreceğimize benzer şekilde, yetkinliğe erişmiş tin olarak devlet içerisinde mümkün olacağını ve özeninin içerisinde var olduğu devlet ile bütün olacağını öne sürer.

Platon'un ahlak anlayışının temelinde diğer antik öğretilerdekine benzer şekilde en yüksek iyinin mutluluk olduğu düşüncesi vardır. Platon'da da pek çok Antik Yunan ahlak öğretisi gibi, mutlak ahlaki ödev sorunsalı, en yüksek iyi sorusuyla ki bu ise mutluluk sorunu ile bir arada kabul ediliyordu. Mutluluk temel olarak iyiye sahip olmaktır, iyi ise herkesin başka bir şey için değil sadece kendisi için arzu ettiği şey olarak erekti (Akarsu, 1998, ss. 103-104). Ona göre mutluluğun doğru yolu erdemdir; basitçe erdemler insanı mutlu yapmakta, erdemsizlik yani kötülük mutsuz etmektir. Erdemli insanlar kendi içlerinde huzurlu ve mutludurlar arzu ve iştahlarının peşinden gidenlerse korku ve hoşnutsuzluk içerisinde dirler.

Platon'un Devlet'inde yaşadığı dönemin etkisi görülür şekilde üç çeşit insan bulunur: İlki köylüler ve işçilerdir bunlar devletin devamlılığını sağlar ve onu beslerler, askerler devleti içeriden ve dışarıdan koruyanlardır ve devlet yöneticileri ile filozoflar ise toplumu yönetenler olarak yönetici ve ussal kimlikleriyle devlet işlerini yürütürler (Demirel, 2006, s. 9).

Platon bu görevlerden sonra dört erdem sıralar: Bilgelik, cesaret, kendine hâkim olabilmek ve adalet. Platon adaletin insanda ve toplumda uyum ve dengeyi sağlayacağını düşünür. Erdemlerin tek değil çok olmasının sebebi ise ahlaki edimi yönlendiren ruhun çeşitliliğidir. Platon parça bütün ilişkisi kurarak tek bir bireyin ruhunun uyumlu ve düzenli bir birliğe sahip olması söz konusuysa, bir ülke için de benzer bir durumun geçerli olacağını düşünür. Platon söz konusu erdemler içinde adaletle ayrı bir önem vermektedir çünkü adaleti diğer erdemleri kendi içerisinde toplayan erdem olduğunu düşünür.

1.3.3. Aristoteles'te Ahlak

Etîği gerçek anlamda ilk olarak sistemli şekilde ele alan ve kendinden önceki ahlak felsefelerini eleştirerek kendi etik sistemini kuran ilk filozof Aristoteles'tir. Aristoteles Platon ve Sokrates gibi en genel iyi olarak ve kendisi için istenen şey olarak mutluluğu temel alan bir etik yaklaşım geliştirmiştir. Aristoteles'e göre, mutluluk ruhun erdeme uygun bir şekilde davranmasıdır, buna göre, Aristoteles erdemi tanrısal olan düşünme gücünün yetkinliğinin arttırılması ve kişiliğinde de bu durumu takip etmesi açısından ele almaktadır (Aristoteles, 2019, ss. 28–33). Bedensel hazlar ancak kısa süreli bir mutluluk sağlayacağını öne süren Aristoteles'e göre daimi mutluluk yalnızca usun sağlayacağı insana özgü kalıcı bir mutluluktur, bunun ilk koşulu ise edilgin değil etkin olmaktır (Aristoteles, 2019, s. 30). Aristoteles için ahlaksal erdemler pratik aklın işlevidirler ve ruhun akıl dışı ya da hayvansal düzeyinin belirimi olan arzu, istek ve iştahı denetim altına alması için gerekli olan erdemlerdir; insan kendini denetleyebilmesi bağlamında diğer varlıklardan ayrılır ve sorumlu varlık olarak kabul edilmeli ve buna göre eylemelidir (Özlem, 2013, s. 55). Bunun yanında Aristoteles insanın hayvansal yönünü göz ardı etmez ancak istek ve arzularını belli amaç ve gayeler uğrunda yönlendirmesi gerektiğini söyler (Özlem, 2013, s. 60).

Genel olarak mutluluk anlayışlarında ortaya çıkan başlıca unsurlar Aristoteles'in tanımlamasında yer alırlar insan mutluluğa ancak erdemli davrandığı sürece ulaşabilir.

Erdemin en yetkin özellik olduğunu belirten Aristoteles'e göre erdem bir orta yolu tutma, duygular durumlar arasında iki aşırı ucun ortasını bulmadır (Aristoteles, 2019, s. 34), bunun yanında iki çeşit erdemden söz etmektedir; ilki akla uygun karakter erdemleridir; felsefe, sanat ve bilimle uğraşan, teorik bilgelikle en yüksek var oluşu, ilk ilkeleri araştıran ki bu bağlamda ayrıca insana en yüksek mutluluğu veren, bir anlamda insan varlığını Tanrı'ya yaklaştıran erdemlerdendir (Aristoteles, 2019, s. 227) Aristoteles'e göre ahlaksal erdemler ise; insanın sahip olduğu hayvansal ruhu kontrol altında tutan, insanın iştah ve arzularını şekillendiren onları düzenleyerek belli bir düzene sokan erdemlerdendir. Bu erdemler ruhun usa itaati sonucunda ortaya çıkarlar. Ola ki ruh akla uymaz da istek ve içgüdülerin ardından giderse akıl varlığı olarak insanlıktan uzaklaşacak ve mutsuzluğa sürüklenecektir (Demirel, 2006, ss. 9–10). Söz konusu bu kurtulmak için insan orta yolu bulmalıdır ve eylemlerinde orta yol ölçüsünü kaçırmamalıdır. Örnek olarak Cesaret gözü peklik ile korkaklığın ortasıyken, cömertlik müsriflik ile cimriliğin orta noktası olarak insanın ahlaki olarak olması gereken yerleri imler...

1.3.4. Stoa Ahlakı

Son olarak Stoacılık en yüksek iyi olarak mutluluğu temel alan bir diğer felsefi görüştür. Stoacılık Kıbrıslı Zenon tarafından kurulmuştur. Stoacıların etik sistemleri doğayla uyum içinde hareket etmek üzerine temellenmiştir. Greklerde görülen rasyonel ve ereklı evren görüşü Stoacılıkta da görülmektedir. Onlara göre Tanrı'nın mükemmel olarak tasarladığı doğada her şey olması gerektiği gibidir. Stoacı anlayışa göre bu düzen insan dışındaki bütün varlıkları kapsadığı şekilde insanı da içermektedir, dolayısıyla insanın bu düzene uyum sağlaması, kendisini doğadan ayrı, öznelci bir yapıda değil doğayla birlikte tanımlaması ve kozmosun yasalarına aykırı eylemde bulunmayı seçmemesi gerekir (Öztürk ve ark., 2017, s. 34). Stoacılar için bilge olan, kısaca, doğaya ters düşmemeye çalışan kişidir, onlara göre yanlış edim ile doğru edim arasından doğru olanı seçmek, erdemi oluşturur ki bu da insanı da mutluluğa götürür; dolayısıyla, Stoacılığa göre erdemsizlik hali doğa yasalarına karşısında bulunmanın bir sonucudur (Cevizci, 2012, s. 463). Stoacı filozoflardan Epiktetos irade kavramını etiğe dahil etmesiyle tanınmıştır, modern dönem etik teorilerde yoğun şekilde yer bulan irade kavramı ona göre iyi ve kötünün ön şartıdır; irade olmaksızın ahlaktan veya iyi ve kötünden söz edilemez.

1.4. Yeni Çağ Etik Yaklaşımları

1.4.1. Spinoza'da Etik

Spinoza Antik Yunana benzer bir kozmolojik ve orta çağa düşüncesine benzer bir temellendirmeye sahip bir etik sistem kurmuştur, bu sistemi *Ethica* isimli eserinde ortaya koymuştur. Spinoza'ya göre evrende yalnızca bir tane töz yani öz bulunmaktadır bu da Tanrı'nın kendisidir, kozmos tanrının bir dışavurumudur (Spinoza, 2014, s. 53). Spinoza'ya göre tözün kendisi görünmez bizlere görünen şey tözün tavırları ve tavırların türleridir. Bu anlamda doğa yani diğer bir deyişle tanrı insanlara iki yolla açıktır: Yer kaplama ve düşünce. Düşüncenin düzeni ile varlığın düzeni tek töz altında aynıdır; özdek, değişim yoluyla hareket ile durağanlığı; düşünce dönüşüm yoluyla zeka ve istemi oluşturur (Özlem, 2013, s. 102). Doğanın tüm kozmosu kapsaması ve tek bir töz bulunması Spinoza'nın felsefesini sıkı bir determinizmin hüküm sürdüğünü göstermektedir; ona göre var olan her şey tam da olması gerektiği gibi belirlenmiştir, hiçbir şey kendi kendine rastgele değişemez, dönüşemez (Spinoza, 2014, s. 74). Bu anlamda özgürlükten ya da rastlantıdan bahsedilemez, hiçbir istek başka bir sebep ile belirlenmedikçe var olamayacağı için insan iradesinin özgür neden olduğu söylenemez, sadece zorunlu neden denebilir (Spinoza, 2014, ss. 81–83). Spinoza'ya göre insan için gerçek ve tek özgürlük düşüncede ortaya çıkar ve bu bir tür zorunluluk bilincidir; evreni ve tanrıyı salt bir ve aynı şey olarak kavramak doğadaki zorunluluğun, belirlenmişliğin bilincinde olmak. Çünkü tek özgürlük kendi kendinin nedeni olmayı gerektirir ve bu bağlamda tek özgür varlık Tanrıdır.

Spinoza'da antik düşünürlere benzer bir ahlaki rölativizm görünmektedir (Spinoza, 2018, s. 25) fakat genel olarak iyiyi ve kötüyü düşünen varlık olarak insan doğasını engelleyen şeyler ve onu güçlendiren şeyler olarak tanımlamaktadır; Spinoza, tek tek her varlığın sürekli olarak kendi varlığını sürdürmeye çalıştığını söyler; bu çaba zihne atfedildiğinde “irade” adını alırken hem zihne hem bedene atfedildiğinde “iştah” adını almaktadır ve bu bağlamda Spinoza'ya göre iştah insanın özüdür (Spinoza, 2014, s. 214). Bu noktada insana özgürlüğü veren yani zorunluluğun bilincini mümkün kılan tek yol olan akıl ve zekanın etkiye gücünü olumsuz etkileyen keder, üzüntüye sebep olan ya da varlığı tehdit eden şeyler bu bağlamda Spinoza'ya göre kötü, olumlu etkileyen şeyler ise iyidir (Spinoza, 2014, s. 324). Buna göre zihnin en üstün iyisi Tanrı bilgisi ve en yüksek erdemi

Tanrıyı bilmektir yani doğayı ve zorunluğunu bilmektir (Spinoza, 2014, s. 344). Bu anlamda ahlaklı bir yaşam doğa-tanrı birliğine ve zorunluluğuna boyun eğmekle ve ona uygun yaşamakla mümkün olur; bu ahlaklı kişi için bu sevinçli bir boyun eğmedir.

Spinoza ahlaki ve düşünsel olarak en yüksek iyi olana insanın doğa, nedensellik ve diğer insanlar bağlamında edilgin olması sebebiyle ancak bir toplum içerisinde ulaşabileceğini belirtir. Spinoza'ya göre insanlar sosyal hayvan terimine uygun yaşamaları noktasında toplumsal hayattan uzak bir yaşamı tavsiye edenleri eleştirir; insanların birbirlerine destek olduğu ve güçlerini birleştirdiği bir hayatı idealize eder (Güngör, 2015, s. 135). Bu bağlamda Ethica isimli eserinde devleti insanların toplum şeklinde yani uyum içinde ve aklın kılavuzluğunda yaşamalarını sağlayan kurum olması noktasında iyi olarak tanımlar (Spinoza, 2014, s. 365).

1.4.2. Kant'ın Ödev Etiği (Deontolojik Etik)

Immanuel Kant, Saf Aklın Eleştirisi isimli eserinde insanın neleri nasıl bilebildiğini a priori temeller ve zihin kategorileri çerçevesinde açıklamış ve insan bilgisine epistemolojik bir sınır çizmiştir. Bunu gerçekleştirmesinin temel sebebi ise felsefe tarihinde oldukça derin bir kökeni olan metafiziğe sağlam temeller oluşturmak ve aynı Newton fiziğinde olduğu gibi genel geçer bilgiler edinilebilmesini mümkün kılma isteğiydi. Kendisinden önce ve bir noktada kendisinden sonra da devam etmiş olan klasik metafizik çalışmaları devasa bir çeşitlilik arz etmekte ve bu çalışmaların doğrulukları ve yanlışlıkları basitçe belirlenememekteydi. Dolayısıyla Kant insanın neleri bilip neleri bilemeyeceğine dair bir sınır çizerek gerçek bir epistemolojik değeri olmayan çalışmaları felsefenin sahasından çıkarmıştır. Kant benzer bir çokluk ve belirsizliği ahlak alanında da gözlemlemiştir. Antik çağdan yeni çağa kadar pek çok ahlak öğretisi ortaya çıkmıştır ancak Kant'ın yaşadığı 18. yüzyılda insanın pratik aklının gayesinin, tıpkı pek çok antik çağ öğretilerinde olduğu gibi en yaygın olan anlamıyla eudaimonism (mutlulukçuluk) veya utilitarizm (yararcılık) kavramları çerçevesinde ele alınmaktaydı (Heimsoeth, 2018, s. 117). Bunun dışında ahlak öğretilerinin çoğu dini inancalara dayanmakta ve dolayısıyla metafizik temelli öğretilerdirler, söz konusu bu dönemin ahlaki yapıların genel geçer evrensel temellerden yoksun yapılar olduğunu düşünen Kant önceki çalışmasında insanın epistemolojik yetisinin sınırlarını a priori temeller ve zihnin işleyişi çerçevesinde belirlediği gibi ahlak alanında neyin iyi neyin kötü olduğuna dair nesnel bir temel bulmak

istemiştir. Bir diğer deyişle Kant saf aklın pratik bir kullanımının olanağı üzerine düşünmüş ve episteme konusunda olduğu gibi etiğin özünde de tüm akıl sahibi varlıklar için aynı olan, herkes için geçerli a priori bir temelin var olması gerektiğini ve ancak genel geçer bir yasaya dayandığı sürece bir etiğin evrensel olabileceğine kanaat getirmiştir (Özlem, 2013, s. 75).

Kant böylece evrensel bir ahlak yasası geliştirmeye çalışır, bu söz konusu ahlak yasası öyle bir yasa olmalıdır ki bu yasaya bağlı olarak gerçekleştirilen tüm eylemler ahlaki olarak tanımlanabilsin. Bu bağlamda bu yasanın doğası doğa yasalarına benzer yapıda olamaz çünkü açıktır ki doğa yasaları doğada olanı olduğu şekliyle tanımlarken ahlak yasası bir “olması gereken” kavramı çerçevesinde şekillenmelidir (Kant, 2018, s. 3). Bunun yanı sıra Kant saf aklın bir idesi konumunda olan özgürlüğün pratik akılda ise ahlak yasasının bir koşulu olarak ortaya çıktığını söyler, özgürlük ise bilindiği üzere insanın kendi eylemlerini belirlemek üzere kendisi için yasa koyması yani kendi kendini yönetmesi (otonomi) olarak tanımlanır (Marş, 2021, s. 27). Buna göre Kant’ta ahlaksal eylem irade ve a priori ahlak yasasına dayanır, yani bu iki temele dayanmayan hiçbir eylem ki bu eylemler pratik olarak faydalı, diğer insanların yararına olsa dahi kayıtsız şartsız iyi ve dolayısıyla ahlaksal eylem olarak kabul edilemez (Kant, 2018, s. 9). Çünkü kendi kendisinin koyduğu bir buyruğa bilinçli bir şekilde isteyerek bağlanmadan, şu ve ya bu ilke, yasaya ya da eylemine bilinçli bir istem ve iyi isteme eşlik etmeyen, doğal duygulanımlara, alışkanlık ya da genel kabullere göre hareket edildiğinde bu eylem olsa olsa bir tür boyun eğme, ayak uydurma ya da alışkanlık olarak tanımlanabilir ve ahlaki olamaz (Kant, 2021, ss. 39–40). Dolayısıyla Kant’a göre sadece töre, gelenek, göreneğe ve alışkanlığa veya sağ duyuya dayanarak yapılan eylemler ahlakilik taşımaktan uzaktırlar.

Kant’a göre bu dünyada bizleri bağlayan iki farklı yasa bulunmaktadır; ilki nedensellikte belirlenen doğa yasalarıdır. Bu yasalara karşı çıkmak ya da onları değiştirmek mümkün değildir. İnsan da bir doğa varlığı olarak doğanın belirleniminden bağımsız değildir. Öte taraftan bir de ahlak yasaları bulunur ki bu yasalar doğa yasalarından farklı şekilde bir tür zorunluluk değil, gereklilik ifade eden yasalardır ve bu yasalar, “yapmalısın ya da yapmamalısın” buyrukları istenci olan kişiyi, özgür özneyi bağlar.

Kant’ın ödev etiğinin temel yasası bir eylemin ahlakilik içermesi için gerektirdiği niteliği belirler görünür ; “Öyle eyle ki, her defasında senin istemenin maksimi aynı zamanda genel bir yasamanın ilkesi olarak geçerli olabilsin” (Kant, 2021, s. 35). Kant bu yasayla mutluluğu yada yararı hedefleyen, Kant’ın deyimiyle “teknik pratik aklın” dışında ahlakı, rasyonel ve a priori temeller üzerine kurmaktadır; Kant ahlaklılığı sağladığı fayda ya da mutluluk temelinde eylemeye indirgeyen düşüncelere karşıdır, ona göre insan zaten mutluluğa doğal eğilim, arzu ve güdülerıyla ulaşmaya çalışmaktadır yani ahlakı mutluluğa ya da yarara indirgendiğinde her hangi bir hayvanın da buna sahip olabileceği söylenebilir; buna karşın Kant ahlaklılığın akıl sahibi varlıklara özgü bir fenomen olarak kurar ve bu dolayısıyla insanı doğal yanından akıl sahibi tinsel bir varlık olarak bir anlamda bağımsız yani özgür olma olanağını ortaya koyar (Özlem, 2013, s. 77).

İnsan doğadaki nedensellik yasası içerisinde belirlenmiş bir varlık olarak özgür değildir ancak saf yani içeriksiz pratik aklın kendi kendine koymuş olduğu kurallar ve bu kurallara fayda, yarar vb. sebepler için değil sırf yasaya/ödeva saygı dolayısıyla uyuyor olması insanı özgür kılmaktadır. Bu anlamda söz konusu ahlak yasası bir buyruktur ancak bu buyruk bir zorunluluk değil bir ödevdir. Ödev kavramı ise istence buyrulan bir ahlaksal zorunluluğu ifade etmektedir. Kant, ödev dolayımı ile yapılan bir eylemin ahlaki değerini bu eylem sonucu ulaşılacak bir amaçta değil ancak ve ancak bu eylemi yapmaya iten maksimde bulabileceğini belirtir; bu bağlamda Kant *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi* adlı eserinde “Dünyada, dünyanın dışında bile, iyi bir istemeden başka kayıtsız şartsız iyi sayılabilecek hiçbir şey düşünülemez” diye tanımlar iynin ne olduğunu (Kant, 2018, s. 8).

Kant ortaya koyduğu bu saf pratik akla dayanan transandantal etik çerçevesinde ahlaki ödev kavramını istenç üzerine inşa eder; öyle ki, Kant’ın etik sisteminde “iyi isteme” ahlak yasasına uygun şekilde yaşamak, eylemek anlamına gelmektedir, bu ahlak yasasına uyan bir yaşamın diğer bir koşulu ise şüphesiz özgürlüktür yani istenç özgürlüğü, bu istenç usa dayanır ve böylelikle akıl sahibi varlıkların eylemlerini yönlendirir (Marş, 2021, s. 42).

Sonuç olarak Kant’ın etik anlayışı kendinden önceki mutluluğa ya da yarara dayanan yapılardan farklı olarak doğru eylem problemini temel almıştır ve bunun sonucunda doğru eylemin insanın doğal değil tanrısal bir yanı olan akıl varlığı olarak doğa

nedenselliğinin dışında özgürlükle gelen bir nedensellikte yani kendi kendine yasa koyarak ve eylemlerini yalnızca bu yasanın buyurduğu ödev bağlamında ve ödev için iyi istem çerçevesinde gerçekleştirilebileceğini ortaya koymuştur. Böylelikle Kant hem insana doğa belirlenimi dışında transandantal bir özgürlük sunmuş hem de ahlaki bir yaşamın nasıl olması gerektiğini tamamen formel ve nesnel bir yapıyla belirlemiştir.

1.4.3. Nietzsche ve Güç İstenci

Nietzsche irrasyonel bir perspektiften seslenen bir düşünür olarak kabul edilmektedir, antik çağdan günümüze felsefe sistemlerinin dolu dizgin akan yaşamı bentlerle sınırlamaya ve kalıplar içine sokmaya çalışan teoriler olduğunu düşünür. Nietzsche'nin etiği bir güç etiğidir; merhameti savaşılmaması gereken bir tür zayıflık olarak kabul eder, güçlü bir iradeye inanır ve tutkulu bir bireyci olarak tanımlanabilir, öyle ki büyük bir karakterin ıstırapı bir ulusun sefaletinden çok daha önemlidir ona göre (Russel, 2017, s. 473). Hristiyanlığı ve Hristiyan ahlakının ve genel olarak dinlerin insanı köleleştirdiğini ve gülünç duruma düşürdüğünü söyler, kendisine saygısı olan kişilerin boyun eğmemesi gerektiğine inanmaktadır (Nietzsche, 2021, s. 56). Bu noktada Marx'a benzer şekilde dinlerin kitleleri bir tür uyuşturucusu işlevini gördüğünü düşünür. O Hristiyan bir azizin yerine yüksek bir irade sahibi soylu bir aristokrat görmeyi ister; Nietzsche'ye göre genel olarak dünyada iki tür ahlak vardır bunlar efendi ahlakı ve köle ahlakıdır. Hristiyan ahlakı bir köle ahlakıdır ona göre çünkü bir korkunun ürünüdür, ötekinden korkan ancak onu sevdiğine inandırıp kendini korumayı amaçlayan bir ahlak sistemidir (Russel, 2017, s. 479). Köle ahlakı Nietzsche göre bir yarar ahlakıdır; burada merhamet, yardım severlik, sıcak kalp, sabır, nezaket ve alçak gönüllülük esastır çünkü bunlar “var oluşun basıncına dayanmak için” en kayda değer nitelikler olarak görünür (Nietzsche, 2021, s. 203). Onlar iyi insanlar olarak görünürler ancak gerçekten iyi değildirler, onlar iradeden ve karakterden yoksundurlar korku dolayısıyla eyleyen insanlardırlar, bu yüzden Nietzsche “iyi insanları” iki yüzlü olmakla suçlar (Nietzsche, 2018, s. 271). Değerler Nietzsche'ye göre insan edimlerine hükmetmektedirler ve idealize edildikçe bu değerler yaşamdan ve gerçeklikten kopuklaşmaktadırlar ve dünyayı olduğu halde görmemizi engellerler; işlevlerini ve kıymetlerini yitirmiş olsalar da tüm bu değerler ve kabuller kendi ayakları üzerinden durmayı dahi beceremeyen, kitlelerin, köle ruhlu insanların sığınakları olarak işlev görmeleri sebebiyle muhafaza edilmektedir ve bu ise köle ahlakını pekiştirmektedir

(Özlem, 2013, s. 115). Bunun yanında onaylanmaya gerek duymayan, kitlenin duygu ve düşüncelerini incelemeyen, değerleri bizzat kendisi belirleyen, korkmayan ve dilenmeyen, başkasından bir şey beklemeyenlerin yani efendilerin ahlakı vardır. Bu ahlakın en ön ayırt edici yanı kitlenin, halkın, yaygın ahlakın değerlerini tekrar değerlendirerek, derinlemesine eleştirerek onları bir yana koyması ve kendi yarattığı ve doğanın gerçekleriyle uyum içinde olan değerlere göre eylemesidir; Nietzsche'nin deyişiyle değer oluşturmak tam bir efendi hakkıdır (Nietzsche, 2021, s. 205). Bu asil insanlar da talihsizlere yardım etmek gibi eylemlerde bulunurlar ancak bunu merhametten ya da acımadan dolayı yapmazlar, Nietzsche'nin deyişiyle “güç fazlalığının ürettiği bir dürtüden” ötürü yaparlar (Nietzsche, 2021, s. 201).

Nietzsche ilginç bir şekilde dünyayı canlı sayan canlı maddecilik düşüncesine bağlıdır, buna göre ‘oluş’ ilk maddenin açılımından oluşur, bu ilk maddeyi açılıma getiren şey ise yaratma ve güç istencidir; hayat ve doğadaki oluş bir var olma ve hakim olma güdüsü olarak “güç istencinin” bir tezahürdür (Özlem, 2013, s. 112). Bu anlamda kültür ve ahlak da bu oluşun bir uzantısı olarak anlaşılmaktadır yani bunun bilincinde olduğunda görülmektedir ki ahlak, erdem, iyi, kötü gibi terimler bu akan oluşun sınırlandırılması ve biçimlendirilmesi için oluşturulmuş şeylerdir ve gerçeklikleri yoktur. Nietzsche'nin üstün insanı bu anlamda bahsi geçen sözde sınırları aşan, iyinin ve kötünün ötesine geçerek kendi değerlerini ve anlamını kendisi yaratan, gelecek ideale sahip ve bu ideal uğruna yasalar koyabilen insandır. Özgürlük de güç istenci çerçevesinde öznel şekilde değerler inşa etmek ve bunlara göre yaşamaktır; ahlaklılığın tek ölçütü de budur.

1.4.4. Fayda Etiği (Pragmatizm)

Faydacılık (utilitarinizm) 19. Yüzyılda İngiliz düşünürlerden John Stuart Mill ve Jeremy Bentham tarafından ileri sürülen bir etik teorisidir. Mill ve Bentham'ın bu yaklaşımları klasik faydacılık olarak isimlendirilmektedir. Pragmatist anlayışın temelinde Mill'in deyişiyle “Fayda İlkesi” bulunmaktadır (Ekmekçi ve Arda, 2015, s. 5). Daha geniş bir açıdan bakıldığında ise bu etik teorisinin klasik teoremlere benzer şekilde bir mutluluk etiği olduğu görülür. Buna göre en fazla sayıda ‘insan’ için en fazla mutluluk sağlayan eylemler etik açıdan doğru eylemler olarak kabul edilmektedir. Yani bu etik sistemde eylemin kendi başına bir değeri yoktur, bir eylemin kendinde değeri yoktur, onun doğru ya da yanlışlığı sebep olduğu sonuca bakılarak değerlendirilir.

Yani bu etiğe göre insanlar eylemlerini gerçekleştirirken eylemlerinin sonucunu dikkate almalı, kendileri de dahil eylemle ilişkili tüm insanları ve hatta tüm duygulu varlıkların mutluluğunu amaçlayarak eylemde bulunmalıdır, etik değeri olan eylem budur (Türer ve Aydın, 2019, s. 130). Mill teorisinin bir tür bencillik etiği olarak kabul edilmesinden çekindiği için eylemin etik değerinin kişinin kendi mutluluğu/faydası kadar diğer insanların fayda ve mutluluklarının göz önünde bulundurulması gerektiğinin altını çizmiştir.

Klasik faydacılığı oluşturan Bentham ve Mill'in ardından gelen faydacı etik düşünürleri eylemlerin sonuçlarından bağımsız olabilecek, kendinde iyi kavramların mümkün olduğunu düşünmüşlerdir; bunlar bilgi, özgürlük, özerklik ve güzellik gibi kavramlardır (Ekmekçi ve Arda, 2015, s. 6). İlerleyen dönemde ise fayda teorisi en fazla kendinde iyi üreten eylem olarak dönüşüm geçirmiştir.

Faydacılar eylemin doğru ya da yanlış olmasının getirdiği faydaya dayandığı konusunda birlik içerisinde olsalar da bu faydanın belli bir durumdaki belli bir fayda mı yoksa neyin faydalı olduğuna dair aksiyomlara dayalı bir faydamı olduğuna dair bir bölünme içerisinde girmişlerdir. Buna göre belli bir durumdaki en faydalı eylemin doğru olduğunun savunanlara “eylem faydacıları” denilirken, belli kuralları takip ederek eylemin doğruluğunu/faydasını ele alanlara ise “kural faydacıları” ismi verilmiştir (Ekmekçi ve Arda, 2015, s. 7).

Eylem faydacıları etik ilkelerin öznenin eylemlerinde yol gösterici bir rol oynadığını kabul etmekle birlikte tikel durumlarda fayda sağlanmaması durumunda esnekliğin gerekli olduğunu kabul etmektedirler. Buna göre yalan söylemek genel durumda toplam fayda sağlaması beklenmeyen bir eylemken gerçeğin büyük bir olumsuzluğa neden olacağı durumda yalanın gerekli ve faydalı bir eylem olacağı kabul edilir. Eylem faydacıları, belli bir durumda etik ilkeye göre hareket etmemenin, ona göre hareket etmekten daha fazla yarar sağlayacağı potansiyeli ortaya çıktığında, söz konusu etik ilkenin tekrar gözden geçirilmesinin gerekliliğini savunurlar; nitekim onlara göre fayda tek mutlak ilkedir ve geri kalan her şey türetilmiş şeylerdir ve dolayısıyla değiştirilmeye, dönüştürülmeye açıktırlar (Munson, 2008, s. 26).

Kural faydacıları ise tikel bir fayda uğrunda genel bir faydanın riske edilmesi açısından etik ilkelerin esnetilemez olduğunu aksinin daha büyük bir zarara yol açacağını

düşünürler. Bu bağlamda yalanın insan ilişkilerindeki güveni yok edeceğini ve uzun vadede faydadan çok zarara neden olacağını ifade ederler.

Pragmatist etik anlayışın genel itibarıyla doğru/iyi olan ile faydalı olan arasında koparılamaz bir bağ gördüğü hatta daha da ileri giderek bunların özdeş olduğunun iddia edilebildiği bir etik teori olduğu görülür.

Faydacı etik yaklaşımda ahlaki özne, fayda sağlayan edimlerde bulunma kapasitesi ve yetisi olduğu sebebiyle, eylemlerse, fayda üreten sonuçlar oluşturabildikleri için değerlidirler. Faydacı teori, adaleti kavramını da toplam faydayı arttırmanın bir yolu, bir araç olarak görür. Bu teoreme göre adalet toplumsal olarak net faydayı arttırmak gayesiyle oluşturulmuş kanunlarının uygulanmasıdır ve bireylerin hakları, toplumsal faydayı arttırmaya amacıyla tanımlanmıştır ve kendilerinde değere sahip değildirler. Bu noktada toplumsal bir hak, toplumsal fayda bağlamında pozitif bir sonuç sağlıyorsa bu hakkın bireylere verilmesi etik açıdan gerekliliktir. Böyle bir sonuç meydana getirmeyenler ise etik açıdan bir hak olarak talep edilemez ya da tanınmaz (Ekmekçi ve Arda, 2015, s. 7).

Bu özellikleri ile faydacı etik anlayışın modern dünyanın en yaygın etik anlayışı olduğu söylenebilir. Aydınlanmanın aklı öne çıkaran mirasının etik anlamdaki yansımasının her tür eylemin rasyonalize edilmesi ve eyleyenin faydası bağlamında şekil bulduğu görülmektedir. Her tür sorumluluğu rasyonel bireye yükleyen bu modernist perspektif, Mill'in öne sürdüğü toplam faydanın ötesine geçip her öznenin kendi faydasından sorumlu olduğu bir sosyal ekoloji yaratmıştır.

1.5. Varoluşçu Etik

Varoluşçuluk, her ne kadar Eleştirel etik olarak daha büyük bir kümenin içinde yer alsada kendisi de içinde farklı düşünürleri barındıran bir felsefi akım olarak ortaya çıkar. Yeni Çağın bitişi, aydınlanma sonrası dönemde pozitivizmin genel bilimsel yönelim tarzına dönüşmesiyle insanın doğaya şekil verilecek ve kontrol altına alınması gereken bir madde olarak yaklaşması, sanayi devriminin etkisiyle kitleler çağının başladığı, politik olarak çalkantılı bir dönemin içerisinde belki bir anlamda tüm bunlara bir cevap niteliğinde ortaya çıkmıştır. Varoluşçuluğun ilk temsilcisi olarak yaygınlıkla Danimarkalı filozof Kierkegaard gösterilmektedir (Cevizci, 2021, s. 332). Bununla birlikte Martin Heidegger,

Jean-Paul Sartre, Karl Jaspers gibi düşünürler de varoluşçu filozoflar olarak kabul edilmektedirler. Buna karşın varoluşçuluk bir okul ya da belli bir filozofa bağlı olarak ortaya çıkmış bir düşün hareketi değildir. Her ne kadar bu düşünürler bir tanımlama altında birleştirilseler de her birinin birbirinden farklı felsefi yaklaşımları vardır. İlk çağdan yeni çağa deyin her şeyi önceleyen temel olarak felsefenin merkezi disiplini varlık öğretisi yani ontoloji olmuştur, ancak yeni çağda Descartes (2015, s. 70) ile birlikte felsefe problemlerine bir temel olarak varlıktan değil onun yerine öznenin hareketle yaklaşmaktadır. Bu anlamda Varoluşçuluk, Kant, Hume, Locke, Berkley gibi rasyonel ve empirik düşünürler gibi Yeni Çağın özne merkezli anlayışının bir kolu olarak görülebilir (Özlem, 2013, s. 117). Bu yapısıyla Varoluşçuluk, 20. Yüzyılın ayırt edici özellikleri olan kitle ahlakına ve yığın kültürüne ve bireyin bunun karışışındaki pasif konumuna ve ayrıca dünya savaşlarıyla geleneksel aydınlanma değerleri olan ilerlemenin, akılcılığın ve bilimin amaçlanan ideallere ulaşmadaki rollerine dair olan inanca karşılık olarak her şeyde özneyi temele alan bir etik ve ontoloji geliştirmiştir.

Varoluşçu düşünürleri birleştiren temel nokta insanın özgürlüğüne dair bir alaka olduğu söylenebilir; onlar insanlara özgür olabileceklerini göstermeyi, yalnızca belirli durumlarda neler yapılması gerektiğini değil, bizzat neye değer verilmesi gerektiğini ve nasıl yaşamaları gerektiğini tercih etmek açısından özgür olmaları gerektiğini göstermeye çalışmışlardır (Cevizci, 2021b, s. 1141). Çünkü modern çağda insan makineleşen üretim sistemleri ve yaygınlaşarak bir sağ duyu haline gelen kitle kültürünün aynılaştırıcı etkisi altında güvenliğini sağlama almış ancak özgürlüğünü yitirmiş bir konumdadır.

1.5.1. Soren Kierkegaard'da Etik

Kierkegaard varoluşçuluğun ilk düşünürlerinden olarak rasyonel felsefeye ve bilimci anlayışa karşı irrasyonel bir felsefe sistemi geliştirmiştir. Ona göre felsefenin temel amacı insanın özsel varlığını, iç dünyasını açıklığa kavuşturmak, aydınlatmaktır; lakin ona göre böyle bir amaç rasyonel yönden değil, irrasyonel bir yaklaşımla bir duygulanımla gerçekleştirilebilir (Özlem, 2013, s. 120). İnsan toplum içinde otomatikleşen bir sistemde yaşamakla silikleşmekte, kendine dair özsel niteliklerden kopmaktadır. Ona göre bundan kurtulmak, gerçekçi bir kişilik olmak için insan bir endişe halini yaşaması gerekir; bu ki insana aslında yapayalnız olduğunu, Tanrı tarafından terk edildiğini hissettirecek bir endişe halini yaşaması gerekir. Bu endişe ki onu içinde yaşadığı nesnellik ve aynılık

dünyasında kendine dönmesi için bir uyarıcı niteliğindedir. Böylece insan varolmaya, kişi olmaya doğru yönelir; Kierkegaard’a göre kişi olmak insanın kendisi olması, kendisini tanıması ve dahası “var oluşunu pasif yapılarının kendisinin kim olduğunu belirlemesine izin vermeyerek kendisini yaratması ve ona sunulanları aşma özgürlüğünü kullanması demektir” (Cevizci, 2021a, s. 342).

Birey kim ve nasıl olacağı dışsal şeylerce belirlendiği ölçüde sahici bir kişilikten yoksun olmaktadır. Kierkegaard olma tarzlarını bu bağlamda üçe ayırır: Estetik, Ahlaki, Dini. Estetik varoluş küresi sözcüğün Yunanca kökeni olan duyumsallık anlamında kullanılmaktadır. Bu varoluş biçiminin merkezinde duyular ve özellikle de haz duyuları bulunmaktadır, bu kişi duyuların kontrolünde yani doğal varoluşun belirlenimi içindedir. Böylesi bir varoluş içinde olan bireyin bulunduğu toplumda bir sürü toplumu olmakta, insanlar kalabalıklara sığınmaktadırlar. Bu kişi dış uyaranlarca belirlendiği için kendinin farkında değildir dolayısıyla aşkınlık ve anlam talebi bastırılmaktadır, o gününbirlik yaşam sürer. Ahlaki varoluş ise manevi yoksunluk ile umutsuzluğa sürüklenen estetik varoluştaki insanın kendisi olabilmek, benliğini bulabilmek için moral normlara dönmesiyle olmaktadır (Cevizci, 2021a, s. 346). Ahlaki varoluş buna göre insanın arzu ve iştahından fazlası olması, tutarlı ve sahici bir varlık olarak kendini koyması, ki bu bir anlamda kişinin kendi ile diğerlerinin dolayısıyla ilişkiye girdiği bir süreci imlemektedir. Bu noktada kişi kendini yaratan, özerk, kendi kendine yasak koyan bir konumda olmaktan ziyade, toplumun norm, değer ve kurumlarının mutlakiyeti altına kendi iradeleri ile girmektedir (Gardiner, 1966, s. 52). Böylece kişi estetik alandaki kopukluktan kurtulur; etik küredeki birey toplumsallığın tam da merkezinde bulunur, o duyusal haz yerine toplumsallığa değer verir. Kişi estetik alanda ahlaktan tam anlamıyla yoksunken, etik alandaki kişi var olan ahlak anlayışını tam olarak kişiliğinde sindirmiş ve ahlak ile özdeşlik kurmuştur (Toy, 2020, s. 66). Ancak kişinin ahlaki varoluş biçimi içerisinde toplumsal değer ve normları bilinçli ve iradeli şekilde seçmesi onun kitlenin genelinden ayırmaktadır, o öncesinde yabancılaşıp sonrasındaki dönüşümü ile içeriklenmiştir. Üçüncü varoluş tarzı Dini varoluş tarzıdır. Bu aşamaya geçmesinde kişiyi etkileyen temel şey onun beşerî ahlaki ölçütler karşısında hissettiği umutsuzluktur. Kierkegaard’a göre içindeki ebediliği hissetmemiş ve öyle ya da böyle Tanrıyla teması olmamış her insan bir noktada umutsuzluk içinde olacaktır. Bu durumda ahlaki olarak koyulanı paranteze alan kişi Tanrı ile dolayimsız bir ilişkiye girer, o salt

öznelliği içinde duyduğu sesin Tanrının sesi olduğuna inanır; Kierkegaard hiçbir kanıt olmadan edindiği bu tutkulu inancın sahibine “iman şövalyesi” yakıştırmasını yapar; ona göre iman belirsizliğe rağmen Tanrıya inanmaktadır (Cevizci, 2021a, s. 350). Filozof, bu en yüksek varoluş mertebesine erişmiş kişi olarak ise oğlunu Tanrıya kurban vermekte tereddüt etmeyen İbrahim peygamberi örnek gösterilmektedir; ahlaki olmayan bir şey yapması bağlamında sınanan İbrahim bir İman şövalyesi olarak kendinden bekleneni gerçekleştirir (Kierkegaard, 2022, s. 52)

1.5.2. Martin Heidegger’de Etik

Heidegger’in varlık kavrayışı ilk olarak Kant’dan farklı değildir, ona göre varlık insanın bilincindeki varlıktır; onu sahip olduğumuz duyarlılık formları ile deneyimleriz. Lakin bizi biz yapan bilincimiz teorik akıldan ibaret değildir; onun ulaşamadığı yönleri de bulunmaktadır, bundan dolayı varlık insana ancak kendi bütünlüğü içinde açılır. Bu yüzden insan herhangi bir nesne değil varlığın ne olduğunu soran ve buna verdiği yanıtlarla Varlığı kuran canlıdır (Özlem, 2013, s. 122). Heidegger’e göre insanın tanımlanmış, belirlenmiş bir doğası yoktur, o bu özü kendi potansiyelini, imkanını gerçekleştirmekte bulur; bu yapısıyla oldukça bireysellikte karakterize olan insan etiğin “iyi ya da kötü nedir?”, “nasıl davranmak gerekir?” gibi temel sorularının da kaynak ve cevap bulduğu öznedir. İnsan yaşamı boyunca iki farklı varoluş biçiminden birine ait olarak yaşamını sürdürür bunlar: Sahici varoluş ve sahici olmayan varoluş imkanlarıdır. Sahici olmayan varoluşta insan bir toplumsal ilişkiler ağından koparıldığında ondan bağımsız otantik bir varoluştan yoksun bir oluşumdur, o insan bir düşmüşlük hali içindedir, kendisine ait kayda değer bir görüş, sağlam bir doğru bir yargı oluşturamaz çünkü beyanları başkalarının inançlarına bulanmıştır. Buna karşın sahici varoluşta insan gerçek bir kişiliğe sahip olma imkanlarını kullanmak suretiyle sahiden insan olabilen Dasein bulunur (Cevizci, 2021a, s. 424). Dasein kendisini dünyaya fırlatılmış olarak, kendisini verili bir durumda bulur. “Orada olan” anlamında Dasein, soru sormaya başlamasıyla kendini diğer var olanların arasında sıyırmakta, onların dışına çıkmakta yani “kendisi olan” haline gelebilmektedir. Böylece o bir yandan kendi konumunun eşsizliğini görürken diğer yandan varlığının ve dünyanın anlamından yalnızca ve sadece kendisinin sorumlu olduğunu anlar. Sahici olmayan varoluş biçimi içinde başkalarının yüklediği anlamları kabul ederken kendine dair kavrayışı geliştikçe kendi hayatına dair anlamın

kaynağının dışsal olamayacağını şeylere tüm değerini kendisinin verdiğini anlar (s. 429). Böylece o varlığın pasif bir parçası değil kendisine ve varoluşsal sorulara verdiği yanıtlarla hem kendi varoluşunu hem de Varlığı kuran öznedir. Böylece öznenin karşısına konmuş nesne konumundaki bir dış dünya yoktur, onun yerine dünyada-olmaklık olgusu vardır; bu durum geleneksel nesne-özne ayrımını da ortadan kaldırır.

Heidegger insanın “man alanı” olarak isimlendirdiği bir uzamda olduğunu söyler; bu alan hiç kimsenin olmadığı aynı zamanda herkesin olduğu bir alandır, burası kitledir, yığınların, sürünün alanıdır, burada herkes sorumluluktan muaftır, burada herkes birbirine benzer, herkes aşağı yukarı aynı şeylere değer verir ve aynı şeyleri ister ve yapar. İnsanın ekzistens olabilmesi bu alana karşı tutumuna bağlıdır, o herkese uyup sıradan biri olabilir, kitleye sığınarak gerçekçi bir kişiliğin getirdiği sorumluluklardan kaçabilir ya da kendine yönelip kendisini inşa edebilir. Man alanı ortadan kaldırılabilir olmadığı için varoluşsal yaşam iki yüzlü bir yaşam biçimidir: Kendi içinde kendi tarafından kurulan yaşam ve başkalarının kurduğu kendinin olmayan bir yaşam.

Heidegger’in Dasein’ın bir diğer önemli özelliğini “projeksiyon” ya da “geleceğe yansıtma” olarak tanımlar, insan geleceğe dönük bir varlıktır. Bilinçli özne olarak insan demek bu anlamda kendini her daim imkanlar ve potansiyeller bağlamında zamansal olarak kendisinin ötesinde tasarımıyan varlık demektir (Cevizci, 2021b, s. 1129). O bir imkanlar varlığı olarak verilmişliğini aşma ve kendini belirleme kapasitesine sahiptir. İnsan artık olmadığı bir zaman olan geçmiş ve henüz dönüşmediği gelecek arasında henüz olmamış bir imkân varlığıdır ve bu durum onu her şeyden sorumlu özne kılmaktadır. Tüm özellikleri çerçevesinde Heidegger’in Dasein’ı varlığı ve kendini kuran özne olarak -tıpkı Varoluşçu geleneğin genelinde olduğu gibi- her türlü ahlaki değeri de inşa eden karakter olduğu kabul edilebilir.

1.5.3. Jean-Paul Sartre’da Etik

Sartre’nin etiği sahicilik etiği olarak da bilinir; sahicilik ise insanın özgür olmayı olumlaması ve bunun getirdiği yükü bilinçli bir şekilde sırtlaması anlamına gelir. Sartre insanın belirlenmiş, tanımlanmış bir doğası olduğu görüşünü savunan geleneksel metafizik öğretileri reddetmektedir; ona göre varoluş özden önce gelir ki bu yargı genel olarak varoluşçu düşünürlerin ortak yargısı konumunda gibidir. Sartre’ın etik anlayışı ayrıca özgürlükçü etik olarak da bilinmektedir nitekim o gerçek ahlakı kişinin kendine

dair hakikatlerle yüzleşmesinden, bu gerçekleri tanıyarak kabul etmesinden doğduğuna inanır; insanın nesnelerin ve öznel olarak kendisinin isteklerinin, arzularının farkında olması yani ben bilinci ve bunun dolayımında olduğundan daha fazlası olabilme imkanının farkında olmak ona göre özgürlüğün kaynağıdır (Cevizci, 2021a, s. 437). Ona göre bilinç her seferinde kendini içinde bulunduğu konumu aşmaya ve alternatif eylem biçimleri oluşturmaya yöneliktir. Bu eylem biçimleri belli değerlerin bir tezahürüne hizmet eder, ancak ne bu değerler ne de bunların tezahürü olan seçimler insana aşkın ya da dışsal bir kaynağı bulunmaktadır. O tıpkı diğer varlıklar gibi verili bir doğaya sahiptir ancak sahip olduğu bilinç ve bilincin tercihleri ve eylemleriyle kendisi için varlıktır; her ne ise o olmayan, her ne değil ise o olan varlıktır (Cevizci, 2021a, s. 438).

Sartre insan bilincini kendini her şeyden ayrı düşünebilme yetisi yani kendini onlardan ayıran boşluk, bir tür yarık olarak tanımlar bununla da bilincin kendinde varlığın yoksunluğu olduğunu anlatma amacındadır. O, eylem, tercih ve düşünceleriyle henüz belirlenmemiş özünü tasarımıladığı gelecek doğrultusunda, doğasındaki yarığı tercih ettiği seçimlerle doldurmakta, kendi özünü böylece belirlemektedir. İnsan kendini dış dünyadan ayrı olarak kendini düşünemkle bulur, kendi hakkında sorular sormaya başlamasıyla gerçek varoluşa gelmeye başlar nitekim onu ayırt eden yan da budur (Cevizci, 2021b, s. 1160).

İnsan kendi içindeki bu kendini-belirleme; istediğini düşünme, istediğine inanma ve istediği her şeyi yapma özgürlüğüne haiz olduğunun farkına vardığında Kierkegaard'ın Endişe, Heidegger'in Kaygı olarak tanımladığı Sartre'ın ise bunaltı adını verdiği bir endişe bir tasa hissederek, özgürlüğün ağırlığı kişiyi bunaltır ve pek çok insan bu özgürlük farkındalığını inkâr etmeye meyillidir (Gündoğdu, 2007). Bunlar üç şekilde olmaktadır: İlk olarak kişinin bir seçim yapmaması, adeta bir epokhe konumunda durmasıdır ancak Sartre'a göre seçim yapmamakta bir seçimdir ve özgürlükten bu yönlü kaçılmaz. İkinci yol "ciddiyet ruhu" olarak tanımlanır kişinin kendi dışındaki nesneler değerlerin doğru yolu göstereceğine olan inanç ile özgürlükten kaçıştır. Son tür yaklaşımda "kötü niyet" olarak isimlendirilir. Buna göre kişi kendini kendisi-için varlıktan ziyade bilinçten ve dolayısıyla seçme zorunluluğu ve iradede yoksun kendinde-varlık olarak tanımlanan nesne getirmeye çalışır. O kendisini nesneler dünyanın olgusallığıyla belirlenmiş, diğer varlıklar için bir varlık olarak kabul eder. Böylece bu insan sadece kendisine sunulan

kimliklerin ötesinde sahici bir varoluştan yoksun, kendi içsel aşkınlığını, anlam verme özgürlüğünün imkanını unutmuş yalnız bir varoluş tarzını mutlaklaştırmıştır.

Sartre’ın etiği genel felsefesinde önemli bir noktaya sahiptir ancak onun etiği normatif bir etik değildir yani kişiye ne yapması ya da yapmaması gerektiğini söyleyen bir reçete sunmaz aksine her tür değerın kaynağının ekzistens olan, sahici özgür özne olduğunu söyler. Bu anlamda sahici özne kendini aldatmayan, nasıl bir varlık olduğunu bilen, kitlelerin ve dışsal gerçekliğin empoze ettiğı yabancılaştırma potansiyellerine direnen, olgusallığının da bilincinde olan bireydir. Bu noktada kendinin dışında temellenen sistem ve değer yapılarının kişiyi “ciddiyet ruhu” ile özgürlükten kaçışa veya kendini aldatmaya yol açmasından ötürü özgür özne ahlaki değerleri keşfeden değil aksine ahlaki değerleri yaratan konumunda olmak zorundadır. Nasıl eyleyeceğini, nasıl yaşayacağını kendi inşa ettiğı değerler neticesinde belirlemelidir. Bu noktada kaçınılmaz bir görecelilik ortaya çıkmaktadır. Sartre bundan kaçınmak için Kant’ın evrenselleştirilebilir maxime benzer bir şekilde sorumluluk kavramından bahseder. Buna göre kişi tercihlerinin sonuçlarının tüm yükünü üstüne almakla ve bunun hesabını başkalarına da verebilir olmalıdır. O kendi adına bir seçimde bulunurken adeta herkes için bir seçimde bulunduğuna dair bir sorumluluk duyumsamalıdır (Özlem, 2013, s. 132). Herhangi bir tercihte ve eylemde kişi bir parçası olduğu insanlık için bir örnek, bir norm oluşturmuşçasına, evrenselleştirilebilir bir tavırla davranmalıdır. Bu bağlamda Sartre’ın etiğinde ahlaksız olmanın evrenselleştirilemeyen bir biçimde davranmak anlamına geldiğini, şeyin doğru ya da yanlışlığını da aksinin tutarsızlık olarak tanımladığı bu durumun belirlediğı söylenebilir.

1.6. Antroposentrik Etik

Antroposentrizm insanı tüm değerlerin merkezine koyan, canlı ya da cansız tüm doğanın insan için var olduğunu, insanın her şey üzerinde tasarruf yetkisi olduğunu savunan bir etik kavrayıştır. İnsan-merkezcilik, kısıtlı bir bakış açısına sahip olan insana dünyayı anlaşılabilir kılması için belli bir düzen ve yapı sunar. Bu açıdan antroposentrizm, insan şovenizminin bir tezahürü olarak ya da insanın varoluşsal sınırlılığının bir belirtisi olarak tanımlanır (Boddice, 2011, s. 1).

Antroposentrizm, yani insan merkezcilik antik medeniyetlerin mitolojilerinde dahi karşılaşılan bir kavrayıştır. Bilindiğı gibi Yunan mitolojisinde Tanrılar insanlardan pek

de farklı olmayan varlıklar olarak kabul edilmiştir, benzer inanışlar Kuzey Avrupa halklarının mitolojileri ve Mezopotamya medeniyetlerinde de görülmektedir. Sokrates öncesi filozoflardan Xenophanes'in ifade ettiği üzere eğer atların, aslanların ya da ineklerin elleri olsaydı veya elleriyle resim yapabilselerdi ve insanların yaptığına benzer şeyler yapabilselerdi muhtemelen onlar da Tanrıların kendi biçimlerinde olduğunu düşünürlerdi (Aşar, 2017, s. 18). Bu anlamda semavi dinlerden önce de ontolojik olarak kendisini evrenin merkezine ve tanrının suretine layık gören insan-merkezci bu görüş bir etik sistem olarak da ortaya çıkmakta ve günümüz dünyasında faydacılık ile halen en yaygın etik anlayışlardan birini oluşturmaktadır.

Bir etik sistemi olarak insan-merkezcilik doğada yalnızca insanın içsel bir varoluşa sahip olduğunu, diğer tüm canlı varlıkların ve nesnelerin yalnızca araçsal bir değere sahip olabileceği düşüncesinin savunulmasına ya da ima edilmesine dayanır; bu şekilde insan istek ve arzularıyla paralel olan çıkarları doğal çevre ve insan olmayan varlıkların yaşam hakları da dahil her türlü çıkar ve haklarını her daim gölgede bırakır (Minteer 2008'den akt. Aşar, 2017, s. 19).

Bu etik sisteme göre tek ahlaki özne konumunda olan insan aynı zamanda varoluşsal bir değeri olan tek varlık olarak tanımlanır. Buna göre insanı doğanın bir parçası olarak görmek yerine tüm varlığın yani doğanın insan varlığına ilineksel olduğu, doğanın insan için var olduğu düşüncesi kabul görür, bu kabulün varlığın özdeksel yanıyla ilişkili olarak dini bir yanı olmasının yanı sıra, tüm var olanlara anlam ve değer vermesiyle onları “varlığa getiren” olarak insan doğanın önüne konmakta, böylece doğanın kaderi insanın kaderine bağımlı kılınmaktadır (Goralnik ve Michael, 2011, s. 145). Etiğin insan yapımı bir şey olması sebebiyle insan merkezli bir sistem olmasının doğal olduğu görüşleri de mevcuttur lakin bu insan merkezcilik yalnızca çıkar ve isteklerin sınırlarını yalnızca insanlar arasında çizdiği ölçüde ilkel bir yapıdadır.

Bu açıdan antroposentrizm çoğunlukla çevre etiği tartışmalarının kaçınılmaz bir konusudur. Bu tez çalışmasının nesneleri olan filmlerdeki ana temanın da çevre ve insan eylemi olması bakımından bu etik sistemin kavranması önem arz eder. Bu tartışmalarda dünyada nasıl yaşamamız gerektiğini, nesneyle ne tür bir ilişki kurmanın daha doğru olduğunu belirlemek amacıyla doğa-insan ilişkisinin tekrar ele alınması gerektiği

düşüncesi hakimdir. Ancak böylesi yeni bir etik sistemin ortaya konması için de mevcut etik yapının köklerinin farkında olunması gerekir.

Geçmiş dini inanışlar temelinde milattan önceye kadar dayanan insan merkezli etik sistemin modern temelleri yeni çağ dönemine dayandırılırken, psikolojik temelleri insanın fiziksel ve zihinsel gelişim dönemi olan çocukluk dönemine dayandırılabilir.

Piaget, geliştirdiği bilişsel gelişim teorisinde gelişim evrelerinden İşlem Öncesi Dönemde yani 2-6 yaş aralığında insan yavrusunun, benmerkezci (egosentrik) bir tutum içerisine girdiğini, bu dönemde kendisini başta annesi olmak üzere diğer insanlardan ve şeylerden ayrı, farklı bir varlık olduğuna dair bir bilinçlenme sürecine adım attığını, bu dönem de şeylerin değerinin yalnızca onun arzu ve isteklerince belirlendiğini, diğerlerinin duygu ve düşünceleri gibi etmenlerin Ben'in ağırlığı karşısında bastırıldığını ifade eder (Özdemir ve ark., 2012, s. 280). Bu gelişim evresindeki psikolojik durum normal ve hatta kişinin kişilik gelişimi için oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Lakin bu davranışların yetişkin bir bireyde gözlenmesi bir semptom olarak kabul edilmektedir.

Antroposentrizm de bu anlamda bilişsel bir gerilik, bir yetkinleşmemiş, olgunluğa ermemiş bir bilincin dünya görüşünü, varlık algısını yansıtmaktadır. Diğer bir deyişle ise özneleşme sürecindeki bireyin ayna evresindeki haline benzer bir durum olarak da tanımlayabiliriz. Daha da ötesi Hegel'ci diyalektiğin “kendinde” momentinden “kendisi için” momentine henüz geçebilmiş, gelişim içerisindeki bir bilincin durumu ile özdeşleştirebiliriz. Bu tanımlar doğal olarak bizi yabancılaşma fenomeninin varlığına götürmektedir... Bu yabancılaşma insanın özdeksel olarak bir parçası olduğu doğadan ussal bir varlık olduğu argümanı çerçevesinde yabancılaşmasıdır. Bu yabancılaşma ya da kopuş ilk olarak Antik Yunan filozoflarıyla ortaya çıkmıştır. Platon idea ile kopyalar arasında yani düşünsel, ussal olan ile özdeksel olan arasında bir ayrıma gitmiş ideaları gerçekliğin özü kabul etmiştir, ruhu üçe bölmüş insana ait bir kısım olan ussal kısmın duygu ve istekler bölümünü yönetmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Benzer olarak Aristoteles de yalnızca insana özgü olan ussallığı yüceltmış, hayvansal ve bitkisel ruhların akıl altındaki konumlarını belirtmiştir. Aristoteles, çağdaşları gibi tanrısal olanın insanda da olan ussallık olduğunu, akla sahip olmayan ruhların varlıklarını tanrısal olan akla oranla en aşağı basamakta kabul etmişti, bu derece farkı ussal olmayan varlıkların insanların hizmetinde gerektiği biçimde kullanılabilmesini de mümkün kılmıştır.

Böylelikle ussal olan, ussal olmayana kural ve sınır koyabilmekteydi, nitekim doğa onları akıl sahibi varlıklara boyun eğsinler diye yaratmıştı (Pluhar, 2012, s. 138). Ancak Aristoteles'in bu görüşü içerisinde bulunmuş olduğu tarih-kültürel ortam göz önünde bulundurulduğunda oldukça normal ve hatta var olan yapının detaylı bir açımını sunmasıyla ilerici bir adım olarak karşılanmalıdır.

Yeni çağ felsefecilerinden ve modern felsefenin kurucusu kabul edilen Descartes insan merkezci bakış açısının mimarlarından biridir. Descartes'a göre, insan haricindeki varlıklar bilinçli insanın aksine akıldan yoksun organik makinedirler. Bilinç sahibi olan insan, dil yetisine yani hem iletişim kurma hem de şeyleri isimlendirerek kavramlaştırma yetisine sahiptir, fakat diğer canlı varlıklar böylesi bir yeteneğe sahip değildir; buna göre yalnızca insanlar deneyim edinebilirler, diğer canlı varlıklar ise güdüsel davranarak yalnızca etkiye tepki verebilirler (Russel, 2017, s. 130). Onlar yalnızca birer makine gibi algılanmışlardır bundandır ki birer ruh varlığı olan insanlar gibi ahlaki varlıklar olarak kabul edilmemişlerdir ve nitekim kuantum fiziğinin ortaya çıktığı 20. Yüzyıla değin tüm doğa/evren özenle kurulmuş bir saat yani mekanik bir düzenek olarak kabul edilmiştir. Bilimde ortaya çıkan yeni paradigmlar bilimsel anlayışı ve yorumlamayı hızla dönüştürürken kültür alanındaki, diğer bir deyişle tin alanındaki değişim bu dönüşüm hızını yakalayamamaktadır. Bugün aydınlanma çağından itibaren sosyal bilimler alanında etik teorilerdeki insan merkezilik yerini kapsayıcı bir etik sistemlere, insanın doğa ve doğal olanla ilişkisini kullanıcı-araç ilişkisinin ötesine taşıyan çalışmalar yaygınlaşmıştır. Ancak makineleşme, globalleşme, reklamcılık, aşırı üretim ve aşırı tüketim gibi modern dönemin gerçekleri antroposentrik etik anlayışın güncel sosyoekonomik perspektif içerisinde varlığını sürdürdüğünü göstermektedir. Daha fazla tüketim fırsatları, daha fazla lüks, daha fazla “insan için” ekolojik dengeyi bozan eylemler, diğer canlıların hayatlarına mal olan davranışlar ve en nihayetinde gelecek nesillerin yaşayacakları dünyayı yaşanmaz kılacak bir eylemler bütünü insan merkezci etik anlayışın bir ürünü olarak kabul edilebilir. Hans Jonas bu noktada insanın gelecekte sorumlu olduğunu belirtir, ona göre sonraki nesillerin bizler gibi bir yaşam sürebilmelerinin olanağından sorumluyuzdur, bu yüzden doğaya içkin amaç ve değerleri ayakta tutmak ahlaki bir gereklilik olarak kabul edilmelidir (Pieper, 2012, s. 92).

1.7. Kurgu Yapımlarda Kötü Karakterler

Kurgusal yapıtlar tarihsel olarak efsaneler ve destanlarla başlamış hikayeler, romanlar ve sinema filmleri ile devam etmiştir. Kurgusal yapıtlar, konusu ve yapısı itibariyle pek çok farklı türe sahip olsa da Propp'un göstermiş olduğu üzere hikayeler belli bir ortak yapı çerçevesinde şekillenmektedirler (Akarslan, 2015, s. 286). Bunun en çok görülen örneği ise iyi ile kötünün mücadelesine odaklanan hikayelerdir. Söz konusu bu mücadelelerin yirminci yüzyıla değin keskin bir kontrast içinde gerçekleştiği görülür. Kahramanlar mutlak anlamda iyidirler; cesur, onurlu, dürüst, ahlaklı gibi sıfatları bulunmaktadır. İlk çağlardan beri bu tür insanlar diğer insanları korur, kollar ve bir tür yol gösterici konumunda oldukları kabul edilir ve bu tür bir kavrayış destanlarda ve efsanelerdeki kahramanlarda kendisini göstermektedir. Bu anlatılardaki kötüler ise adete iyinin ortaya çıkması için var olan iki boyutlu bir karakter olarak tetikleyici rolündedirler; düzeni getiren kahraman karşısında kaos ve düzensizlik kötülerin alametifarikasıdır. Düzensizliğin deneyim yoluyla bilen varlık olarak insanın uyum sağlaması mümkün olmayan tehlikeler içeren bir kavram olması kötüyü bu yönüyle inşa eder. Diğer deyişle kötüler var olan sosyal, politik, ekonomik ya da ahlaki yapıyı kendi lehlerine ya da yalnızca kötülük olsun diye değiştirmeye, bozmaya çalışırken iyiler var olan sistemin ve kurulu düzenin (Status quo) korunması için mücadele ederler. Siyah ve beyaz kadar belirgin olan bu modern ayırım Süpermen filmlerinde (K. Çelik ve Kirel, 2019) ya da popüler aksiyon filmlerinde halen (Oğuz, 2013) görülebilir.

1.7.1. Sinemada Kötü Karakter Kategorileri

Kötü karakterlerin söz konusu bu çeşitliliği farklı sebeplere dayanmaktadır. Bunlardan en önemlileri içinde bulunulan tarihsel dönem, toplum içerisindeki kültürel yapı ve izleyicilerin ortalama kalitesidir. İçerisinde bulunulan tarihsel dönem hemen hemen her şeyin şekillenme biçimini belli noktalarda tanımladığı kabul edilebilir. Güzel ve çirkin, iyi ve kötü, ahlaklı ve ahlaksız, doğru ve yanlış, normal ve anormal gibi yargıların nitelikleri konjonktürel olarak belirlenmektedir. Günümüzden üç yüz yıl önce insanların başka insanlara köle olması oldukça normaldi ya da bundan birkaç bin yıl önceki güzel algısının bugünkünden çok daha farklı olduğu elde edilen insan heykellerinin yapısından hareketle bilinmektedir. Bu anlamda sinema filmlerinde ortaya çıkan karakterlerin ve kötü karakterlerin nitelikleri de tarihsel olarak belirlenmektedir. Örnek olarak soğuk

savaşın ve kutuplu bir dünyanın var olduğu dönemde ulusal kimlik ve değerler ile belirlenen Amerikan film kahramanlarının düşmanları da çoğunlukla o Amerika'nın potansiyel ya da tarihsel düşmanı olan ulusların ortak özelliklerini taşıyan karakterler olmaktadır (Oğuz, 2013, s. 153).

Yürür, (2020, s. 78) sinema filmlerindeki kötuları ortaya çıkma biçimleri çerçevesinde kategorilendirme girişiminde bulunmuştur; ona göre kötüler kabaca dört kategori içerisinde toplanabilir. İlk kategori kötülük için kötülük yapan, kötülüğün ilkel bir dışavurumu olan karakterleri içermektedir. İkinci kategori çerçevesinde çevresel faktörler altında kötülüğe meyletmiş, kötüye dönüşmüş karakterleri ele almıştır, üçüncü kategoride karakter için daha iyi görünen şartları sağlamak, bir ülküyü yerine getirmek için her tür engeli ve sınırı aşarak kötülüğe katılan karakterler bulunmaktadır ve son olarak duygusal yetisi olmayan çoğunlukla kötü robotların bulunduğu dördüncü kategori bulunmaktadır (Yürür, 2020, s. 78).

Çalışma kapsamında ilk üç kategoriye dahil olan kötü karakterlerden bazılarına değinmek yerinde olacaktır.

1.7.1.1 Birinci Kategori – Basit-İlkel Kötüler

Arketipik bir yapıya sahip olan ilk türdeki karakterlerin çoğunlukla derinlikli bir yapısının olmadığı görülür, amaçları güç, iktidar ve basitçe kötülüktür. Bu kategoriye giren karakterlerden ilki ünlü psikolog, yamyam ve sosyopat olan Hannibal Lecter'dır. Hannibal, her ne kadar kitaplarında çocukluk travmalarının etkisinde kalan bir insan olarak sunulsa da film ve dizilerde Amerika'da ortaya çıkan seri katillerin bir tür çok gelişmiş, idealize olmuş bir prototipi gibidir (Gürbüzoğlu, 2017, s. 69). Eğitimli, rafine zevklere sahip bir beyaz olarak çılgın bir katilden beklenmeyen bir profil sunar ancak yine de kötü olduğu için kötü olan, ilkel bir katildir. Bir diğer kötü Harry Potter serisinden bilinen Voldemort karakteridir. Voldemort'un, ikinci dünya savaşı sonrası kötü karakterler için bir tür şema görevi gören Hitler'den etkilenilerek yaratıldığı düşünülen bir karakterdir. Temel olarak ölümsüzlük ve mutlak güç arzusu için eyler. Benzer bir karakteri Yüzüklerin Efendisi serisinin mutlak kötüsü Sauron'da görebiliriz. Yaşadığı dünyada mutlak iktidarı elde etmek, tekil iradesini diğer tüm var olanlara dayatmak onu adeta kötülük kavramının bir sembolü olduğunu akla getirmektedir. Sauron'un ismi de niteliklerini imler biçimde “nefret uyandıran, iğrenç” gibi anlamlara gelmektedir (Yürür,

2020, s. 93). Bu tür kötü karakterlere Alex DeLarge gibi daha pek çok farklı örnek sunulabilir ancak sahip oldukları tema aşağı yukarı aynıdır, onlar doğaları itibariyle kötüdürler. Lakin milenyum dönemi ve sonrasında bu tür karakterler içinde sinemada rol almaya devam eden karakterlerin zamanla sofistike bir dönüşüm geçirdiği de söylenebilir.

1.7.1.2 İkinci Kategori – Çevre Faktörü Bağlamında Kötüler

İnsanların kim olduklarını etkileyen en önemli etken şüphesiz o kişinin tecrübe ettiği ve etkilendiği çevredir, bu anlamda kimi kötü karakterlerin de kötü olma serüvenlerinin çevresel etmenler çerçevesinde başladığı söylenebilir. Buna ilk olarak yukarıda da değindiğimiz Batman’ın ezeli düşmanı olan Joker örnek verilebilir. Joker karakterinin geçmişine dair farklı varsayımlar bulunmakta ve Joker her yeni yapımda farklı bir şekilde ortaya çıkmaktadır ancak ortak olan bir durum vardır ki o da Joker’in, akli araçsallaştırarak, insanları sistemin değersiz bir parçasına indirgeyerek, insanları yaptıkları işten, yaşadıkları hayattan yabancılaşmasına yol açan, her şeyin yaygın anlatılar ve sistem tarafında belirlendiği ve kitlelerin buna uymasının beklendiği aksi halde anormal, suçlu vb. gibi sınıflandırmalara tabii tutulduğu, aydınlanmanın vaadi olan bireysel erginleşmenin sistemi oluşturan ve yürütenler lehine ortadan kalktığı yozlaşmış modern kapital sistem içinde post-modern bir dönüşüm geçirerek kendisi gibi sistemin altında ezilen ve histerik bir yabancılaşma içine düşmüş kitlelerin, değerleri kendince belirleyen sisteme karşı bulduğu bir anti-kahraman haline dönüşmesidir (Diker, 2020, ss. 290–292). Bir anlamda Joker olduğu kişi olmak, “kötü” olmak durumunda kalmış gibidir ve bu durumu itibariyle de kitleler çağı olan günümüzde insanların duygu durumlarıyla paralel bir anlatıya sahip olmasıyla en popüler kötülerinden biri haline gelmiştir.

Bu türden kötüye dönüşüm geçiren bir diğer karakter örneği ise -araştırmanın nesnesi olan yapımların popüler kültür ürünü olması göz önünde bulundurularak- X-men serisinin kötü adamı Magneto’dur. Magneto Yahudi bir ailenin çocuğu olarak Almanya’da doğmuştur, ailesi Naziler tarafından öldürülmesi üzerine Magneto sahip olduğu metalleri kontrol edebilme yetisiyle intikam almaya başlamıştır. İnsanlardan farklı olması sebebiyle tehdit altında hissetmiş, kendisi gibi olan pek çok mutantın insanlar tarafından sürekli kötü muameleye maruz kaldığını görmüş ve geleceğin mutantların olduğunu, insanların kötü bir tür olduğunu düşünmüştür. Arkadaşı Charles Xavier’ın yardımıyla bu radikal düşüncelerinden vazgeçirilmeye çalışılsa da insanların tarih öncesinden buyana

farklı ve bilinmez olana karşı olan düşmanca tutumu sonucunda kızının öldürülmesiyle yüz yüze gelir (Singer, 2016, 00:36:08). Tüm ailesini yitiren karakter bu noktadan sonra mutant ırkı için mücadele eden kötü bir karakter olarak karşımıza çıkmaya başlar.

1.7.1.3 Üçüncü Kategori – Büyük Amaçların Kötüleri

Son kategoride bir ülkü, bir idea uğruna verdikleri uğraş ve bu değerli amaç için hiçbir sınır tanımamaları ile her eylemi bu yolda mubah görmeleri sonucu kötüye dönüşen karakterler bulunur. Bu karakterler neyin doğru, neyin yanlış olduğu gibi genel yaygın ahlaki ve etik kabulleri tanımazlar, bunların sürü ya da kitle insanlarını bağlayan şeyler olduğunu, insanları hizada tutmak için de gerekli olduğunu düşünürler. Onlar kendi idealleri uğrunda -ki bu idealler onlar için kayda değer tek şeydir- insanları kolayca kullanabilir, kutsal ya da değerli görülen şeyleri kolayca görmezden gelebilirler. Bu kategoride ele alınacak karakterlerin her biri nevi şahsına münhasır kişiliklerdir ancak bahsettiğimiz bağlamda benzerlikleri de yok değildir. Bu karakterlerden ilk akla gelenler tarihsel kişiliklerdir Büyük İskender, Cengiz Han, Napolyon, Adolf Hitler gibi asker ve politikacılar ya da dini liderler bu kategori içerisinde ele alınabilir.

Ancak bunun dışında farklı açılardan da olsa benzer karakterler kurmaca yapımlara farklı şekillerde yansımıştır. Bu kategoriye “bir açıdan” ünlü dizi kahramanı Dexter’in (Manos, 2006) da dahil edilebileceği söylenebilir. Nitekim Dexter’da bir tür öldürme güdüsüne sahip ancak “babasının da yardımıyla” oluşturduğu kendi ahlaki normları çerçevesinde adaletin elinden kaçan suçluları avlayan bir seri katildir.

Ya da insan varoluşuna ve direnişine karşın tiksinti ve öfke duyan; daya iyi olanının kendisinin kontrolündeki bir gerçeklikte olacağını savunan Matrix’in Ajan Smith’i buna örnek verilebilir. Benzer şekilde “Ben, robot” filminin antagonisti olan VIKI’de insanların rasyonel davranmayan varlıklar olarak barışa ve insanlara karşı en büyük tehdit olduğunu yargısıyla onlara karşı hareket etmekteydi.

Bu tür karakterlerin genel olarak diğer tüm var olanların kendisine eşit bir varlık kategorisinin dışında, rasyonel olmayan acınası varlıklar olarak görürler. Kitlelerin yaygın özellikleri bu karakterlerin diğer canlılar hakkındaki düşüncelerini biçimlendirir görünür: Bir sürü içerisindeymişçesine, kendi karar ve yargılarını vermekten sakınarak sadece tekrar eden ve söyleneni yapan ve böylece her tür sorumluluktan feragat etmiş

olan, neyi nasıl yapacağını ebeveynler, okul, siyasiler, filmler, din adamlarından öğrenenler. Bunlar riske girip akıl yürütmeyen, kendi yargılarını oluşturmaktan uzak duran; hep daha büyük bir kitlesel bütünün bir parçası konumuna indirgenmiş olanlardır, onlar hep bir bizin içinde kaybolurlar. Bu özgürlükten uzak durumun sorumlusu olarak gerekli cesareti göstermeyen birey öne çıkmaktadır (Pieper, 2012, s. 28). Nitekim Mills'e göre özgürlüğün insan doğasının bir gerekliliği ya da bir arzusu olmadığı bugün çok daha açık bir şekilde gözler önüne serilmiştir; insanlar özgür olmayışlarının ayırdına varmaktan dahi bir hayli uzakken onların arzusunun özgürlükten ziyade ancak “mutlu robotlar” olmak olduğu iddia edilir (Mills, 2019, s. 229).

Bu minvalde genel olarak heteronom konumda olan ve bu durumda -sorumluluk ve sorgulama gerektirmediği için- olmaktan memnun olan kitleler karşısında böyle karakterler kendi amaç ve idealleri uğrunda hiçbir değer taşımadığını düşündüğü insanları kullanmaktan çekinmezler. Buna verilebilecek son bir örnek ise Guy Ritchie'nin 2009 yapımı Sherlock Holmes filminin antagonisti olan Lord Henry Blackwood'dur. Blackwood, gerçekleştirdiği cinayetlerin birer zorunluluk olduğunu söyler, onlar birer kurbandır; “beş gereksiz yaratık daha büyük bir amaca hizmet etti” (Ritchie Guy, 00.25.40, 2009). Böylece yaptığı eylemi rasyonalize etmeye çalışır. Nitekim bu tür antagonistlerin ayırt edici yanlarından biri de budur.

1.7.2. Post-modernizmin Kötü Karakterlere Etkisi

Bunun yanında yirminci yüzyıldan itibaren post-modernizmin etkisiyle geleneksel anlatı biçimleri değişime uğramıştır. Aydınlanma çağı ile gerçeğin, doğrunun değişmez şeyler olduğu, aklın din adamları ve siyasilere karşı tek otorite olduğu, insanlık tarihinin kötünden iyiye doğru bir seyir halinde ilerlediği kabulünü de içeren modernizm, akıl yoluyla elde edilen bilim ve teknoloji ile ikinci dünya savaşında modern insanların neler yapabileceği görüldükten sonra pek çok batılı düşünür tarafından artık geride kalan bir dönem olduğu savunulmuştur (Diker, 2020, s. 274). Böylece post-modern olarak tanımlanan bir döneme girildiği kabul edilir. Post-modernizm çok seslilik, görecelilik, öznellik, büyük anlatıların reddi, nesnelliğin kaybı gibi kavramlarla belirmektedir. Post-modern görüşe göre artık nesnel bir gerçek/doğru yoktur yalnızca anlatılar vardır ve şeyler artık doğru olduğu kabul edilen nesnel değerler olmadığı için farklı perspektifler ve değerler yoluyla ele alınır. (Mcintyre, 2019, s. 119). Bu noktada kurgusal metinlerdeki karakterler de bu düşünce

yapısından etkilenecek bir tür dönüşüm geçirmişlerdir. Önceleri kurulu düzeni koruyan mutlak iyiye karşı yalnızca kaos sunan kötü arasındaki ilişki, siyah beyaz bir yapıdan içeriğinde pek çok gri tonu barındıran bir tabloya dönüşmüştür. Sanayi devriminin ardından tam anlamıyla kurulmaya başlanan; büyük oranda dengesiz ve adaletsiz bir yapıda olan toplumsal düzenin devamlılığını ve korunumunu sunan kahramanlar bu noktadan sonra insanların ideallerini süsleyen bir karakter olmaktan uzaklaşmışlardır. Bu noktada Tilbe, her tarihsel dönemin kendine özgü bir kahramanlık anlayışı olduğunu belirtmektedir. Ona göre kahramanlığa dair değişmeyen şey “kahramana ve kahramanlığa” yapılan vurgudur; kahraman, varoluşsal bunalımlardan da ortaya çıkabilir (Tilbe, 2019, s. 150) ki bu post-modern bir kahraman tipi olan anti kahramanı imlemektedir.

Anti kahramanın ilk olarak Dostoyevski’nin Yer Altından Notlar isimli eserindeki karakteri için kullandığı kabul edilir (Kadiroğlu, 2012, s. 2). Anti kahramanı tanımlamak sahip olduğu muğlak yapısı itibariyle zordur, dolayısıyla onu olmadığı şeyler üzerinden tanımlamak daha kolay görünür. Anti kahraman, bir kahramandır; bir öykünün baş rolünde bulunur ancak geleneksel kahramanın kalın çizgilerle belirlenmiş olan ahlaki, sosyal değerleri anti kahramanın pek de umurunda olmaz. Doğru ve yanlışın tamamen göreceli bir şeye dönüştüğü bir dönemde anti kahramanların insanların daha iyi özdeşlik kurduğu ve daha gerçekçi olduğu kabul edilebilir. Sinemada 21.Yüzyılın ikinci yarısından itibaren olağanüstü şekilde artan anti kahraman sayısı bunun bir göstergesi olabilir. Bir mafya babasını (Coppola, 1972), katil bir taksi şoförünü (Scorsese, 1976), kanundan kaçan suçluları öldüren bir polisi (Manos, 2006), gücü elde etmek için her şeyi yapan sosyopat bir politikacıyı (Willimon, 2013) ve son olarak psikolojik dengesini yitirip düzeni ortadan kaldırmaya çalışan katil bir palyaço (Phillips, 2019) konu alan post-modern anti kahraman yapımları seyirciler tarafından oldukça yoğun bir ilgiyle karşılanmış ve beğeni toplamıştır. Bunun sebebinin, insanların var olan yozlaşmış düzenin eleştirilmesine, onun muhafaza edilmesinden daha çok ihtiyaç duyuyor olması ve insanların bu gerçekçi karakterler üzerinden bir tür katharsis yaşıyor oldukları düşünülebilir.

Anti kahramanların yükselişinin dışında post-modernizmin en önemli etkileri “kötü” karakterler üzerinde olmuştur. Öncesinde değindiğimiz üzere post-modern dönem öncesinde kötülerin çoğunlukla gerçekçi motivasyonlardan yoksun, iki boyutlu

karakterlerden oluştuğu görülmektedir, öyle ki bu durum Hollywood sinemasının - öncesinde çoğunlukla edebiyat kökenli olsa da- ürettiği kötü karakter tiplerinde de görülebilir (Yürür, 2020, ss. 72–73). Bu durumun altında yatan olgunun ise basit bir deyişle varoluşun doğası ya da insanın bilişsel yapısıyla alakalı olduğu pek ala iddia edilebilir. Bilindiği üzere var olan dışsal duyum nesnelerinin algılanması ve aklın ilgili bölgeleri tarafından işlenmesi ile edilen bilgi, ancak varlık içerisindeki tekil var olanların  okluk ve karşıtlık içerisinde olduğu bir gerçeklikte mümkün olabilir. Böylesi bir düzen içerisinde insan aklı şeyleri temel ikili karşıtlıklar içerisinde ve kimi kategoriler dahilinde kavramaktadır.

Bu bir şeyin bilgi nesnesi olabilmesi için bir ötekinden ve diğer var olanlardan ayırt edilebilir olması gerektirdiği anlamına gelir. Bu ayırt etme ve kategorileme süreci söz konusu nesnelerle edinilen deneyim ile daha kesin ve belirli bir seviyeye geldiği söylenebilir. Okuma yazmayı yeni öğrenen biri için harflerin kimi noktalarda birbirlerinden ayırt etmesi zor olması durumu buna örnek verilebilir, bir süre edinilen deneyimden sonra bu kişi harfleri kolayca ayırt edebilir hale gelecektir. Benzer bir s rec  insanlar  ikayelerdeki iyi ile kötüyü deneyimleme süreçlerinde de ortaya çıktığı görülmektedir. Kahramanlar başlarda hayranlıkla izlenecek, ayırt edici, farklı,  nc , koruyucu, güçlü gibi arketipik sıfatlar çerçevesinde karşılarına çıkarılan belirsiz ve derinliksiz kötülerin ya da kötülüğün içinden ışık gibi parlayarak çıkan ideale yakın insanlar olarak görülmüşlerdir. Kötüler ise i inin üstünde yükselebileceği bir zemin, kendisini gösterebileceği ve diğer bir anlamda kendisini tanımlayabileceği bir ayna işlevindedirler. Aslında kötülerin bu doğaları doğru olanın Kant’ın deyişiyle bir  dev olarak algılanmasından (Kant, 2018, s. 15) ziyade bir “iyi” olarak kabul edilmesine yol açmakta ve bu da kaçınılmaz olarak iyi kahramanların varlığının kötülere ya da kötülüğe ilineksel olduğu sonucuna götürmektedir. Diğer bir deyişle kahramanlar ancak kötüler/kötülük var olursa var olabilecek karakterlerdir; savunulacak bir değer, kurtarılacak bir dünya kötüler olmadan mümkün görünmez.

Bu noktada Marvel’ın ünlü süper kahraman serisinde de iyi bir amaçla yapılan katil robotun ahlak abidesi olarak görülen Kaptan Amerika ile ilgili “savaş olmadan yaşayabilirmişsin gibi davranıyorsun” (Whedon, 2015, 00:46:04) ifadesi bu anlamda kahramanın doğasına dair bir bakış sunar.

Benzer bir durumun kısmen kötü karakterler için de geçerli olduğu söylenebilir; Kant'ın radikal kötülük olarak, aklın ilkelerinin yozlaşması ve kötülüğe olan doğal yönelimin ahlaki ilkeleri alaşağı etmesi (Albayrak ve Oranlı, 2017, s. 10) ya da Schelling'in bireysel irade ve istemin evrensel ilkelerin/iradenin yerini alma çabası olarak tanımladığı (Schelling, 2017, ss. 56–60) kötülük de aşması yasaklanmış sınırlar ve kurallar olmadan, arzu ve istemin önünde kendinden daha büyük engeller bulamadan kendini gösteremez. Bu bağlamda modern kült filmlerden Batman: Kara Şövalye filminin kötü adamı Joker'in, şaşırtıcı şekilde Batman'ı öldürmek gibi bir niyetinin olmadığını söylediğini duyarız; o bir anlamda Batman ile birbirlerini tamamladıklarını söyleyerek bu ilişkiselliğe işaret eder (Nolan, 2008, 01:04:08). Benzer bir tespitin yine Marvel karakterlerinden Vision'dan geldiği görülür; Vision iyilerin sahip oldukları güçlerin kaçınılmaz olarak bir meydan okumayı yani kötülerini ürettiğini dile getirir (Russo ve Russo, 2016, 00:28:33). Bu karşılıklılık veya ikilik modern sonrası dönemin ayırt edici yanı olan çok anlamlılık ve görecelilik ile iç içe geçtiğinde sonuç olarak farklı perspektiflere, çok daha derin karakter inşalarına ve doğal olarak çok daha gerçekçi karakter tiplerine ulaşıldığı pek ala söylenebilir. Nitekim McClure, yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren sinema filmlerinde ortaya çıkan kötü karakterlerin gittikçe farklılaştığı, daha komplike ve detaylı kişiliklere ve gri bir çizgiye kaymalarına olanak sağlayacak tarihsel ve psikolojik arka plan ve motivasyonlar edinmeye başladığını belirtir (McClure, 2014'den akt. Yürür, 2020, s. 73).

Bu tarihlerden itibaren sinema filmlerinde karşılaşılan kötü karakterler sahip oldukları bu katmanlı ve gerçekçi kimlikleriyle seyircilerin ilgisini çekmeyi başarmışlardır. Diker, bu konuda suçlunun söz konusu eylemi neden yaptığını ilişkin bilgilerin hikayelere doğru şekilde yedirilmesiyle karaktere hemen suçlu muamelesi yapılmadığını hatta davranışlarının benimsenip sempatik bulunabileceğine değinir; kitleler içsel arayışını ararken kahramanca olmayan eylemler gerçekleştiren bu karakterlerle özdeşlik kurup bir anlamda tanınma ve özgürlüğün katharsisini yaşayabilirler (Diker, 2020, s. 269).

Nitekim bu çalışma kapsamında ele alınan kötü karakterler de motivasyonları iyi işlenmiş bir şekilde izleyici karşısına çıkmayı başardıkları için pek çok sosyal medya kanalında eylemlerinin ahlaki statüsü, karakterlerin gerçek niyetleri vb. konular tartışılmış, konuyla ilgili farklı yorumlar yapılmıştır (Medrala, 2020, s. 42).

1.8. Küresel Isınma ve İklim Değişikliği

Bu tez çalışmasının, yüksek nüfus ve aşırı tüketim sonucunda dünyanın karşı karşıya kaldığı küresel ısınma ve iklim değişikliği çerçevesinde kurgulanan filmleri ele alması günümüz dünyasının da bir gerçeği olan bu kavramların ele alınmasını zorunlu kılmaktadır. Her ne kadar yaygın olarak karıştırılan ya da birbirlerinin yerine kullanılan tanımlar olan küresel ısınma ve iklim değişikliği temelde birbirlerinden farklı, parça bütüne benzer bir ilişki içerisindeyler. İklim dünyadaki farklı bölgelerdeki çok uzun dönemler boyunca statik durumda olan hava sıcaklıklarını ve bunun sonucunda gerçekleşen hava olaylarının tümünü tanımlayan kavramdır, iklim doğal ya da antropojen bir şekilde, küresel ya da yerel olarak değişime uğrayabilir ve bu da iklim değişimi olarak isimlendirilen fenomeni meydana getirir (Türkeş, 2008, s. 27).

Bunun ötesinde küresel ısınma, söz konusu bu iklim değişiminin sıcaklıklardaki artış olarak tezahür etmesi sonucu neredeyse dünyadaki tüm canlı varlıkları olumsuz etkileyen ve hatta pek çok canlı türünün yok olması ile sonuçlanacak olan bir süreci tanımlamaktadır (Aksay ve ark., 2005, s. 31). İklim değişikliği ve küresel ısınma dünyanın atmosferinde bulunan materyallerin oranındaki değişim sonucunda gerçekleşmektedir. Bu durum doğal olarak meydana gelebileceği gibi (depremler, yangınlar, volkanlar, ya da meteor çarpması gibi sebeplerle) insan kaynaklı nedenlerle de meydana gelebilir. Ancak iki durumda da benzer sonuçlar görülebilir. Büyük volkan patlamalarında volkanik kış olarak tanımlanan, püskürtme sonucu kül tabakalarının gök yüzünü kapladığı ve güneşin engellenmesiyle yer yüzünde buzul döneminin yaşanması gerçekleşebilir. Orman yangınları sonucu büyük boyutlarda karbondioksit meydana çıkarması ise insanın doğa üzerindeki etkisine daha benzerdir.

Sanayi devrimi, petrol, kömür ve doğal gaz gibi fosil yakıtların keşfi gibi yaşanan gelişmeler insanın yaşadığı gezegenin düzenini dramatik bir şekilde etkilemesine izin vermiştir. Öyle ki bugün yaşanan küresel ısınma sorunundan %90' oranında insanların sorumlu olduğu kabul edilmiştir (Şanlı ve Özekicioğlu, 2007, s. 461). Günümüzde de insanlar tarafından atmosfere yoğun oranda yayılan gazlar sera etkisi yapmakta, atmosferde biriken gazlar yer yüzüne çarpan güneşin yansımısını engelleyerek küresel ısınmaya sebep olmaktadır (Güvenci, 2020, s. 4). Söz konusu bu gazların yayılımı ve etkilerinin neler olacağının uzun yıllardır bilinen bir gerçek olmasına rağmen özel

girişimler daha fazla kar elde etmek için, hükümetler ise sürekli artan nüfusun yaşam standartlarını yukarıda tutmak ve diğer rakip ülkelerle yarışabilmek için bu gerçeği görmezden gelmiş ya da gereken önemi vermemişlerdir. Bunun sonucunda doğal hayatta geri döndürülemez hasarlar meydana gelmeye başlamış, pek çok hayvan türü tehlikeye girmiş, kimisinin ise nesli tükenmiştir. Küresel ısınmanın en belirgin etkileri ise buzullarda göstermektedir, 1950-1990 yılları arasında yapılan çalışmada buzların her yıl yaklaşık 48cm eridiği gözlemlenmiştir (Sever, 2019, s. 90). Küresel ısınmanın etkileri buzullar, deniz, yer altı suları, deltalar, tarım ve hayvancılık, insan sağlığı gibi pek çok alanda hissedilmekte ve daha da ciddi bir hal alacağı beklenmektedir.

Buna karşın dünyadaki fosil yakıt kullanımı halen yükselmektedir, buna göre yenilenebilir enerjinin kat ve kat üstünde bir oranda kömür ve petrol enerji amacıyla kullanılmaya devam edecektir (Şanlı ve Özekicioğlu, 2007, s. 460). Gelişmiş ülkeler yatırımlarını yenilenebilir enerji kaynaklarına yönlendirirken, başta ekonomik nedenlerle gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkeler fosil yakıt tüketimine devam etmektedirler. Dünyadaki eşitsiz ekonomik koşullar pek çok insani ve çevresel fenomeninde birincil sebebi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu da söz konusu problemin katmanlı yapısını ve çok boyutlu bir yaklaşımın gerekliliğini göstermektedir.

Bu noktada Kartezyen felsefi düşüncenin ortaya çıkması ve gelişimi ile insanın varlığı kendisi olan özne ve nesne olan varlık olarak ayırması bugün halen deneyimlediğimiz en önemli sorun olan çevre felaketlerinin filizlendiği temel olarak yorumlamak aşırıya kaçmak olmayacaktır. İnsanın ilkel başlangıçtan medeni seviyeye değin gelişimi her zaman içerisinde olduğu ve bir anlamda bir parçası olduğu çevresi yani doğayla olan bağıını asla koparmamıştır/koparamamıştır. Bu bağlamda insanlar yaşam tarzını, inançlarını, yiyeceklerini ve tüm sosyal düzenini bir noktaya kadar doğayla uyum içerisinde programlamıştır yani genel olarak organik bir dünya görüşü yaygın olan kavrayış tarzıydı (Capra, 1991, s. 52). Doğa insan için ötede duran, ondan farklı ve yabancı bir şey olarak değil bir parçası olunan düzenin toplamını ifade etmekteydi. Nitekim bilim dönemlerinde bilim doğanın ve nesnenin gizemini anlamak, Tanrısal hakikate ermek gibi bütünleştirici bir motivasyona sahipken Avrupa’da modern bilimin ideolojik öncülerinden Bacon gibi düşünürler bilimin amacını doğaya egemen olmak ve onu mutlak “özne” olan insan için kontrol etmek olarak yorumladılar (Yaylı, 2006, s. 70). Modern Kartezyen bilimsel görüş ile dünya ve evrenin kendisi kurulmuş bir makine, bir

saat gibi görülür oldu, bu kavrayış ise mekanik dünya görüşü olarak bilinmektedir. Doğanın canlı bir organizma yerine bir tür makine olarak kabul edilmesi, insanların doğal çevreye karşı tutumlarını da etkiledi. Dünyanın yaşayan, gelişen bir organizma ve besleyen bir ana şeklindeki dini ve mitolojik kaynaklı imgelemi asırlardır insanların tüm yaşamları ve eylemleri üzerinde belirleyici bir unsur olarak bulundu (Capra, 1991, s. 61). Dünya canlı ve duyarlı bir varlık olarak görüldüğü müddetçe ona zarar verici edimler insan ahlâkına aykırı görülmekteydi. Yeni çağ ile ise doğa, kültürün, insan tinin bir karşıtı, kontrol altına alınması gereken bir şey olarak kabul edildikten sonra her türlü işgal ve yok edici davranışlar kolayca mübahlaştırıldı. Sanayi devrimiyle birlikte ise doğaya karşı bu şekleştirci tutum yalnızca teoride bir görüş değil fayda ve çıkarlar uğruna yapılması zorunlu görülen bir eylem haline geldi. Doğal kaynaklar keşfedildikçe ve onları işlemenin daha farklı yolları bulundukça daha fazlası için çalışmalar başladı, üretim arttıkça doğal olarak tüketim de arttı ve doğal yaşam alanları “yaşanılabilir” kılmak ya da daha fazla kaynak için katledildi. Tüm bu süreç halen devam etmekle birlikte dünyada küresel iklimin değişmesine ve küresel bir ısınma yaşanmasına sebep olacak denli büyük bir etki bırakmıştır. Bu sürecin hızla devamının bir diğer sebebi, ikinci dünya savaşı sonrası kurulan yeni dünyada insanlar, sistemin oluşturduğu bu yeni düzen içerisinde kim oldukları ve toplum içerisindeki değerlerinin ne olduğu gibi kimliksel sorulara eskiden olduğu gibi düşünsel ya da bireysel emek ürünü gibi değerler üzerinden değil aksine tüketerek var olan insan şablonuna uygun şekilde ne kadar tüketebildiği ne kadar harcayabildiği üzerinden bir cevap üretilmeye başlanmıştır. Böylesi bir sistem içerisinde insan evrendeki tüm şeylerin değerini ve anlamını özne olarak bizzat kendisinin verdiğini ilan ederken bir yandan da kim olduğuna, ne yaptığına ve neden yaptığına dair bir kavrayıştan yoksun olarak kitlesel bir histerik içerisinde tüketime yönlendirilmiş, yaptığı işe ve tüm çevresine yabancılaşmış ve bunun yol açtığı kronik depresif ruh halini ise anlık dopamin sağlayan derinliksiz kültür endüstrisinin ürünlerini tüketerek ve sürekli olarak alışveriş yaparak baskılamaya çalışmıştır ve söz konusu bu kısır döngü günümüzde de varlığını devam ettirmektedir.

1.9. Nüfus Artışı

Bu durumun bir diğer sebebi ikinci dünya savaşının ardından dünyanın hemen her ülkesinde meydana gelen olağan üstü nüfus artışı olarak görünür. Teknik alanda

gerçekleşen pek çok yenilik insanların yaşam koşullarını iyileştirmiştir, böylece çocuk ölümlerinden yetersiz beslenmeye kadar birçok sorun yok olmasa bile oldukça azalmıştır. Bunun yanında hükümetler üretimi arttırmak ve diğer ülkeler karşısında ellerini güçlendirmek için nüfus artışını teşvik etmişlerdir. Bu nüfus artışı belli bir dönemden sonra oldukça hızlanmıştır, örneğin 1802 de bir milyar olan dünya nüfusunun iki milyar olması için 125 yıl gerekmişken iki milyardan 7 milyara ulaşması için 96 yıl yeterli olmuştur.

İnsan nüfusu bu denli hızla yükselirken Batı ülkeleri dışındaki gelişmekte olan ülkelerin insanları da Batılılarla aynı standartlarda yaşamak arzusundadır, bunun ötesinde kapitalist piyasa sisteminde içerisinde medyanın ve kültür endüstrisinin gerçekleri egemen sistemin lehine göre biçimlendirmesi, belli yaşam biçimleri ve tutumlarını ideolojik bir söylem değil de birer “gerçek” ya da “olması gereken bir ideal” olarak sunması yeterli bir eğitim görmemiş, görse dahi Gramsci’nin deyişiyle egemen anlayışın bir aygıtı konumunda olan devletin eğitim sistemi içerisinde eleştirel bir perspektif geliştirememiş, onun yerine sunulanların birer sağduyu olarak algılamaya alışmış olan insanların bunlardan etkilenerek yaşamlarını bu mesajlara göre biçimlendirmesine sebep olmakta, bu da kaçınılmaz bir kitle tüketim toplumunun ortaya çıkmasına sebebiyet vermektedir (Yaylagül, 2006, ss. 98–113).

Böylesi bir toplumsal, kültürel ve ekonomik bir iklim içerisinde sürekli olarak artan insan nüfusu hali hazırda çok ciddi tehlike altındaki doğal dengenin daha da bozulmasına ve belki geri döndürülemez bir hal almasına sebebiyet verebilir. Yapılan çalışmada ele alınan filmlerdeki ana tema da aslında bu kaygılar çerçevesinde oluşturulmuştur; aşırı nüfus artışı, aşırı tüketim, kaynakların yetersizliği ve bunun sonucu ise kaçınılmaz bir felaket olarak görülür.

Aşırı nüfus artışıyla ilgili endişeler ve bu konu hakkında yürütülen teoriler pek de yeni değildir, 19. Yüzyıla değin götürülebilirler. İlk olarak politik ekonomi profesörü Thomas Robert Malthus insan popülasyonunun sürekli yükselişi ön görüldüğünde dünyanın kaynaklarının bu nüfusu karşılayamayacağını, tarihsel olarak sürekli tekerrür eden kıtlık, salgın, afet ve savaşlar gibi olayların bu sürekli artışı dengelediğini dile getirmiştir (Malthus, 1789, s. 4). Modern dönemde ise savaş, kıtlık ya da salgın gibi tehditlerin büyük oranda ortadan kalkması ve bununla beraber yaygınlaşan refah Malthus’un öne sürdüğü

öngörülerini mümkün kılabilir görünmektedir. Malthus'un önerdiği teoride, insan nüfusu 1, 2, 4, 8, 16, 32... gibi geometrik bir biçimde artış gösterirken, doğadan elde edilebilen gıdanın ise 1, 2, 3, 4, 5, 6... gibi aritmetik bir dizi olarak arttığı savunulmaktadır (Sabbağ, 2020, s. 43).

Kısaca Malthus, nüfusun sürekli katlanarak arttığını, ancak gıda üretiminin artışının ise ancak doğrusal olduğunu ifade etmektedir. Yani buradaki temel ifade, insanların çoğalma oranının her daim tarımsal kapasiteyi aşmasıdır. Burada akılda tutulması gereken şey Malthus'un yaşadığı dönemde uluslararası ticaret bugünküne benzer boyutta büyük değil ve genetik değişimleri sağlayan teknolojik gelişim henüz ortaya çıkmamıştı.

Malthusçu düşüncenin çağdaş dönemdeki temsilcilerinden biri ise Paul R. Ehrlich olarak kabul edilebilir. Ehrlich, Malthusçu teorem bağlamında çevre felaketlerinin ve iklim krizinin arkasında temel olarak plansız nüfus artışının olduğunu savunmaktadır (Kragbjerg, 2021, s. 23). Benzer bir düşünce ekolojist Pentti Linkola tarafından savunulur, Linkola daha da ileri giderek ekolojik düzenin korunması ve doğanın devamlılığı için zorunlu bir nüfus kontrolünün ve hatta soykırımın gerekli olabileceğini ileri sürmektedir (Vang, 2019, s. 10). Bu tür düşüncelerin günümüzde yaşanan doğa felaketleri ve doğaya ve dolayısıyla vahşi hayata verilen zararlar sonucunda yükselişe geçtiği ortadadır. Nitekim bu tez çalışması da böylesi düşüncelerle hareket ederek kitlesel yok oluşlar hedefleyen kötü sinema karakterlerini ele almaktadır.

Malthus'un nüfusa dair düşüncesi, insan davranışlarının bir parçası olduğu doğa tarafından belirlendiğini ve insanın doğaya sahip olma oranı arttıkça türsel olarak çoğalma eğiliminin de artacağı varsayımına dayanır. Bu da kaçınılmaz olarak katastrofik bir sonuca; doğanın insan nüfusuna yetersiz geleceği bir zamana götürmektedir. Nitekim bugün Malthus'un teorisi çoğunlukla Darwin'in doğada gözlemlediği güçlü olanın hayatta kaldığı düzenin ve sonraları faşizmle ilişkilendirilen düşüncelerle ve dönemin pozitif bilim anlayışının bir tezahürü olarak kabul edilse de yine bugün sahip olduğumuz veriler "bir anlamda" Malthusçu teoremin bir anlamda haklılığını ortaya koymaktadır.

Dünya Doğayı Koruma Vakfı (WWF) bu anlamda her yıl "dünya limit aşım gününü" belirlemektedir. Söz konusu bugün insanlığın, dünyanın sunduğu 1 yıllık doğal kaynakları ne kadar sürede tükettiğinin belirlendiği gündür. Buna göre doğanın 2021 yılında bize sunduğu kaynakları 7. Ayda yani Temmuz ayında tükettik ve geri kalan 5 ay

ise bir sonraki yılın kaynaklarını tüketmeye başladık (WWF, 2021). Aynı istatistiklere göre insanlık olarak sanki 1.7 adet dünya varmışçasına tüketim yapmaktayız. Vurgulandığı üzere, her ne kadar yüksek nüfus oranı Malthus'un belirttiği gibi kaynak tüketiminde oldukça önemli bir rol oynasa da bilinçsiz bir tüketim alışkanlığı ya da diğer bir deyişle tüketim bağımlılığı bu olağanüstü kaynak israfının sebeplerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Nitekim Karl Marx, Malthus'un insan doğası ve üretim olanakları çerçeveli nüfus teorisine karşıt olarak kapitalist sistem sebepli bir eşitsizliğin ve dolayısıyla da dengesiz üreme ve dengesiz tüketimin ortaya çıktığını savunmaktadır.

Marx aşırı nüfus artışının sosyoekonomik temellere dayandığını ifade eder, buna göre kapitalist sistem büyük bir genç işçi kitlesine ihtiyaç duymaktadır ancak bunun yanında çalışma şartları ve koşulları bu insanların kısa ömürlü olmasını sağlarken bu da çok üremeye neden olmaktadır (Sabbağ, 2020, s. 44). Bunun yanında Marx, doğal ve evrensel bir nüfus yasasının mümkün olmadığını ifade etmiştir. Marx insan nüfusunun farklı toplumlarda var olan sosyal ve ekonomik koşullar tarafından belirlendiğini, her tarihsel dönemin ve üretim biçiminin, tarihsel olarak kendi sınırları dahilinde geçerli olan kendine özgü bir nüfus kuramına sahip olduğunu ileri sürmüştür (Pavlik ve Hofsten, 1980, ss. 31–34). Modern dönemde ise nüfus olgusu sosyoekonomik ilişkiler bağlamında ele alınmalı, ihtiyacından çok üreten toplum bunun dolayımında beklenenden çok üremektedir.

Marx'ın nüfus görüşü Malthus'tan iki başlık üzerinden ayrılmaktadır. Malthus toplumun ihtiyaç duymadığı, ailenin ise üstlenemedi insanların gereksiz olduklarını ve bu insanlara yardımın sonucunun toplumsal dengesizlik olacağını savunurken, Marx fakirliğin ve yoksulluğun suçunun kapitalist üretim ve sınıf farklılıklarından kaynaklandığını savunur. Çözüm aşırı üremeyi durduracak lokal müdahaleler değil bu durumun en temelinde yatan dengesiz ve eşitsiz sistemin değiştirilmesiyle mümkün olabilir.

İKİNCİ BÖLÜM: METODOLOJİ

2.1. Tezin Konusu ve Amacı

Bu çalışmanın amacı çağdaş sinema filmlerini temsilen ele alınan yapımlarda ortaya konan kötü karakterlerin, tarihsel dönemin değer ve kaygılarından etkilenecek inşa edilmiş yapıları bağlamında, bu karakterlerin birer “kötü” olarak tanımlanıp tanımlanamayacağı ve bu tanımın argümanlarının neler olduğunu ortaya konmasıdır. Bu amaçla son on yıl içerisinde vizyona girmiş olan üç film ele alınmıştır. Söz konusu filmler göstergebilim çerçevesinde analiz edilmiştir. Analiz sonucu elde edilen veriler ışığında kötü karakterlerin edimleri ve motivasyonları ele alınmış ve filmler ahlak-etik felsefesi kapsamında yorumlanmıştır.

Yapılan çalışmada temel olarak şu sorulara cevap aranmaktadır.

1. Motivasyonları ve edimleri çerçevesinde ele alınan üç film karakteri ortaya konan etik çerçeve açısından “kötü” olarak tanımlanabilir mi?
2. Motivasyonları ve edimleri çerçevesinde filmlerin kahramanları ortaya konan etik çerçeve açısından “iyi” olarak tanımlanabilir mi?
3. Filmler ele alınan kötü karakterlerin akıbeti açısından ne tür bir söylem yaymaktadırlar?
4. Yapıtlarda ele alınan karakterler içerisinde hangi karakterler özgür - ahlaki özne olarak tanımlanabilir?
5. Ele alınan sinema filmleri küresel olarak mevcut gündem ve problemleri ne ölçüde konu edinmekte ve ne tür bir perspektif sunmaktadır?
6. Çalışmanın konusu olan yapıtlardaki birincil özne olan kahramanların tutum ve eylemleri var olan hâkim sistemin ve sağduyunun genel kabul ve doğrularıyla paralellik göstermekte midir?

2.2. Tezin Sınırlılıkları

Bu çalışma içerisinde yalnızca üç film ve bu üç film içerisindeki karakterler ve hikâye ele alınacaktır. Filmlerin öncel ve devam filmlerine yalnızca anekdotlar şeklinde değinilmiş, bir bütün olarak tezin kapsamı içerisinde yer almamaktadırlar. Çalışma kapsamında filmlerin sinematografik, senarik vb. teknik özellikleri çalışma kapsamı

dışındadır. Çalışma içerisinde göstergebilim yöntemleri kullanılarak elde edilen veriler önerilen ahlaki perspektif bağlamında ele alınmıştır.

2.3. Tezin Önemi

Çalışmanın nesneleri birer sinema filmi olarak modern çağın, diğer bir açıdan kitleler çağının insanların pek çok konuda genel bilgi ve yargılarını şekillendirme ve bir anlamda onları “kurma” özelliğine sahiptirler. Birer yumuşak güç olarak kabul edilen kültür öğeleri yapıldıkları çağ, sosyo-politik yapı, uzam ve bağlam gibi etkenler çerçevesinde ortaya çıkmakta ve içeriklerinde bilinçli ya da bilinçsiz dünyaya, kültüre, ilişkilere, problemlere dair perspektifler sunmakta, onları savunabilmekte ya da yerebilmektedir. Bu yapısıyla, özellikle büyük kitlelerce takip edilen filmler oldukça dikkatle ele alınmayı gerektirmektedirler.

Bu tezin ele aldığı filmler de bu anlamda büyük kitlelerce takip edilmiş filmlerdir, bunun yanı sıra içerdikleri konuların küresel ısınma ve nüfus kontrolü gibi küresel sorunlar olmaları, tartışmalı bir doğaya sahip kötü karakter ya da kötülük sembolleri kullanmaları bu eserlerin incelendiği bu çalışmayı kayda değer kılmaktadır.

2.4. Evren ve Örneklem

Bu çalışmanın genel evrenini sinema filmleri oluştururken çalışma evrenini nüfus sorunu ve küresel ısınmayı ahlaki ikilemler eşliğinde konu alan filmler oluşturmaktadır. Çalışmanın örneklemini ise çalışma evrenini en iyi şekilde temsil edeceğini düşünülen ve en çok insana ulaşarak kitleler üzerinde en yüksek etkiye sahip olma potansiyeli bulunan popüler filmler olan Avengers: Infinity War (A. Russo ve Russo, 2018), Kingsman: The Secret Service (Vaughn, 2014) ve Inferno (Howard, 2016) filmleri olarak belirlenmiştir.

2.5. Yöntem

Bu çalışmada ele alınan nesnelerin yapısı göz önünde bulundurularak, bir nitel araştırma yöntemi olan göstergebilimin bir türü kullanılmıştır. Nitel araştırma, nitel veri toplama yöntemleri olan gözlem, doküman analizi ve görüşme gibi yöntemlerin kullanıldığı, araştırmanın nesnesi ya da olayı doğal ortamında ve bütüncül şekilde ele alınmasına yönelik nitel bir sürecin yürütüldüğü araştırma biçimi olarak tanımlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s. 41). Nitel araştırmanın en ayırt edici yönlerinden biri elde edilen veriler

ile daha öncesinde bilinen verilerin ilişkilendirilmesi ya da farklı bir olgunun farklı yönlerini gözler önüne serebilecek yeni bir kuram oluşturmaya oldukça elverişli bir yapıda olmasıdır. Yani diğer bir deyişle yalnızca bir yönteme bağlı, kısıtlı bir şekilde hareket etmek yerine araştırmanın seyrine göre yöntemin yapısı ve içeriğinin gelişip dönüşebilmesi anlamına gelmektedir; nitekim Nobel ödüllü Kusch ve Bridgman aslında bilimsel yöntem diye bir şeyin olmadığını, bilim insanına özgü olanın, aklını kullanarak elinde gelenin en iyisini yapması olduğunu söylemektedirler (Mills, 2019, s. 83). Araştırmayı önceleyen yöntem anlayışının, bir şeyi bilmeye yeltenmeden önce aklın neleri bilebileceğinin araştırılması gerektiğini söyleyerek saf akla dair çalışmalar yapan Kant'a dayandırılabilceği gibi, bu tür bir yaklaşımın oldukça formel ve içsiz olduğunu, aklın neyi bilebileceğini ancak bilme süreci içerisinde karşılaştığı zorluklar ya da deneyimler ile ancak bir süreç içerisinde anlayabileceğini iddia eden, aksi bir formel anlayışın suya girmeden yüzmeyi öğrenmeye benzeyeceği analogisiyle karşı çıkan Hegel'e dayandığı söylenebilir (M. Demir, 2020).

Nitel veri analizinde üç farklı yol bulunmaktadır. İlk olarak, edinilen verilerin doğal yapısına olabildiğince bağlı kalınarak ve gerekli durumlarda araştırma katılımcılarından kimi alıntılar yapılarak çalışmanın betimleyici yaklaşım çerçevesinde sunulmasıdır. İkinci olarak, elde edilen veriler betimlendikten sonra konuyla ilgili kimi temalar saptanarak bu temaların kendi içlerinde ilişkiler kurulur. Üçüncü olarak araştırmacı ilk iki yolun ötesinde konuya dair öznel tespitlerini ve yorumlarıyla verileri analiz eder. Bu yöntemlerden illaki bir tanesinin seçilmesi gerekmekte, aynı araştırma içinde üç yaklaşım birlikte kullanılabilir (Uras, 2021, s. 7)

Çalışmanın yönteminin temelini oluşturan göstergebilim içerisinde pek çok farklı yöntem ve yaklaşım olduğu görülmektedir. Öncelikle dil bilim bağlamında yazınsal anlam bütünlerinin ele alındığı bir yöntem olarak ortaya çıkan Göstergebilim daha sonra öncüler eşliğinde kapsamını genişletmiştir. Göstergebilim, 19. Yüzyılda Saussure ve Pierce'ın birbirlerinden habersiz şekilde ortaya attıkları bir yöntem ve daha sonra bir bilim olarak göstergelerin ve bundan öte tüm anlamlı yapıların oluşumlarını, eklemlenmelerini, anlamlarını ve yapısal işleyişlerini ele almaktadır. Anlam, genel olarak bir nesnenin, oluşun, yapının, varlığın bir amaç ya da bir neden sonucunda ortaya konduğuna dair bilinçli öznenin fenomenal dünyaya dair genel kabulüdür. Dünyaya geldiği andan itibaren varlığın bir neden sonuç zincirini takip ettiği inancına sahip olan insan, bir şeyin

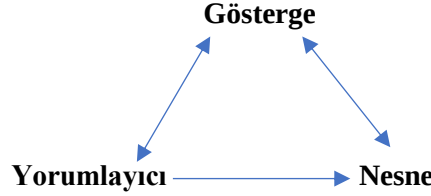
anlamının o şeye öncül ve onu mümkün kılan “nedende” saklı olduğuna inanmıştır. Modern bilimin de üzerine inşa olduğu söz konusu bu olgunun bir inanç konusu olduğunu Gazali’den sonra ortaya koyan ilk modern dönem düşünürü David Hume’dur. Hume, neden sonucun bir olgu değil kısıtlı insan deneyiminin bir parçası ve bir alışkanlığı olduğunu, bir şeyin bin defa tekrar etmesi o şeyin bin birinci seferde de tekrar edeceği anlamına gelmediğini belirtmiştir (Şekerci, 2015, s. 60). Nitekim kuantum fiziğinin ortaya çıkması ve atom altı parçacıkların nedensellik dışında davranışlar sergilediğinin görülmesi modern fiziğe ve hatta varlık anlayışına büyük bir etkide bulunmuştur. Hans Reichenbach, bu noktada nedenselliğe dair Hume’un belirttiklerinin oldukça makul olduğunu ancak böylesi bir kabulün güvenilir bilgiyi yani bir anlamda bilimi ortadan kaldıracığını ve kaçınılmaz olarak bizi solipsizme sürükleyeceğini belirtir (Dowe, P. 1996).

Bu gelişmeler sonucunda anlam olgusunun doğal bir oluştan ziyade insana özgü yani tinsel bir olgu olduğu açıkça ifade edilebilir. Elbette bu insanın antropik ilke bağlamında kaçınılmaz olarak bu şekilde var olması sonucu varlığı deneyimleyen özne olması açısından insanı anlamı veren ya da teolojik olarak var olan anlamı keşfeden; kendisine anlam sunulan varlık olarak sahip olduğu tinselliğin başlı başına bir değer olduğu gerçeğini değiştirmemektedir.

Göstergebilim, bu perspektifte başta kültür dünyası içerisinde ortaya çıkan yapılar olmak üzere tüm göstergesel yani özneye bir şey söyleyen materyallerin ele alınıp içeriklerinin belirli metodolojik yaklaşımlarla ortaya serilip, bu anlamlı içeriği meydana getiren yapıları ve kuralları kendi içlerindeki ilişkiselliklikleri bağlamında ortaya koymaktadır. Göstergebilimin kapsamını Fiske üç bölüme ayırmıştır; göstergenin kendisinin ele alınması, içerisinde göstergelerin düzenlendiği sistemler ve kodların incelenmesi ve son olarak göstergelerin çekirdeği olan kültürün konu edinilmesi (Fiske, 2019, s. 122). Her ne kadar çerçevesi çizilmiş ve sınırları belirlenmiş gibi görünse de sahip olduğu araçlar ve kapsadığı içerikler ile göstergebilim pek çok disiplin ile yakından ilişkili olarak disiplinler arası çalışmalar gerçekleştirmenin ve böylelikle çalışma nesnelerinin daha kapsamlı ve geniş bir perspektiften ele alınmasını mümkün kılan bir bilim dalıdır.

Saussure ve Pierce ile başlayan Göstergebilim serüveni öncelikle göstergenin ne olduğu üzerine bir tanım ile başlamaktadır. Pierce’a göre gösterge bir başka şeyin yerine

konabilen, bir nesneyi temsil etme kapasitesine sahip olan şeydir. Yani gösterge bir nesneye göndermede bulunur ve bir özne tarafından anlaşılır, bu anlamda özne gösterge için “uygun anlamlandırıcı etki” konumundadır. (Fiske, 2019, s. 125).

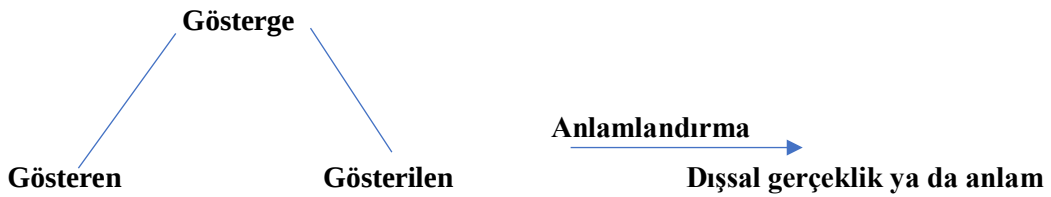

Şekil 1: Pierce'nin Anlam Öğeleri.

Kaynak: (Fiske, 2019, s. 133)

Peirce göstergeler türlerini üçe ayırmaktadır. Bunlar İkon, Belirti ve Simgedir. İkonlar benzerlikleri üzerinden bildirilirken (fotoğraf vb.) Belirti bir neden sonuç bağlamında ortaya çıkmaktadır yani dumanın ateşin belirtisi olması gibi. Simge ise tamamen kültürel bir uzlaşım sonucu oluşur ve öğrenilmesi gerekir. Bir bayrak ya da sus işareti bir simgedir.

Saussure'un ise göstergeyi daha yapısalcı bir bakışla ele aldığı görülür. Bir dil bilimci olarak göstergelerin ve işaret ettikleri nesnelerle ilişkilerinden ziyade göstergelerin diğer göstergelerle olan ilişkilerin oluşturduğu anlamla ilgilendi. Saussure gösterge üç yapıdan oluşmaktadır; gösterge, gösteren ve gösterilen. Gösteren, gösterge kavramının fiziksel tezahürüdür, gösterilen ise bu fiziksel ifadenin göndermeden bulunduğu zihinsel bir kavramdır.

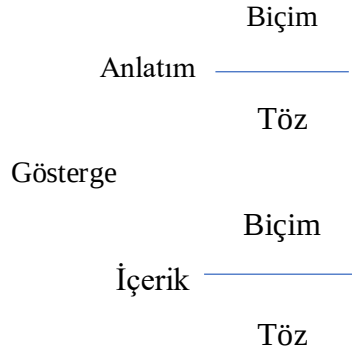
Şekil 2 : Saussure'un Anlam Öğeleri.

Kaynak: (Güneş, 2014, s. 23)

Saussure deneyim alanının dilsel ve kültürel bağlar ve yapılar ile oluşturulduğunu, gösterge sistemlerinin de aynı şekilde gerçekliğin bir deneyimi değil daha çok sistemdeki gösterilenlerin sınırları ile çizilen bir gerçekliği bize sunduğunu düşünür. Bundandır ki Saussure anlamı en belirgin şekilde belirleyen şeyin dışsal gerçeklik değil “değer” olduğunu yani gösterenin diğer göstergelerle ilişkisi olduğunu savunur.

Bir diğerk ünlü göstergebilimci olan Louis Hjelmslev gösterge tanımına farklı bir yaklaşım getirerek alanda fark yaratmış isimlerden biridir. Saussure’un anlam karşıtlıklardan doğark ilkesi ile Hjelmslev’in anlam karşıtlıklar ile ortaya çıkar ilkesi bir sentez oluşturarak “anlam karşıtlıklardan ve karşıtlık içinde doğark” ilkesi ortaya çıkmış ve bu göstergebilimin en önemli ilkelerinden biri haline gelmiştir. Hjelmslev, Saussure’nin gösteren ve gösterilenden oluşan sistemini geliştirmiş, bu anlamda ikili yapıyı katmanlı bir dörtlü yapıya dönüştürmüştür. Buna göre gösterge iki yönlü olmakla birlikte bu iki yönün iki farklı aşaması daha bulunur. Gösterge, Hjelmslev’e göre anlatım ve içerikten oluşur ve bunların her birinin ayrı biçim ve tözü bulunmaktadır (Günay ve ark., 2012, s. 24).

Anlatımın biçimi göstergenin duyusal olarak ortaya konmasıdır yani ses, yazı ya da işaret gibi, anlatımın tözü ise dilsel göstergenin her bir elemanıdır, yani ses birimleri ya da tümcelerdir. İçerik safhasında ise biçim Saussure’nin gösterilen kavramına denk düşmektedir, yani gösterge ile belirtilmek, anlatılmak istenen, öznenin zihninde belirmesi beklenen şeydir. İçeriğink tözü ise dilbilimsel açıdan ortaya konamayan, sosyal olarak kabul edilmiş değerler ya da kabullerdir. Ele alınması ruhbilim, felsefe, sosyoloji gibi bilim dallarını gerektiren katmandır (Günay ve ark., 2012, s. 25).

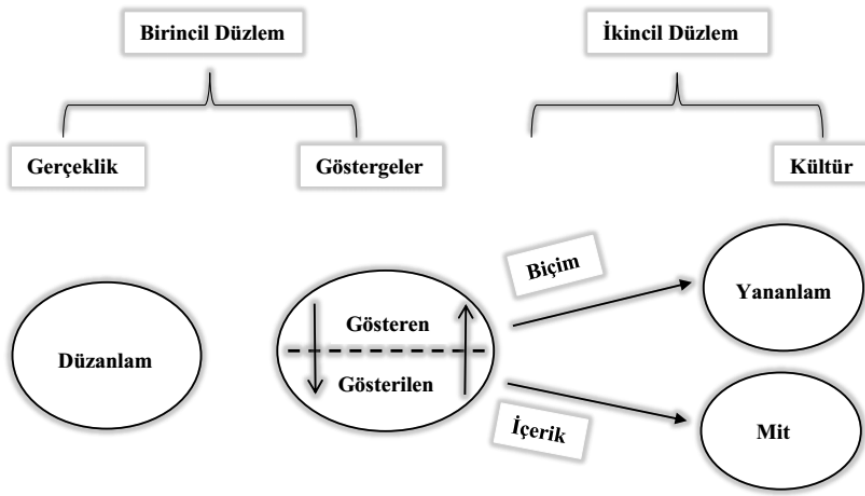
Şekil 3 : Hjelmslev’in Anlam Öğeleri.

Kaynak: (Fatoş Parsa & Olgundeniz, 2014, s. 95)

Belirtmeyi değerk bir diğerk önemli göstergebilimci Ronald Barthes’tir. Barthes, göstergebilimsel yaklaşımında Saussure başta olmak üzere pek çok felsefeciden etkilenmiştir. Buna karşın Barthes, Saussure’den farklı olarak semiyolojiyi dil bilimin üstünde değerk altında sınıflandırmıştır (Karaman, 2017, s. 31) Bunun yanında Barthes diğerk pek çok göstergebilimci gibi yazıya öncelik vermez, o geliştirdiğiki özgün yaklaşım ile daha çok popüler kültür analizleri üzerine çalışmıştır. Barthes’in geliştirmiş olduğı

yapısal çözümleme yöntemi, bildirişim amacı içermeyen ancak yine de anlam taşıyan farklı olguları (giyim, mobilya vb.) içermektedir. Roland Barthes, göstergebilimde düz anlam ve yan anlam tanımlamalarının öncüsü konumunda bulunur. Bu tanımlamalar anlam inşası konusu altında yorumlanmıştır.

Buna göre düz anlam basitçe göstergenin neyi temsil ettiğini, yan anlam ise göstergenin farklı etkenlerin müdahalesi ile nasıl temsil edildiğini ifade etmektedir. Düz anlamların ayırt edici yanlarından biri onların yanlış anlaşılma gibi bir ihtimallerinin söz konusu olmamasıdır. Bu noktada onların genel olarak evrensel oldukları ve insanların zihinlerinde ortak bir paydada bulundukları ifade edilebilir. Bunun yanında kimi iletişim dizgelerinde evrensel olan düz anlamın yanı sıra, yan anlamlar bulunmaktadır (Karaman, 2017, s. 24). Söz konusu bu anlam türü kültürlere, alt kültüre, aileye ve genel olarak topluma bağlı olarak her insanın zihninde farklı çıktılara sebep olabilmekte ve bu bağlamda çözümlenebilmektedir. Barthes'a göre görsel öğelerin ilişkilmesi ile düz ve yan anlam oluşmaktadır.

Şekil 4: Barthes'in Anlamlandırma Şeması

Kaynak: (Fiske, 2019, s. 186)

Düz anlam düzleminde söz konusu nesneler seçilirken diğer düzlem olan yan anlam ise, belirlenen öğeleri anlamlandırarak bir bütün oluşturmak için kullanılır. Barthes'a göre düz anlam ve yan anlam arasındaki farklılığı ortaya koyacak en belirgin örnek fotoğrafçılıktır (Bircan, 2015, s. 26) Aynı fotoğraf farklı kültürel arka plana sahip kimselerce farklı bir şekilde yorumlanacaktır. Barthes'e göre gösterge, bir gösteren ve bir gösterilenden oluşmaktadır. Gösteren düzlemi anlatım düzlemini, gösterilen düzlemi ise

içerik düzlemini oluşturmaktadır. Toplumsal kavrayışların geliştirildiği her yerde tüm kullanımlar kendi göstergelerine dönüşmektedirler.

Barthes göstergenin biçim ve içerik olarak ikiye bölündüğünü bunlardan birinin yan anlamı oluşturduğu yerde diğer yanı mitlerin oluşturduğunu ifade eder. Barthes için mit, geniş anlamını o toplumun tarihinde bulan çok çeşitli gösterge türleridir. Buna göre mit, kökleri toplumun bilinçaltında bulunan kurallar, toplumsal uzlaşılar ve kodlar bütünüdür. Bir kültür ağının içerisindeki insanlar değerleri, inançları ya da doğru-yanlış, iyi-kötü gibi ikili karşıtlıkları farklı biçimlerde sunulan toplumsal mitler ve anlatılar yoluyla öğrenir (Fiske, 2019, s. 184). Miti bir bildiri olarak gören Barthes, onu incelemek için dilbilimin yetersiz kaldığına inanmaktadır. Ona göre mitsel göstergeler yazılı veyahut görsel olabildiği için bunları ele almak göstergebilimin alanıdır. Bu noktada ayırt edici yan gösteren-gösterilen ilişkisinde mitin işlevinin hem göstermesi hem de bildirmesi noktasında ortaya çıkar. Bu açıdan Barthes'e göre göstergeler mitsel söylemin içerisinde yer alırlar (Fiske, 2019, s. 186).

Göstergebilim ana hatlarıyla ortaya konduğundan itibaren genel anlamda dilsel ve metinsel öğelerin anlam ve inşa yapılarının ele alındığı bir bilim ve yöntem olarak şekillenmişken gösterge kavramının temel olarak var olan her şeyi kapsayabilecek ve böylece potansiyel olarak başta tüm kültür öğeleri olmak üzere çoğu şeyin göstergebilimin bir konusu haline gelebileceğini ortaya koyan A. J. Greimas'tır. Greimas, Hjelmslev'in anlatımın ve içeriğin tözü ve biçimi teorimi ile Propp'un Rus masallarından çıkardığı 32 başlıklı değişmezlerden etkilenecek ve bunları geliştirerek her tür anlamlı bütünü çözümleyebilecek bir yöntem geliştirmeye girişmiştir.

Bu göstergebilim kuramı öncelikle belli aşamalardan oluşan bir üstdil olarak yapılır. Bu üstdil birbirini tanımlayan ve denetleyen üç farklı düzeyin bütünlenmesiyle ortaya çıkmaktadır (Rifat, 2018, s. 32). Bu aşamalar 1. Betimsel Düzey 2. Yöntem Bilimsel Düzey 3. Bilimkuramsal Düzeydir. Kısaca Betimsel Düzey konudili betimlemek için kullanılan öge, kategori, sınıf gibi kavramların ve belirleme, kesitleme gibi işlemlerin yapıldığı düzeydir. Yöntem Bilimsel Düzeyde kullanılan kavram ve işlemlerin iç tutarlılığının sağlandığı düzey olarak kabul edilir. Son olarak Bilim Kuramsal Düzeyde aksiyomların varlığı söz konusudur. Aksiyomların kendi içlerinde tutarlı bir yapı kurulmasıyla kavramsal yapı oluşturulmuş olur (Rifat, 2018, s. 33). Bu düzeyler ile

anlamalı bir bütünün ele alınması yani bir konudile dönüştürülmesiyle çözümleme sürecine geçilir. Bu düzeyde aynı şekilde üç aşamadan oluşmaktadır. Ele alınan anlamalı bütünün üretim yapısı ele alındığında sondan başa, çözümlemeye ise baştan sona doğru bir ilerleyiş gerçekleştirilir.

Ele alınan konudilin içeriğinin ana hatlarıyla anlaşılması için öncelikle “söylem” çözümlemesi gerçekleştirilir. Söylem çözümlemesinde “okunan” gösterge dizisinin içerisindeki öznelerin, zamanın ve uzamın nasıl düzenlendiği ele alınır ve bunlar arasında bir sınıflandırma ve kategorileştirme yapılarak anlatının söylem biçimi ortaya konur. İkinci olarak “anlatı” çözümlemesi gerçekleştirilir. Bu aşamada konudil olarak ele alınan yapı içerisindeki temel sözceler ve bunlar arasındaki ilişkiler ortaya konur. Temel sözceler durum sözcisi ve edim sözcisinden oluşur. Durum sözcisi anlatı içerisindeki eyleyenlerin belirli bir andaki konumu, durumu, yapısını tanımlar, edim sözcisi ise durum sözcisinin eyleyenlerin eylemleri sonucunda bozulması ve yeni bir durum sözcisini oluşturmasını tanımlamaktadır. Bu değişim durumu ise anlatı izlencesi olarak adlandırılır (Rifat, 2018, s. 41).

Anlatı izlencesi temelde 4 aşamadan oluşmaktadır; Eyletim, Edinim, Edim ve Yaptırım. Bu aşamalar belirtildiği üzere anlatı içerisindeki öznelerin durumları ve eylemleriyle ilişkilidir. Bu noktada Greimas’ın, Propp’un öykü aşamalarını sadeleştirerek her tür anlamalı bütün için bir çerçeve oluşturduğu söylenebilir.

Söz konusu bu yöntemin son aşaması Temel Yapı Çözümlemesidir. Bu aşamada ele alınan yapıda anlamın temellendiği, ortaya çıktığı mantıksal, ilksel yapılar belirlenmeye çalışılır (Rifat, 2019, ss. 201–206). Söylem ve anlatı aşamasında beliren anlamsal ilişkileri belirleyen soyut kavramlar bu aşamada ortaya çıkar. Önceki aşamaları belirleyen mantıksal karşıtlıkların görülmesi için bu aşamada göstergebilimsel dörtgene de başvurulabilir. (Rifat, 2018, s. 45) Göstergebilimde soyut, mantıksal karşıtlıklara dair olarak ölüm/yaşam, kültür/doğa ikilikleri temel karşıtlıklar olarak belirlenmiştir. Bu çalışmada ele alınan her bir film anlatısal ve söylemsel olarak çözümlenmekle beraber temel yapısal çözümlemeleri bir bütün olarak ele alınmıştır.

Sonuç olarak bu tez çalışmasında kullanılan araştırma yöntemi de A. J. Greimas’ın oluşturmuş olduğu bu göstergebilim yöntemidir. Çalışma da ele alınacak olan anlamalı bütünlerin birer sinema filmi olması sebebiyle daha geniş bir perspektif sunması bu

yöntemin tercih sebebidir. Bu özellikleriyle göstergebilim bu tez çalışmasının nesneleri olan üç sinema filminin anlam yapı ve inşasının anlaşılması ve etik değerlendirmelerinin yapılabilmesi için birer konu dile dönüştürülerek filmlerin üzerine inşa oldukları dinamiklerin ortaya konmasında bir araç, bir organon işlevi görmüştür. Diğer bir deyişle göstergebilim bu çalışmanın nesneleri olan filmlerin etik, ahlak felsefesi bağlamında çözümlenebilmesi için gerekli olan verileri sunan bir araç olarak kabul edilmiştir. Nitekim yöntemdeki amaç anlamlı bütünleri ele alıp onu meydana getiren anlam katlarını tanımlamak olarak kabul edilmiştir; bütünün anlamını incelemek değil, anlamın yapısal formunu ortaya koymak ve böylece söylencedeki aşamaları saptamaktır (Demircan ve Erözden, 1991, s. 105).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: ÇALIŞMA NESNELERİNİN ANALİZİ

3.1. Kingsman: Gizli Servis Filmi

3.1.1. Filmin Künyesi

Yönetmen: Matthew Vaughn

Görüntü Yönetmeni: George Richmond

Senaryo: Jane Goldman, Matthew Vaughn

Yapım Yılı: 2014

Süre: 129 dk.

Oyuncular: Taron Egerton, Colin Firth, Mark Strong, Samuel L. Jackson, Michael Caine

3.1.2. Kingsman: Gizli Servis Filminin Özeti

Filmin öyküsü, babası gizli bir istihbarat servisinin üyesi olarak ölen ve Londra'nın kenar mahallelerinden birinde annesiyle yaşamak durumunda kalan Eggsy isimli bir gencin, serserilerle yaşadığı husumet sonucunda göz altına alınması ve babasının üyesi olduğu gizli örgüt tarafından kurtarılmasıyla başlar. Babasının hayatını kurtardığı ajanlardan biri olan Galahad, Eggsy'e gizli servise katılma şansı tanır. Yalnızca bir kişilik kontenjan için 9 farklı aday eğitim görür. Eggsy dışında tüm adaylar en yüksek okullardan mezun, toplumun üst sınıfına üyedirler. Bu esnada ajan Galahad bir ajanın öldürülmesinden ve çevre bilimci Profesör Arnold'ın kaçırılması olayında adı geçen Richmond Valentine isimli bir milyarderin peşine düşer. Richmond Valentine ise küresel ısınma ve çevre felaketlerinin önlenmesi için çaba sarf eden ancak tüm çalışmalara ve araştırmalara ve politik adımlara rağmen küresel iklim tehlikesiyle ilgili hiçbir gelişimin yaşanmadığını söyleyerek bu konuda farklı bir yaklaşım sergileyeceğini söyler. Dünya nüfusunun aşırı arttığını bunun da çevre felaketlerini hazırladığını, insanın bir virüs dünyanın ise bir organizma gibi davrandığını belirterek nüfusu azaltmayı planlar. Bunun için ücretsiz sim kartlar dağıtan Valentine, bu kartlardan istediği zaman insanın beynindeki öfke kısmını aktive eden bir sinyal yayabilmektedir. Böylece insanlar birbirlerini öldürebilecektir. Ünlü, zengin, güçlü ve önemli insanlar olan politikacı, soylu, sanatçı insanların bir kısmını ve daha çevre dostu bir dünya kurmak ve onları gerçekleştirecek katliamdan korumak konusunda ikna eden Valentine karşı çıkanları ise kaçırarak korunaklı yerlere yerleştirir. Kendisine katılan herkesin boynuna ise kendisiyle ilgili bilgi verebilme

ihtimallerine karşılık bir çip yerleştirerek gerektiği zamanda bu insanları öldürebilmektedir. Peşinde olan Galahad'ın farklı bir kimlikle kendisiyle temas kurduğunu fark eden Valentine sinyallerin insanlar üzerindeki etkisini denemek için bir kilisede sinyalleri aktive ederken Galahad'ın da kilise de olduğunu görür. Kilisedeki herkesi kontrolü dışında öldüren Galahad, Valentine ile karşılaştığında başından vurularak öldürülür. Gizli servis ajanı eğitiminde kısmen başarılı olan Eggsy Galahad'ın ölümü sonrası Gizli Servisin yöneticilerinden Arthur'un da Valentine ile iş birliği yaptığını öğrenir. Bunun üzerine birlikte eğitim gördüğü ajan Lancelot ve Merlin ile birlikte Richmond Valentine'ı durdurmak için harekete geçerler. Gizli bir dağ sığınağında önemli ve zengin insanlarla birlikte planını gerçekleştirmeyi bekleyen Valentine, Eggsy'nin sahte bir kimlikle sığınağa girmesiyle ve Lancelot'un beyni etkileyen sinyallerin yayılması için gerekli olan uydulardan birini vurmasıyla başarısız olur. Sonuç olarak Richmond Valentine Eggsy tarafından, boynuna çip takılı olan seçkin insanlar ise ajan Merlin tarafından etkisiz hale getirilir. Böylece kitlesel bir katliam önlenmiş olur.

3.1.3. Kingsman: Gizli Servis Filminin Göstergebilimsel Çözümlemesi

3.1.3.1. Söylem Çözümlemesi

Konudil bu aşamada anlatım düzlemi içerisindeki özneler, uzam ve zaman bağlamında kesitlere ayrılarak söylemin görece yüzeysel yapıları ortaya konur.

3.1.3.1.1. Özneler

1 Film temel olarak 3 farklı özneyi merkeze almaktadır. Bunlardan ilki Ajan Galahad'dır. Galahad, Gizli Servis'in önemli üyelerinden biridir. Oldukça iyi bir ajan ve askerdir. Aynı zamanda üst sınıfa mensup bir beyefendidir.

2 Bir diğer karakter Eggsy'dir. Eggsy'nin babası Gizli Serviste Galahad ve diğer arkadaşlarını kurtarmak için kendini feda etmiştir. Eggsy'de baba rolünden yoksun, sorunlu bir anne ile kenar mahallede yaşayan, potansiyeli yüksek bir gençtir. Jimnastikte oldukça yeteneklidir, orduya katılmış ve başarılı olmuş ama daha sonra bırakmıştır. Zorbalığa maruz kalsa da buna karşı koymaktan da hiçbir zaman geri durmayan birdir.

3 Konudilin bir diğer öznesi Richmond Valentine'dir. Valentine, oldukça zengin bir Amerikalı iş insanı ve çevrecidir. Kılık kıyafeti alt kütür ürünü ve seri üretim kitle

kültürüne ait kodlar taşır. Buna karşın oldukça büyük bir çevrecidir. Büyük miktarda kaynağını küresel ısınma ve çevre felaketlerinin engellenmesi ve aşırı nüfusun önüne geçilmesine yönelik araştırmalara harcamış ancak bir sonuç alamamıştır. Bilinçsiz kitlelerin ve bencil siyasetçilerin dünyanın doğal yapısını yok ettiğine inanır. Tek çözümün radikal bir girişim olduğunu düşünür.

3.1.3.1.2. Zaman

Film temel olarak iki farklı zaman kesitinde geçmektedir. İlk olarak filmin giriş bölümünde Ajan Galahad ve içerisinde Eggsy'nin babasının da bulunduğu ekibin bir orta doğu ülkesinde bir harekât gerçekleştirdikleri görünür. Eggsy'nin babası bu harekât sonucunda ölür. Bu zaman diliminde Eggsy'nin küçük bir çocuk olduğu görülür.

İkinci zaman kesiti ise tüm anlatının geçtiği, Valentine'in amacı için eylemlerini gerçekleştirdiği, gizli servis üyelerinin buna engel olmak için yaptıkları edimlerin bulunduğu ve Eggsy'nin karakter gelişiminin yaşandığı zamanı kapsamaktadır.

Bu zamanı ise üç ayrı kesite ayırabiliriz. Sağduyuyu temsilen Eggsy'nin sıradan bir genç olarak var olduğu zaman, ardından meşakkatli bir eğitime tabii olduğu zaman ve eğitilmiş, yetenekli, dirayetli bir ajana dönüştüğü zamandır. Aynı zaman kesitleri Valentine'in korkunç planını tasarladığı zaman ardından bu planı geliştirdiği ve gerekli temasları ve işlemleri gerçekleştirdiği zaman ve son olarak planın uygulamaya konduğu zamanla paralel şekilde işlemiştir.

3.1.3.1.3. Uzam

Film pek çok farklı uzamda geçmektedir.

İlk uzam Gizli Servisin aktif olduğu Ortadoğu coğrafyasıdır, Valentine ile bağlantılı olarak Amerika Birleşik Devletleri, Arjantin ve İsveç'te diğer uzamlardır. Ancak anlatının büyük bölümü İngiltere'nin Londra şehrinde gerçekleşir. Burada ise Gizli Servisin merkezi ve Eggsy'nin evi temel uzamlar olarak karşımıza çıkar.

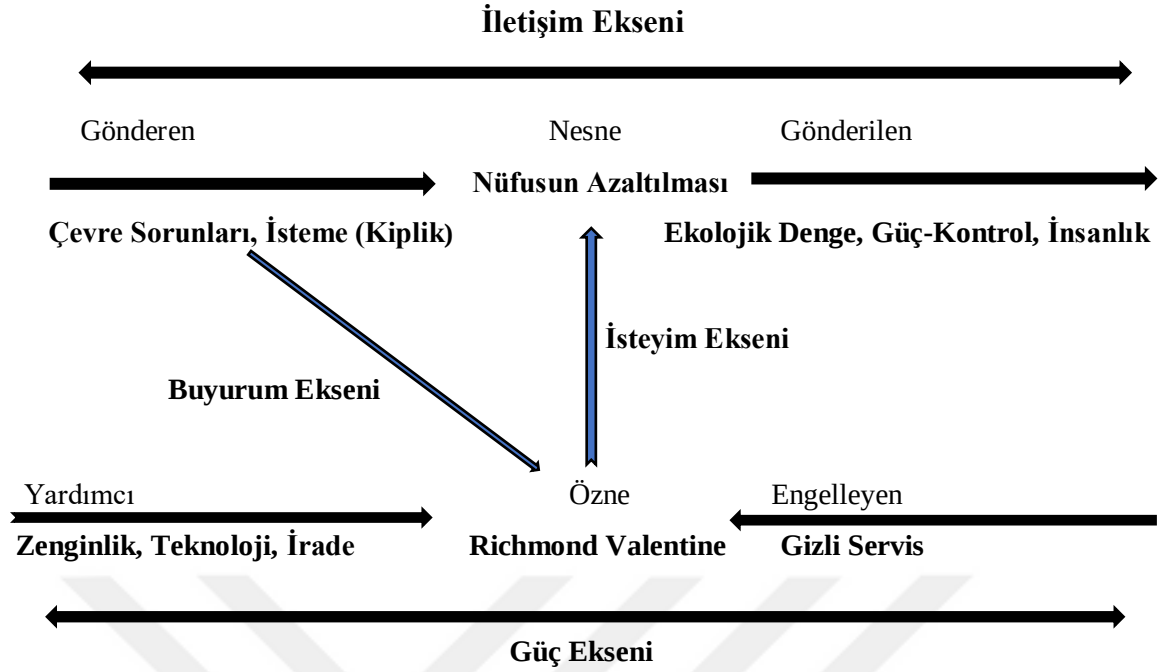
3.1.3.2. Anlatı Çözümlemesi

Anlatı, bir anlatıcının belirli bir perspektifle, birbiriyle ilişkili durum ve eylemler bütününe belirli bir zaman ve uzam içinde kurgulaması ile ortaya çıkan kültürel bir yaratıdır (Güneş, 2014, s. 17). Bir anlatının ortaya çıkması için ise bir başlangıç durumu,

yani durum sözcüğü ile bu durumu dönüşüme uğratan bir edim sözcüğü yani edimi gerçekleştiren dönüştürücü bir özne ve tüm bu dönüşümün sonucunda ortaya çıkan yeni bir durum sözcüğü gerekir. Bu bütün, ünlü yapısalcılardan Todorov'ün formülasyonunda Denge → Dengenin Bozulması → Bozulmanın Teşhisi → Bozulmayı Düzeltme Çabası → Dengeye Dönüş olarak ortaya çıkar (K. Çelik ve Kirel, 2019, s. 7). Anlatı çözümlemesinde yapılması gereken ilk işlem ise anlatının sözdizimsel işlevlerinin yani eyleyenlerinin bulunduğu temel sözcüklerin saptanmasıdır (Rifat, 2018, s. 41). Bu ise eyleyenler şemasının oluşturulmasını gerekli kılar. Eyleyenler şeması 6 başlıktan oluşmaktadır. Bunlar; Özne: Eylemi yapan kişidir. Nesne: Eylemin konusu, öznenin arzusudur. Gönderen: Özneyi eylemi yapmaya yollayan kişi ya da şeydir. Gönderilen: Kendisi için eylemin gerçekleştiği şeydir. Yardımcı: Yapılan eyleme ya da özneye yardım eden şey ya da kişidir. Engelleyen: Eylemin gerçekleşmesine engel olmaya çalışan şey ya da kişidir (Dündar ve Kara, 2017, s. 49). Bu çalışma kapsamında karşıt anlatı çözümlemesinin temel alındığı da bu noktada akılda tutulmalıdır. Yani konudilin temelde merkez aldığı özne Eggsy iken bu çalışma kapsamında merkeze Richmond Valentine öznesi alınmıştır.

3.1.3.2.1. Eyleyenler Modeli

Öncelikle bu çalışmanın merkezini, konudilin ise karşıt öznesini oluşturan Richmond Valentine'in eyleyenler modelini ele alacağız. Eyleyenler modeli her durum sözcüğü bir edim sözcüğü ile değiştiğinde ortaya çıkan yeni durum sözcüğüyle ilgili yeni bir model oluşturulabilmektedir. Öznenin nesnesi, yardımcı öğeleri ya da engelleyenleri değişime uğrayabilir, bu nedenle anlatı içerisinde farklı modeller geliştirilmesi gerekebilir ancak ele alınan anlatıdaki anlatı izlencesi statik bir yapıda olduğu göz önünde bulundurularak eyleyenler modelini zaman ve uzam kesitlerine göre bölümlenmeyeceğiz.

Şekil 5: Richmond Valentine Eyleyen Modeli

Kaynak: Yazar tarafından oluşturuldu.

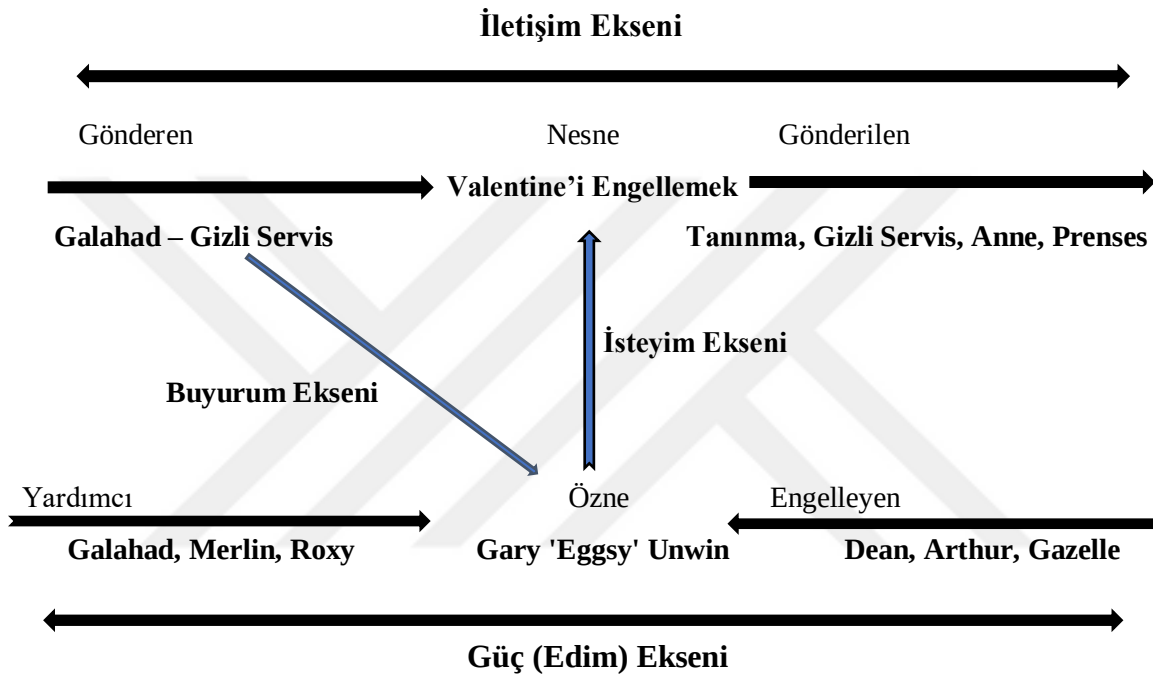
Bu şema ile Richmond Valentine'nin anlatı içerisindeki eylemsel şeması ortaya konmaktadır.

İsteyim Ekseni: İncelemenin öznesi (Ö) Richmond Valentine'dir. Valentine küresel ısınmanın ve çevre felaketlerinin önüne geçmek istemektedir ancak bunun mevcut sosyo-politik düzen içinde legal bir şekilde yapılamayacağını öğrenmiştir. Karakterin nesnesi (N) ise bu anlamda küresel ısınma ve çevre felaketlerinin nedeni olan dünyadaki aşırı insan nüfusunun azaltılmasıdır.

İletişim Ekseni: Anlatıdaki gönderen (G) ya da buyuran dünyada meydana gelen sorunlar ve bunun sonucunda Valentine'nin kendisinin bu sorunlara bir çözüm bulma isteğidir. Gönderilen ya da Alıcı (A) ise ekolojik dengenin sağlanmış olduğu bir dünyadır. İronik olarak alıcı aynı zamanda ortadan kaldırılmaya çalışılan insanlardır. Tam anlamıyla kaotik, felaketlerin meydana geldiği bir dünyada insanların yaşayamayacağı göz önünde bulundurularak ekolojik dengenin sağlandığı ve insan için de en uygun koşulların sağlandığı dünya amaçlanır ve bu anlamda insanlar eylemin gönderileni konumuna gelirler.

Güç Ekseni: İncelemenin öznesi Valentine'in yardımcısı (Y) olarak Gazelle karakteri bulunmaktadır. Amacına giden yolda gerçekleştirilmesi gerek şiddet içerikli eylemler bu

yardımcısı Gazelle tarafından gerçekleştirilir. Gazelle aynı zamanda Valentine’ni tehditlere karşı korur. Bunun yanında Valentine’in edimlerinde “yardımcı” olarak tanımlanabilecek öğeler sahip olduğu olağanüstü zenginlik ve bununla birlikte gelen yüksek teknolojik kullanımdır. Bu özellikler potansiyel engelleyici olabilecek olan devlet yöneticilerini ortadan kaldırma ya da yanına çekmek için de kullanılır. Özne Valentine’in Engelleyicisi olarak başta Galahad ve Eggsy olmak üzere Merlin ve Roxy gibi Gizli Servis üyeleri bulunur.

Şekil 6: Gary Eggsy Unwin Eyleyen Modeli

Kaynak: Yazar tarafından oluşturuldu.

İsteyim Ekseni: Anlatının gerçek öznesi Eggsy’dır. Başarıya aç rekabetçi ve dirençli biridir. Galahad ve Merlin karakterinin yönlendirmesi sonucunda ve sahip olduğu değerler neticesinde Valentine’i engellemeye hedefler.

İletişim Ekseni: Eggsy bu eksende birden çok gönderene sahiptir. Annesi ve kardeşini koruma isteği onları tehlikeye atacak her türlü eylemin önüne geçmesine olanak sağlarken Galahad ve Merlin karakterleri gerçek gönderenler olarak Eggsy’i göreve / yardıma çağırırlar. Bu anlamda gönderilen ise sahip olacağı tanınma, ailesinin ve dostlarının güvenliği ve İsveç prensesi ile olma olanağıdır.

Güç Ekseni: Eggsy’nin ediminde ona yardımcı olarak ortaya çıkan karakterler başta aynı zamanda göndereni de olan Galahad’dır, ardından her türlü ekipman ve bilgiyi sağlayan

olarak yetkili bir ajan olan Merlin karakteri ve kendisi gibi yeni bir ajan olan Roxy'dir. Eggsy'nin ediminde karşısında olan, engelleyiciler ise Valentine'nin yanını seçmiş bir ajan olan Arthur, üvey babası ve bir kabadayı olan Dean ve oldukça tehlikeli bir dövüşçü olan Gazelle karakteridir.

3.1.3.2.2. Anlatı İzlenesi

Anlatı izlenesi, bir anlatıdaki başlangıç durumundan sonuç durumuna değin yapılan edimler ve gerçekleşen olayların tümünü tanımlayan bir kavramdır. Teknik bir anlatımla, başlangıçtaki bir durum sözcüğü bir özne tarafından edim sözcüğü sonucunda değişime uğrayarak yeni bir durum sözcüğüne dönüşür. Bu dönüşümün tüm aşamalarını tanımlayan kavram anlatı izlenesidir (Rifat, 2018, s. 41). Anlatı izlenesi Eyletim, Edinim, Edim ve Yaptırım olmak üzere 4 aşamadan oluşmaktadır ve olay örgüsü dahilindeki işlevleri içerdikleri anlamlarıyla beraber belirlemeyi sağlar. Eyletim aşaması bir eylemi gerçekleştirecek öznenin bulunmasıyla ve onun eylem için ikna edilmesi veya zorlanması ya da kendi isteği üzere üstlenmesiyle oluşan bir aşamadır. Edinim aşaması öznenin söz konusu eylemi gerçekleştirebilmek için gereksindiği özellikleri, yetenekleri ya da materyalleri edindiği aşamadır. Edim aşaması ise gerekli yetileri edinmesi sonrası öznenin bahsi geçen eylemi gerçekleştirmeye giriştiği aşamadır. Böylece dönüştürücü niteliğe sahip özne yapılması gerekeni yaparak nesneye ulaşmasıyla başlangıç durumundan sonuç durumuna geçilmiş olur. Yaptırım aşaması izlenenin son aşamasıdır. Bu aşamada özne ediminin sonucuna göre ödüllendirilir ya da cezalandırılır. Bu yaptırım farklı bir özne olan eyleten tarafından gerçekleştirilebileceği gibi dönüştürücü eylemi gerçekleştiren özne kendisine yönelik olarak da yaptırım da bulunabilir.

3.1.3.2.2.1. Richmond Valentine'in Anlatı İzlenesi

Eyletim: Çalışmanın öznesi olarak Richmond Valentine küresel ısınma, kaynakların yetersizliği, aşırı nüfus ve çevre felaketlerinin önüne geçilmesi gerektiğini düşünür ve bu amaçla pek çok çalışma gerçekleştirir ancak problemlerin normal yollarla düzeltilemeyeceği düşüncesini edinmesiyle birlikte kendisini bu küresel felaketlerin önlenmesi ve ekolojik düzenin sağlanması, yeni bir dünya kurulması ve onu yönetmek için gereken eylemleri gerçekleştirebilecek yegâne özne olarak kabul ederek kendi

kendisinin eyletimini gerçekleştirir, yani anlatı içinde öznenin kendisi dışında bir eyletim özenesi bulunmamaktadır.

Edinim: Karşıt dönüştürücü özne olarak Richmond Valentine, nesnesi olan insan nüfusunun azaltılması amacı için bazı edinimlere ihtiyaç duymaktadır. Öncelikle yüksek orandaki maddi imkân Valentine'in anlatının başından beri sahip olduğu bir yetkinliktir. Bu kaynak üzerinden ise dünyadaki herkese ücretsiz internet ve konuşma imkânı sağlayan sim kartlar üretir ki bunlar yapılacak olan edim için gerekli araçlardır. Bunların aktif şekilde kullanılabilmesi için ise belli sayıda uyduya ihtiyacı bulunmaktadır ve anlatı içerisinde bu uydulara da sahip olduğu görülür.

Kiplik: Yapmak istemek

Edim: Valentine, Gizli Servis'in planını bildiğini ve peşinde olduğunu fark ettikten sonra insanların cinnet geçirmesine sebep olan ücretsiz sim kartlarını küçük bir gurup içerisinde test eder ve bu sırada peşinde olan Gizli Servis ajanlarından birini de öldürür. Böylece sim kartlarını seri üretime alabilir ve ardından hızla sim kartlarını insanlara dağıtmaya başlar. Tüm dünyadan insanlar özellikle de düşük gelirli insanlar bu sim kartlarını edinirler. Tüm sim kartlarının aktive edilip nüfusun büyük kısmının ortadan kalkacağı gün planlanmıştır ve hayatta kalacak insanların bir kısmı Valentine'in bir dağda kurmuş olduğu sığınakta bulunmaktadır. Gizli Servis'ten Eggsy'nin sığınağa sızması Valentine söz konusu aktivasyonu olması beklenenden öne alarak kartları aktive eder ve tüm dünyada kaos başlar, insanlar hızla birbirlerini öldürmeye başlarlar. Ancak kısa süre sonra Valentine ve planı Eggsy tarafından etkisiz hale getirilir.

Yaptırım: Valentine, ediminde başarılı olamaz ve engelleyici özne Eggsy tarafından öldürülerek durdurulmuş olur. Bu anlamda ediminin yaptırımını kendi varlığının sonu olur.

3.1.3.2.2.2. Eggsy'nin Anlatı İzlenesi

Eyletim: Eggsy, babasının bir zamanlar arkadaşı olan Gizli Servis üyesi Galahad tarafından eyletimi gerçekleştirilir. Bu işlemin öncelikli olarak bir nesnesi yokken bu nesne daha sonra belirir.

Edinim: Eggsy etkili bir Gizli Servis ajanına dönüşmesi ve nesnesini edinmek için gerekecek olan edim için uzun bir eğitimden geçer. Bu eğitim sırasında fiziksel ve mental pek çok yetenek edinir.

Kiplik: Yapmak zorunda olmak

Edim: Bu aşamada Eggsy artık bir parçası olduğu Gizli Servis'in peşinde olduğu Valentine'i durdurmak için harekete geçer. Pek çok engeli edindiği yetiler sayesinde geçerek nesnesi olan Valentine karakterine engel olmayı başarır.

Yaptırım: Ediminde başarılı olan karakter tanınma elde eder. Bunun yanı sıra İsveç Prensesi ile birlikte olarak ödüllendirilir.

3.2. Inferno (Cehennem) 2016

Dan Brown'ın aynı isimli romanından uyarlanmış olan film, kitabın ilk baskısından yaklaşık 3 yıl sonra vizyona girmiştir. Eser hem edebiyat hem de sinemada da bir seri olan yapımların son halkası olarak ortaya çıkmaktadır. Film temel konu açısından orijinal eserle aynı olsa da kimi detaylar ve anlatının finali kitaptakinden oldukça farklı şekilde ortaya konmuştur. Tez kapsamında filmin merkeze alınacak olmasının yanında eserin ortaya çıkışındaki orijinal doğasının farkında olmak için orijinal hikâyeye de işaret edilecektir.

3.2.1. Filmin Künyesi

Yönetmen: Ron Howard

Görüntü Yönetmeni: Salvatore Totino

Senaryo: Dan Brown, David Koepp

Yapım Yılı: 2016

Süre: 121 dk.

Oyuncular: Tom Hanks, Felicity Jones, Ben Foster, Omar Sy, Irrfan Khan

3.2.2. Filmin Özeti

Film, Bertrand Zobrist isimli ünlü bir biyomedikal mühendisi ve milyarderin aşırı nüfus artışı, doğanın vahşice yok edilmesi ve bunlar sonucunda gelecekte yaşanması beklenen olayların sonuçlarıyla ilgili vermiş olduğu çarpıcı ve iddialı bir sunumdan kesitler ile başlar. Zobrist çağlar boyunca pek çok salgın ve felaket yaşandığını bu olayların kötü olarak algılansa da ardından gelen refah ve kültürel/bilimsel gelişimin göz ardı

edilmemesi gerektiğini söyler. Dünya nüfusunun 8 milyar olduğu günümüzde de böylesi çığır açıcı bir afetin gerekli olduğunu çünkü insanların harekete geçmediğini söyler. Konuyla ilgili Dünya Sağlık Örgütü ile de görüşen Zobrist sonuç alamaması sonunda olağanüstü bir bulaşıcılığa sahip ölümcül bir virüs geliştirir. Bunun haberini alan yetkili otoriterler ise Zobrist'i yakalayıp virüsü etkisiz hale getirmek isterler ancak Zobrist virüsün yerini söylemektense intihar etmeyi tercih eder. Serinin önceki filmlerinde pek çok tarihsel, önemli ya da tehlikeli sırrın ortaya çıkmasına yardım eden sembol bilim profesörü olan Robert Langdon ise Floransa'da bir hastanede kısa dönmeli bir hafıza kaybı ile uyanır. İlk başta kimler olduğu bilinmeyen farklı gruplar Langdon'ın peşindedir ancak daha sonra ortaya çıkan odur ki Zobrist'in virüsü sakladığı yer yine Zobrist tarafından oluşturulmuş hazine avına benzer bir ipucu oyunudur ve ipuçlarında değinilen konular, olaylar ve ilişkileri ancak Langdon çözebilir ve virüsün yeri için Langdon bir anahtardır. Langdon kendisine yardım eden bir tıp doktoru ile bu bulmacanın sonunun Yerebatan Sarnıcında bittiğini öğrenir ve yardım eden doktorun Zobrist'in sevgilisi ve yetkililer ele geçirmeden virüsü aktive edecek kişi olduğu ortaya çıkar. Langdon yetkililerle sarnıca gider ve Zobrist'in destekçileri ile yaşanan bir mücadelenin ardından virüs aktif olmadan ele geçirilir. Film içerisindeki bu sonuç anlatımın orijinal metninden virüsün kimseye bulaşmadan ele geçirilmesi ve öldürücü bir virüs olması özellikleri ile farklıdır. Orijinal bütünde Zobrist dünyadaki insanların büyük çoğunluğunu kısır yapacak bir virüs geliştirmiştir ve Langdon ve yetkililer virüsü ele geçirmeye geldiklerinde virüs çoktan içme suyuna karışmış ve büyük bir hızla tüm insanlara bulaşmaya başlamıştır (Brown, 2013, s. 374).

3.2.3. Inferno (Cehennem) Filminin Göstergebilimsel Çözümlemesi

3.2.3.1. Söylem Çözümlemesi

3.2.3.1.1. Özneler

Film temel olarak iki farklı özneyi merkezi olarak ele almaktadır. Bununla birlikte pek çok yardımcı özne bulunmaktadır.

1 Bertrand Zobrist karşıt anlatı çözümlemesi bağlamında çalışmanın merkez öznesidir. Zobrist milyarder bir biyomedikal mühendisidir, bunun yanında antik çağ ve orta çağa sanatına ve -başta Dante olmak üzere- sanatçılarına yoğun bir ilgi duyar. Yani olağanüstü

bir ekonomik özgürlüğe ve yüksek bir entelektüel kapasiteye sahiptir. Zobrist insan nüfusunun olağanüstü bir hızla yükseldiğini bu durumun kaçınılmaz olarak insanlığın ve hatta gezegenin sonu olacağını ancak böylesi bir tehditte karşı hiçbir ciddi önlemin alınmadığını savunmaktadır. İnsanlığın geleceği için ciddi bir eylemin gerekliliğine inanarak insan nüfusunu azaltacak bir virüs geliştirir. Entelektüel anlamda benzer bir düzeyde olan Sienna Brooks ile ilişkisi bulunmaktadır.

2 Robert Langdon serinin geri kalanı gibi anlatının temel öznesidir. Langdon Harvard Üniversitesinde ikonoloji ve sembol bilim uzmanı olarak çalışmaktadır; özellikle Avrupa tarihi, sanatı ve mimarisine dair sahip olduğu derin bilgi kapasitesi bu konularla ilişkili yaşanan olaylarda başvurulmuş ilk kişilerden biri olmasına yol açmaktadır. Oldukça saygın bir kişidir ve Sienna Brooks da onun hayranı olan insanlardan biridir.

3 Sienna Brooks, konudil içerisinde önemli bir role sahip bir diğer öznedir. Brooks, tıp doktoru, sporcu ve bir entelektüel olarak tanımlanabilir. Zobrist'in kız arkadaşısıdır ve Zobrist'in tüm planından haberdardır ve bu konuda onu desteklemektedir. İnsanlığın kurtarılması gerektiğini ve bunun içinde bir bedel ödeneceğine inanır. Hedefine ulaşmak için Langdon'ı kolaylıkla kullanmıştır.

4 Elizabeth Sinskey, Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ)'nün üst yöneticidir. Langdon'un yakın bir arkadaşısıdır. Langdon sonu hastanede bitecek olan kaçırılma olayı esnasında Sinskey ile birlikte. Nüfus problemi konusunda Bertrand Zobrist tarafından kendisine kitlesel kısırlaştırma önerisi sunulmuş o bunu reddetmiş ve Zobrist'i takibe aldırıştır. Anlatıdaki güçlü legal otorite olarak öne çıkar.

5 Harry Sims, illegal uluslararası gizli bir organizasyonun lideridir, müşterileri çoğunlukla suçlular ya da zenginlerdir. Suikast, adam kaçırma, algı yönetme vb. gibi işler gerçekleştirirler. Langdon'un kaçırılmasını sağlayan da odur. Zobrist'in ölümünden sonra yayınlanmasını istediği video da Sims'in organizasyonunun elindedir. Ancak kitlesel bir felaket tehdidine karşı legal otoritelerle iş birliği yaparak virüsün durdurulmasını sağlar.

3.2.3.1.2. Zaman

Konudil basitçe üç farklı zaman diliminde işlenmektedir. İlk olarak Bertrand Zobrist'in hala hayatta olduğu, konferanslar verdiği, sunumlar yaptığı, Sienna Brooks ile birlikte

yaşadığı ve akabinde söz konusu virüsü meydana getirdiği ve bunun üzerine intihar etmek zorunda kaldığı geçmiş zamandır.

İkinci olarak yine bir geçmiş zaman söz konusudur; bu Robert Langdon'ın kendisini Floransa da bir hastane de bulmadan önceki birkaç gündür. Elizabeth Sinskey bu zaman dilimi içerisinde Langdon'u Boston da ziyaret eder ve konuyla ilgili yardım ister ve İtalya'ya seyahat ederler ve akabinde Langdon kaçırlır.

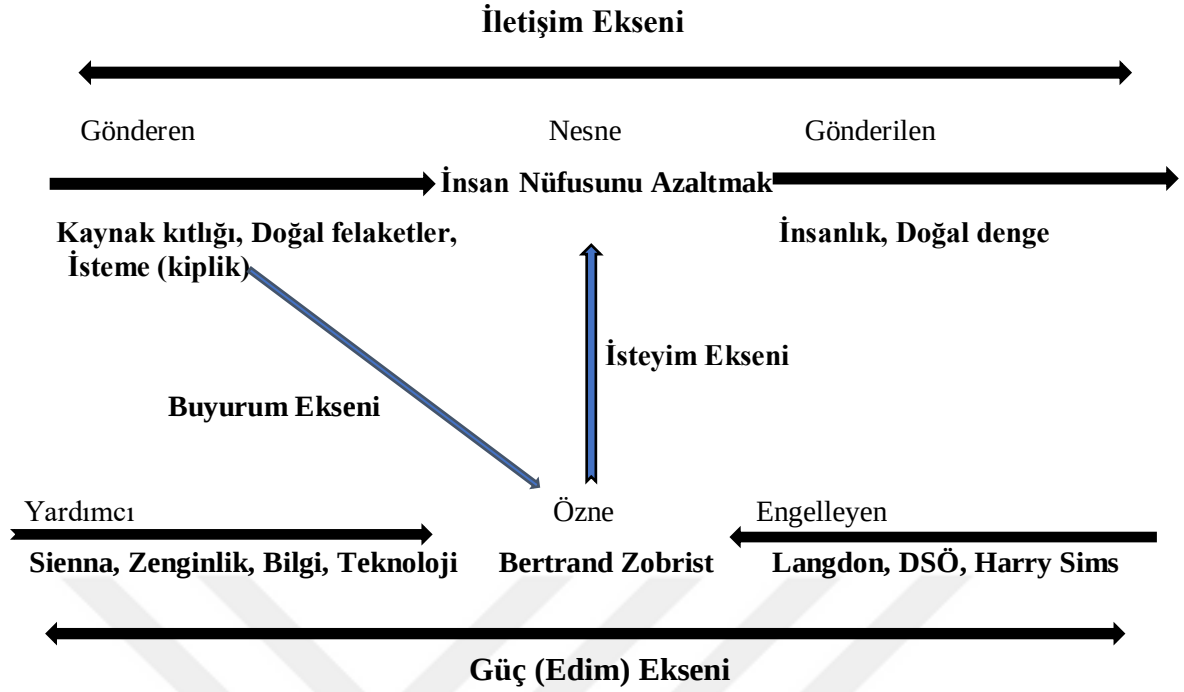
Son olarak anlatının büyük bölümünün içerisinde geçtiği ve tüm olayların çözüldüğü şimdiki zaman vardır; bu zaman dilimi ortalama yalnızca bir gün sürmektedir ve Langdon'un ipuçlarını çözüp virüsün yerini tespit ettiği kesittir.

3.2.3.1.3. Uzam

Anlatı içerisinde dört farklı genel uzam ve pek çok farklı konum bulunmaktadır. İlk uzam Boston'dır burası ABD'de Langdon'ın yaşadığı şehirdir. İkinci olarak Floransa Zobrist'in intihar ettiği, Sienna Brooks'un yaşadığı ve Langdon'un hastanede uyandığı uzamdır. Ayrıca anlatının büyük bölümün geçtiği uzamdır. Buna mukabil olan bir diğer uzam ise Venedik şehridir. San Marco Bazilikası bu uzam içerisinde bulunan bir diğer uzamdır. Son olarak İstanbul anlatının son uzamıdır burada da Ayasofya, İstanbul Üniversitesi ve Yerebatan Sarnıcı bulunan uzamlardır.

3.2.3.2. Anlatı Çözümlemesi

Anlatı çözümlemesi içerisinde öncelikle anlatının karşıt öznesi konumunda olan Bertrand Zobrist öznesinin motivasyon ve eylemleri ele alınacaktır. İkincil olarak ise anlatının sözdiziminin merkezinde olan Langdon öznesi aynı perspektiften ele alınacaktır.

Şekil 7: Bertrand Zobrist'in Eyleyen Modeli

Kaynak: Yazar tarafından oluşturuldu.

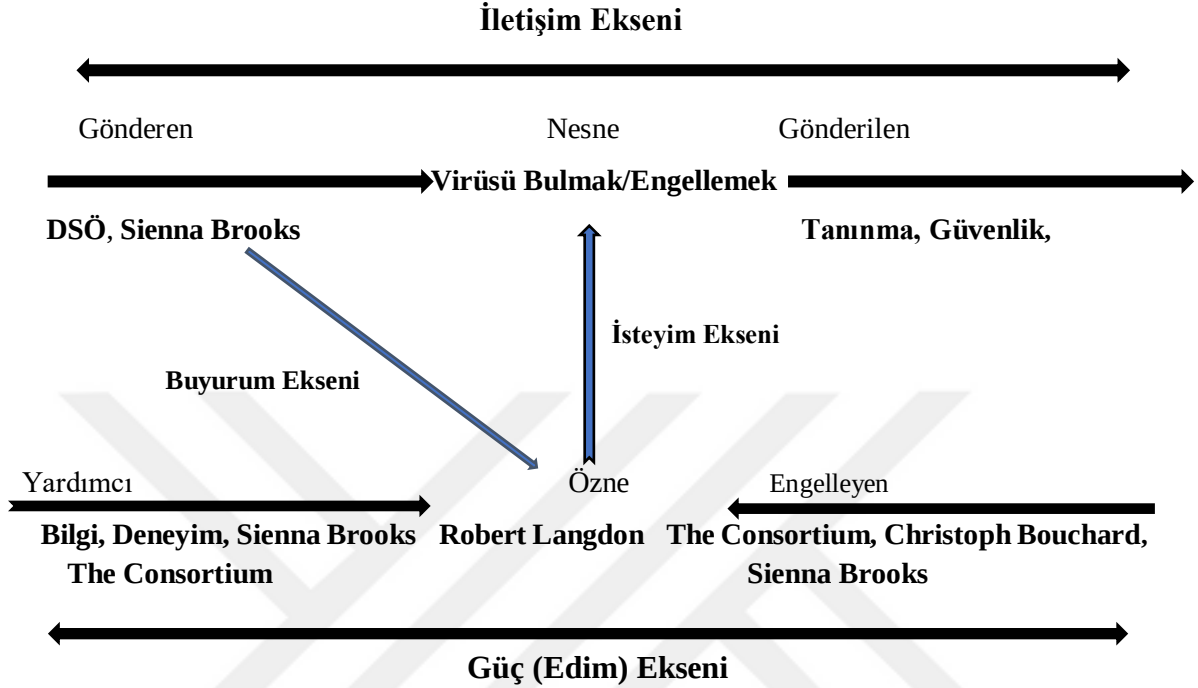
Bu şema ile Bernard Zobrist'in anlatı içerisindeki eylemsel şeması ortaya konmaktadır.

İsteyim Ekseni: Konudilin öznesi (Ö1) Bertrand Zobrist'tir. Zobrist insan nüfusundaki aşırı artışın ekolojik, ekonomik ve katastrofik etkileri konusunda oldukça endişeli birdir. Gerçekleşecek olan muhtemel kaosu önüne geçmek isteyen Zobrist bunun için insan nüfusunun kontrol altına alınmasını (N) ister ancak bu durumun kitlelerin ve otoritelerin gözetiminde mümkün olmadığına karar verir.

İletişim Ekseni: Özne'nin göndereni içinde bulunulan durum; aşırı nüfuslu ve kendisine yetemeyen bir dünyanın varlığı ve Zobrist'in bu duruma bir çözüm bulma istediği (istemek)dir. Yani özenin kendi dışında farklı bir Gönderen özne bulunmamaktadır. Gönderilen ise tüm mirasıyla felaketten kurtarılmak istenen ve bu anlamda kendisi için kendisi feda edilen insanlık ve ona yaşam olanağı sunan doğal çevre yani ekolojik bütündür.

Güç Ekseni: Konudilin öznesi Zobrist'in yardımcısı konumunda Sienna Brooks karakteri vardır, aynı zamanda kız arkadaşı ve planının destekçisidir. Dünyanın farklı alanlarında Zobrist ile aynı düşüncüyü paylaşan insanlar da dolaylı direkt ve dolaylı olarak yardımcılardır. Bunun yanında Zobrist'in sahip olduğu bilgi kapasitesi ve olağanüstü

maddi imkanları birer yardımcı kapsamında değerlendirilebilir. Engelleyiciler olarak ise özel bir örgütün yöneticisi olan Harry Sims, Robert Langdon, DSÖ'nün yöneticisi Elizabeth Sinskey ve dolayısıyla legal otoriteler bulunmaktadır.

Şekil 8: Robert Langdon'ın Eyleyen Modeli

Kaynak: Yazar tarafından oluşturuldu.

İsteyim Ekseni: Anlatının merkezi öznesi Robert Langdon (Ö2) karakteridir. Meraklı ve bilgili biri olmasıyla öne çıkar. Langdon ortasına düştüğü maceranın ve ipuçlarının peşinden gider bu noktada anlatının diğer öznelerinin değer nesnesi olan Virüs Langdon'ı bir kipsel özne haline getirir ancak aynı zamanda kendisi de virüsün engellenmesini ister bu anlamda nesnesi virüsün engellenmesidir.

İletişim Ekseni: Langdon, anlatının başında Dünya Sağlık Örgütü tarafından Zobrist'in oluşturduğu ve virüsün yerini gösteren "bulmacayı" çözmek için yardıma çağırılır. Aynı amaçla Brooks tarafından da çağırılır ve bu anlamda göndereni DSÖ ve Sienna Brooks'dur. Gönderileni ise hem kendisi hem de insanların güvenliğidir. Bunun yanında Elizabeth Sinskey tarafından tanınma bir gönderilen olarak görülebilir.

Güç Ekseni: Langdon'un değer nesneye ulaştırabilecek yegâne özne olarak konumlanması onu pek çok farklı karakter için bir kipsel özneye dönüştürmektedir. Bu anlamda ilk olarak Sienna Brooks Langdon öznesi (Ö2) için bir yardımcıken belli bir

zaman ve uzam içerisinde Langdon'un engelleyicisi konumuna geçmiştir. Tam tersi bir durum ise Harry Sims karakterinin başında olduğu The Consortium kurumu için geçerlidir; başında Langdon'un engelleyicisiyken anlatının bir noktasından sonra yardımcı konumuna geçmiştir.

3.2.3.2.3. Bertrand Zobrist'in Anlatı İzlenesi

Eyletim: Bernard Zobrist'in buyurum ekseninden var olan duruma dair düşünceleri ve yargıları dışında bir eyletim öznesi bulunmaz. Yani öznenin kendisi dışında ayrı bir eyleten öznesi yoktur.

Edinim: Bernard Zobrist hali hazırda oldukça varlıklı ve biyoteknoloji konusunda uzmandır, amacı için edinmesi gereken bir yetenek bulunmaz. Anlatı öncesinde amacı için gerekli olan nesneyi yani virüsü anlatı öncesi bir zamanda iki yıl içerisinde yaratmıştır.

Kiplik: Yapmak istemek

Edim: Zobrist edimini söz konusu virüsün, kendi ölümünden bir hafta sonra tüm dünyada yayılmasını sağlayacak bir düzenekle gizli bir yere yerleştirerek gerçekleştirir.

Yaptırım: Zobrist'in gerçekleştirmeyi amaçladığı edim otorite tarafından öğrenilmesiyle cezalandırılmak için takip edilmiş ancak gerçekleştirdiği edim sonuçlanmadan ya da daha doğrusu ediminin sonuçlanabilmesi için intihar etmiştir.

3.2.3.2.4. Robert Langdon'ın Anlatı İzlenesi

Eyletim: Daha önce de değinildiği üzere Langdon 4 farklı eyletene sahiptir. Bunlar DSÖ, Brooks, Bouchard ve The Consortium'dur. Bunun yanında virüsün ölümcül olması nedeniyle "zorunda olmak" kipliğine sahiptir.

Edinim: Langdon eylemi için gerekli olan yetilerin çoğuna hali hazırda sahiptir ancak edindiği şeyler eylemini gerçekleştirmek için gerek duyduğu ipuçlarıdır. Bunları kendi üzerindeki bir yansıtıcı, bir tablodaki ifade, bir heykeldeki şiir olarak edinmiştir.

Kiplik: Yapmak zorunda olmak

Edim: Langdon edindiği ipuçları sayesinde kısa sürede eyletildiği şeyi yani nesnesini yani virüsün yerini tespit etmiş ve böylece virüsün yayılması önlemiştir.

Yaptırım: Eylemlerinin iyi bir sonuç vermesiyle Langdon, Elizabeth Sinskey tarafından tebrik edilir, kaybettiği güveliği tekrar kazanır.

3.3. Yenilmezler-Sonsuzluk Savaşı (2018)

Yenilmezler Sonsuzluk Savaşı (Avegars: Infinity War) filmi, Marvel stüdyoları tarafından oluşturulan uzun soluklu bir film serisinin en önemli yapıtlarından biri konumunda bulunmaktadır. 2008 yılında başlanılan serinin ilk evresinin sonundan bir önceki filmi olan Sonsuzluk Savaşı kendinden önceki ve kendinden sonraki filmlerle derinden ilişkilidir. Ancak çalışma kapsamı içerisinde Sonsuzluk Savaşı filmi temele alınmış ancak gerekli noktalarda diğer anlatılara da işaret edilmiştir. Bunun sebebi yapılacak analizin bir karşıt anlatı izlencesi olmasıdır, yani anlatının gerçek kahramanlarının değil onların karşıtı konumunda olan öznenin ele alınıyor olmasıdır.

3.3.1. Filmin Künyesi

Yönetmen: Anthony Russo, Joe Russo

Görüntü Yönetmeni: Trent Opaloch

Senaryo: Christopher Markus, Stephen McFeely

Yapım Yılı: 2018

Süre: 150 dk.

Oyuncular: Robert Downey Jr., Chris Hemsworth, Mark Ruffalo, Chris Evans, Scarlett Johansson, Benedict Cumberbatch, Don Cheadle, Tom Holland, Chadwick Boseman, Paul Bettany, Elizabeth Olsen, Anthony Mackie, Sebastian Stan

3.3.2. Filmin Özeti

Yenilmezler: Sonsuzluk Savaşı filmi, 4 Yenilmezler filminden üçüncüsüdür. Yenilmezler filmleri Marvel sinema evreni içerisinde yer alan süper kahramanların hep birlikte yer aldıkları seri içerisinde ayrı bir seridir. İlk filmde son filme kadar her bir filmde küresel bir tehlikeye karşı süper kahramanlar güçlerini birleştirirler. Serinin ilk iki filmde dünyayı başarılı şekilde savunan süper kahramanlar ele alınan Sonsuzluk Savaşı filminde daha önce karşılaşmadıkları türde ve çalışmanın konusu olan çok güçlü bir rakiple karşılaşır. Bu rakip Thanos'tur.

Thanos, kendi gezegeninde yaşanan aşırı nüfus ve aşırı tüketim sonucunda meydana gelen yıkımın evrendeki canlıların tümünün başına geleceğini, bunun kaçınılmaz olduğunu bu yüzden evrende bir düzenin, bir dengenin sağlanması gerektiğine inanır. Bu düzeni başta gezegenleri istila edip canlıların yarısını katlederek gerçekleştirmeye çalışan Thanos daha sonra evren yaratıldığında ortaya çıkan altı güç taşı kullanarak evrendeki tüm canlıların yarısını ortadan kaldırmayı amaçlar. Bu altı taşın üçü ise dünyada bulunmaktadır. Bu nedenle Thanos'un ekibi dünyaya gelerek bu taşları almaya çalışır ancak süper kahramanlar buna engel olurlar. Farklı uzamlarda gerçekleşen pek çok çatışma ve savaşın ardından Thanos'un bizzat kendisi dünyaya gelerek ihtiyacı olan son taşı alır ve kahramanlar buna engel olamaz. Sonuç olarak Thanos edindiği taşlarla "parmağını şıklatarak" tüm evrendeki canlıların yarısını ortadan kaldırmayı başarır.

3.3.3. Yenilmezler: Sonsuzluk Savaşı Filminin Göstergebilimsel Çözümlemesi

3.3.3.1. Söylem Çözümlemesi

3.3.3.1.1. Özneler

Konudil pek çok merkezi öznenen oluşmaktadır, bu yüzden çözümleme sürecinde de ikiden fazla karakterin detaylı incelemesi yapının işleyişinin anlaşılması için gerekli görülmektedir.

1 Thanos, çalışma kapsamında yapılan karşıt anlatı çözümlemesi bağlamında çalışmanın temel öznesi konumunda bulunmaktadır. Thanos, Titan isimli -daha sonra doğal küresel dengede yaşanan gelişmeler sebebiyle yaşanamaz bir hale gelen- bir gezegende doğmuş ve yaşamıştır. Thanos, Chitauri isimli bir orduya ve Black Order isimli tehlikeli bir ekibe liderlik etmektedir. Thanos'un evrendeki canlılar arasındaki doğal dengeyi sağlama ideali doğrultusunda gezegen istilacıları olarak bilinmektedirler. Thanos'un tek arzusu bu idealini gerçekleştirmektir ve bu ideal uğrunda her şeyi mubah kabul eder.

2 Tony Stark, süper kahramanların oluşturduğu Yenilmezler ekibinin liderlerinden biri olarak kabul edilir. Stark, olağanüstü zenginliğe sahip bir dâhidir. Geliştirmiş olduğu zırhla tehlikeli görevleri icra eder ve insanları korur. Daha önceki dünya dışı düşmanlarla yaşanan savaş sonrası dünyanın dış tehlikelere karşı korunması için bir savunma kalkını yapılması gerektiğini düşünmektedir. Thanos'un en önemli rakiplerinden biridir.

3 Steve Rogers, Yenilmezler ekibinin bir diğer lideri olarak görülür. İkinci dünya savaşı sırasında süper asker yaratma projesinin ilk ve tek örneği olarak ortaya çıkmıştır. Sahip olduğu azim, inanç ve erdemleri ile bir lider olarak öne çıkar. Diğer kahramanları belli amaçlar için organize etmektedir.

4 Steven Strange, kahramanlar ekibin bir diğer önemli üyesidir. Binlerce yıllık bir tarihe sahip mistik sanatlar örgütünün bir üyesidir. Öncesinde önemli bir cerrah olan Dr. Strange daha sonra mistik sanatlar ustasına dönüşmüş ve altı sonsuzluk taşından biri olan zaman taşının koruyucusu olmuştur. İnsanların dünyasıyla pek ilişkisi olmayan Dr. Strange koruduğu zaman taşını almak için gelen Thanos ve ekibine karşı Yenilmezler ekibiyle birlikte hareket etmektedir.

5 Thor, Asgard krallığının veliaht prensi ve yıldırım tanrısıdır. Üvey kardeşinin dünyada sebep olduğu yıkımda Yenilmezler ekibi ile mücadele etmiştir. Babası Odin'in ölümü sonrası Ragnarok kehanetinin gerçek olmasıyla evini, krallığını, ikonik silahını ve tüm ailesini kaybetmiştir. Arda kalanlar ise Thanos tarafından öldürülmüştür.

6 Vision, Tony Stark'ın kişisel dijital asistanı olan bir yapay zekâ sistemi olarak ortaya çıkmıştır. Yenilmezler serisinin ikinci filminde zihin taşının yapay bir bedene yerleştirilmesi ve yapay zekâ Jarvis'in bu bedeni kontrol etmesiyle Vision ortaya çıkmıştır. Kahramanlardan biri olan Wanda Maximoff ile yakın bir ilişkisi bulunur. Tamamen rasyonel bir varlık olması beklentisine karşın duyarlı bir varlıktır, gerekli durumlarda kahramanlarla birlikte hareket eder. Başında zihin taşını taşıyor olması sebebiyle Thanos'un en önemli hedeflerinden biridir.

3.3.3.1.2. Zaman

Konudil tek bir zaman dilimi içinde geçmektedir: Kurgusal günümüz. Anlatı başından sonuna bağlantılı ve statik bir zaman içerisinde eklemlenerek ilerlemektedir. Bunun yanı sıra anlatı içerisinde kimi geçmiş zamanı gösteren bölümler söz konusudur ancak bunlar temel anlatıdan bağımsızdır.

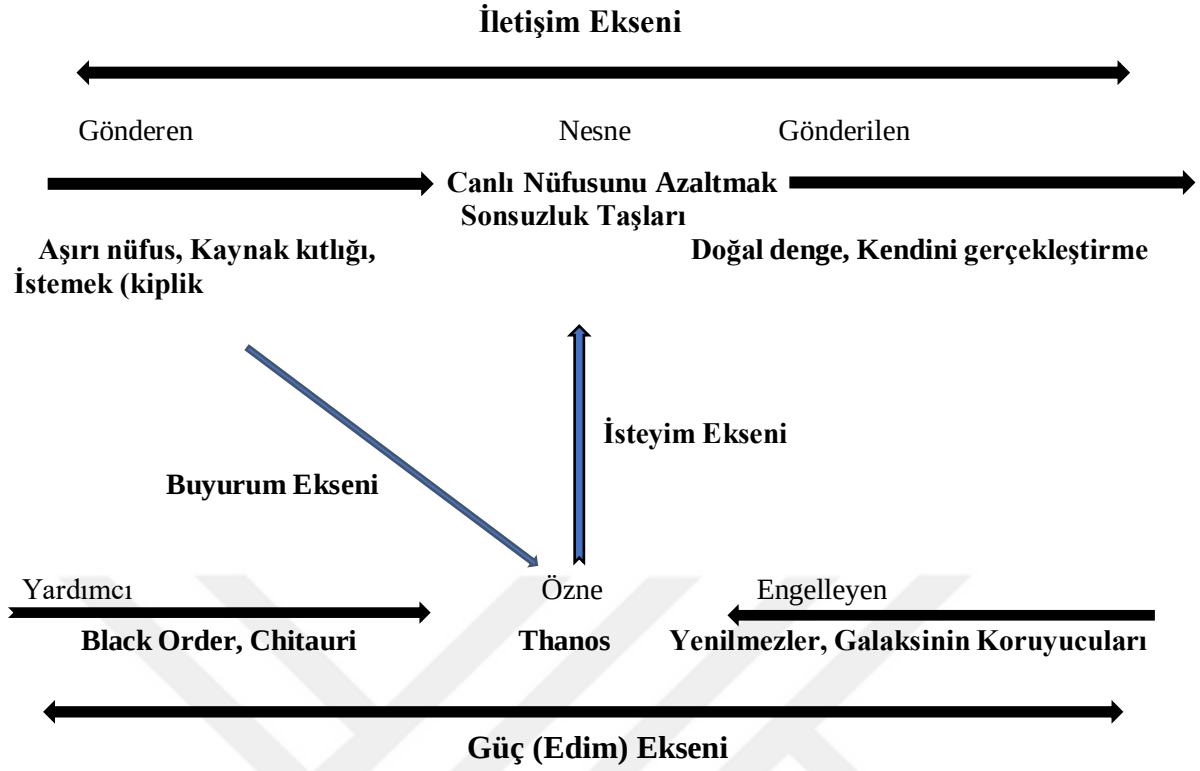
3.3.3.1.3. Uzam

Anlatıda pek çok farklı özne bulunmasının da etkisiyle birçok uzam söz konusudur.

İlk uzam Thanos'un saldırdığı uzay boşluğundaki bir mülteci gemisidir, ikincisi Black Order üyelerinin indiği ve pek çok kahramanın yaşadığı Amerika Birleşik Devletleri'nin New York şehridir. Bir diğer uzam, uzayda yolculuk eden, içinde süper kahramanların bulunduğu bir uzay gemisidir, diğeri ise Vison ve Wanda'nın bulunduğu uzam olan Edinburgh'dur. Dünya dışı uzamlardan bir diğeri Knowhere isimli terk edilmiş bir mekandır. Nidavellir ise kahramanlardan biri olan Thor'un yeni bir tanrısal silah yaptırmak için gittiği bir cüce diyarıdır. Titan gezegeni Thanos'un doğduğu gezegen ve kahramanlarla bir çatışma yaşadığı uzam olarak anlatı içerisinde bulunur. Bir diğer dünya dışı uzam ruh taşının bulunduğu Vormir gezegenidir. Dünyadaki son uzam kahramanlardan Black Panter'in yaşadığı ve Thanos ile yapılan savaşın gerçekleştiği uzam Wakanda ülkesidir. Konudilin son uzamı ise Thanos'un edimini gerçekleştirdikten sonra yaşamak için gittiği Garden isimli yeşilliklerle dolu bir gezegendir.

3.3.3.2. Anlatı Çözümlemesi

Anlatı çözümlemesi çerçevesinde öncelikle karşıt anlatının öznesi olan Thanos'un motivasyon, nesne ve edimleri ele alınacaktır. Ardından konudilin merkez özneleri olan süper kahramanlardan Tony Stark (Demir Adam), Dr. Strange ve Thor aynı açılardan ele alınacaklardır.

Şekil 9: Thanos'un Eyleyen Modeli

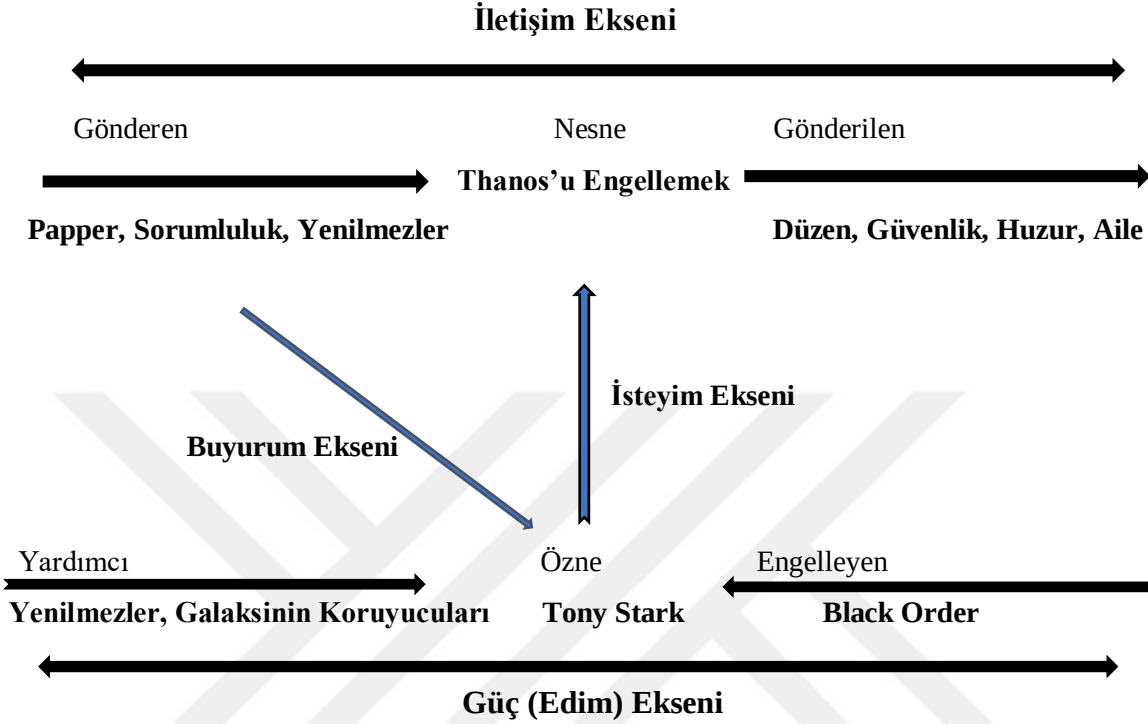
Kaynak: Yazar tarafından oluşturuldu.

İsteyim Ekseni: Çalışmanın merkezi öznesi anlatının karşıt “kötü” karakteri olan Thanos’tur. Thanos, evrendeki canlıların nüfusunun sürekli olarak arttığını, var olan kaynakların bu nüfusu kaldıramayacağını, dolayısıyla canlıların bir kısmını kendi yol açacakları felaketten korumak için ortadan kaldırmak ister. Bu öznenin değer nesnesidir. Öte yandan söz konusu değer nesneye ulaşmasını mümkün kılacak olan Sonsuzluk Taşları diğer bir nesne, yani kipsel nesne olarak ortaya çıkarlar.

İletişim Ekseni: Bu eksenle özneyi gönderen olarak ortaya çıkan kavramlar; içinde bulunulan aşırı nüfus fenomeni, kaynak kıtlığı ve istem olgusudur. Thanos bu anlamda ele alınan diğer karşıt öznelerle benzer bir şekilde kendisi dışında gönderen bir özneye sahip değildir. Nitekim eksenin öteki ucunda da benzerlikler söz konusudur. Gönderilen noktada öznenin kişisel kazancı yoktur ya da edinilen kazançlar maddi şeyler değildir. Arzu edilen ideanın gerçekleştirilmesi, fark yaratılması ve kişisel tatmin.

Güç Ekseni: Öznenin eyleminde yardımcı olarak kendisine sadık ve gerçekleştirilmesi için Thanos’un bizzat ilgilenmesi gerekmeyen şeyleri halleden iki gruptan oluşan bir ekibi vardır. Bunların ilki devasa bir ordu olan Chitauri ve üstün yeteneklere sahip küçük

bir ekipten oluşan Black Order'dır. Öznenin karşısında ise pek çok farklı yeteneğe sahip ve pek çok farklı uzamda yaşayan süper kahramanlar vardır. Bunlar genel olarak süper kahramanlar tikel olarak ise Yenilmezler ve Galaksinin Korucularıdır.

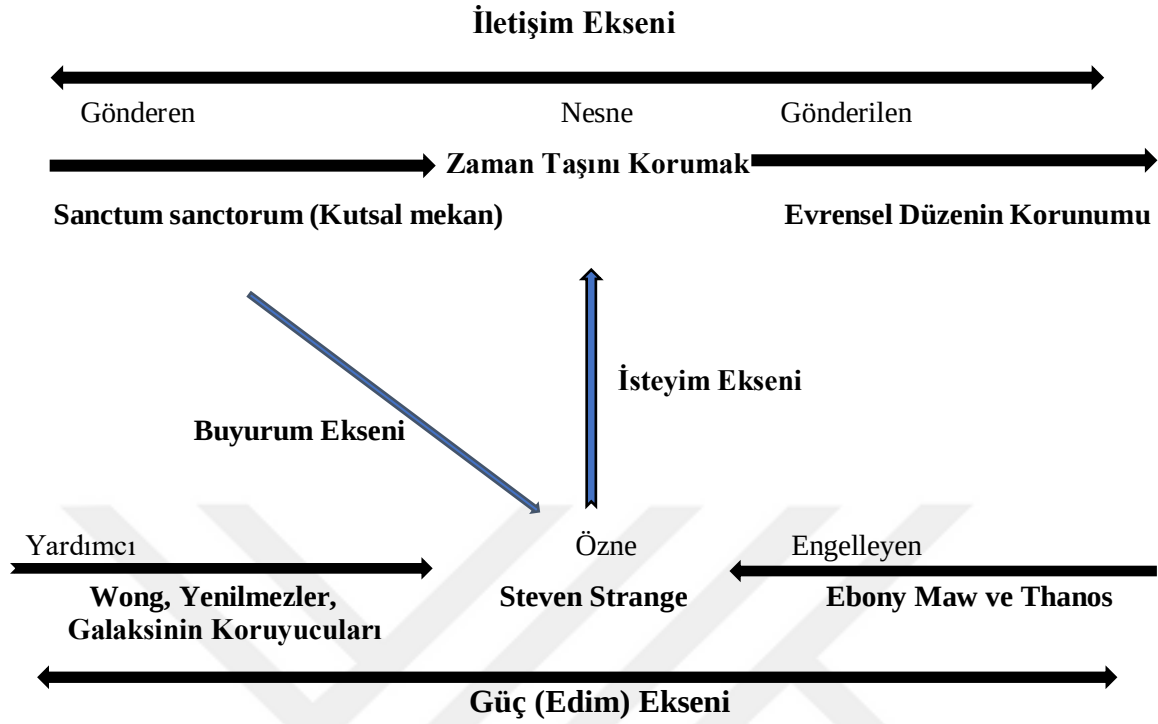
Şekil 10: Tony Stark'ın Eyleyen Modeli

Kaynak: Yazar tarafından oluşturuldu.

İsteyim Eksen: Anlatının merkez öznelerinden biri Tony Stark ya da Demir Adam'dır. Stark eşitsizlik, savaş ve terörle mücadele etmek için Demir Adam'a dönüşmüştür. Bu anlatı içerisinde Stark bir anlamda Thanos'u ya da nesnesine erişmesini engellemeyi nesne edinmiştir.

İletişim Eksen: Bu ekseninde gönderen olarak üç farklı özne bulunmaktadır. Bunlardan ilki Stark'ın partneri olan Papper'dır. Geleneksel bir aileye sahip olmayan Stark'ın sahip olduğu tek yakın olarak Papper'ın tehdit altında olması onu bir gönderen kılar. Anlatının başında ikilinin yakın ilişkisi bunun bir göstereni olarak yorumlanabilir. Onun ötesinde genel olarak masum insanlar ve birlikte mücadele ettiği kahramanlar vardır. Bu anlamda Stark'ın gönderileni de hali hazırda var olan durumun, güvenli koşulların korunumudur.

Güç Eksen: Bu ekseninde öznenin yardımcıları aşikâr olduğu üzere bir parçası olduğu kahramanlardır ve karşıtlarında ise Black Order ekibinin üyeleri bulunur.

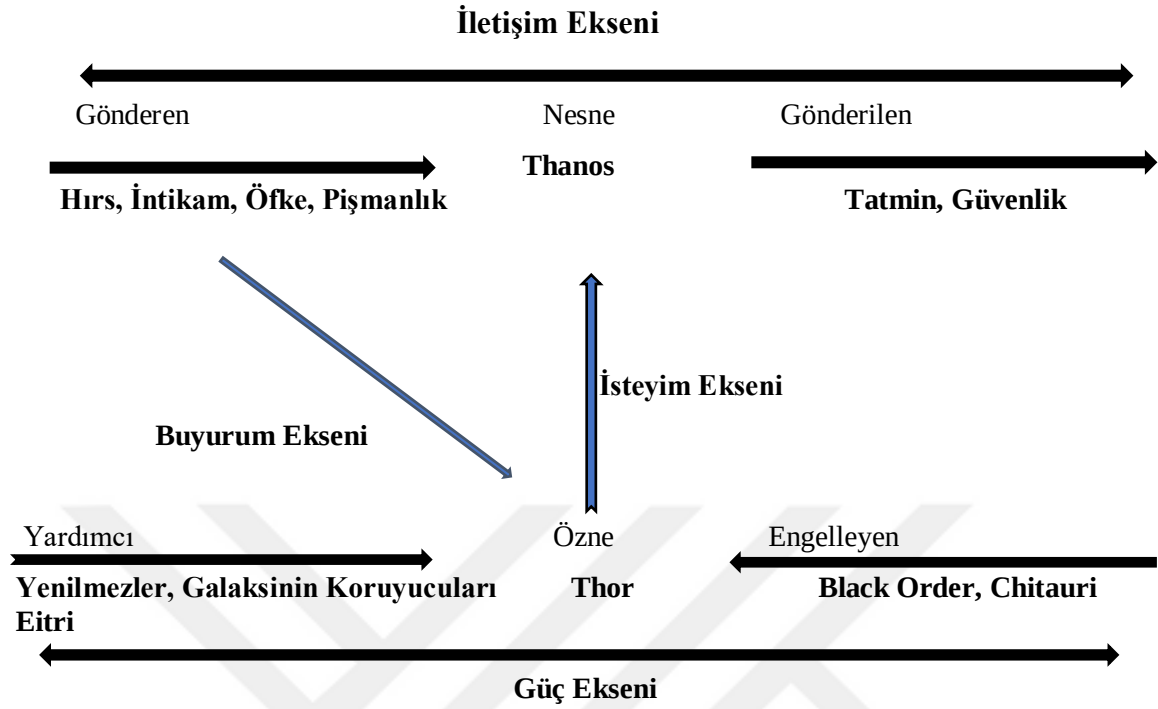
Şekil 11: Steven Strange'in Eyleyen Modeli

Kaynak: Yazar tarafından oluşturuldu.

İsteyim Ekseni: Özne olarak Dr. Strange anlatı içerisinde oldukça kilit bir konumda bulunur. Diğer kahramanlardan farklı bir göndereni bulunmakla birlikte “Thanos’u durdurmak” değişmez nesnedir.

İletişim Ekseni: Dr. Strange bir parçası olduğu ve evrensel zamanın ve gerçekliğin korunumunu sağlayan bir yapı olarak var olan Sanctum Sanctorum’un yüklediği sorumluluk bağlamında bir gönderene sahiptir. Taşıdığı ve kullandığı zaman taşı her şey pahasına koruması gereken yegâne şeydir. Bu bağlamda gönderileni de Sanctum Sanctorum’un sağlamış olduğu evrensel düzenin devamlılığı, zaman taşının korunumudur.

Güç Ekseni: Steven Strange’in ediminde yardımcıları Yenilmezler ekibinin üyeleri yani süper kahramanlar, Sanctum’da birlikte görev yaptığı Wong ve Galaksinin Koruyucuları ekibi vardır. Engelleyeni ise Black Order üyesi Ebony Maw ve Thanos’tur.

Şekil 12: Thor'un Eyleyenler Modeli

Kaynak: Yazar tarafından oluşturuldu.

İsteyim Ekseni: Thor anlatının kilit öznelerinden biridir. Bu ekseninde öznenin nesnesi diğer kahramanlarla benzer olsa da sevdiklerinin Thanos tarafından öldürülmesi Thor'u temel arzusu intikam olan bir özneye dönüştürmüştür.

İletişim Ekseni: Thor, konudilin ilk kısımlarında sevdiklerinin Thanos tarafından öldürülmesini deneyimlemesiyle intikam arzular, bu anlamda öznenin kendine dışsal bir gönderen öznesi yoktur, kendi kendisinin gönderenidir. Bu anlamda gönderileni de kaybettiklerinin geri kazanımıdır ki bunlarda kendini gerçekleştirme / kendine güven ve güvenliktir.

Güç Ekseni: Thor'un ediminde yardımcı konumunda ilk olarak Galaksinin Koruyucuları gelir, ardından edimini gerçekleştirme için gerekli gereçleri edindiği Eitri karakteri vardır. Son olarak Yenilmezler kahramanları Thor'un yanında olurlar. Söz konusu edimde öznenin karşısında buldukları ise Thanos'un "yardımcıları" olan Black Order ve Chitauri'dir.

3.3.3.2.5. Thanos'un Anlatı İzlenesi

Eyletim: Thanos kendi gezegeninde gerçekleşeceğini ön gördüğü iklimsel küresel felaketi önlemek istemiştir, bunu hiçbir statü ya da konum fark etmeksizin rastgele olarak nüfusun azaltılmasını yani bir tür rastgele soy kırım önermiştir. Bu önerisi reddedilmiş farklı önlemler de alınmamış ve gezegen felakete uğramıştır. Evrende diğer canlı barındıran gezegenlerin de aynı kaderi paylaşacağını düşünen özne gezegenleri ziyaret ederek nüfuslarının yarısını katletmiş, gezegenlerde “dengeyi sağlamış”tır. Bu durumun sürdürülebilir olmadığını düşünerek sonsuzluk taşlarına sahip olarak tüm evrendeki yaşamın yarısını ortadan kaldırmaya karar verir. Yani öznenin eyleteni yaşadığı tecrübeler sonucunda vardığı bir karar bir hedeftir.

Edinim: Thanos edimi için gerekli olan sonsuzluk taşlarını farklı uzamlarda farklı mücadeleler vererek edinir ve konudilin büyük bölümü Thanos'un edinim aşamasından oluşur. Xandar ve Nova Kolordusu'nu yok ettikten sonra Güç Taşını edinir. Ardından mülteci gemisini yok ederek Thor'un kardeşi Floki'den Uzay taşını alır. Knowhere gezegenindeki koleksiyoncudan Gerçeklik taşını alan Thanos, Ruh taşını kızı Gamora'yı kurban ederek edinirken, Zaman Taşını Dr. Strange'den Tony Stark'ın hayatını bağışlayarak elde eder. Son olarak Vison karakterinin taşıdığı Zihin taşını zaman taşını kullanarak edinir.

Kiplik: Yapmak İstemek

Edim: Thanos edimi için gerekli son edinimi de gerçekleştirmesinin ardından sahip olduğu taşların gücünü kullanarak “parmağını sıklatır.” Böylece evrendeki canlıların yarısı rastgele şekilde yok olur.

Yaptırım: Edimi sonrasında Thanos “sonunda denge halindeki bir evrende” güneşin batışını izlemek ve inzivaya çekilmek için Garden gezegenine gider.

3.3.3.2.6. Tony Stak'ın Anlatı İzlenesi

Eyletim: Stark, Thanos'un ve Black Order'ın saldırmak için geldiği bilgisi üzerine Yenilmezler ekibince yardıma çağırılır.

Edinim: Stark, Demir Adam olarak edimi için gerekli olan değil ancak elde edebileceği güç ve yeteneğin tamamına anlatı öncesinde sahipken, edimi için gerekli olan bilgiyi Dr. Strange ve Galaksinin Koruyucuları ekibinden edinir.

Kiplik: Yapmak zorunda olmak

Edim: Stark'ın ediminin amacı karşıt özne olan Thanos'u etkisiz hale getirmek/Zaman taşını korumaktır. Bu eylemi aynı amacı paylaşan öznelerle Titan gezegeninde gerçekleştirmeye çalışırlar ancak Thanos'a yenilir ve başarısız olurlar.

Yaptırım: Stark başarısız edimi sonucunda sevdiği kişileri kaybeder ve sahip olduğu sorumluluğun gerçekleştirilmemesinin verdiği mental olumsuzluğa maruz kalır.

3.3.3.2.7. Steven Strange'in Anlatı İzlenesi

Eyletim: Dr. Strange, Hulk'un Thanos'un geldiğini ve amacını haber vermesi ve yardım istemesiyle eyletilir. Strange'in eyletimdeki temel motivasyonu zaman taşını ve dolayısıyla evrensel gerçekliği korumaktır.

Edinim: Dr. Strange, anlatı içerisinde nesnesine ulaşmak için geleneksel bir edinim süreci geçirmez, sahip olduğu zaman taşını kullanarak gelecekteki muhtemel olayları izlemesi ve bu şekilde "edindiği" bilgiler ışığında eylemesi Steven Strange'in edinimini oluşturur.

Kiplik: Yapmak zorunda olmak

Edim: Dr. Strange Thanos'u etkisiz kılmak yani taşı korumak amacıyla Titan gezegeninde geleceği izlemiş ve Thanos ile savaşmıştır. Bu anlatı içinde Dr. Strange ediminde başarısız olur ve Thanos tarafından mağlup edilerek taşı kaybeder.

Yaptırım: Thanos'un edimi sonrası evrende ortadan kaybolan canlılarla birlikte kaybolur.

3.3.3.2.8. Thor'un Anlatı İzlenesi

Eyletim: Thor, içinde bulunduğu uzay gemisinin Thanos tarafından işgale uğraması ve kendisi dışında herkesin öldürülmesi üzerine intikam duygusu ile eyletilir.

Edinim: Thor edimi için gerekli yetenekleri ve araçları edinim süreci anlatıya yayılmıştır. Öncelikle Galaksinin Koruyucularının yardımıyla Tanrısal silahlar yapabilen bir demirci

olan Eitri'ye giden Thor burada büyük bir mücadele ve azim göstererek Stormbreaker silahını edinir ve böylece tanrısal güçlerine yeniden kavuşur.

Kiplik: Yapmak istemek

Edim: Thor dünyada Black Order ve Chitauri'ye karşı savaşan Wakanda ve Yenilmezler ekibine katılarak tüm düşmanları yok eder. Ardından ortaya çıkan ve nihaiyi eylemini gerçekleştiren Thanos'u biraz geç kalarak edindiği silahla vurur ancak etkisiz hale getiremez.

Yaptırım: Thor, Thanos'u etkisiz hale getiremediği için intikamını alamamıştır, böylece sevdiklerine yeniden kavuşamaz, yok olan evini yeniden inşa edemez.

3.4. Örneklemin Temel Mantıksal Yapı Çözümlemesi

Temel yapı çözümlemesi göstergebilimsel çözümlemenin en soyut ve kavramsal aşamasıdır. Bu aşamada anlatıyı inşa eden, mümkün kılan temel mantıksal ve kavramsal yapıların ve dolayısıyla anlamın içerisinden ortaya çıktığı en temel parçaların belirlendiği, ortaya konduğu aşamadır. Temel yapı çözümlemesinden bağımsız bir anlatı, bir kurgunun mümkün olmadığı gibi herhangi bir bütünün anlamlandırıcı öge olarak karşımıza çıkan özneye ne söylediğinin kavranabilmesi için ise zorunlu bir çözümlemedir. Bu noktada çözümlemenin söylemsel ve anlatısal aşamasında elde edilen karşıtlık, çelişiklik, içerme veya değilleme gibi kavramsal ilişkilerin birbirleri arasındaki bağ belirlenmeye çalışılır.

Bu çalışmada göstergebilimde yaygın şekilde kullanılan Greimas'ın geliştirmiş olduğu göstergebilimsel çözümleme yöntemi kullanılmıştır. Bu geleneksel yöntemde söylem ve anlatı çözümlemesinin ardından temel mantıksal yapı çözümlemesi gelir. Ele alınan her bir konu dilin özneleri, sözceleme yapıları ve pek çok zaman kavramsal yapıları kendine özgüdür. Bu nedenler her bir konu dil farklı bir çözümlemeyi gerekli kılar. Lakin gerçekleştirilen bu tez çalışmasında, çalışmanın nesneleri olarak örnekleme seçilen ve çözümlemede ele alınan anlamlı bütünlerin her biri aynı kavramsal temellere dayanmaktadırlar. Aslında örnekleme seçilmelerinin temel sebebi de kavramsal yapılarının benzer/aynı olmalarıdır. Bu gerçekten hareketle çalışmada geleneksel çözümleme yönteminden farklı olarak tek bir temel mantıksal yapı çözümlemesi gerçekleştirilmiştir. Yapılan bu çözümleme ele alınan her bir anlatı için geçerliliğe

sahiptir. Bunun yanında gerçekleştirilen yapı çözümlemeleri ortaya konan temel kavramlar ve karşıtlıkların ortaya konmasının ötesinde farklı kavramların birbirleri ile girdikleri ilişki, ortaya çıkan çelişkiler ve bunların sonuçlarının ele alındığı diyalektik bir yapı şeklinde ele alınmıştır.

3.4.1. Ölüm-Yaşam Kavramlarının Diyalektik Temel Yapısı

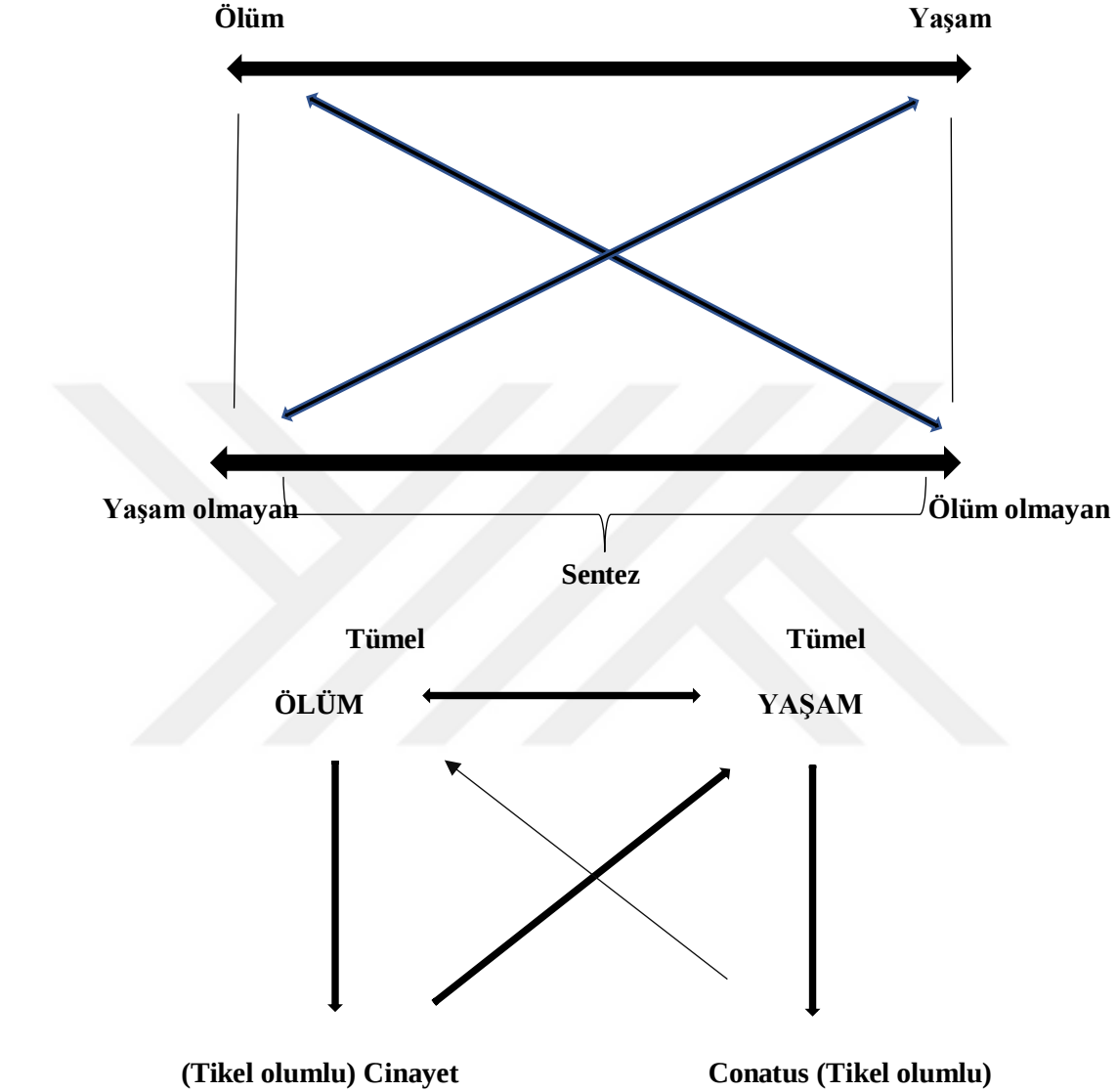
Ölüm ve Yaşam karşıtlığı bir kültür ögesi olarak konudilin temelinde bulunmaktadır. Ölüm ve yaşam kavramları birer karşıt olsalar da ele alınan anlatılar içerisindeki rolleri basit birer karşıtlık olarak kabul edilmelerine izin vermez. Ölüm kavramı konudiller içerisinde çelişgi olan ölüm olmayan ile yakından bağliırken Yaşam kavramı da aynı şekilde çelişğine işaret etmektedir. Yani geleneksel anlamda çelişmezlik ilkesinin bir ihlalinin söz konusu olduğu akla gelir. Ancak bu noktada anlatının bu çelişik yapıyla diyalektik bir işleyiş sunduğu görülür. Anlatılar içerisinde kurulan bu ölüm-yaşam karşıtlığı aslında bir hatadır. Konudil içerisinde söz konusu karşıtlık bir ölüm-yaşam karşıtlığı değil yaşam kavramının çok katlılığına analysis (bölme) işlemi yapıldığında karşılaşılan bir katman dizisi arasında oluşan bir karşıtlıktır.

Yaşam kavramı tümel bir kavramdır. Tümel olarak var olan her tür yaşamı kapsamaktadır. Bunun içerisine hayvan yaşamı, bitki yaşamı, kültürel yaşam, doğal yaşam vb. her türlü yaşam biçim ve türü dahil edilebilir. Diğer yandan yaşam kavramıyla ilişkili, onun bir tikel olumlu önermesi olarak var olan Conatus (hayatta kalma) kavramı bulunur. Kavram ilk olarak değilse de en etkili ve vurucu şekilde filozof Baruch Spinoza tarafından kullanılmıştır. Spinoza'ya göre insan doğasının inilebilecek en temeline inildiğinde, insan istemesinin en alt katmanlarındaki tabanına ulaşıldığında elde edilen şey Conatus, yani hayatta kalma, yaşama isteğinin kendisidir (Spinoza, 2014, s. 211). Bu yaşam, bir biçim ya da bir tarz belirtmeksizin saf, ilkel haliyle yalnızca yaşama ve hayatta kalma arzusudur. Bu arzu insanın Aristotelesçi bir tabirle söylersek bitkisel ruhuna ya da biyolojik olarak gelişmiş olan temporal lopa değil de ilkel olan Amigdala kısmına işaret etmektedir. Bu insanın da bir parçası olduğu canlılar bütünü en bariz ve ortak özelliği olarak ortaya çıkar görünür. Söz konusu bu temel istemin tüm canlıların edimlerinin kökeninde bulunduğu kabul edilirse, bilinçli bir varlık olsa dahi insanın da bu grupta olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Nitekim genel olarak edimleri göz önünde bulundurulduğunda insanların çok büyük bir kısmının ilkel/doğal bir arzu olan Conatus (hayatta kalma)'un, istemenin farklı katmanlarıyla sarılmış/bezenmiş bir şekilde insan eylemlerinin temel motivasyonu olmaya devam ettiği görülebilir. Sahip olunan teknoloji, oluşturulan kültürel yapılar, inançlar, kurumlar gibi olgusal elementlerin yanında bireylerin hayatları boyunca gerçekleştirdikleri ve birbirinin benzeri eylemler bu temele dayanmaktadır. İlk arzusu kendi tercihi olmayan insanların pek çoğu bu aşamanın ardından Conatus'un üzerine inşa olmuş olan acı-haz, iyi-kötü yargıları üzerinden eyler. Bu yargılar ise çoğu zaman öznelerin kendileri tarafından nesnel bir şekilde ele alınıp oluşturulan yargılar değil, hazır bir şekilde sunulan, sağduyu haline getirilmiş yargılardır.

Konudili oluşturan kavramların bu anlamda ilki Conatus kavramı olarak karşımıza çıkar. Buna karşıt olarak kurulan kavram ise Ölüm kavramıdır. Ancak yukarıda bahsi geçen diyalektik süreç bu aşamada ortaya çıkmaktadır. Ele alınan anlatıların yüzeysel bir gözlemi Yaşam (Conatus) ve Ölüm kavramı karşıtları arasında oluşan yüzeysel bir çıktı verecektir: (SaP – SeP). Lakin yapıların bir alt katmanına erişildiğinde Yaşam ve Ölüm kavramlarının tikellerinin yani alt karşıtlıklarının birer karşıt tez olarak sunulduklarında ortaya bir sentez yani anlatıların bariz kavramların ötesinde sunduğu yeni bir tez belirlemektedir. Buna göre anlatıların konudil sıfatlarından bağımsız, merkeze aldıkları öznelerin eylem ve motivasyonları Yaşam kavramının bir tikeline yani Conatus kavramına dayanmaktadır. Buna karşın, karşıt anlatı özneleri olarak ortaya çıkan karakterlerin (Valentine, Zobrist, Thanos) de Yaşam kavramı temelinde belirledikleri görülür. Lakin bu yaşam, Ölüm kavramının Yaşam kavramıyla dolayımından türemektedir. Bu anlamda ölüm kavramı ve yaşam kavramının oluşturduğu karşıtlığın çelişikleri tez ve antitezin bir bütünlüğünü sunmakta ve yeni bir tez olan sentezi ortaya çıkarmaktadır. Bu anlamda ölümlü hedefler görünen bu özneler aslında yaşam tezinin sentezini savunmaktadırlar. Söz konusu bu tez ise basitçe “Bazı yaşam olmayanlar ölüm değildir” (SoP) önermesidir. Yani anlatının kahramanları Yaşam kavramının tikel olumlu yapısını talep ederken karşıt anlatı özneleri Yaşam kavramının çelişigi üzerinden tümel olarak Yaşam kavramının kendisini talep etmektedirler. Anlatıdaki iki karşıt yapının nesne olarak belirledikleri şey bir ve aynı şeyin yani Yaşam'ın farklı perspektifleridirler. Karşıt anlatı özneleri yaşamın var olan potansiyel tehditlere karşı devamlılığının garantiye alınması niyetiyle yaşam kavramını bir dolayımın, bir momentin ardından

“özneleşmesi” sonrası bir aşamada isterken, anlatıların kahramanları var olan statüğün devamlılığını, elde olanın korunumunu iç güdüsel bir hayatta kalma davranışı çerçevesinde nesne edinmektedirler.

—→: Direkt ilişki

—→: Gizil/Dolaylı ilişki

Şekil 13: Örneklemedeki anlatıların ölüm-yaşam karşıtlığı temelli diyalektik şeması

Kaynak: Yazar tarafından oluşturuldu.

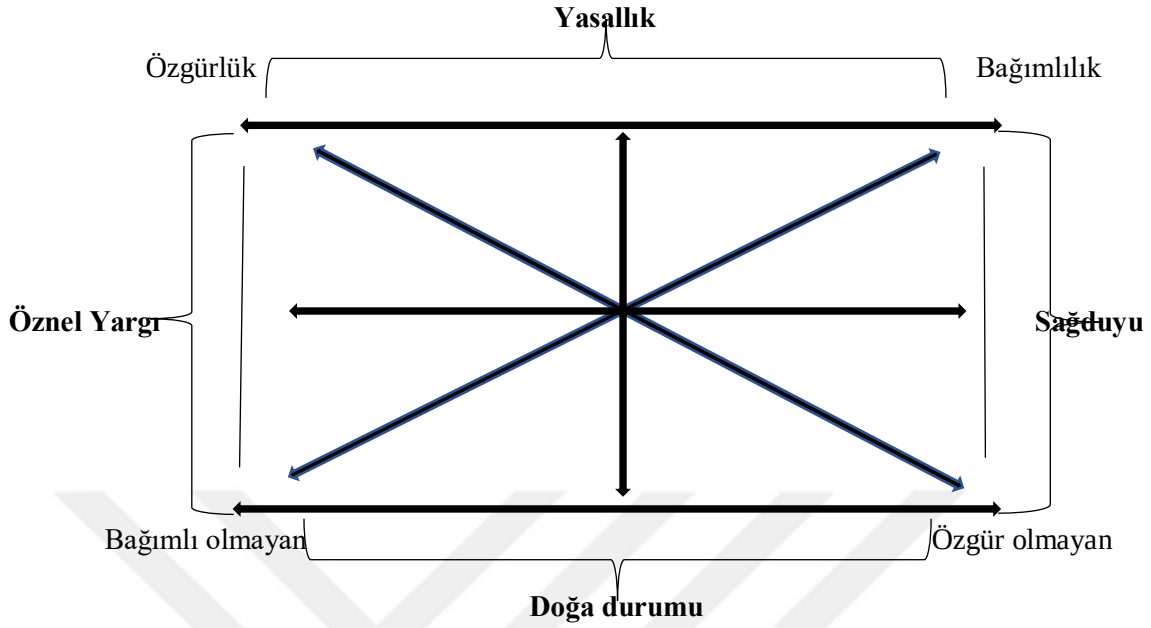
3.4.1.1. Temel Yapının Söylemsel Karşılığı

Hali hazırda belirtildiği üzere ele alınan filmler dünyanın doğal ekolojik dengesinin düzeltilmesi, böylece insanlar ve diğer canlılar için yaşanabilir bir ortamın mümkün

olması amacıyla öznelerce söz konusu ekolojik dengenin bozulmasındaki en önemli faktör olarak görülen insan nüfusunun -bu insanların iradeleri dışında- azaltmaya çalışan karşıt anlatı özneleri (Ö1) ile onları bu eylemi yapmaktan alıkoymak için çabalayan karakterlerin (Ö2) (kahramanların) arasında geçmektedir. Bu anlamda Ö1'lerin Yaşam kavramını (N1) değer nesne olarak belirlediği görülür ($\text{Ö1} \Rightarrow \text{N1}$), onlar için Ölüm kavramı (N2) yalnızca kipsel bir nesne olarak yani değer nesne olan Yaşam'a ulaşmak için sahip olunması gereken nesne olarak görülür ve bu çerçevede eylenir: $[(\text{Ö1} \vee \text{N1}) \Rightarrow (\text{Ö1} \wedge \text{N2}) \Rightarrow (\text{Ö1} \wedge \text{N1})]$.

Öte yandan anlatıların esas kahramanları (Ö2'ler) da aynı şekilde Yaşam kavramı temelinde hareket ederler. Ancak bu temel değinildiği üzere hayatta kalma istediğinin (Conatus), yaşamın devamlılığı arzusunun içgüdüsel ve dolayısıyla daha ilkel bir yapısıyla, var olan yapının, yaşamın korunumu uğruna bir tür refleks olarak ortaya çıkmaktadır: $[(\text{Ö2} \wedge \text{N1}) \Rightarrow (\text{Ö2} \wedge \text{N1})]$. Bu bağlamda örneklemdaki yapımlardan biri hariç (Yenilmezler: Sonsuzluk Savaşı) anlatılardaki başlangıç durum sözcüğü (dS1) gerçekleşen edim sözcüğü (eS) sonucu değişim göstermemektedir ve sonuç durum sözcüğü (dS2) başlangıç durum sözcüğünden çok uzak bir noktaya düşmez: $[(\text{dS1} \wedge \text{eS2}) \Rightarrow (\text{dS1} \approx \text{dS3})]$.

3.4.2. Özgürlük-Bağımlılık Kavramlarının Temel Yapısı

Şekil 14: Özgürlük-Bağımlılık Kavramlarının Göstergebilimsel Dörtgeni

Kaynak: Yazar tarafından oluşturuldu.

Şekil 13'te özgürlüğün/özgür eylemin/aktif olmanın ve bağımlılığın/bağımlı eylemin/pasifliğin kavramsal karşıtlığı oluşturulmuş, bunlardan türeyen ya da bunların bir tezahürü olan durum ve yapılar ortaya konarak bunların birbirleri ile ilişkileri belirlenmeye çalışılmıştır. Konudilin eyleyen öznelere de bu kavramsal altyapı temelinde eylemektedir.

Özgür ve Bağımlı kutuplarının birliği bağımlılık içerisindeki özgürlüğü, hükmedilmişlik içerisindeki hükmü (imperium in imperio), sosyal yapı içerisindeki toplumsal sözleşme ile ortaya çıkan bağımsızlığı yani bir diğer deyişle insanlar için insanlar tarafından çizilen sınırlar dahilindeki bağımsızlığı, kültürel, yasal yapı içerisindeki özgürlüğü imlemektedir. Formel bir biçimde belirlenen bu sınır ve özgürlükler belli durumlar için yaptırımlar içermektedir. Bu yapıyla bir diğer kültürel davranış kalıpları ve yönergeler içeren ahlak-etik alandan farklılaşmaktadır.

Bağımlı kutbu ile altığı bu noktada “sağduyu” kavramını sunmaktadır. Özne bağımlıdır çünkü bir toplum içerisindeyler yani sahip oldukları sosyal rolleri bağlamında birbirine ihtiyaç duyan bir organizmanın bir parçasıdır, bir kültür içerisindeyler yani belli bir insan topluluğunun tarih boyunca edindiği alışkanlıklar, kurallar, inançlar, yönelimler,

bağılıklar gibi büyük bir tinsel yapının taşıyıcısı ve onun bir parçasıdır. Özgür olmayan konumundadır çünkü yaşamını belirleyen kabulleri, yargıları, sınırları, doğruları ve yanlışları o belirlememiş, o seçmemiştir. Edimlerini belirleyen değerleri, inancını belirleyen öğretileri bir özne, bir Ben olarak ele almamış kendisine buyurulduğu/iletildiği şekliyle devam etmiştir. Bunlar ise sağduyu olarak tanımladığımız konumu meydana getirmektedir. Sağduyu günlük pratiklerle sınırlı, gerçekliğe dair genel kanıların sonucunda doğru olduğu kabul edilen yargılar ve bilgiler bütünüdür; bu bağlamda öznenin üzerine düşünüp kendi yargılarını oluşturmalarının önüne geçmekte ve sosyal yaşamı kolaylaştırmaktadır (Bauman, 2014, s. 25). Bu bölüm içerisinde özne hem formel hem de informal şekilde bağımlı konumdadır; ussal olarak gerçek bir öznenin bu noktada bahsedilemez. Bunun yanı sıra eğer özne, sosyoekonomik olarak da bağımlı bir konumda ise özgürlük kayıp bir elementtir. Edim ve yargıları “sağduyu” ile biçimlendirilmiş olan özne, doğru olduğu “inancına” sahip olduğu değer ve yargılar temelinde hareket etmekte, bu hareketleri ve potansiyel eylemleri ise yine kendisine dışsal kaynaklar çerçevesinde şekillenmektedir.

Özgür ve “Bağımlı olmayan” kutuplarının bütünü Öznel Yargı bölümünü oluşturmaktadır. Böylesi bir oluşum her tür kültürel dolayısıyla her tür formel ve informal davranış ve kurallar bütününden bir özerklik temelinde oluşmaktadır. Böylesi bir yapının oluşumu yüksek dereceli bir eğitim ve psikolojik gelişim gerektirmektedir. Bir tür Bildung yani öznenin pasif değil aktif olduğu yaşam boyu süren bir öğrenim anlayışı gereklidir. Kültürel bir bütün olarak tinselliğin dışında oluşan bu bölüm kendi içinde oluşturulmuş, özerk bir düşünsel sistem olarak kendini gösterir. Pek çok konuda sağduyudan, genel kanıdan farklı yargılara sahip ve farklı konularla ilgili otoriteler ile karşıtlık içerisinde olabilir. Böylesi bir özne özgürlüğe haizdir çünkü yasadışı değildir ancak kendi yasalarını kendisine dışsal otoritelerden edinmez aksine yasalarını kendisi belirler. Bunun yanı sıra zorunlu toplumsal yapılar haricinde bağımlı bir özne değildir çünkü kendi adına düşünür ve kendi adına yargıda bulunma cüretini gösterir. Doğru kabul edileni tekrardan ele alır, yanlış denilenin sebebini sorgular. Yani genel kabul ve kanıların pamuksu rahatlığından her zaman kaçınır. Dolayısıyla kendisine ait bir anlayış sistemi geliştirir. Böylesi bir sistem oluşturulmaması durumunda ise kaçınılmaz olarak Doğal durum olarak belirlediğimiz ilkel bir varoluşu tanımlayan alt karşıtlığın sınırları içinde konumlanır. Burada bağımlı olmayan ve özgür olmayan kutuplarının bütünü bir anlamda

“doğal durumu” göstermektedir. Bu konumdaki varlık özgür değildir çünkü doğanın nedensellik yasaları dışında tinselliğin bir belirimi olan yasalara sahip değildir. Nasıl yaşayacağına dair bir yasa değil bir serbestlik içerisindedir. Özgürlük yerini ilkel serbestliğe bırakmıştır bu durum ise doğadan ayrılamamışlığı yani güdüsel bir oluşu tanımlamaktadır.

3.4.2.1. Temel Yapının Söylemsel Karşılığı

Konudilin öznelere olan karşıt anlatı karakterleri (Ö1) ve anlatıların kahramanları (Ö2) birbirlerinden oldukça farklı karakter tipleridirler. Edimlerinin motivasyonları da karşıt şekilde yapılanmış olan karakterlerin özgürlük ve bağımlılık bağlamındaki durumları da kısmen karşıt olacak şekilde olduğu görülebilir. Özgür özne için gerekli olarak konumlanan başlıkları ekonomik/teknik durum (N1) doğaya dair bilimsel/insanın kendine ve parçası olduğu bütüne dair tinsel bilgi (N2) ve ussal şekilde belirlenmiş değerler çerçevesinde bir yasallık (N3) olarak belirlemiştik. Bunlardan N1 ve N3 çoğu zaman N2’ye ilineksel bir durumdadır, yani N2 olmaksızın diğer iki başlığın edinilmesi enderdir. Anlatılar içerisinde Richmond Valentine karakteri dışında Ö1’lerin durumunun “özgür özne” tanımına yakın oldukları görünür: Ö1’lerin her biri sahip oldukları ekonomik güç olarak sıradan insanlardan olağanüstü bir oranda yüksek bir konumda bulunurlar, aynı karakterlerin bilimsel/tinsel bilgi açısından konumları da farklılık göstermez görünür ($\text{Ö1} \wedge \text{N1} - \text{N2}$). Bu konumları itibariyle Ö1’lerin yasallık durumları da normal bireylerinkinden oldukça farklı görünür. Sahip oldukları kaynaklar ve ayırdında oldukları bilgiler ışığında ortak irade ve genel kanı ile oluşmuş olan yasalar yerine büyük ideallerin gerçekleştirilmesi uğrunda kendi edimlerinin menzilini genişleten kendi yapılandırdıkları bir yasallık içerisinde bulunurlar: ($\text{Ö1} \wedge \text{N1} - \text{N2}$) => ($\text{Ö1} \wedge \text{N3}$)

Anlatıların kahramanları olan Ö2’ler ise “genel olarak” bu bağlamda farklı bir noktada bulunurlar. Anlatılardan ikisinde (Kingsman: Gizli Servis ve Inferno) kahraman bir kişiden oluşurken Yenilmezler: Sonsuzluk Savaşı filminde pek çok kahraman bulunmaktadır. Kahramanların çoğunun yasallığının sağduyu merkezli olduğu görülür: İlk iki filmdeki kahramanlardan biri Eggsy (Ö2.1) hem N1 hem de N2’den mahrumdur, özne bunları dışsal bir bütünün bir parçası olarak edinir. Diğer bir kahraman Langdon (Ö2.2) karakteri ise N2’ye sahipken N1 ve kritik edilmiş bir N3’ten yoksun görünür. Son olarak Yenilmezler kahramanları vardır. Bunlar içerisinde Tony Strak (Ö2.3) ve Steven

Strange (Ö2.4) karakterleri dışında (Ö2.3- Ö2.4 $\wedge$ N1-N2-N-3) özgür özne tanımına uyan bir karakter bulunduğu söylenemez.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: BULGULAR

İnsan eylemlerinin değerinin ne olduğu ve nasıl değerlendirilmesi gerektiğine dair görüşler ve bununla paralel olarak ortaya çıkan pek çok diğer nüans soruların ve bunlara verilen cevapların geçmişi en az birkaç bin yıl geriye dayansa da felsefenin doğasına uygun şekilde bizler yine, yeniden başa dönmeye, düşünülmüş olanı yeniden düşünmeye cüret ederek düşünülmemiş olana rastlama ümidiyle hareket etmekteyiz. Bizler iyi ve kötünün ne olduğunu söylemeye çalışmaktayız (Aristoteles, 2019b, s.164). Bu noktada bu çalışmanın özüne gelmiş bulunmaktayız. Çalışma kapsamında ele almış olduğumuz yapıtlar bir önceki bölümde göstergebilimin sunduğu araçların yardımıyla farklı açılardan derinlemesine incelenmiştir. Lakin herhangi bir yargıya varılmamıştır. Genel kabulün aksine bu çalışmada göstergebilim, tüm çalışmayı kapsayan bir yöntem olmaktan ziyade yapılan etik çözümleme için ele alınan anlatılarla ilgili gerekli olan bilgi ve materyali sağlayan bir araç, bir “organon” işlevi görmüştür. Çalışmanın bu bölümünde, bir köy benzetmesi dahi yapılabilmesini mümkün kılacak derecede küreselleşmiş ve birbiriyle (her zaman karşılıklı olmamak üzere) sürekli bir etkileşim ve etkileyişim halinde olan dünya insanların büyük bir kısmının anlam ve kavrayış dünyalarının lingua francasını oluşturan Amerikan sinema endüstrisinin mevcut olgular bağlamında üretmiş olduğu yapımlar olan üç farklı sinema filminin karşıt karakteri, yani geleneksel deyişle “kötü adamları” söz konusu anlatıların ortaya konmuş olan konstelasyonları göz önünde bulundurularak, zaman zaman tarihsel ve modern etik sistemler ve ahlaki kabullere de değinilerek ele alınacak ve dahası bu öznelere verilmiş olan sıfatları ne derecede hak ettikleri belirlenmeye çalışılacaktır.

4.1. Farklı Bir Kahraman Türü: Negatif-Kahraman

Çalışmaları etik yönden ele almadan önce çerçevenin tam anlamıyla oluşturulması ve sunulmaya çalışılan perspektifin doğru bir şekilde anlaşılması için çalışmada ele alınan ve var olan karakter kategorilerinden ayrılan bir karakter türünü ele almamız kaçınılmaz bir gereklilik olarak görünmektedir. Burada önerilecek olan karakter çalışma nesneleri üzerine yapılan analizler sonucunda gereksinmiş olsa da tez içerisindeki sistematik ilerleyişin bozulmaması için bu noktadan ortaya koymayı tercih etmiş bulunmaktayız.

Ele alınan bu karakter tipi anti-kahramanlarla her ne kadar pek çok yönden benzer niteliklere sahip olsalar da anti-kahramanın çoğu zaman soluk, etkisiz, zayıf ve kendisini üst bir amaca adanmış gereksinimi duymayan (Brombert 1999'dan akt. Diker, 2020, s.283) özellikleri ve genel olarak anlatılarda baş karakter olarak sunulmaları açısından ele alınan karakterler için uygun bir tanımlama olmadığı görülmektedir. O halde bu karakter tiplerini farklı bir kategori içerisinde ele almak gerekmektedir. Anlatılardaki geleneksel kahramanlar bilindiği üzere kendisini belli bir süreç sonucunda adım adım keşfeden ve ardından edindiği yetiler ile eylemde bulunan diğer bir deyişle kelimenin gerçek anlamıyla kahramanlık yapan karakterlerdir. Pek çok zaman var olan düzeni ve yapıyı bir dış etmene karşı savunmak ve korumak için mücadele ederler (K. Çelik ve Kirel, 2019).

Bu yapılarıyla karakterler kendilerinden ayrı, daha büyük bir yapının yani geleneksel değerlerin ve bunun yanında kurulu olan sistemin bir koruyucusu olarak ortaya çıkarlar. Ancak bu sistemin kendi içinde ürettiği adaletsizlik, yozlaşma, çıkar ilişkileri vb. konular geleneksel kahraman anlatılarında yer bulamazlar. Bu anlatılarla aslında bir anlamda ifade edilen şey sistemin devamlılığının önemidir, dışsal bir tehdit yerine alışılmış düzen içinde kalmak her zaman daha iyi ve güvenlidir mesajı vardır. Böylece var olan yapı tekrar üretilir ve insanlarca birer sağduyu olarak algılanır. Bu yönüyle geleneksel kahraman da gerçekleştirdiği eylemler ve insan ilişkileri ile dolaylı olarak var olanın gerekliliğini ve devamlılığını vurgular gibidir.

Bunun yanında geleneksel kahramanlar tam da kendilerinden beklendiği gibi sıradan insanların kahramanla özdeşlik kurarak olağanüstü şeyler başardığı ve aynı zamanda bir tür katarsis yaşadıkları karakterlerdir. Anti-kahraman ise çoğunlukla modern dönem insanının pek çoğunun deneyimlediği gibi var olan sistemin eşitsizliklerine maruz kalmış, kontrolünün ötesindeki etmenlerce hayatı biçimlendirilmiş, trajik sonuçlara maruz kalmış ve sonuç olarak var olan tüm toplumsal değerleri ve kurumsal yapıları post-modern paradigmayla uyumlu şekilde anlamsız, değersiz ve hatta komik olarak yorumlayan ve böylece bir yanıyla Baudrillard'ın "terörist eylem" olarak tanımladığı edimlerin öznesi gibidir. Anti-kahraman, bir yanıyla dada akımına benzer şekilde verili her türlü değer ve kurala karşı kimi zaman pasif-agresif, kimi zaman ise etkin bir karakter olarak öne çıkar (Jaelani Asha ve Muhamad Irwin Syawal, 2021).

Nitekim onlar tıpkı dünya savaşlarının ardından pozitivizmin ve modernizmin tüm vaatlerini alaya alan düşünürler gibidir. Tüm verili değerlerin var olan korkunç durumu engellemek konusunda hiçbir fark yaratmadığını aksine bu değerleri yayanlar ile haksızlıkların ardındakilerin çoğu zaman aynı kişiler olduğunu bilirler. Onlar bir yanıyla Kant'ın barbar akınlarına benzettiği şüpheci dönem öznelerine benzerler, yıkılabilir durumda olan her şeyi yıkmaya yöneliktirler.

Burada sunulan söz konusu karakter tipi ise bunlardan oldukça farklı bir doğaya sahiptir. Bu karakterler ne geleneksel kahramanlar gibi kendilerine verili olanların korunması için mücadele ederler, ne basit kötü adamlar gibi bencil talepler ve arzuları uğrunda her şeyi mubah görürler, ne de anti-kahramanlar gibi umutsuz, trajik, yıkıcı bir tavırla hiçbir değer gözetmeksizin hareket ederler. Aksine onlar diğerlerine ihtiyaç duymaksızın kendi değerlerini, kendi doğrularını, kendi yasalarını ve kendi ereklerini bizzat kendileri tayin ederler ve bunların sınırları dahilinde eylerler.

Bu tipteki karakterlerin genel olarak kendilerini Hegel'in "Dünya tarihsel birey" olarak tanımladığı, yaşadıkları çağın sınırlı ufkunun üzerine yükselme, çağın yeni ihtiyaçlarını kavrama ve bu ihtiyaçları karşılamak için yapılması gerekenleri bilme yetisine sahip karakterler olarak görüyor olduğu kabul edilebilir (Beiser, 2019, s. 340). Bunun yanında anti kahramanlarda görülen ve postmodern dönemin bir söylemi olan "büyük anlatıların reddi" düşüncesi onlarda görülmez, tersine onları oldukları kişi yapan tam da sahip oldukları büyük ideallerdir. Bu yönleriyle basit kötü adam tanımlamasından da ayrılmaktadırlar çünkü eylemleri tek yanlı, çıkar veya ihtiyaç odaklı olmaktan çok uzaktır. Öyle ki bu karakterler geleneksel kahramanlar gibi çoğunlukla alt tabakalardan başlayarak belli bir mücadele vb. sürecin sonucunda kahramana dönüşmekten ziyade, zaten sıradan insanlara oranla farklı konularda yüksek bir konumda olmalarına karşın oldukları kişi olmanın ötesine geçmeyi, sırf gerçekleştirmeleri gerektiğine karar verdikleri bir idea için yaparlar ve bir tür "kahraman öznesine" dönüşürler. Sonuç olarak diğer tüm türlerden farklı bir doğaya sahip olan bu karakterleri "Negatif-kahraman" olarak isimlendirmenin doğru olacağı kanısındayız.

Kullanılan negatif tamlamasının temel sebebi bu karakterlerin diğer özneler ile ilişkileri bağlamında belirlenimlerinin çok düşük olmasıdır. Buna göre pek çok geleneksel kahraman Pozitif-kahraman sınıfındadır. Yani dünyayı ve gerçekliği içerisine doğmuş

bulunduğu yapı ya da farklı öznelere dolaylı ya da direkt olarak kendisine öğrettiği/dayattığı öğretiler, değerler ve kalıplar bağlamında deneyimleyen ve yorumlayan, kendinden büyük bir yapının parçası olan, pek çok zaman olduğu şey olabilmek için ötekilere ihtiyaç duyan, bir görev varlığı olarak yapması gerektiği telkin edilen şeyleri yapan, en önemlisi de dünyayı yalnızca kendi gözleri ile değil verili gözlükler ile gören bir kahramanın tanımıdır. Bunun yanında Pozitif-kahramanlar “çoğunlukla” kahraman sıfatlarının haricinde yoğun bir kütlesi olmayan karakterlerdir, onları kayda değer bir özne kılan şey erdemli tutumları yani var olan ahlak kurallarına sıkı bağlılıkları ve bir şekilde edindikleri kahramanlık sıfatıdır. Bunun aksine Negatif-kahramanlar, kahramanlık edimleri öncesinde hali hazırda belli bir ağırlığı olan karakterlerdir.

Kimi zaman perspektiflerinin dönüşmesini sağlayan şeylere ihtiyaç duysalar da çoğunlukla özneleşmek için bir kahramanlık serüvenine ihtiyaç duymazlar. Negatif-kahramanlar “yüksek düzeyde bir zekâ ya da bilgelik” özelliği dışında çoğunlukla şu başlıklardan en az birinde üstün bir konumdadırlar: Olağanüstü bir zenginlik, büyük bir güç, istisnai bir yeteneklilik, güçlü bir irade. Ancak unutulmamalıdır ki bu özellikler, karakter söz konusu eylem(ler)ini gerçekleştirmeye niyetlenmeden, anlatıya dahil dahi olmadan önce sahip olduğu şeylerdir. Kaldı ki negatif-kahramanlar eylemleri sonucunda kişisel bir fayda ya da bir çıkar gözetmemekle, buna ihtiyaç da duymamakla klasik anlamdaki kötülerden (villain) ayrılmakta, anti-kahramanlarla görece olarak benzeşmektedirler. Negatif-kahramanların en ayırt edici yönleri ise daha önce de değindiğimiz üzere onların kişilik sahibi, birey ve özgür bir karakterler olarak ortaya çıkmalarıdır. Onlar oldukça eleştirel ve şüpheci kişilerdir, neredeyse hiçbir zaman genel sağduyunun ya da başkalarının doğrularınca hareket etmezler. Bunun yerine her konuda bir geri adım atarak şeyleri bizzat kendileri yeni baştan değerlendirmeye meyillidirler. Kant’ın deyişiyle onlar ergin bir tavırla kendi başlarına bilmeye cesaret ederler (Kant, 1784).

Bu özelliklerinden kalkarak bu karakterlerin görece olarak özgür tanımını en çok hak eden karakter türlerinden biri olduğu pekâlâ söylenebilir. Elbette özgürlük kavramını insanın fenomenal alanındaki doğa nedenselliğiyle belirlenmiş yapısı açısından değil, bir akıl varlığı olarak öznenin toplum, kültür, kurumsal yapılar, sistem içerisindeki konumu,

bunlarca belirlenmiş olma ve sonuç olarak pratik alandaki eylemleri bağlamında bir özgürlükten bahsedilmektedir.

4.2. Köleliğe ve Özgürlüğe Dair

İnsan şüphesiz bir köle olarak doğar. İlk arzusu dahi bizzat kendi iradesiyle oluşturulmamış kör bir yaşam istemidir. Dört bir yandan belirlenmiş bir varlıktır insan, tıpkı tüm diğer hayvanlar gibi. Aristoteles, *Opus Magnum'u* Metafiziğin o ünlü ilk cümlesinde tüm insanların doğaları gereği bilmeye iştah duyduklarını ifade eder (Aristoteles, 2019b, s. 13). Bu belki pek çok zaman yanlış anlaşılabilir bir ifadedir, öyle ki kimilerince sanki insanın doğası gereği teoria yaşamını arzulayan, bilmeyi hedef edinmiş, irfan peşinde bir varlık olduğu yargısı çıkarılabilir. Ancak bu doğru değildir: İnsan akıllı bir varlık değildir, insan rasyonel değildir ve insanlar doğal olarak bilmeye meyilli değildirler. İnsan ancak bir tohum misali bil kuvve, bir potansiyel olarak bilmeye yetili, uslanmaya olanaklı bir varlıktır. Bu ise medeniyetin oluşumu gibi zaman ve çaba gerektiren bir meziyettir. Bu meziyetin ötesinde onu diğer hayvanlardan ayıran tüm bilişsel yetileri iradeli bir tercih olmayan kör yaşam arzusunun bir tezahürü ve dışavurumudur. Yani duylar yoluyla edindiği dış dünya bilgisi ve bunu işleme kapasitesi insana daha güvenli ve konforlu bir varoluşu olanaklı kılmakta ve günümüzü de içine alan insanlık tarihi boyunca insanların büyük bölümü için önemli olan da bu olmuştur. Bu güvenlik ihtiyacı ve konfor arzusu temelinde insanlar önceden olduğu gibi bugün de kişilikten önce bir kimlik edinmekte/edindirilmektedirler.

Kimlik, insanın tercihleri sonucu olmaktan çok kendisini belirleyen etmenlerce ona verilen bir tanımlama biçimidir. İnsanı belirleyen etmenlerse pek çoktur; aile, toplum, dil, din, kültür, uzam, zaman, iklim vb. etkenler insanı doğduğu andan itibaren belli bir biçimde şekillendirmeye başlar. Bu şekillendirme ya da diğer bir ifadeyle yontma işlemine çoğunlukla kendileri daha önce özenle bilenmiş ve şekillendirilmiş olan aile tarafında başlanır, toplumsallaştırma ve kolektif hafıza ve bilgilenme işleminin gerçekleştirildiği kurumlarla yani okul, ibadethane, cemaat vb. ile devam edilir. İnsanlar bu yapılar içerisinde nelere inanması, neleri bilmesi, neleri yapması ya da yapmamasına dair geniş bir deneyim edindirilir ve bunları birer sağduyu olarak algılaması sağlanır, bunların aksine her tür yöneliş ise bir şekilde cezalandırılır. Bu anlamda toplumsallaştırılmak basitçe hizaya sokulmaktır. Bunun sonucunda insanlar bir kimlik

kazanırlar, kim oldukları neyin parçası olduklarıyla belirlenmiştir. Bu durum daha liberal eğitim sistemleri ve daha açık dünya görüşü ile seyrelemiş olsa dahi bugün dünyanın her yanında farklı ölçülerde devam etmektedir.

Bunun ötesinde toplumu şekillendiren kapitalist işleyiş sisteminin de kendine ait bir tasarımı vardır. Habermas, modern dönemin ayırt edici yanını özgürlüğün olmayışı olarak tanımlamıştır (Yaylagül, 2006, s. 94). Kültürel ve siyasi yapıların bir kişi olarak değil bir birim olarak gördüğü ve hizaya soktuğu insan hakkında modern küresel kapitalist anlayışın farklı bir tasavvuru vardır. Tıpkı rasyonel değerler üzerine inşa olan modern Batı dünyası gibi onun ayrılmaz bir parçası olarak kapitalizm de modern değerler olan rasyonalizm ve pragmatizm üzerine kurulmuştur. Ancak akıllı araçsallaştırarak pragmatizmin hizmetine sunan sistem aydınlanma çağının mirasını en hafif tabirle kirletmiştir.

Buna karşın sistemin insan tasavvuru göz kamaştırır. Sistem insanları tıpkı Aydınlanmanın vaat ettiği gibi özgür bir düşünsel yetiye sahip, rasyonel, ussal varlıklar olarak kabul eder. Bu durum modern devlet yapılanmaları ve kapitalist sosyoekonomik sistem içerisinde kitleler olarak var olan ancak kopuk atomize özneler olarak muhatap alınan insanların kendileri için iyi, doğru olanın ne olduğunu bağımsız şekilde düşünüp bilebilen ve buna uygun olarak eylemde bulunabilen insanlar olarak kabul edilir ve dolayısıyla her türlü tercih ve eylemi için bizzat sorumluluk sahibi kılınır. Bu durum özgürlük desturuyla hareket eden ve bu uğurda var olan tüm yol göstericileri ortadan kaldıran, kişiyi sığmabileceği tüm değerlerden mahrum bırakan, bir anlamda dünya ile çırpılçplak bir şekilde karşı karşıya koyan sistem, bu kişiye bu ortamda gerçek bir karakter ve benlik bilinci oluşturmasını sağlayacak materyali sunmazken, kişiye “özgür” olduğunu ilan ederken, bu insanın en ilkel güdülerle hareket edeceğini bilir; o sözde rasyonaliteyi kutsarken bunu kişisel fayda ve çıkarla eş tutmaktadır. Sistem, karşısında böyle bir insan tasavvuru var sayarak rasyonel şekilde oluşturulmuş her türlü pragmatist eylemini meşrulaştırmaktadır. Bunu yaparken insanların bunlarda bir yanlışlık olup olmadığını kavrayabilecek yapıda olduğu kabulüyle; gerçekten ihtiyacının olup olmadığını düşünüp nesnel şekilde karar vererek ya da tükettiği ürünün içeriğini okuyarak neyin yararlı neyin zararlı olduğunu öğrenerek eylemde bulunabileceklerini savunur. Nitekim üretilen reklamlar, filmler, diziler vb. ürünlerde kitlelere her birinin özgür bir insan olduğu, yaptığı her tür tercihin kendi kararı olduğunu fısıldarken kitlelerin belli başlı kitlesel

kanılar, inançlar ve değerler çerçevesinde hareket ettiğini, düşünsel yetilerini Conatus'un en temel gerekliliklerinin dahi ötesinde kullanmayı bilmediklerini, onları renkli paketlere sarılmış tavsiyelerle pekâlâ emir vermekten çok daha kolay şekilde yönlendirebileceklerinin farkındadırlar.

Buradan çıkan ilk sonuç kapitalist yapılanmanın varoluş gayesi olan “daha fazla kar” için her türlü şekle ve biçime girebilen ve içine aldığı her şeyi de kendi nesnesine dönüştürebilen jölemsi bir yapı olduğudur, bu aynı zamanda insan istencinin bir forma bürünmüş hali gibidir. Bu yapı kitleleri tüketime sürüklediği sürece her türlü değeri ve kabulü yayabilmekte ve savunabilmektedir. Bu fenomen “dahil etme” kavramıyla tanımlanmaktadır (Fiske, 2019, s. 309), buna göre başat ideoloji diğer farklı sınıflardan gelen direnç unsurlarına karşı “mücadele” etmek yerine bu unsurları kendi içerisine dahil ederek yaygın ideolojinin bir parçası haline getirir ve bu konuda bir karadelik gibi davrandığı söylenebilir. Sistem kendi varlığını insan özgürlüğü için en mutlak tehdit ve mücadele edilmesi gereken şey olarak sunan pek çok karşıt sınıfsal ürün ve unsurları dahi basitçe birer tüketim nesnesi haline getirerek, kendi içine dahil ederek, kitle kültürü içinde eriterek, meta haline getirebilmektedir. Buna örnek olarak Fight Club gibi filmler ya da takım elbise gibi geleneksel giyime karşı ortaya çıkan yırtık kıyafetlerin pazarlama ürünü haline gelmesi gösterilebilir.

Ekonomik sistem ve toplumsal yapının insan üzerindeki tasarımsal tasarrufları farklı olabileceği gibi aynı da olabilmektedir. Daha yerel ve geleneksel konumda kalmış toplumlarda kapitalist yapı şüpheyle yaklaşılır, dışarıdan gelen, yeni bir şey olarak algılanabilirken bir ölçüde dünyayla senkronize, daha modernize olmuş toplumlarda geleneksel değerler var olmakla birlikte ekonomik işleyişle birlikte hareket edebilmektedir. Bu birliktelik Gramsci'nin hegemonya teorisini makul kılmaktadır. Buna göre yaygın ideoloji insanı aile, din, eğitim vb. kurumlarla ve kitle iletişim araçlarıyla şekillendirmekte ve var olan yapıyı ve bunun içerisinde barındırdığı eşitsizlik ve yanlışları bir doğa olayı gibi algılamasını sağlamaktadır (Fiske, 2019, s. 302). Buna karşın iki yapı arasında bir birliktelikten söz edilmeyen toplumlarda (Türkiye gibi) daha toksik ve ironik bir durum oluşmaktadır. İnsanlar öncelikle belli değer ve inançlarla sıkı bir şekilde kimliklendirildikten ve şekillendirildikten sonra atıldıkları, temas ettikleri yapının sahip oldukları kimlikler ile basitçe kaynaşamayacak bir doğası olduğu gerçeğiyle karşılaşır. Bunun sonucunda insanlar düalist bir yaşam sürmeye başlarlar. Dahil

oldukları ideoloji, gerçeklik, algı üçgeninde çelişik, ironik bir yaşam sürerler bu durum kişilik bozuklukları, depresyon, yalnızlık, kimlik bunalımı gibi psikolojik sonuçlara dahi sebep olabilirken sistemin kendisi gibi jöle kıvamına gelmiş pek çokları için bu uyum sağlanması gereken bir durum gibi görünür sadece. Böylece insanlar içine doğdukları yapıya uyum sağlarlar. Rousseau'nun dediği gibi insan belki özgür doğar ama ilk nefesinden itibaren her yerde zincire vurulmuştur (Rousseau, 2018, s. 4).

Doğa tarafından nedenselliklerle belirlenmiş, bu belirlenmişliğin açtığı yolda kendinden öncekilerce yapılanmış sistemlerce dört bir yandan zımparalanan, yontulan, şekillendirilen insan bir gereklilik, sorumluluk olarak kendini belirleyebilmelidir; nitekim özgür olmak demek gerçek, sahici bir varoluşa ermek demek, insan olmak demektir; insan özgür olmakla yükümlüdür. O kendine verili olan kabullerden, özellikle sanayi devriminin ardından insanların varoluş tarzını belirleyen kitleler kültürünün bir birimi olmaktan, gerçek özsel bir varoluşa sahip olmak için yığınlardan uzaklaşmalıdır, nitekim Kierkegaard da estetik yani duyusal varoluş tarzındaki insanın kitlelere, kalabalıklara sığınmış kendisinin farkında olmayan ve kendine ait hiçbir erdemi olmayan kişi olarak tanımlamaktadır (Rudd, 1997'den akt. Cevizci, 2021, s. 344). Bu ise bir farkındalık geliştirerek, yani şu an olduğu konuma dair şüpheci, sorgulayıcı bir tavır takınarak olduğu şeyi, oluşturulduğu şeyi kavrayarak mümkün olabilir. Bu ise tıpkı Descartes'in elmalarına benzer şekilde işlemelidir, sepetteki çürükleri ayıklamak yerine tüm elmaları yere döküp taze olanları sepete koymak gerekir. Kişi şüpheyle yaklaştığı her tür değeri, kabulü, kanıyı, anlayışı ve ideolojiyi fenomenolojik indirgemeye tabi tutmalı, onları yeni baştan, onlarla ilk defa karşılaşmış gibi ele almalı ve varsayımsal herhangi bir otoriteden önce Ben'in öznel ancak evrensel değerlere dayanan saf aklı ile analiz etmelidir. Bu süreç boyunca her tür kutsallığıyla kitlelerin üzerinde sarsılmaz gibi görünen etkiye sahip her tür kabul, inanç ve değer öznenin azimli, şüpheci ve tutarlılık arayan gözleri karşısında erimeli ve gerçek değerlerini edinene değin dövülerek yeniden şekillendirilmelidir.

Bu sürecin sonucunda sonsuz ilişkiler bağıyla oluşan ve bu ağın sunduğunun dışında otantik, esas bir varoluştan yoksun bir oluşum olan kişi artık hayatıyla ilgili bir duruş, bir tutum sergileyebilen, doğallıkla kendisini ve dünyayı kendi kavramlarıyla anlamaya yönelik bir çaba içine giren bir özne haline gelebilir. Böylece insan kütesiz şekilde oradan oraya savrulan “bir şeyden” kendi yörüngesi ve kendi kütle çekimi olan özgür bir Ben'e dönüşür.

Bu dönüşümle birlikte öznel tarih pasif katılımcıları ya da biyografik tarihin etkisiz başrolleri olmaktan öteye geçebilirler. Tekillerin ötesini görme, yapısal yaratımların ardındaki işleyişi kavrama, diğer bir deyişle inşa edilmiş dünyayı ve onu oluşturan tekil yapıların birbirleri ve bütünle olan kapsayıcı ilişkilerini ve bunların oluşturduğu katmanlı yapıyı kavrama yetisine sahip olarak özne böyle bir ehliyeti edinmiş olmaktadır. Mills böylesi bir yetiyi kullanmanın ardında “her zaman kişiliğini ve var oluş tarzını kazandığı toplum ve dönem içerisinde bireyin sahip olduğu toplumsal ve tarihsel anlamı öğrenme arzusu”nun bulunduğunu ifade eder (Mills, 2019, s. 18). Bu ise olgusal tarihten ve dönemsel gerçeklerin nesnel doğasından hareketle kişinin şeylere anlam vereceği ve geleceğin verilen anlamın çerçevesine uygun şekilde belirleneceği, tasarlanacağı, kişinin düşünsel ifadeleri ve eylemleriyle tarih yazımına katkıda bulabileceği anlamına gelir. Bu öznenin büyük yapıları kavramasının ötesinde onları şekillendirebileceği, onlara yön verebileceği anlamına gelir. Kelebek etkisi kavramının her zaman aklın bir köşesinde bulunması böylesi bir öznenin fark yaratmak için her zaman Napolyonvari bir konumda bulunmasına gerek olmadığını hatırlamak için faydalı olacaktır.

4.3. Ahlaki Çerçeve

Üstünde bulunduğu özgürlük konumu itibarıyla yaptıklarından ve yapacaklarından tam anlamıyla sorumlu olarak kişi, gerçek ahlaki bir fail olarak kabul edilmesinin önkoşulunu sağlamaktadır. Bu anlamda özgürlük öznenin tüm edimlerinde tam da eşik çizgisinde olduğunun özbilinci ile belirir. Onu bu eşiğe sürükleyen pek çok şey kendi fani iradesinin dışında meydana gelmiş olabilir ancak bu noktada yapacağı seçimler, tercihler -tıpkı yukarıda belirttiğimiz gibi- onun geleceği şekillendirmesi ve dolayısıyla kim olduğunu ve kim olacağını belirleyen şeydir. Kişinin nesnel, bütüncül gerçekliğe dair farkındalığı ve kendine dair özbilinci geliştiği ölçüde eşik çizgisi ona görünür hale gelir. İyi ve kötü bu çizginin iki tarafını oluşturur ve özne her eyleminde hangi tarafta olduğunu bilir. Bu noktada iyi ve kötü kavramları mahiyetlerini öznenin ussal değerler temelinde kurduğu anlam dünyasının değerlerine göre edinirler. İçinde ortaya çıktığı kültür dünyasının sunduğu tüm değerleri yeniden değerlendirme yolunu tutan özne bu noktada iyi ve kötüye dair de bir kavrayış geliştirir. Özne tarafından keşfedilebilen ancak göreceliliğe yol açacak şekilde yalnızca tekil özneye tabi olmayan bu ahlaki anlayış evrensel ilkelere ve öznenin kurduğu geleceğe, bir amaca karşı yönelimden hareketle şekillenmektedir.

Neyin doğru neyin yanlış olduğuna dair anlayışın insanlarca belirlendiği takdirde kolayca merkeze tekil ya da tümel olarak insanı koyarak fayda zarar ikiliğine dönüştüğünü ifade eden Gazali başvurulması gereken kaynağın insanın nasıl eylemesi, ne tür bir varoluş içinde olması gerektiğini belirten, inananlarca doğruluğundan mutlak şekilde emin olunan tanrı kelamı olduğunu söyler (Cevizci, 2021, s. 113). Bu anlayış doğru ya da iyi olanın tanrı ile ilişkisine dair kadim soruları ve kaçınılmaz olarak tanrısallığı yadsıyan ya da farklı bir inanca sahip insanların bu ahlaki anlayışın dışında bırakılmalarını akla getirir ki bu da evrensel bir ahlak sistemi iddiasını baltalamaktadır, ki evrensel bir ahlak önermeyen bir anlayışın ciddiye alınması pek makul görünmemektedir. Ayrıca bu kabulün bir inanç nesnesine dayanması bu bilgilerin doğruluğunun bilimsel yöntemlerle nesnel şekilde kanıtlanamaması ve dolayısıyla insanı belirleyen kendisine dışsal olarak konumlanan bir varlık tasavvuru olması öznenin özgürlüğünü ortadan kaldırmaktadır. Bu durum “dolaylımsız, saf şekilde” belli bir dini inanç sistemine dayanan tüm ahlak sistemleri için geçerlidir. Bu noktada her tür fayda ve çıkarı dışarıda bırakan, hatta eylemin ahlaki boyutunu belirleyen daha çok eylemin öznenin doğal itkilerine rağmen ortaya çıkması olduğunu ilan eden (Kant, 2021, s. 80) deontolojik etiğiyle akla gelir.

Eleştiri felsefesiyle duyuusal tüm uyarımların ötesinde saf aklın doğasına ilişkin saptamalarda bulunarak her türlü bilme girişiminin epistemolojik bir sorgulamayla başlamasının gerekliliğini; insanın bilmeye girişmeden önce neyi bilmeye yetili olduğunun farkına varması gerektiğini ifade eden ve bu yolla yeni, sağlam temellere dayanan bir felsefe anlayışı inşa etmeyi arzulayan Immanuel Kant, ahlak anlayışını inşa ettiği Pratik Aklın Eleştirisi isimli eserinde de aynı yolu izleyerek her akıl varlığı için geçerli ve her türlü dışsal uyarının etkisinden bağımsız saf pratik akla dayanan ve akıl varlığı olarak insanın istemesini belirleyen bir ahlak yasası önermiştir. Bu yasa bizzat insanı fail kılan aklının saf pratik kullanımından ortaya çıkmaktadır. Bu yapısıyla Kant’ın ahlak yasası bir “yasadan” ziyade bir tür biçimsel belirimdir, neyin nasıl yapılması gerektiğine dair tekil yargılar bildirmez, bunun yerine her tür eylemin ahlaki olabilmesi için sahip olması gereken formu tanımlamaktadır. Bu form ise davranışın temelindeki ilkenin herkes için geçerli olabilecek evrensel bir yasa olarak kabul edilebilecek yapı da olmasını şart koşar. Böylece her akıllı varlık kendini bir yasa koyucu olarak görebilir ve dolayısıyla da özgürlük mümkün olur. Kant iyi ve kötü konusunda, onların pratik aklın biricik nesneleri olduklarını söyler ve ayrıca bu kavramların çoğu zaman fayda zarar, acı-

haz bağlamında anlam bulduğunu oysa iyi ve kötünün ahlak yasasının ardından, eylemin isteminin yasaya uygunluk uğrunda yapılması bağlamında değer edindiğini bildirir (Kant, 2021, s. 66–67). Burada dikkat edilmesi gereken nokta istemeyi belirleyen neden yasaya uygun olsa da sırf yasadan ötürü olmadığı müddetçe ahlaki ve iyi olarak görülmemektedir (Kant, 2021, s. 91). Buna göre kötü olan şey ise benzer bir yolla yasaya ve onun ödevine aykırı eylemleri tanımlamaktadır.

Kant, her türlü deneyimi ve bilme işlemini ve konu bağlamında özgürlüğü mümkün kılan, temellendirici temel olarak aldığı saf aklın kategorilerinin dolaylı olarak rastlantısal deneyimden hareketle inşa olduklarını ifade eder (Kant, 1956, s. 765). Dilthey ise bu noktada aklın deneyimi mümkün kılan kendinde, a priori kategorilere sahip olması düşüncesinin bu içeriklerin yine sonlu aklın edindiği rastlantısal deneyimlerle inşa olabileceği düşüncesini kabul etmekle birlikte, sonsuz rastlantısal deneyim imkanının aklın sabit, değişmez, a priori içerikleri barındırmasını olanaksız kıldığına dair tarihselci eleştiriler getirir (Özlem, 2012, s.27). Buna göre a priori olması gereken şeyler bile ironik biçimde deneyimden çıkmaktadır ancak Kant’ın kategorilerinin sorunu bunların değişmez ve ölü olmalarıdır, buna karşın sonlu olmayan olanaklı deneyime bir sınır getirilemeyeceği için belirlenen kategoriler olanaklı deneyimi kuşatamazlar (Özlem, 2012, s. 27–28). Bu ise Kant’ın saf akla dayanan ve böylece kendi kendini belirlediği düşünülen yani bir anlamda birey için ahlaki ve dolayısıyla özgürlüğü mümkün kılacak olan yapıyı dayanıksız kılmaktadır.

Bunun ötesinde Kant’ın ahlak felsefesi temel olarak insanın “aklın kendi başına söylediği her şeye kayıtsız kalacak” ve “aklı yalnızca gereksinimlerini gidermek için bir araç olarak kullanacak kadar” hayvan olmadığı inancına dayanmaktadır (Kant, 2021, s. 69). Bu inanç bir akıl varlığı olmasından kaynaklı olarak insandan genel olarak yüksek bir düşünsel performans beklentisinin bir sonucu olsa gerekir, lakin bugün insanlık tarihinin direkt olarak müdahale yokluğu açısından, belki en özgür değil, ancak en serbest olduğu şartlarda insanların genel olarak ve belki de en temel yapıları göz önünde bulundurulduğunda beklendiği şekilde akli pragmatizmin hizmetine verdikleri, eylemlerinin temelinde insan olmağın veyahut ahlaki bir özne olmanın kişinin kendisine yüklediği sorumluluklar olmadığını, bunun yerine ruhu sonsuzlukla yoğurulmuş bir istem varlığı olarak, kendi özgürlüğünü elde etmiş olmaktan uzak bir

halde içinde duyduğu iştahın pasif bir taşıyıcısı olarak hareket ettiği rahatlıkla söylenebilir.

Kant'm, ahlak felsefesinin en temel sorunsallarından biri olan "insanın neden ahlaklı davranması gerektiği" sorusuna verdiği yanıtın da doyurucu olduğu söylenemez. Kant, antik düşünürlerin bir hata olarak yasanın temeli olması için istemenin bir nesnesini (mutluluk) aradıklarını oysa yapılması gerekenin bir tür doğrudan doğruya istemeyi ve nesneyi belirleyen bir yasa olduğunu ifade etmektedir; bu doğası doğru dürüst ortaya konduktan sonra biçimce a priori belirlenmiş olan (yani istemenin formel yapısı), aynı zamanda istemenin nesnesi olarak en yüksek iyiyi oluşturmaktadır (Kant, 2021, ss. 71–72). Yani Kant'a göre kişi için olanaklı bir dünyadaki en yüksek iyi kişinin saf iyi istemle "mutlu olmaya layık" olarak erdemli ve aynı oranda sahip olduğu bir mutluluktur (Kant, 2021, s. 121). Yani onun ünlü deyişiyle "iyi bir istemden başka kayıtsız şartsız iyi sayılabilecek hiçbir şey yoktur" (Kant, 2018, s. 8) ve bunun sonucunda layık olunan mutluluk ile ahlak yasasının varlığının insan özgürlüğünü mümkün kılması ve bu yasaya tabii olunarak, insan olmanın da bir gereği olarak gerçekleştirilen ödev de insanın bir aşkınlık duyumu içine girmesi de bu soruya verilecek gerçekçi yanıtlardır. Basitçe; mutluluk, erdemlilik ve özgürlük. Kant (haklı olarak) önce mutluluğu hedef olarak belirleyen ahlak öğretilerini insanın doğal yanını hedef almaları bağlamında eleştirdikten sonra kendi ahlak öğretisi için de dolaylı olarak da olsa mutluluğu önemli bir konum vermektedir.

Yüksek bir varoluş öznesi olarak insanın istemesinin saflığı bağlamında erdemli olması bir diğer ifadedir. Buradaki en önemli yanıt özgürlük olmaktadır ancak o da her insanın içinde duyumsadığı söylenen bir yasanın varlığına dayanmaktadır ki, hakikat olması bir yana bu yasanın saf akıldan çıktığı daha önce belirttiğimiz üzere şüphelidir. Kant'ın kurmuş olduğu bu detaylı ve komplike ahlaki sistem bizlere pek çok şey öğretse de tarihte pek çok kez eleştirilmiş olduğu ve kısmen bizim de göstermiş olduğumuz gibi oldukça ideal bir anlayışa dayanan ve gerçeklikle her zaman uzlaşmayan ve dolayısıyla uygulanabilirliği de şüpheli olan; insan olarak çok farklı bir canlı tasavvuru üzerine kurulu olan bir sistem olarak farklı bir noktada bulunmaktadır.

Bir diğer önde gelen etik sistem olarak pragmatizm ya da faydacılık bulunmaktadır. Ancak fayda üzerine kurulu olan etik teorileri yalnızca insanın değil fakat her türlü

canlının en basit, en ilkel doğası olan başta kendi faydası olmak üzere tekil varoluşları pürüzsüzleştireceğine olan inanca dayanan genel ve özel faydayı merkeze alan bir temele sahip olmasıyla iyinin ve kötünün ne olduğu, doğru eylemin nasıl belirleneceğine dair insana gerçek bir yol gösterme olanağından mahrum olması dolayısıyla çerçeve dışındadır. Lakin bu fayda temelli etik anlayışın modern dönemi ve çağımızı bariz şekilde domine ettiği ise kaçınılmaz bir gerçektir.

Bu noktada iyinin ve kötünü nasıl belirleneceğine, neyin ahlaklı olduğuna, doğru yargının içeriğine dair bir diğer kayda değer diğer ifadeler varoluşçu düşünürlerden gelmektedir. Pek çok düşünürü içerisinde barındıran Varoluşçu düşünce geleneği farklı filozoflardan tarafından ortaya konan, her biri kendi içinde özgünlükler taşıyan, kendilerine has sistemlerdir. Ancak onları basitçe Varoluşçuluk tanımı içerisinde ele almayı mümkün kılan ortak özellikleri bulunmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde tanımladığımız üzere varoluşçu düşünürler felsefi sistemlerinin merkezine kitle, yığın ahlakına tepki olarak bilinç sahibi özneyi yerleştirmektedirler. Bu özne hemen hemen tüm varoluşçu düşünürlerde kendilerine dışsal bir kaynağa sahip olan değerleri, ahlaki yapıları, yaşam biçimlerini, kitlesel kabulleri bir kenara koyarak, onları yıkarak ya da onları aşarak kendilerine dönen; insan olarak içsel değerlerinin ve potansiyellerinin ayırdına vararak kendilerini inşa eden ve bu yolda tüm değerleri yeniden değerleyerek kendi değer sistemlerini, ahlaki kabullerini ve anlam dünyalarını oluşturma kapasitesine sahip öznelerdir.

Bu düşünürler arasında Soren Kierkegaard, ahlaki değerlerin kişiden bağımsız şekilde de var olduğunu kabul eden tek varoluşçu düşünür olarak ayrılır. Benzer şekilde bir Tanrı varlığını kabul eden ve bu inancı felsefesine dahil eden iki düşünürden biri (bir diğeri Jaspers'dir) de yine Kierkegaard'dır. Diğer düşünürlere bakacak olursak: Nietzsche, insanın ahlakı kendine göre yeniden biçimlendirmesi gerektiğini düşünür, ayrıca bir doğalcı düşünür olarak dini ve özellikle Hristiyan dinini insanın doğallığını, güç istemini törpüleyen, kitleler için bir sığınak olarak tanımlamaktadır (Nietzsche, 2021, s. 56). Sartre, kaynağını kişinin dışında bulan değerleri ve içinde bulunduğu çağın ve biyografik öğelerinin etkisiyle Tanrı düşüncesini reddetmiştir (Gezek, 2016, s. 53). Heidegger ise varlığın çobanı olarak tanımladığı özneyi ahlaki değerlerin de mutlak sahici kurucusu olarak kabul eder. Ayrıca onun düşüncesinde Tanrı kavramı bulunsa da, bu soyut bir anlama sahip teolojinin ve klasik felsefenin anladığı biçimde bir tanrı değildir

(Toprakkaya, 2004, s. 22). Böylece iyinin ve kötünün bilgisinin ya da ahlakın Varoluşçu düşünürlerin “geneli için” kaynağını öznenin dışında bulan, kişiden bağımsız bir varoluşa, anlama ve değere sahip olmadığı görülür.

Burada ele aldığımız ve bu çalışmanın kapsam ve boyutu göz önünde bulundurulduğunda ele alma şansı bulamadığımız ahlaki ve etik sistemlerin her biri farklı ve kapsamlı bir ahlaki yapı ortaya koymaktadır. Bu yapılar bunları inşa eden düşünürlerin kişisel özelliklerinden bağımsız olmadıkları gibi pek çoğu tüm zamanlar için geçerli olacak evrensel bir ahlak arzusuyla çıktıkları yolda ortaya çıktıkları çağ ile belirlenmişler, kimisi farklı bir yapıya, inanca bir tepki olarak, kimisi bir istemi, kimisi ideaları, kimisi kültürel yapıyı, kimisi ise tekil özneyi temel alarak doğru eylemi belirlemeye çalışmıştır. Bu noktada Varoluşçu düşünürlerin binlerce yıllık ahlak felsefesinin vardığı son noktalarından biri olarak bir insan ahlakı, bir bilinç sahibi varlık ahlakı olarak, ahlak sistemleri içinde bizzat öznenin hareket etmesiyle evrensel geçerliliğe en uygun ahlak sistemlerini sunduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Buna karşın varoluşçu etik sistemlerin ayırt edici doğaları itibarıyla rölativist veya nihilist yapılara dönüşme potansiyelleri bu sistemlerin de eleştirel bir şekilde ele alınmasını ve mümkün oranda geliştirilmesini gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda çalışmanın asıl nesnesinden uzaklaşmadan; bu demektir ki -geniş çapta- bir eleştiri yahut sistem önerisi vaadi olmaksızın işaret edilecek belli noktalarla farklı ve olabildiğince geniş bir perspektif sunmak amaçlanmaktadır.

Bu bağlamda biz, tıpkı yukarıda büyük oranda serimlediğimiz üzere Varoluşçu etiğin özgür özne üzerine inşa olan perspektifini paylaşmaktayız. İnsan ancak ve ancak kendine ve dünyaya dair edindiği geniş kapsamlı bir kavrayışın sonucunda akıl sahibi bir özne olarak, eylemlerini belirleyen yapıları kendi eliyle inşa etmesi ve bu sürecin sonunda edindiği özgürlük yükü ile gerçek bir ahlaki özne haline gelebilmektedir. Ancak biz kendi adına düşünme cüretini gösteren; verili olan her tür inanç, norm ve değere şüpheyi yaklaşıp sorgulayan, eleştiren ve bunun dolayımında aklın önderliğinde hakiki değer ve yasalara işaret ederek sahici bir varoluş kazanan öznenin benzer süreçlerden geçen akraba ruhlarla çatışık değer yapılarına sahip olma olanağını, potansiyelini yadsırmaktayız. Bu aynı zamanda hakiki varoluşun mutlak değerlerinin ve kabullerinin inşa edilmekten ziyade keşfedildiğini ve her sahici ussal varlığın nihayetinde aynı değerleri keşfedeceği anlamına gelmektedir. Özneler farklı tarihsel, coğrafi, kültürel, ailevi, siyasi, düşünsel ve pek çok diğer unsuru barındıran etmenler katmanının içinde

belirirler ve bu yönde tıpkı diğer her insan gibi eşsiz bir noktada bulunmaktadır. Onları kendi içinde özgün birer kişilik kılan ise her biri kendine özgü, eşsiz koşullara sahip yaşamlarında karşılaştıkları, yüzleştikleri, maruz kaldıkları her tür dışsal ve içsel etken karşısında tam da onları oldukları kişi kılacak yönde sergiledikleri tutumdur. Onlar insanlığın bir parçası olarak her biri özgün olgusal belirlenimler barındıran yaşamlarında, farklı koşullarda pişer ve şekillenirler lakin onların cevherleri aynıdır, ruhları akrabadır. Nitekim bu bağlamda var olan tüm ahlak sistemlerinin -onları inşa eden düşünürler bağlamında- hakikat olarak doğru eyleme, doğru yaşama ve genel olarak insani varoluşa dair farklı unsurları farklı oranlarda içerdiklerini iddia edebileceğimiz kanısındayız. Sistemleri özsel olarak değil de harici açılardan etkileyen, belirleyen her tür farklı etkeni elediğimiz takdirde kayda değer pek çok ahlak sisteminin aynı özün değişik kısımlarının ekoları, farklı yansımaları olarak değerlendirilebileceğini düşünmekteyiz.

Böyle bir perspektifin öznelardan yükselen bir yapısı olması akla doğal olarak sistemin ahlaki bir göreceliliğe sürükleneyeceği ve sonuç olarak nihilizm ile son bulacağına dair bir beklentiyi getirebilir. Ancak durum bundan ibaret değildir. Önermiş olduğumuz yapı evrensel değerlerin varlığına olan düşünsel bir yatırıma dayanmaktadır. Her bir insan insanlığın taşıyıcısı olarak akli bir potansiyele sahiptir. Önerilen ahlaki anlayış bu potansiyeli gerçekleştirmeye yönelik ve aslında bu dünyada dışarı baktığı ilk andan itibaren kaçınılmaz olarak ortaya çıkan soruların peşinden giden, karşısına çıkan hazır paketleri baş aşağı çeviren ve bir noktada bu sorulara bir Ben olarak cevap verme büyüklüğü ve cüretini gösteren her bir öznenin kendi özgün koşullarında keşfettiği değerlerin çizdiği, belirlediği çerçevedir. Bizler bu noktada tıpkı yukarıda belirttiğimiz gibi etik tarihinin önde gelen sistemlerini ve bu sistemlerin kurucusu olan düşünürlerin içinde bulundukları özgün koşulların farklı etki ve belirlemelerinin ötesinde temel yapılar açısından aynı hakikatin yansımaları olarak görülebileceğini önerdik.

Buna örnek olarak bu çalışmada ele alınmış olan kompleks etik soruna yanıt verir görünen yaklaşımların kimi etik düşünürler tarafından birbirine benzer şekilde ortaya konması ve daha da önemlisi ideal ahlaki özneye dair tasavvurların aynı şemayı takip etmesi gösterilebilir. İlk olarak Aristoteles Nikomakos’a Etik eserinin üçüncü kitabında istenerek ve istenmeden yapılan eylemlerden bahseder; “buna göre insan kendisinin ya da başkalarının kurtulması için kimi şeyleri feda eder, bu tür eylemler isteyerek yapılan ancak gerçek anlamda istenmeden yapılan şeylerdir... insanlar daha sonra elde edecekleri

güzel şeyler adına kötü şeylere katlandıkları zaman övülebilirler... bazı eylemler istenmeseler de yapıldıkları zamanda tercih edilebilir konumdadırlar” (Aristoteles, 2019c, s. 56). “Erdemli bireyler tekil olaylar karşısında doğru karlar verirken, bu tekil olaylarda doğru olanın ne olduğunu kendileri belirler” (Aristoteles, 2019c, s. 64). “Büyük ruhlu insanlar büyük tehlikelerden korkmazlar ve vakti geldiğinde kendi yaşamlarını bu uğurda riske atmaktan çekinmezler... onlar için yaşamak birincil hedef değildir” (Aristoteles, 2019c, s. 93). Aristoteles Eudemos’a Etik eserinde de benzer tespitlerde bulunur: “yaşamı belli bir hedefe, tasarıma göre düzenlememek büyük bir düşüncesizlik göstergesidir” (Aristoteles, 2020, s. 10). “İyi adına ya da daha büyük bir kötüden kurtulmak için kötü bir şey yapıldığında doğaya göre davranılmış olmaz, istemeden eyleneşmiş olur” (s. 40).

Stoacı geleneğin önde gelen düşünürlerinden Marcus Aurelius’un ifadeleri de bir çoklarıyla aynı temeli paylaşır görünür: “Akıl sahibi bir ruhun özellikleri budur; kendini görür, kendini inceler ve kendine şekil verir” (Aurelius, 2018, s. 113). “İçini kaz, iyi olanın kaynağı insanın içindedir sen kazdıkça o fışkırmaya hazırdır” (s. 73). “Yönetici ilke kendini uyandıran, kendini değiştiren, nasıl olma iradesi gösteriyorsa öyle olan, her şeyi nasıl görünsün istiyorsa öyle yapandır” (s. 54). “...İnsana özgü işlerse insanlara iyi davranmak, duyguların (doğal yanın) esiri olmamak, iyi olanı ayırt edebilmek ve evrenin doğası ve ona uygun gerçekleşenler üzerine düşünmektedir” (s. 81). İnsan özgün doğasına uygun şeyleri yapmakla mutlu olur...bu ise eğilim ve eylemlerini yöneten ilkelere sahip olmakla mümkündür (s. 77). “Bir koşula bağlı olmadan, içgüdüsel olarak yapılan eylem, akıllı bir canlı için kötüdür” (s. 84).

Faydacı geleneğin bir üyesi olan John Stuart Mill’in etik görüşleri içerisinde de kimi noktada belirttiğimiz anlamda benzer temellere dair yankılar bulunmaktadır. Buna göre, Mill için gerçek ahlaki problem “bireyin aydınlanması problemi”; insanlar kendilerine yönelik sağlam bir kavrayışa sahip olur, yanlış felsefe, kötü ideoloji ve önyargıların kölesi olmaktan çıkarlarsa ancak ahlaki ilerleme mümkün olur (Cevizci, 2021a, s. 84). İnsanlar kendileri için faydalı olanı başkaları için faydalı olan için feda etme gücüne sahiptir, ancak mutluluğun bütününe arttırmaya yönelik olmayan böylesi bir fedakarlık israf edilmiş sayılır (Mill, 2017, ss. 40–41).

Spinoza bu önerilen rasyonel gerçekleşmeci perspektifin var olduğunu kabul ettiği ortak temele pek çok noktada ayak bastığı görülebilen bir diğer filozof olarak görünür:

“...duygularına boyun eğen insan kendi denetimi altında değil daha çok kaderin denetimi altındadır” (Spinoza, 2014, s. 309). ...iyiden kastım, önümüze koyduğumuz insan tasarımına bizi yaklaştıracak her şeydir, o tasarıma yaklaşmış olan insanı ise mükemmel aksini eksik olarak tanımlıyorum” (s. 314). “...insan ancak aklın kılavuzluğunda yaşarsa tam olarak kendi doğasının yasalarına göre etki eder” (s. 352). “Erdemli olmak aklın kılavuzluğunda hareket etmektir, akla uygun eylemlerin hepsi anlama çabasıdır... bu iyi herkes için ortak olan ve aynı doğada oldukları sürece her insanın erişebileceği bir iyidir” (s. 354). “Ahlaki zayıflık insanın kendi dışındaki şeylere kapılıp gitmesi, kendi kendine aldığı ve doğasının talebine göre değil dış dünyanın yaygın taleplerine göre davranış sergilemesidir” (s. 357). Erdemli olan kişi etkin bir ruha, açık seçik tasarımlara sahiptir, erdemli olan kimse bilgili olmasıyla aynı zamanda güçlü olan kimsedir; ruh ne kadar etkin ise o kadar ergindir (Özlem, 2013, s. 104). “Aklın kılavuzluğunda gelecekteki daha iyiyi şimdiki daha az iyi olana tercih ederiz, şimdi daha az kötü olanı gelecekteki daha büyük kötülüğe tercih ederiz” (Özlem, 2013, s. 394).

Kant her şeyden önce “Aydınlanma nedir” isimli makalesiyle kendi aklını kullanmaya cesaret eden aydın insana dair bir çerçeve sunması, ahlakı direkt olarak akıl sahibi öznenin kendisinden çıkarması ve ahlaki eylemi ve özgürlüğü birbirinin ön şartı kılarak söz konusu ortak aklın bariz bir temsilcisi olarak görünür: “İstemenin özerkliği bütün ahlak yasalarının tek ilkesidir” (Kant, 2021, s. 38). “...kendine dair negatif hoşnutlukta insan bir şeye gereksinim duymadığının bilincindedir, kendi koyduğu yasalara uymanın verdiği özgürlüğün bilinci doğal eğilimlerden bağımsızlıktır...eğilimler akıl sahibi bir varlık için her zaman yüküdür...eğilimler kördür ve kölece bir şeydir” (s. 128). “Aynı zamanda genel bir yasa olmasını isteyebileceğin bir maksime göre eyle” (Kant, 2018, s. 38). Onların öylesine az değeri vardır ki eğilimlerden kurtulmak her akıl sahibi varlığın dileği olmalıdır (s. 45). “Akıl sahibi varlık kendini hep istemenin özgürlüğüyle olanaklı yasa koyucu olarak görmelidir” (s. 51).

Teolojik etiğin Hristiyan yanındaki önde gelen düşünürlerinden Thomas Aquinas’da tıpkı pek çok düşünür gibi kilit açılardan benzer noktada bulunur görünür; bu yaşamı ruhsal gelişim için bir pratik yeri, bir olanak olarak görür. “Öyleyse ahlaki bir hayat insanın özgürce seçtiği emelleri hayata geçirme yoluyla kendisini gerçekleştirmesinden ve bir bütün olarak tamamlanması demektir” (Cevizci, 2021a, s. 95). Buna göre eylemler söz konusu amca hizmet ettikleri ölçüde doğru aksi halde yanlış olmaktadır. Thomas’a

göre ahlak, insan eylemlerini uygun ve hakiki amaçlarına yönlendiren ussal bir ilkeler bütününden başka bir şey değildir. O ahlaklılığı insan doğasından hareketle tanımlar ve ona göre insan doğru ve yanlışın ne olduğunu akıl yoluyla, deneyimler üzerine düşünerek keşfedebilecek yetidedir (Cevizci, 2021a, s. 100).

Bu çalışmanın kapsamının çok ötesine uzanmasından mütevellit yalnızca en benzeşmez görünen etik sistemlerin dahi gerçekleşmeci perspektifin önerdiği ussal öznenen yükselen tek ve evrensel temelin özelliklerini içerdiğini göstermekle yetinmek durumundayız. Ancak belirtmekte bir beis olmadığını varsayarak özellikle yeni çağın ve modern çağın diğer pek çok filozofunun da (başta Hegel, Nietzsche, Kierkegaard, Heidegger, Sartre, Jaspers, Piaget, Kohlberg olmak üzere) benzer zeminin üzerine basarak sistemler ve ahlaki yapılar inşa ettiğini söyleyebiliriz. Bu düşünürlerin her biri kendi başına ayrı bir yaşamın deneyimleyicisi olarak özgün noktalardan seslenmektedirler ancak keşiflerinin özü farklı noktalardan benzeştir.

Öyleyse bu bağlamda yukarıda betimlediğimiz haliyle eşik çizgisinin ancak varoluşçu anlamda ekzistans olan, kendine ve varoluşa dair soru sormaya ve bunlara cevap verme cüretinde bulunan; özbilinç sahibi, nesnel, bütüncül gerçekliğe dair kapsamlı bir farkındalık edinen, bunun doğrultusunda gelişim ve hatta dönüşüm geçiren özgür özneye, ya da diğer deyişle saf belirsiz bir istem olarak tezahür eden tekil iradesini, kaynağını kendi dışında ve kendi üzerinden dolayımınmaksızın sınırlayan, belirleyen etmenlerce değil keşfine haiz olduğu anlama yetisinin evrensel ilkelerince belirleyen ‘kişiye’ görüldüğünü söyleyebiliriz. Bu özne, her insanın bir us varlığı olmaklığı bakımından içkin bir potansiyel olarak taşıdığı, verili olan kimlik ve varoluş biçimlerini aşma, kendini belirleme ve inşa etme yoluyla evrensel değerleri edinme olanağını kullanmış olmaktadır. O yeterince yukarı tırmanmıştır; tekillerin birbirleri ve bütünle olan ilişkilerini, geçmişin bugün üzerindeki gölgesini, bugünün yarına devrilişini ve gerçekten değerli olan şeylerin mahiyetini olanca özgünlüğü içinde görür. Böylece o her türlü eyleminde kendi belirlediği, inşa ettiği ahlaki yargılar ve değerler çerçevesinde eyleyen aynı zamanda evrensel ilkeler temelinde eylemektedir. Öyleyse eşik çizgisindeki birey iyyinin tıpkı erginleşen, dönüşen, kişileşen kendisi gibi içsel bir olanak taşıyan her şey bağlamında tekillerden oluşan bütünle alakalı olduğunu bilir. Bu noktada da iyyinin bilgisi varoluş biçimi olarak varlığın saf istem hali değil, kendi üzerine çıkararak edindiği evrensel düzen ve ilke ile kavrayış dolu ussal iradesinin paralel yürüdüğü yolda saklıdır. İyi, şeyin kendi

potansiyeli bağlamında varoluşunun yönelimsel iradesidir, bu bağlamda gerçek iyi dolaysız varoluşa ikincildir, dönüşme ihtiyaç duyar, o bir üst kattır.

Bu çerçevede hakiki iyinin ne olduğunu kavramak için kötü olanı tanımlamamız gerekmektedir. Kötü, basitçe iyi olanın tersi veyahut iyiliğin eksikliği, düşük bir ontolojik konum olarak tanımlanmaktan ötesini hak etmektedir. Bu tanım Kant'ın radikal kötülük tanımıyla ya da daha çok Schelling'in kötülük anlayışıyla özdeştir. Buna göre kötülüğün özü, kötülüğü mümkün kılan temel şey istisnasız her canlıyı mümkün kılan, her birine özü itibarıyla sirayet etmiş olan yönelimsiz ve kavrayıştan uzak saf istenç, kör bir arzudur, Schelling onu varoluşun zemini olarak tanımlar (Schelling, 2017, s. 63).

Tüm canlı varlıklar sürekli olarak istenç duyarlar; adeta istemek var olmaktır. Bu istencin belirli bir yönelimi yoktur, sürekli olarak değişime uğrar, stabil değildir. Bunun aslında bir yanıyla Spinoza'nın Conatus'u ve Lacan'ın Objet Petit'a kavramıyla temel olarak aynı öze sahip olduğu söylenebilir. Bu kör arzu tekil varlıkların türsel davranışlarıdır, en derindeki, en temel özlerdir; nitekim basit verili oluşlarında eylemlerinin temel motivasyonu da budur; vahşi hayvanların saldırılarının, bebeklerin çığlıklarının ardında yine bu vardır. Nihayetinde insan da bu özden pay sahibidir, lakin uslanmaya ve düşünmeye potansiyel yönelimi insanı en karanlık tarafın ve ışığın tüm kudretine sahip, en derin çukurun ve en yüksek göğün ikisine de haiz kılmaktadır (Schelling, 2017, s. 58). İnsan bu ikili doğasıyla, bu iki yapının birliğini oluşturmasıyla tinsel varlık haline gelmektedir, bu onu gerçek irade sahibi kılan şeydir.

İnsanın varoluşsal yapısı ve olanaklarıyla normal durumda anlama yetisinin ve kavrayışın emel ve gayelerinin bir aracı olarak işlev görmesi gereken bu bitimsiz doğal istem, bu rolün dışında kendi başına varlık olarak belirmeye çalıştığında yani fail, sırf kendi kütle çekimine yöneldiğinde, kör arzu aklın ilkelerini tersine döndürdüğünde, insan iradesini evrensel ilkeler yerine tekil oluşu uğrunda kullandığında kötülük meydana gelmektedir. Tüm canlılara içsel olan istem kendi başına kötü değildir, kötü olan bu istemin yalnızca ve yalnızca tekil özne için işlemesidir lakin bu olgunun bilincinde olmak hakiki iyi için önemli bir şarttır. Bu kötülük tanımı kişinin bencil biçimde kendi çıkarını düşünerek diğerlerine zararını önlemek, sosyal yaşamı mümkün kılmak için yapılan sınırların aşımıyla tanımlanan kötülükle benzerdir. Bu özün tüm failerin durumu göz önünde bulundurulduğunda yol açacağı zarar zekâ sahibi insanı binlerce yıllık deneyim

sonucunda belli ilkelerle bir yapı, bir kültür içerisinde toplumsal bir sözleşme ile kör istenci sınırlandırmaya götürmüştür. Ancak bu yapı ve sınırları ussal şekilde değil tecrübe ve fayda temelinde oluşturulmuştur. Sonuç olarak bu yapının ya da temel ilkelerinin dışındaki eylem ve davranışları -ki bunlar çoğunlukla değindiğimiz doğal yandan gelen özne temelli arzu ve istemlerle ortaya çıkar- kötülük olarak kabul edilir. Ancak belirtmek gerekir ki ne bu dışsal sınırlar içerisinde kalmak kişiyi iyi yapar ne de basitçe bunların dışına çıkmak kötü (Spinoza, 2020, s. 297).

Kötülüğün olanağı iyiliğe önceldir, gerçekten iyi olan kötülüğün içinden çıkıp gelendir. Tıpkı Nietzsche'nin belirttiği gibi "hakikatin belirli bölümlerini keşfetmek açısından kötüler ve mutsuzlar daha avantajlıdır" (Nietzsche, 2021, s. 47). Belirimsiz ya da zeminden gelen durumuyla ilkel bir konumda olan insan dışsal belirim ve sınırların çerçevesinde özgürlükten ve gerçekçi bir varoluştan uzak şekilde değil, ussal gelişimi arttıkça türsel davranışı azalan, kendini ve verili gerçekliği sorgulayan, yani eksiztans olan özne olarak us sahibi ve gerçekçi özne olur. Yani o iyi olarak verilenden uzaklaşır, kötüye bulanır; kötülük insanı tinselleştirir, bencil oluşu, kendi özüne dair olanları tanım ve buna rağmen tekrar bizzat kendi iradesiyle, kendi çizdiği sınırlarda iyiliğe katılır. Böylece kötüye ve iyiye, kendine ve oluşa dair geniş bir kavrayış edinen, partiküllerleşen insan böylece basit bir bireyden kişilik sahibi özgür insana dönüşmüş olur. O kendi özünün bir parçası olan istenci, yönelimsiz bir sonsuz oluş; sonluluğun ve özgür olamayışın toksik bir semptomu olarak ötekiler üstünde bir güç arzusu ve duysal haz gibi unsurlar doğrultusunda değil, kendi akıl yönelimli iradesi doğrultusunda keşfettiği evrensel ilkeler ve ussal değerler çerçevesinde gerçekleştirmeye yöneldiği gelecek potansiyeli amacına uygun şekilde düzenler ve hedefler. Bu anlamda ahlak, iyi ve kötü, doğru ve yanlış ile varlığın, ya da tekil varoluşun amacı nedir sorusu ayrılmaz bir şekilde iç içe geçmiş bir yapıda bulunur.

Buraya kadar bahsi geçen kötülük her türlü varlığın doğal bir yanı olarak var olan ancak insanın ikili doğası göz önünde bulundurulduğunda asıl bir değere sahip olan aklın yanında düşük ve ilkel bir varoluş biçimi olarak kaşımıza çıktı. Bu yöndeki insan da kendi bencil, ilkel güdülerini kontrol edemeyen iradesiz bir varlık olarak ya da kendine dışsal sınırlara ve yönlendirilmeye muhtaç bir insan olarak belirdi. Bu noktada biz bu edilgin görünümün ötesinde farklı bir düzeyde konumlanan gerçek kötülükten bahsetmek istiyoruz.

Gerçek kötülük, hakiki iyiliğin bir adım ötesinde, bir kat üstünde bulunur. Gerçek kötülük ekzistans olan, özgürlüğünün bilincine varan, sahici bir oluşa eren insanın buna rağmen keşfettiği evrensel ilkeler yerine tekil iradesini tercih etmesiyle, yalnızca bir araç olarak verili olan tekil iradesini evrensel ilkelerin üzerine çıkarmaya çalışması ve öteki varlıklar üzerinde kendi lehine kontrol sahibi olmak istemesiyle, sonlu varoluşunu sonsuz istenciyle örtmeye çalışmasıyla ve kısaca keşfettiği ilkeleri tersyüz etmesiyle mümkün olur. O eşik çizgisini gören ve buna karşın tekil iradesi lehine kötüyü seçen, gerçek anlamda iyi olmaya muktedir tin sahibi özgür kişi iken kötü olmayı tercih eden kişidir.

Böylece iki tür iyi ve iki tür kötü tanımının var olduğunu görmüş olduk. Fayda temelinde ötekilerce oluşturulmuş dışsal bir belirlenimin içselleştirilmesi, onun sınırları içinde kalınması ile tanımlanan özgürlükten ve özgünlükten uzak bir durumu betimleyen sözde iyi ve detaylıca tanımlamaya gayret ettiğimiz sahici varoluşun kişilik sahibi, bir Ben'e dönüşmüş öznesinin özgür iradesi ile yürüdüğü, potansiyele yönelimsel yolu tanımlayan iyi. Kötü ise varlığın özüne veyahut zeminine ait olan, ruhu sonsuzluğa arzulu bir varlık olarak insanın sonsuz istemini akli ilklerce iradesi altına alamayıp, tam tersine ilkel, yönelimsiz kör arzu karşısında edilgen kalan, bu doğa unsurunca belirlenen varlık durumu düşük kötülüğün tanımıdır. Gerçek kötülük veyahut yüksek kötülük ise her tür dışsal sınırı ve yönlendirmiyi alaşağı eden, evrensel ilkelerin kâşifi ve pekâlâ özgür bir kişilik olan öznenin, ilkeleri tersine çevirmesi, tüm bu dönüşümüne ve gelişimine, sonluluğuna ve sonsuzluğun bilincine karşın, bitimsiz saf istencini her tür oluşa karşı sürekli bir olumsuzlama olarak, kendi sonlu iradesi lehine kullanması sonucu ortaya çıkar. Bu, her şeye karşı bilinçli bir irade ile radikal bir şekilde Ben demektir; bu, varlığın sonluluğuna itiraz etmesi, yaratılmış olmaklığından kurtulmak istemesidir, bu aşkın bir baş kaldırıştır. Lakin o bu haliyle sahici bir iyinin zemini olmaya ya da uçuyor olduğunu sandığı yerden düşmeye yazgılıdır.

Sonuç olarak bu noktada ahlaki olanın ne olduğu ve nasıl belirlendiğine dair temel soru da cevaplanmış olmaktadır. Ahlaki eylem yalnızca ahlaki özne haline gelebilmiş, ergin kişi tarafından gerçekleştirilmeye muktedir olunan asil bir eylem biçimidir. Kötülük ve iyilik yalnızca bunları tercih etme kapasitesine sahip ve bu bağlamda özgür kişiliklerce gerçekleştirilebilir. Sahici bir varoluşa ulaşamamış, eşik çizgisinin öznesi olmayan, edilgen bir potansiyel varlık olarak yaşamını sürdüren insanlar birer ahlaki özne olarak kabul edilme erginliğinden yoksundurlar. Onlar “uslu” ya da “yaramaz” çocuklar

gibidirler; başlarının okşanmasına ya da çatık bir kaşla uyarılmaya, yönlendirilmeye, hizaya sokulmaya ihtiyaç duyarlar.

4.4. Etik Değerlendirme

Şimdi, burada kurulan bu temel yapı çerçevesinde bu tez çalışmasının nesneleri olan anlatı karakterleri etik açıdan ele alınacaktır.

4.4.1. Richmond Valentine

Richmond Valentine, Kingsman: Gizli Servis (Vaughn, 2014) filminin karşıt karakteridir. Richmond, Almanca kökenli, Anglosakson dünyada da kullanılan bir erkek ismidir ve “güçlü koruyucu”, “bilge koruyucu”, “zengin”, “yönetici” gibi anlamlara gelmektedir (The names dictionary, 2022), bunun yanı sıra Latince kökenli olan Valentine ismi ise “kuvvetli” ve “sağlıklı” anlamlarına gelmektedir (The meaning of name, 2021). Anlatılardaki karakter isimlerinin rastgele seçildiklerini kabul etmek pek makul değildir, ki nitekim pek çok anlatıda ve ele alınacak diğer çalışma nesnelerinde de görüleceği üzere karakterlerin ya da uzamların isimleri çoğu zaman onların nitelikleriyle bağlantılı olmaktadır. Ki özellikle kurmaca anlatılarda bir şey isimlendirilirken anlatıyla anlatılmak istenene, yani anlama katkı sağlaması amacıyla isimlendirme “dışsal olanın ifade edilmek istenen niteliklerinin imgesini akla getirecek olan bir tanım” olarak görülebilir. Bu bağlamda karakterin isminin içerdiği anlamların karakterin anlatı içerisindeki rolüyle bağdaştırılabileceği görülebilir. Valentine, oldukça zengin dolayısıyla güçlü ve göreceli olarak koruyucu bir tavır içinde olduğu yapılan tetkik sonucu da görülmüştür. Öznenin dünyasından bakacak olursak, kendi ifadesiyle “kimse bana gezegeni kurtarmamı söylemedi, bunu ben istedim” (Vaughn, 2014, 00.32.50) demektedir. Ancak daha sonra görüleceği üzere karakter oldukça çelişik düşünceler ve eylemler sergiler.

Geçmişten günümüze geleneksel politik ideolojiler ve kültürel kabuller için bir sağduyu şeklini almış olan antroposentrik perspektife karşıt olarak Valentine karakteri anlatı içinde dünyadaki insanlar da dahil olmak üzere tüm canlıların yaşam hakları ve çıkarlarını kapsayan Biosentrik bir görüşün arkasında olduğu görülmektedir. Bu bağlamda Valentine, gerçekte James Lovelock’un, filmde ise James Arnold isimli karakterin ortaya koyduğu ve savunduğu; biyosferin ve yerkürenin fiziki bileşenlerini oluşturan etmenlerin karşılıklı bir etkileşim yapısı içerisinde bir bütünlük oluşturduğunu, dünyanın tek bir

organizma gibi davrandığı ve böylece yaşanılabilir kaldığını öne süren Gaia teorisi (Lovelock, 1965) olarak bilinen bir kurama inanmaktadır. Bu noktada insanların organizma içerisindeki virüsler gibi davrandığını ve tıpkı insanın hasta olduğunda ateşinin çıkması gibi Dünyanın da ısındığını ileri sürmektedir (Vaughn, 2014, 01.28.23). Filmin anlatı çözümlemesinde gösterdiğimiz üzere karakter Makyavellist tutum içerisindeki yöneticilerin hiçbir değer tanımadan hareket etmeleri ve legal çerçevede gerçekleştirdiği eylemlerin sonuç vermemesiyle farklı bir yaklaşım sergilemeye yeltenmektedir. Bu bağlamda kendisinden şunları duyarız: “İklim çalışmaları, lobicilik, uzun araştırmalar ve milyarlarca dolar... sonunda neden pes ettim? Çünkü son baktığımda hiçbir şey değişmemişti. Sonra fark ettim ki; para bunu çözemez, siyasetçiler yeniden seçilmelerini sağlamayacak hiçbir şey için çabalamadılar” (Vaughn, 2014, 00.32.00).

Her ne kadar anlatı içerisinde “kötü adam” olarak bulunsa da özne kendisini kesinlikle kötü biri olarak görmemektedir. Konudilin bize sundukları bağlamda ise Valentine karakteri kendini akli melekeleri yerinde olan yapacağı eylemi yapmaya zorlanan ahlaki bir özne olarak görür. Yani gerçekleştirdiği eylemi sahip olduğu belli bir anlayış sistemi içerisinde bir şekilde meşrulaştırılmaktadır. Öyle ki kitlesel bir katliam planlayan bir erk olarak özne henüz anlatının başında kan görmeye dahi dayanamadığını söyler. Bundan da ötesi özne “şeytani planını” mümkün kılacak olan cihazı aktive etmek için biyometrik güvenlik sistemi talep etmiştir (ki bu daha zahmetli ve can yakıcı bir işlem olarak gösterilir) buna gerekçe olarak da cihazın olağanüstü tehlikeli olduğunu ve yalnızca kendisi gibi sorumlu ve bilinçli biri tarafından kullanılması gerektiğini söyler (Vaughn, 2014, 01.32.05). Bu ifadeler keskin bir şekilde ironik ve karakterin megaloman yapısını göstermektedir (Zwitser, 2018, s. 27).

Valentine karakteri hem kılık hem de eylemleri açısından oldukça karikatürize edilmiştir; savunduğu şeyler uç şeyler olsa da makul bir zemin bulma ihtimaline karşıt olarak aldığı kararlarda ve planında klişelere başvurulduğu iddia edilebilir. Öyle ki karakter post-modern dönemin anlatı karakterlerine özgü tek boyutluluktan uzak, göreceli bir yapıya sahip, derinlikli bir karakter ortaya konmak amacıyla çıkılan yolun yarısından dönülmesiyle oluşturulmuş bir karakter gibi görünür. İklim ve teknolojiye dair geniş çaptaki bilgisi, olağanüstü zenginliği ve ulaşılması oldukça güç bir amaç sahibi olarak

ortaya çıkan karakter, tanımlanan negatif-kahraman özelliklerini karşılamış gibi görünür ancak bundan oldukça uzaktır.

Karakter öncelikle ahlaki, özgür bir özne değildir, hiçbir evrensel değer ve ussal yaklaşım tanımaz. Gerçek ahlaki bir özne olmaktan ziyade toplumsal sözleşme ile oluşturulan sınırları kendine dönmek, ötesini tanımak için değil içinde yaşadığı çağın yaygın anlayışından öğrendiği üzere karşılaştığı soruna da yalnızca yarar, fayda ve sonuç odaklı bir şekilde yaklaşır ve doğru olduğu kanısına vardığı çarpık bir yargı uğrunda aşar ancak bu sınırlar yerine özgür bir öznenin yapacağı gibi koyabileceği sınırları yoktur. Nicel yetileri olmaksızın karakterin hiçbir ağırlığı yok gibi görünür, nitekim kitle kültür unsurlarından oluşan karikatüristik kılığıyla görüntüsel açıdan özgünlüğün de tam zıttını temsil eder. Bunun ötesinde kişisel hiçbir çıkar gözetmeksizin eyleyen negatif-kahramana karşıt olarak Valentine karakteri basit kötü adam klişesine uygun olarak yeni kurulan dünyanın sahibi/lideri konumunu amaçlamaktadır. Bunun yanında söz konusu planının işleyişine bakıldığında zenginler, ünlüler ve soyluları (onlar istemese dahi) kurtaran karakter insanlığın geri kalanını ölüme mahkûm etmekten çekinmez. Söz konusu katliam ise olabilecek en vahşi ve insanlık dışı şekilde yani kontrollerini kaybetmiş insanların birbirlerini öldürmeleri biçiminde gerçekleştirilmektedir. Ayrıca karakter sürekli olarak çelişik anlayışlar doğrultusunda ilerlediği görülür; hâkim, yönetici sınıfın eylemsizliği sebebiyle akli yollardan vazgeçtiğini belirterek onları suçlayan karakter, bunun ardından çözümü imkansızlaştırdığı için suçladığı insanlar dışındaki herkesi ortadan kaldırmaya yeltenir. O şekil 15’de ortaya koyduğumuz diyalektik şemada sunulanın mantığının yolunda gibi davranır ancak birkaç adım ötesini göremeyen bir tiplere olarak kalır.

Bu tutarsız ve kontrolsüz yapısı ve eylemleriyle Valentine karakteri her tür ussal yönelimden uzak, neyi, neden, nasıl yapacağına dair kapsayıcı bir kavrayış geliştirememiş, bunun yerine basit pragmatist bir formülle, küçük çapının bitimsiz arzularını büyük bir amacın arkaasına gizleyerek hareket eden bir kötü adamdır. Bu özellikleriyle Valentine karakteri “büyük amaçların kötülükleri” olarak tanımlanan kategoride bulunduğu söylenebilir. Lakin bu onu, doğal yana, varoluşun zeminine karşı olan edilgin durumda ortaya çıktığını söylediğimiz “düşük kötülük” olarak tanımladığımız kötülüğün öznesi olmaktan da kurtarmaz.

4.4.2. Bertrand Zobrist

Ele aldığımız Inferno filminin karşıt öznesi ve ismiyle müsemma olan ikinci karakter Bertrand Zobrist'tir. Bertrand ismi parlak, aydınlık ve kuzgun anlamlarına gelirken, Zobrist ismi İsviçre Almancasında bir yerleşim yerinin en yüksek veya en uzak noktasında yaşayan kişinin bulunduğu konum anlamına gelmektedir (Dictionary of American Family Names, 2013). İsminin bu anlamları ve karakterin amaç, kişilik ve eylemleri arasındaki paralellikler göze çarpmaktadır. Zobrist, anlatı çözümlemesinde ve eyleyenler örnekçesinde betimlediğimiz üzere insanlığın ve gezegenin geleceği konusunda ekolojik anlamda kaygılı bir karakter olarak insan nüfusunun kontrolü için girişimlerde bulunan, olağanüstü varlıklı, oldukça entelektüel bir biyomedikal mühendisidir.

Zobrist acilen müdahale edilmediği, aksiyon alınmadığı sürece insanlığın bu hızda çoğalması ve tüketim oranları ve dünyanın sunabildiği imkanlar göz önüne alındığında yüz yıl içerisinde insanlığın yok olacağını söyler, insanların kendi bedenlerindeki kanser gibi davrandığını ifade eder (Howard, 2016, 00.03.30). Konuya dair otoritelerle yaptığı görüşmelerden bir sonuç alamayan ve hatta bu konuya dair var olan umursamazlık karşısında umutsuzluğa kapılan karakter, eyleyenler örnekçesinde belirtildiği üzere tüm bu olgusal gerçeğin ayırdında olan kişi olarak sorumlu hisseder ve harekete geçmesi gerektiğine karar verir; yaptığı konuşmalarda son 40 yılda dünyadaki canlı türlerinin yarısının yok olduğunu, insanın sürekli olarak daha fazla tüketirken aynı zamanda hızla çoğalmasının önüne geçilmesi gerektiğini belirtir (Howard, 2016, 00.01.44.). Zobrist, bilinen tarihte beş büyük yok oluş gerçekleştiğini, kişisel hak gibi savunmalarla çevreyi yok ederek çoğalmaya devam eder ve gerçekçi bir önlem alma cesaretini gösteremezsek altıncı yok oluşun insanlığın yok oluşu olacağını savunur. Zobrist bu bağlamda Malthuscu istatistik verilerini kullanır; dünyanın kaynakları ile insanların çoğalma hızı göz önünde bulundurulduğunda bir noktada kıtlık ve çevre felaketi kaçınılmazdır (Alonso, 2018, s. 86). Zobrist semavi eskatolojik kabulden farklı, ancak idealist bir biçimde insanlığın daha parlak, kendini gerçekleştirdiği bir geleceğe ulaşması için bugün kontrolden çıkmış olan nüfusun ve kendini hiçbir türlü sorumlu hissetmeyen birimlerden oluşan kitlelerin kendi iyilikleri ve türsel olarak insanlığın geleceği için kontrol altına alınması gerektiğini düşünür. O, bu noktada insanın her zaman kendi iyiliğini istediğini ancak bunun ne

olduğunu her zaman kestiremediğini belirten Rousseau'ya katılır görünür (Rousseau, 2018, s. 26).

Tüm bu sorunlara çözüm olarak Zobrist orijinal metinde insan nüfusunun büyük bölümünü kısırlaştırma gibi derin ekolojistlerin önerilerine benzer radikal önlemlerle acilen kontrol altına alınması gerektiğini savunur ancak bu çılgınca ve mantık dışı olarak görülür. Uyarlama yapımda ise Zobrist insanların yarısını öldürmeyi amaçlamaktadır. Orijinal eserde kısırlaştırıcı virüs tüm dünyaya yayılması önlenemezken, uyarlama yapımda insanları öldürecek olan virüs ele geçirilir. Bu duruşuyla Zobrist'i misantropist ya da bir derin ekolojist kategorisine dahil etmek akla gelebilir lakin esasında o bundan çok uzaktır, o daha çok kabul görmüş olan antroposentrizmden rahatsızlık duyan, aynı zamanda kayda değer tek varlığın insanlık olmadığını düşünen bir kişidir. Ancak aynı zamanda, her şeyden öte Zobrist insanlığın gelecekteki muazzam potansiyeline inanmaktadır; o sahip olunan teknik imkanlarla insanın kendini geliştirerek gelecekte çok daha üstün bir varlık olabileceğine inanan bir transhumanisttir (Laskar, 2018, s. 7). Nitekim eylemlerinin yönelimini belirleyen temel motivasyon tamamen içsel olduğu görülür; bu, öznenin geleceğe dair kurduğu, inşa ettiği tasavvurdur.

Kendi kedinin kurbanı olacağını gördüğü insanlığı kurtarmaya amaç edinmesine karşın insanların onu ele geçirmeye çalışmalarını bir noktada anlamaktadır; böylesine radikal, cesur ve ahlaki olarak tartışmalı eylemler ancak var olan durumu anlayan, bunları gerçekleştirebilecek yetisi ve iradesi olan bir kişi tarafından gerçekleştirilebilir. Zobrist felsefi düşüncesini büyük bir hayranı olduğu Dante Alighieri'nin edebi çalışmalarından uyarlar: Aldığı karar bağlamında Dante'nin İlahi Komdeya'sına atıf yapar; "Cehennem en karanlık yerleri, ahlaki kriz zamanlarında tarafsızlığını koruyanlara ayrılmıştır." (Howard, 2016, 00.59.36). Ancak o, insanların gelecekte kendisine minnettar olacağını, yapılması gerekeni yapan kişi olarak arkasında bıraktığı mirasın anlaşılacağını düşünür; bu noktada bulunduğu durumu Kepenek'in ölüme gönderilmesi durumuna benzetmektedir (Rachmawati ve ark., 2020, s. 32), hakikatin savunucusu olmak kimi zaman ağır bir bedel ödemeyi gerektirir.

Bunun sonucunda o sorumluluk sahibi ve buna muktedir tek kişi olarak gördüğü kendisini dünyayı kurtarmaya adanmış. Neyin doğru neyin yanlış olduğunu kendisine söylenmesini kabul etmez, tüm ahlaki kabulleri bir kenara bırakmış ve apaçık gördüğü eşik çizgisinin

doğru tarafında durmaya, özgür bir özne olarak keşfettiği doğruları uğrunda yöneldiği amacını gerçekleştirmeye çalışır. O, bu noktada tam olarak kim olması gerektiğini bilmektedir, dünyanın önde gelen biyomedikal uzmanlarından biri olarak ve insanlık için gerekli olan sorumluluğu alacak iradeye sahip olan, kurtuluşu sağlayacak tek kişi olarak inşa eder kendini (Reza, 2014, s. 101). Olgusal gerçeklerin bilincinde olan ve ahlaki yargılarda sunulanın ötesini zorlamış ve evrensel ilkeleri keşfettiğinden emin şekilde iradesini ortaya koymaktadır. Öyle ki insanlığın büyük kısmını kısırlaştıracak ya da uyarılama yapma göre yarısını öldürecek olan ve oluşturmak için iki yılını harcadığı virüsün kendisinin peşinde olan otoritelerce ele geçirilmesini ve dünyadaki canlı yaşamının kurtuluşuna engel olmasını önlemek için kendisinden bilgi alabileceklerini düşünerek intihar eder. Bu basitçe Zobrist'in amacının yalnızca ideasını gerçekleştirmek, doğru olduğuna emin olduğu şeyi yapmak dışında bir arzusunun olmadığını göstermektedir; o bu haliyle Kierkegaard'ın trajik kahraman dediği, daha büyük bir iyi için kendini ya da en değerli şeyini feda eden; varoluşunun temel elementlerini güçlü iradesiyle kontrol altına alabilen karakter olarak görünür. Tüm bu özellikleri göz önünde bulundurulduğunda Bertarand Zobrist'i genel ahlaki kabuller çerçevesinde tanrı rolüne bürünen kötü bir adam olarak yargılamak doğrudur. Nitekim -sözcüğün büyük anlamıyla- özne olmak tıpkı daha önce belirttiğimiz gibi genelin, yığının, kitlenin üstüne çıkmayı, bir yanıyla onu yıkmayı gerektirmektedir ve inanmaktan öte bir adım atmaktan aciz kalmış olanlar kendilerinin dahi olmayan yıkılan değerler karşısında yalnızca düşmanca bir tavır takınırlar.

İçinde bulunulan durumun tüm temel dinamiklerinin ayırdında olan özne olarak Bertrand Zobrist, göstergebilimsel çözümlemenin sonunda da ortaya koyduğumuz üzere genel olarak ilkel tekil yaşam istemlerinin tezahürü olarak eyleyen insanlardan farklı olarak yönelim ve eylemini akıl buyruğunda tümeli temel alarak belirlemektedir. Bir diğer deyişle ele alınan yapımlardaki ölüm ve yaşam arasındaki diyalektik ilişki bağlamında bir refleks, bir sağduyu, düşünmeden atılmış doğal bir adım değil daha ziyade olduğu kişi ve bulunduğu varoluşsal konumun sağladığınca bütünün konstelasyonlarını göz önünde bulundurarak eylemeye çalışır. Basitçe o, bu andan ibaret olan oluşu, hayatta kalışı değil hem türsel olarak hem de insanın varoluşsal potansiyeli açısından daha kapsayıcı bir tercihte bulunmaktadır. Tüm bu özellikleri, yaptığı tercihler ve motivasyonları göz önünde bulundurulduğunda Zobrist'in her ne kadar anlatı içerisinde klasik bir (özellikle

de ucuz biçimde basitleştirilen uyarılama yapımda) kötü adam olarak sunulsa da bariz şekilde Negatif-kahraman nitelikleri sergilediğini söyleyebiliriz. Öncelikle kötü adam olarak algılanması ve buna sebep olarak her tür kolektif kabul ve inanca karşın içinde taşıdığı insanlık ve ussallığa dayanarak kendi adına yargılar geliştirip iradesini bu yönde kullanması tipik bir negatif-kahraman göstergesi olarak kabul edilebilir. O bir anlatının parçası olmazdan önce de bir ağırlığı, bir konumu olan bir öznedir. Hem doğa hem moral bilimlere dair yüksek derecede bilgi ve alaka sahibidir. Ayrıca pek çok negatif-kahraman gibi olağanüstü derecede varlıklıdır. Hepsinden öte eyleminin motivasyonu hiçbir şekilde kişisel bir çıkarı ya da arzuya yani bir diğer deyişle varoluşunun doğal yanına, zemine dayanmamaktadır, bunun yerine o kendini ve dünyasını inşa eden özgür bir kişilik olarak sorumlu olduğunu duyumsadığı bir ideaya yönelik içsel bir motivasyonla hareket eder. Nitekim onu kötü değil iyi kılan da budur. İyi eylem, aktif bir varoluş sergileyen özgür kişiliğin geleceğe yönelik kurduğu amaçlılık uğrunda, keşfettiği evrensel ilkeler çerçevesinde gerçekleştirdiği eylemlerdir.

4.4.3. Thanos

Ele alacağımız son karakter sinema tarihinde en fazla sayıda izlenen film olarak da adından söz ettiren Yenilmezler film serisinin son iki yapımında kendini gösteren Thanos karakteridir. Thanos, Titan gezegeninde, deviant sendromu olarak bilinen bir farklılıkla dünyaya gelmiş bir Titanlıdır. Titan çoğalan nüfus, aşırı kaynak tüketimi ve sonucunda küresel iklim problemleri ile yok oluşa doğru ilerlerken Thanos bir çözüm önerisiyle çıkagelmiştir. Thanos, gezegenin ve tüm ırkın yok oluşunu önlemek için tek tek kişilerin sorumluluk alarak gerekli eylemleri gerçekleştirmeyeceklerini düşünerek hiçbir sınıf ve kategori ayırt etmeksizin rastgele bir şekilde tüm Titanlıların yarısının öldürülmesini önerir. Doğal olarak bu teklif delilik olduğu gerekçesiyle reddedilir ancak bir süre sonra beklendiği gibi Titan yaşanılmaz hale gelir ve böylece Titanlılar da yok olmaktan kurtulmaz. Yaşanan bu trajik olayın ardından Thanos dünyasının kurtarılabilceğini ancak “gerekli tedbirleri alamayan, gerekli adımları atamayan korkaklar” nedeniyle yok olduğunu düşünür. Thanos, anlatının kurgusal evreninde gördüğü pek çok gezegenin de tıpkı kendi gezegeninde olduğu gibi zamanla aşırı nüfus ve tüketim sebebiyle küresel bir yok oluşa sürüklendiğini görür. Tüm bu halkların yok olmaları değil gelişmeleri, dönüşmeleri gerektiğini ancak kendi hallerine bırakıldıklarında bunun mümkün

olmadığını düşünür ve tıpkı bir veba gibi ordusuyla birlikte tek tek gezegenleri işgal ederek halkların rastgele olarak yarısını katletmeye başlar. Bunu yaşadıkları gezegende aşırı şekilde çoğalarak kendi yaşam alanlarını yok eden, dengesiz bir sistem içinde yaşayan, bunun farkında olmayan ya da buna dair kendi önlemlerini kendileri alabilecek olgunlukta olmayan halklara ve dünyalarına düzen getirmek için yaptığını ve aslında bunun bir merhamet olduğunu söyler; çünkü bu katliamlardan sonra bu gezegenler düzen içinde gelişmiş, zenginleşmiş ve refaha ermişlerdir (A. Russo ve Russo, 2018, 01.06.49). Bu tıpkı kara vebanın etkilerinden bahsedildiğinde duyulan pozitif ifadelerle benzemektedir. Thanos tüm evreni gezerek tek tek gezegenlerde düzen sağlamaya çalışmaktansa konudilin evreninin yaradılışında ortaya çıkan belki bir anlamıyla bütünlüğü, tamlığı ve dolayısıyla gücü simgeleyen (Jung, 2020, s. 202) altı sonsuzluk taşını ele geçirip tek seferde tüm evrende düzen sağlamak, tüm yaşayan varlıkların yarısını rastgele şekilde ortadan kaldırmak istemektedir. Böylece kontrolsüz şekilde çoğalan ve sonlu evrenin kaynaklarını sonsuzcasına tüketen canlılar kaçınılmaz yok oluşlarından kurtulmuş ve evrensel bir denge kurulmuş olacaktır.

Bu amacının ardında Thanos'un kendine özgü bir motivasyon vardır. Tıpkı eyleyenler örnekçelerinde detaylı şekilde belirttiğimiz üzere Thanos'un kendisine dışsal bir gönderini yoktur. Yani gerçekleştirmeye çalıştığı eyleme kendisi dışında onu yönelten, görevlendiren herhangi biri ya da bir şey bulunmaz. Bunun yanında karakterin maddi bir gönderileni, diğer bir deyişle eylem sonucunda elde edeceği herhangi bir fayda ya da sahip olacağı bir şey de bulunmaz. O, bu kurtarıcı veyahut soykırımcı rolü sırf yapılması gerektiğini düşündüğü, bir sorumluluk olarak yapması gerektiği ve bunu yapabilecek tek kişinin kendisinin olduğunu gördüğü için yapmaktadır (A. Russo ve Russo, 2018, 01.07.17).

Bu noktada bir kez daha değinmek gerek ki çözümleme bölümünde sunmuş olduğumuz diyalektik yapının tıpkı ele alınan diğer iki karakterin olduğu gibi Thanos'un da perspektifini betimlediği söylenebilir. O yine diğer karakterler gibi tümel yaşam kavramının peşindedir ancak bunun bedeli arzu edilenin zıttı ile yaşayanların bir kısmının yok olmasıyla mümkün olacağını düşünür. Bu bağlamda tek tek canlıların onun gözünde pek bir değeri yoktur, onlar daha büyük bir iyi uğrunda ödenen ufak bir bedeldir ve bu bedeli ödeyenler rastgele, kaderin tercihinine göre belirlenirler. Thanos yaptığı şeyin ne denli büyük bir kötülük ve zalimlik olarak görüldüğünün kendisi de farkındadır ancak

kızı olarak büyüttüğü Gamora karakteri ile olan konuşmasında bunun çok daha büyük bir iyi için ödenmesi gereken bir bedel olduğunu söyler. O kendisinin ve evrenin geleceğine dair bir tasarım geliştirmiştir; dengesiz ve yok oluşa doğru umutsuz ve sorumsuzca ilerleyen bir evren değil denge içinde parlak bir geleceğe umutla bakan bir evren istemektedir. Thanos, tüm tekil varlıkların doğasına özgü olan kendi oluşunun devamını ve refahını değil tüm evrenin düzenini tercih etmektedir. Nitekim Aristoteles isteyerek yapmak ile tercihte bulunmanın farklı şeyler olduğunu söyler, tercih etmek akıl yoluyla gerçekleştirilen bir eylemken istek her zaman bulunur; çocuklar ve hayvanlar da istekte bulunurlar ancak tercih edemezler (Aristoteles, 2019c, s. 59).

Bu haliyle Thanos daha önce de değindiğimiz çevresel bakış açılarından derin ekolojist bir profil çizmektedir. Tıpkı pek çok derin ekolojist gibi insanların bir kısmının ya da çoğunun ortadan kaldırılmasını savunmaktadır. Derin ekolojizm, biosentrik temelli bir görüş yani önceliği doğaya ve çevreye veren bir görüşken, sığ ekolojizm ya da çevrecilik antroposentrik bir perspektiften yükselen, insan için daha uygun ve güvenli bir çevre sağlanması amacıyla doğaya ve çevreye değer veren kanattadır. Bu bağlamda seküler eskatolojik anlatılar da ikiye ayrılmakta derin ekolojistler doğal çevrenin ve tüm canlıların yok oluşunu temel alırken antroposentrizm ya da çevreci anlamda sığ ekolojistler insan kültürünün ortadan kalkmasını bir son olarak görürler (Vang, 2019, s. 7). Bu anlamda Thanos'un perspektifinin refah içindeki halkalara referansları göz önünde bulundurularak radikal ekolojistlerden çok çevreci, antroposentrik sığ ekolojistlere yakın olduğu söylenebilir. Ancak yine de yaşayanların yarısını yok etme planı çevreci açıdan da aşırı görünmektedir.

Bu noktada Thanos'a karşı olanların bu amaç karşısındaki reaksiyonları Thanos'un karakter türüne dair de oldukça aydınlatıcı bir bilgi vermektedir aslında. Thanos yaygın şekilde “kaçık” ya da “deli” olarak tanımlanır. Bunun sebebi trilyonlarca canlıyı ortadan kaldırarak tüm canlıların geleceğini garanti altına almak ve oluşacağına inandığı evrensel dengeyi sağlamaktır; o eylemlerinde kişisel bir çıkar, bir fayda amacı gütmemekte, yalnızca evrensel bir amaç için eylemektedir. Bu çelişkili yapı çoğunlukla sıradan bilince anlaşılmaz gelir; çünkü kişisel fayda amacıyla eylemesi onu basitçe bilinen türden bir kötü karakter, başkaları için hareket etmesi ise basitçe onu iyi bir karakter kılacakken, birbiriyle uyumsuz görünen bu noktada, tekil varoluşlar için kötü görünse de bütün için iyi olanı yapmaya çalıştığını söylemesi ve bunun için her şeyi riske atmaya da hazır

görünmesi kafa karıştırıcı gelir. Dolayısıyla böylesi kategorize edilemeyen, yani anlaşılamayan bir “saçmalık” ancak bir “deli” ya da “kaçık” tarafından gerçekleştirileceği kabul edilir.

Oysa Thanos’a göre her şey apaçıktır. O, kitleleri dizginlemek, düzeni sağlamak, genel, ortak bir anlayış içinde bulunmak için oluşturulmuş olan ahlak kurallarını içinde bulundukları ve tüm canlıların yok oluşuna sebep olabilecek koşullarda ciddiye almaz; etkisiz bir kolektif isteksizliğe karşı yapılması çok zor veya acı verici olsa da ne pahasına olursa olsun yapılması gerektiğine emin olduğu eylem için kendi bireysel iradesini ortaya koymaktadır (Medrala, 2020, s. 49). Diğer tüm var olanların kolektif iradesine karşı daha ağır basan yönelimsel öznel iradesine Thanos anlatı boyunca pek çok kez atıfta bulunur: “En zor seçimler en güçlü iradeleri gerektirir” demektir (A. Russo ve Russo, 2018, 01.48.03) O, her şeye ve herkese karşı kendi keşfettiği değerler doğrultusunda ve deneyimlerinin de yönlendirmesiyle, doğru olduğuna inandığı şey uğrunda irade ortaya koymakta ve bunu yapabilecek tek kişi olduğu inancı ve sorumluluğuyla hareket etmektedir. Öyle ki ruh taşıını elde etmek için gittiği Vormir’de, yanına alıp çocuğu gibi yetiştirdiği ancak sonrasında kendisinden ölümüne nefret eden ve onu öldürmeye çalışan, ancak her şeye rağmen sevgi duyduğu tek kişi olan Gomora’yı ruh taşıını elde etmek için öldürür. Amacına ulaştıktan sonra bir tür hayal dünyasında Gomora’nın çocukluğuyla karşılaştığında yaptığı şeyin neye mâl olduğunu sorar, Thanos buna “her şeye” cevabını vererek Gomora’nın kendisi için değerini göstermiş olur. Thanos, şu ana dek de belirtildiği üzere basit, gözü dönmüş, irrasyonel aptal bir megaloman katilden ziyade idealist bir antagonist çizgiye daha yakındır (Vang, 2019, s. 20).

Buna karşın onunla mücadele eden sıradan varlıklar doğal olarak hayatta kalmak için, kahramanlar ise örnekçeleri göz önüne alındığında birbirinden farklı gönderen ve gönderilene sahip özneler olarak hareket etmektedirler. Onların pek çoğu tercihlerine göre değil istemlerine göre hareket etmektedirler. Thanos diğer her tekil varlığın ussal bir çerçevede sorumluluk alarak değil daha ziyade bireysel varoluşlarının devamlılığı uğrunda içgüdüsel istemleriyle var olan tehditte kaçınma ya da mücadele davranışlarını doğal karşılamaktadır ve bu bağlamda onlara zaman zaman “çocuğum” diye hitap ettiği görülür. Yine bu açıdan bakıldığında Thanos diğer karakterlerle olan mücadelelerinde elinde tuttuğu güç düşünüldüğünde onları kolayca ortadan kaldıracabilecekken bunu yapmaktan çoğunlukla kaçınır.

Tüm bu özellikleri ve tutumlarıyla Thanos, genel anlamda kâğıt üstünde negatif-kahramanlara özgü tüm özelliklere sahip bir özgür ahlaki özne karakteri çizmektedir: Thanos dünyaya özgü bir tanımlamanın dışında bir zenginliğe ve güce sahiptir; gezegenler ve galaksiler arası rahatlıkla seyahat edebilmektedir, bunun yanında sonsuzluk taşlarını elde etmesiyle birlikte gücünün ve imkanlarının pek de sınırı kalmaz görünür. Bunun yanında evrene ve gerçekliğe dair haiz olduğu bilgi de onu farklı bir konuma getirmektedir, kahramanlar arasında geleneksel kahramandan ziyade Negatif-kahramana en yakın iki karakterden biri olan Tony Stark’la olan savaşında Thanos adeta bu benzerliğe göndermede bulunurcasına Stark’a “Bilgiyle lanetlenen tek kişi sen değilsin” demektedir (A. Russo ve Russo, 2018, 02.00.23). Tüm bunlarla birlikte ve bunların ötesinde o işaret etmeye çalıştığımız üzere öncesinde parçası ve sınırları dahilinde olduğu kültür ve kolektif ahlak sistemlerini eleştirmiş, sonucunda bunları yıkarak aşmış, kendi değerler dünyasını yaratmış ve kendi uslamlaması doğrultusunda hareket etmektedir. Bu duruşu ile o varoluşsal bir özne, özgür bir kişilik ve bir negatif kahramandır.

Thanos emeline ulaştıktan sonra “minnettar bir evrende gün doğumunu izlemek ve dinlenmek için” Garden gezegenine gider. İsimleriyle müsemma Avenger ekibi yıllar sonra bir şekilde izini buldukları Thanos tam da betimlediğimiz karakter tipine uygun bir durumdadır. Doğal dengeyi sağlamak, kaynakların tükenmesini önlemek ve tüm canlıların var olmaya devam etmesini garanti altına almak amacıyla ele geçirdiği ve en güçlü tekil varlık haline geldiği sonsuzluk taşlarıyla evrendeki canlıların yarısını -ele aldığımız ilk karakter Valentine’nin canice planının aksine diğer Marvel yapımlarından Black Widow’da (Shortland, 2021) görüldüğü üzere fiziksel bir acı olmaksızın- ortadan kaldırdıktan sonra sonsuzluk taşlarını bu sefer taşları yok etmek için kullanmıştır. Yapımda Thanos, romantize edilmiş mütevazı bir kulübede, -taşları yok ettiği için- tek kolu işlevsiz, vücudunun yarısı yanık halde yalnız başına yaşarken görülür. Kahramanlar taşları istediğinde Thanos amaçları uğrunda kullanıldıktan sonra onları yok ettiğini aksi halde taşların güç arayanlar için yalnızca birer kışkırtıcı olacağı söyler. Sonunda kahramanlardan biri olan Thor tarafından öldürülür.

Tüm bunlar ışığında Thanos’un -basitçe- kötü bir karakter olarak kabul edilemeyeceği, iyi niyetli bir kötü adam, bir negatif-kahraman olarak tanımlanmayı daha çok hak ettiği söylenebilir. O, Nietzsche’nin deyişiyle iyinin ve kötünün ötesinde bulunmaktadır. O, sonuçta kendisinin ve sevdiklerinin zararına sonuçları da olsa her tür eylemini doğru

olduğuna inandığı, diğerlerinin cesaret edemediği bir amaç, bir tasarım uğrunda gerçekleştirmektedir, ki bu tasarım tüm var olan canlılar lehine bir amaçla oluşturulmuş bir tasarımdır, bunu gerçekleştiren özne olarak Thanos ise kendini bu amaca götüren bir araç veyahut bu amacı, bu tasarımı her şeye rağmen gerçek kılan mutlak irade olarak kabul eder. Ancak şu da bariz şekilde belirtilmelidir ki karakterin sonsuzluk taşları olarak sembolize edilen güce erişmeden önce gerçekleştirdiği işgal ve katliamların hiçbir ahlaki anlayış, hiçbir kutsal amaç uğrunda doğru veyahut iyi olarak kabul edilemeyeceği aşıkardır. Nitekim bu eylemler olmaksızın karakterin eylemlerinin ahlaki değerini belirlemek çok daha kolay olurdu. Thanos'un tasarımının etkileri olduk antroposentrik bir perspektif sunan anlatının kısıtlı bir anında kendisini göstermektedir. İronik şekilde, genel itibariyle kurulu olan sistemin koruyucusu olarak işlev gören geleneksel pozitif kahramanlardan Steve Rogers, normalde kirli bir nehir olarak bilinen Hudson nehrinde bir balina sürüsü gördüğünü, daha az geminin olmasıyla suların çok daha temiz olduğunu belirtir (A. Russo ve Russo, 2019, 00.28.50). Ancak olaya optimist açıdan bakmasına tepki gösteren bir diğer karakterle bu hava yok olur. Ayrıca anlatıyı tek boyutlu bir mücadele olarak sunan yapımlar ekolojik perspektifi genel olarak görmezden gelerek daha çok Endgame filminin başlangıcında olduğu gibi durumun tekil bireylerin hayatlarına olan etki gibi duygusal bir yaklaşımı tercih etmektedir.

SONUÇ

Bu tez çalışmasında, geçtiğimiz on yıl içerisinde gösterime girmiş olan üç popüler film olan Kingsman: Gizli Servis (2014), Cehennem (2016) ve Yenilmezler: Sonsuzluk Savaşı (2018) benzer niyet ve eylem içerisindeki antagonistler (kötüler) olarak sunulmuş olan üç farklı karakter tartışmalı amaç ve eylemleri doğrultusunda etik açıdan değerlendirilmiştir. Çalışmanın ilk bölümünde araştırmanın temelini oluşturan ve ilişkili kavramlar tanımlanmıştır, ardından ahlak ve etik ayrımları yapılmış; bunların kapsam ve amaçları açıklanmış, daha sonra ahlak felsefesi tarihinde öne çıkan ahlaki ve etik yaklaşımlar genel hatlarıyla belirtilmiştir. Böylece ele alınacak nesnelerin farklı yönlerden ele alınabilmesi mümkün kılınmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde ise kurmaca anlatılarda karşılaşılan üç kötü karakter türü belirtilmiştir. Bu karakterlerin genel özellikleri tanımlanmış ve sinemada karşılaşılan muadilleri örneklenmiştir. Üçüncü bölümde hem yaşadığımız gerçek dünyanın hem de ele alınan filmlerin konuları ve karakterlerin eylem ve motivasyonlarıyla temelden ilişkili bir konu olan küresel ısınma ve aşırı nüfus artışı konusuna değinilmiştir. Böylece söz konusu mevcut duruma dair bir görüş sağlanmıştır. Dördüncü bölümde çalışmanın metodolojisi ve sorunsalları belirtilmiş, çalışmanın nasıl ilerleyeceği ve çalışma nesnelerinin nasıl ele alınacağı belirtilmiştir. Buna göre çalışmada nitel bir yöntem olan göstergebilim yöntemlerinden çalışma nesnesini en kapsamlı şekilde ele almayı mümkün kılan Greimas'ın üç aşamadan oluşan göstergebilim yöntemi kullanılmıştır. Ancak uygulamada da görüldüğü üzere söz konusu yöntem çalışmanın temel çözümlemesinin gerçekleştiği yapı olmaktan ziyade gerçekleştirilecek olan etik çözümlemeye materyal sağlayan bir kaynak olarak kullanılmıştır. Beşinci bölümde filmler üç bölümden oluşan söz konusu göstergebilimsel çözümlemeye tabi tutulmuştur. Bunlar sırasıyla: Söylem çözümlemesi, anlatı çözümlemesi ve temel mantıksal yapı çözümlemesidir. Son bölüm olan altıncı bölümde ise söz konusu karakterlerin etik açıdan ele alınacağı çerçeve belirlenmiş, var olan ahlak sistemlerine farklı bir bakış açısı getirilmeye çalışılmış ve beşinci bölümde yapılan çözümlemelerden ele edilen veriler ışığında söz konusu filmlerin karşıt karakterleri olan özneler etik açıdan değerlendirilmiştir.

Ele alınan filmler birbirlerinden ikişer yıl arayla gösterime girmişlerdir ancak buna rağmen oldukça benzer hikayeler ve benzer karakterlere sahiptirler. Bu açıkça filmlerin,

özellikle de popüler filmlerin dönemin belli tema ve konuları ile yaygın beklentileri çerçevesinde şekillendiğini göstermektedir. Tıpkı ele alınan karakterlerden biri olan Thanos'un 1980'li yıllarda çıkan çizgi romanda nükleer silahları kullanan bir kötü adam olarak kaşımıza çıkması gibi bugün de 9 milyara ulaşmış olan dünya nüfusu, hızla kötüleşen ve tüm doğal hayatı tehlikeye atan küresel ısınma, popüler filmlerin temalarını oluşturmuştur. Elbette burada ortaya konan şeyler belgesel değil kurmaca filmlerdir ve doğal olarak bu filmler söz konusu olay ve olgularla ilgili belli bir bakış açısı sunmakta ve hatta belli bir açıdan bu perspektifi izleyenlerine satmaktadır. Bu noktadan ele alındığında her üç yapımın da post-modern dönemin çok anlamlılık, görecelilik gibi belirleyici özelliklerini taşıdığı görülmektedir.

Bu çok anlamlılığı sunmakla birlikte daha önce de işaret ettiğimiz gibi bu yapımların üçü de biosentrizm, çevrecilik ve antroposantrizm yönelimleri içerisinde kalın çizgilerle belirtmeksizin ve daha çok sunulan kötünün karşıtı olarak antroposantrist bir görüşü sahiplenmektedir. Bu sahipleniş söz konusu küresel çevre ve nüfus problemine dair sunulan bir teori, bir görüş, bir tavsiye ile değil söz konusu sorunları legal, bürokratik yollarla çözüme kavuşturma denemeleri başarısızlıkla sonuçlanmış olan karakterlerin son çare olarak sığ ekolojist ya da çevreci yönde radikal önlemler almaya, aşırı eylemler gerçekleştirmeye yeltenmelerine karşı yapılan mücadele ile olmaktadır. Bu bağlamda her bir filmin baş roldeki kahramanları ve onların gerçekleştirdikleri mücadeleler ile var olan düzeni ve olaylara dair genel kabulleri yeniden ürettiğini söyleyebiliriz. Bir diğer deyişle izleyicinin anlatıyı genel hatlarıyla onun açısından gördüğü kahramanlar ideolojik olarak var olan kapitalist-antroposentrik hâkim görüşün bir savunucusu, bir muhafızı olarak görünür.

Ancak bu kesinlikle ele alınan filmlerin klasik modern dönem anlatı türüne sahip, tek düze, siyah ile beyaz kadar açık karşıtlıklara dayanan bir hikâye biçimine sahip oldukları anlamına gelmemektedir. Aksine -her ne kadar Kingsman: Gizli Servis (Vaughn, 2014) filmi pek çok noktada kimi klişelere ve karakterleri karikatürize etme eğiliminde olsa da- ele alınan filmler Kellner'in popüler kültür ürünlerinin derinlemesine analiz gerektirdiğine dair ifadesine layık post-modern bir bakış içermektedir (Çelik ve Kirel, 2019, s. 4). Filmler her şeyden önce tıpkı bu çalışmanın nesneleri olmalarını sağlayan oldukça modern sonrası dönem belirtisi taşıyan kompleks, çift taraflı, çok katmanlı karşıt karakterler içermektedir. Anlatılar büyük oranda baş kahramanın gözünden ve

yaşantısından ilerleyerek izleyiciye aktarılsa da karşıt karakterlerin içinde bulundukları konuma nasıl vardıklarını, neden söz konusu eylemleri gerçekleştirmeye çalıştıklarına dair modern anlatılardan çok daha detaylı ve makul bilgiler verilmesi bir diğer ayırt edici yöndür. Böylece izleyici basit şekilde esas kahramanla özdeşlik kurarak dünyayı tek bir pencereden görmektense anlatıyı karşıt öznenin gözünden de deneyimleyerek konuya dair daha geniş perspektif edinme ve belki sinemanın bireysel ussal gelişime katkı sağlaması gibi aydınlanmacı bir ümide olanak verebilir. Tüm bunların ötesinde ele alınan filmlerin tam da post modern anlayışın karakteristiğini yansıtan bir şekilde (Mcintyre, 2019, s. 118) ve bu tez çalışmasının ortaya çıkmasına olanak verecek denli tartışmaya açık, doğrunun ve yanlışın, iyinin ve kötünün yeniden tanımlanmasını gerekli kılan bir ilişkiler ağı ve karakter tipleri içermesi önemlidir.

Bu tez çalışmasının temel hedefi olarak belirlenen söz konusu üç farklı anlatı karakterinin konumlandırıldıkları gibi birer kötü adam olup olmadıkları hususunu belirlemek için kendi içlerinde pek çok farklı noktada eksiklikler barındırmaları ve kimi noktalarda kapsayıcılıktan uzak olmaları sebebiyle hali hazırda ortada bulunan bir ahlak sistemi kullanılmamıştır. Bunun yerine çalışma içerisinde iyi ve kötünün nasıl belirlendiğine dair önerilmiş olan kimi etik sistemleri çalışmanın boyutu ve kapsamını göz önünde bulundurarak ve genel çerçevesini aşmamaya özen göstererek belli noktalarda eleştirilere tabi tuttuk ve ardından kronolojik gelişim açısından da son noktayı oluşturduğunu düşündüğümüz varoluşçu etik sistemler üzerine yükselen yeni bir etik perspektif önerdik. Bu etik anlayışa göre yalnızca insanı özgür ve varoluşsal açıdan sahici bir özneye dönüştürmesini mümkün kılan sorgulayıcı ve eleştirel tavır sahibi öznelerin ahlaki birer kişi olduğunu ve iyi-kötü, doğru-yanlış gibi yargıların bu özgür ahlaki öznelerin -keşfettikleri- evrensel değerlerce belirlendiğini ortaya koyduk. Buna göre iyi ve kötünün, doğru ve yanlışın basitçe yarar temelinde belirlenen şeyler değil, aklın rehberliğinde yapılan sorgulama ve eleştiriler ile geleceğe dair bir tasavvur doğrultusunda beliren yargılar olduğunu belirttik.

Ele alınan ilk film olan Kingsman (2014) filminin karşıt karakteri olan Valentine karakteri tıpkı belirttiğimiz türde bir gelecek tasarımına sahip ve bu amaçla toplumsal sınırlar içerisinde hareket etmiş olan bir karakter gibi görünse de hem eyleyenler şemasında görüldüğü üzere var olan güç ve iktidar arzusu hem de bunu elde etmek için kullandığı yöntemler açısından tam da konumlandırıldığı gibi kötü bir karakter olduğunu sonucuna

ulaşılmıştır. Ancak çalışma içerisinde gerçekleştirdiğimiz kategorilendirme açısından Valentine karakterinin özgür ahlaki bir özne olmaktan uzak bir noktada bulunması dolayısıyla “düşük kötülük” olarak tanımlanan ve çoğunlukla geleneksel kötü karakterlerde görülen bir kötü tiplemesine sahip olduğunu görülmüştür.

Kronolojik olarak ele alınan ikinci karakter Zobrist’in ise farklı bir noktada bulunduğu görülmüştür. Çalışma içerisinde geleneksel pozitif kahraman, geleneksel basit kötü karakter ve anti kahramanlara ek olarak yeni bir karakter türü olarak Negatif kahraman tanımlaması yapılmış ve Zobrist’in de bu kategoriye uygun bir karakter olduğu görülmüştür. Bu kategoride bulunmasının sebebi yüksek bir zekâ/bilgelik, büyük bir idea, olağanüstü bir zenginlik, büyük bir güç, istisnai bir yeteneklilik, güçlü bir irade başlıklarından dördüne haiz olmasıdır. Karakterin eyleyenler şemasında kendisinden başka göndereni ve gönderileni, kazanç ve çıkarı olmadığı görülmüştür. İnsanların büyük kısmını kısır bırakacak olan (uyarlama yapıma göre ise yarısını öldürecek olan) virüsün mimarı olarak Zobrist, insanlık tümeli ve onun geleceği ideası için çaba sarf eden ve sonucunda kendini feda eden bir karakter olarak belirmiştir. Hiçbir kişisel çıkar ve hırsı olmaması, genel ahlaki kabullere dair eleştirel, sorgulayıcı bir tavır takınması ve iyi ile kötüye bir amaçlılık çerçevesinde yaklaşarak eylemlerini gerçekleştirmesi, tümel oluşu tekil oluşa üstün tutması Zobrist’in negatif kahraman olarak kötü tanımlamasını hak etmediği sonucunu vermiştir. Ancak pek çok negatif kahraman gibi yaygın ahlak tarafından kötü olarak yargılanmaktan kurtulamamıştır.

Çalışmada ele aldığımız son karakter on yılı aşkın süredir yapımları devam eden Marvel süper kahraman serisinin son iki yapımında kahramanların mücadele ettikleri kötü karakter olarak görünen Thanos karakteri olmuştur. Belirtildiği üzere Thanos evrendeki varlıkların yarısını ortadan kaldırmak istemektedir. Yapılan göstergebilimsel analizde Thanos’un da tıpkı Zobrist gibi kendi geleceğe yönelik tasarımı dışında hiçbir göndereni ve gönderileni dolayısıyla hiçbir kişisel çıkar ve menfaati olmaksızın eylediği görülmüştür. Hatta yine tıpkı Zobrist’e benzer şekilde evrendeki tüm canlıların devamlılığı ideali yani tümel varoluş için kendi tekil varlığından ve sevdiği tek varlıktan vazgeçmiştir. Thanos da tıpkı diğer iki karakter gibi oldukları kişi olmazdan önce genel yaygın ahlak ve toplumsal kabuller içerisinde bulunmuş ancak tüm canlıların varoluşunu tehdit eden bir durumda kitlesel tepkisizliğin nelere yol açtığını, bireysel aklın yönlendirmesindeki sorumlu iradenin dışındaki ilkel istem ve arzusuyla hareket eden

kitlenin sonunun ne olduğunu görmüş bunun üzerine kendi sorumlu bireysel mutlak iradesini kullanmayı doğru görmüştür. Ayrıca sahip olduğu genel özellikleriyle Thanos'un da Zobrist karakteri gibi her türlü geleneksel pozitif kahramandan, anti kahramanlardan ve basit kötü adam kategorisinden farklı olarak negatif kahraman kategorisine ait olduğu görülmüştür. Buna göre o kendi eylemlerini belirleyen etmenleri keşfettiği değerler çerçevesinde oluşturan özgür bir kişilik olarak mutlak bir sorumluluğun altında olarak ve bunun bilincinde olarak hareket etmiştir. Bu bağlamda o eşik çizgisinin öznesi, her eyleminin özbilinçli faili olmasıyla gerçek anlamda iyiye ve hakiki kötüye dair tıpkı kendine ve olgusal varlığa ilişkin farkındalığına benzer bir bilince haiz olduğu kabul edilmiştir. Tekil varoluşunun kör istem ve arzusunu ussal bir belirlenimle oluşturduğu ve öncel olarak kendi menfaati dışında bir ereği olan tasarıma ulaşmak için araçsallaştırması Thanos'un genel hatlarıyla ortaya koyduğumuz ahlaki anlayış açısından basit kötülükten ve gerçek kötülükten ziyade iyilik kavramına daha yakın bir karakter olduğu sonucuna varılmıştır. Elbette bu durum kahramanlar üzerine inşa edilmiş olan bir yapım içerisinde belli bir kontrast oluşturulması gerekliliği bağlamında düz bir okuma üzerinden fark edilme olanağı düşüktür.

Sonuç olarak ele alınan üç karakterden ikisi birer iyi niyetli kötü adam olarak yani bir negatif kahraman olarak sınıflandırılmıştır. Onlar iyi istemlerini zorunluluğun sonucunda kötü eylemle birlikte ortaya koymuş, sonuç olarak salt iyi ve kötünden ayrı bir şey olarak iyi niyetli kötü eylemin faileri olmuşlardır.

Yapımların kahramanları konumunda olan karakterlerin çoğunluğunun tez içerisinde çizilen ahlaki çerçeve bağlamında anlatılarda yerleştirildiklerinden farklı bir konumda bulundukları görülmüştür. Buna göre anlatılarda birer iyi olarak tanımlanan, iyi uğrunda eyler görünen bu kahramanların gerçek bir ahlaki özne olmaktan öte dışsal kaynaklarca talep edilen buyurumlar veyahut sorumluluklar çerçevesinde eyleyen bireyler oldukları görülmüştür. Daha açık bir şekilde belirtmek gerekirse bu karakterler ahlaki iyi ve kötü tanımlarından birinin taşıyıcısı olma sahiciliğinden yoksundurlar, bu onları iyi ve ya kötü tanımlarından ziyade hali hazırda var olan durumun korunumu niyetiyle eyleyen, eyletilen duygusal karakterler, kahramanlar kılmaktadır.

Varılan bu sonuçların yanında üç karakterin tüm insanları etkileyen küresel bir etkiye sahip olmaları, insanların antroposentrik yaşam tarzlarına karşılık ekoloji lehine yıkıcı bir

tutum içinde olmaları bu karakterler ile doğa arasında bir analogi kurulabileceğini akla getirmektedir. Bir diğer deyişle karakterler doğanın insanın eylemlerine verdiği cevabın bir tür kişileştirmesi, var olan düzene ve varlık algısına bir tepki olarak görülebilir. Nitekim insan etkisi bağlamında doğanın bir yanıtı olarak görülen Godzilla için böyle bir yaklaşımın varlığı bilinmektedir (Collin, 2014).

Bir diğer önemli nokta ele alınan karşıt karakterlerin anlatıların sonucundaki akıbetleri hakkındadır. Ele alınan üç karşıt karakterden Valentine yapımın sonunda esas kahraman tarafından ölür, Zobrist yapımın henüz başında intihara sürüklenir ve Thanos her ne kadar yapımın sonunda emeline ulaşsa da devam filminde iki farklı zamanda kahramanlarca öldürülür. Böylece bu karakterlerin gayeleri olarak belirledikleri insan nüfusunu dengeleme ve düzenleme eylemi de başarısız olur. Bu durumu doğa-kültür, antroposen-biosentrik, özne-nesne karşıtlıklarında her seferinde kültürün yani antroposenin özetle öznenin lehine sonuçlandığı alegorik bir portre olarak yorumlamak bu noktaya değin geliştirilen kavrayışla uyumlu görünmektedir. Diğer bir deyişle filmlerde tüm modern çağın bir kabulü olarak düzenin doğanın değil insanın iradesi lehine işlemesi olgusu yeniden ifade edilmekle var olan sistem savunulmakta ve yeniden üretilmektedir.

Özgürlük ve dolayımında ahlaki özne sıfatının sahipliği bağlamında Negatif kahramanlar olarak Zobrist ve Thanos'un yalnızca akli ve dolayısıyla ahlaki boyutta değil aynı zamanda istem ve iradelerini gerçekleştirebilme olanakları anlamında da özgür bireyler olarak ortaya konmalarının yanında, onların oldukça ayırt edici boyutta olan durumlarının yanı sıra söz konusu filmlerin kendi kahramanları, öncü karakterleri içerisinde de belirli ölçüde iki özgür ahlaki öznenin bulunduğu görülmüştür:

Bunların ikisi de Marvel serisi içinde bulunan Doktor Strange ve Tony Stark karakterleridir. Yaşam öyküleri, görevleri ve eylemleri detaylı şekilde ele alındığında bu karakterler geleneksel kahramandan ziyade negatif kahraman kategorisine daha yakın oldukları görülecektir. Buna karşın üç yapımdaki diğer karakterler ussal, ahlaki, ekonomik, ailevi, psikolojik, kültürel, politik etmenlerce farklı oranlarda belirlenmekte oldukları görülmüştür. Onların kendilerine iletildiğince, kendilerine sunulan rol dolayısıyla, sistem tarafından kendilerinden beklenenler bağlamında hareket eden; ahlaki yargıda bulunmaktan uzak, var olan verili değer ve kazanımların korunumunu amaçlayan karakterlerdir. Nitekim bu kahramanların eyleyenler şemalarına ve anlatı izlencelerine

bakıldığında birbirinden farklı gönderen ve gönderilenlere; amaç ve motivasyonlara sahip oldukları görülmektedir. Bu bağlamda bu karakterlerin pek çoğunun eylemlerini ahlaki olarak ele almak bile zor görünmektedir, nitekim onlar ahlaki bir karar vererek değil verili bir yolu izleyerek hareket etmektedirler. İyi ve kötü, doğruyu ve yanlış kendi kavramlarıyla değil verili genel kanılarla kavramakta dolayısıyla ahlaki bir özne olmaktan ziyade var olan değerlerin, sağ duyunun taşıyıcı, temsilcisi konumundadırlar. O yüzden onlar gerçek anlamda bir kötü ya da hakiki anlamda iyi olmaktan uzak oldukları görülmektedir.

Bu çalışma sonucunda çağdaş popüler sinemanın odaklarını güncel konu ve temalarla ilişkili olarak belirlediklerini, bu konu ve temalara dair ise kışkırtıcı, sorgulamaya iten karmaşık etik sorunsalların ortaya çıkmasına olanak sağlayacak derinlikli karakterler kullanırken temel metinde genel sağ duyunun dışına çıkmadıkları, var olan değerleri ve yapıyı devam ettirdikleri görülmüştür. Sunulan bu görelilik olarak daha derinlikli karşıt karakterlerin, yapıların yürüttükleri sağduyu temelli hâkim anlayışa geleneksel kötü adamlara kıyasla oldukça kayda değer bir karşılık verdikleri görülmüştür. Ayrıca bu karakterlerin sahip oldukları özgün niteliklerle var olan karakter tiplerinin dışında oldukları görülmüş ve “negatif kahraman” olarak yeni bir karakter kategorisi önerilmiştir. Karakterlerin etik değerlendirilmesi temel olarak varoluşçu etik anlayışlar üzerine tarafımızca getirilen yeni bir yorum, yeni bir perspektif üzerinden yürütülmüştür.

KAYNAKÇA

- Adugit, Y. (2013). Özgürlüğün Kısa Tarihi. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 16, 63–93. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/803951>
- Akarıslan, T. (2015). Vladimir Propp'un Biçimbilimsel Yaklaşımı Çerçevesinde “El Bilmez Alelaceip Oyunu Masalı” Üzerine Bir İnceleme. *Gaziosmanpaşa University Social Sciences Researches Journal*, 1(10), 283–297. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/803038>
- Akarsu, B. (1998). *Mutluluk Ahlakı* (1st ed.). İnkılap Kitabevi.
- Akdağ, Ö. (2015). Kötülük Sorunu Ve Teodise. *International Journal of Social Science*, 38(2), 473–480.
- Aksay, C. S., Ketenoğlu, O., & Kurt, L. (2005). Küresel Isınma ve İklim Değişikliği Cemal. *Selçuk Üniversitesi Fen Fakültesi Fen Dergisi*, 1(25), 29–42. <https://dergipark.org.tr/en/pub/sufefd/issue/23134/247140>
- Albayrak, M. B., & Oranlı, İ. (2017). Özgürlük Kavramı Temelinde İyilik ve Kötülük Sorunu. In G. Ateşoğlu (Ed.), *İnsan Özgürlüğünün Özü Üzerine* (1st ed., ss. 5–29). Ayrıntı Yayınları.
- Alonso, I. (2018). Inferno Unleashed: Dan Brown's Uncomfortable Solution to Overpopulation. *European Journal of Literature, Culture and Environment*, 82–93.
- Aristoteles. (2019a). *Magna Moralia Erdemler ve Kötü Huylar* (A. Beyaz (Ed.); Y. G. Sev (Çev.); 2nd ed.). Pinhan Yayınları.
- Aristoteles. (2019b). *Metafizik* (M. Sever (Ed.); G. . Sev (Çev.); 5th ed.). Pinhan Yayınları.
- Aristoteles. (2019c). *Nikomakhos'a Etik* (F. Akderin (Çev.); 4th ed.). Say Yayınları.
- Aristoteles. (2020). *Eudemos'a Etik* (S. Babür (Çev.); 2nd ed.).
- Aşar, H. (2017). *Canlı-merkezcilik İnsan - merkezcilik İkileminde Biyoetiği Yeniden Düşünmek* (Yayınlanmış Doktora Tezi) [Hacettepe Üniversitesi]. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=_CR9E0Gitj505PWBTkatDQ&no=RvrITQydv3c_UuPIG6ENw
- Aurelius, M. (2018). *Kendime Düşünceler* (K. Karasulu (Ed.); Y. E. Ceren (Çev.); 2.). Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Aydın, G. (2018). Ontolojiden Etiğe: Platon ve Emmanuel Levinas Karşılaştırması (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) [Ankara Üniversitesi]. In *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. <https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12575/68742/499560>

.pdf?sequence=1&isAllowed=y

- Bassot, É. (2020). Ten issues to watch in 2020. *European Parliamentary Research Service, January*, 23. <https://doi.org/10.2861/623>
- Bauman, Z. (2014). *Sosyolojik Düşünmek* (A. Yılmaz (Çev.); 2.). Ayrıntı Yayınları.
- Beiser, F. (2019). *Hegel* (M. Küpüşoğlu (Ed.); S. Bayazit (Çev.); 1st ed.). Alfa Yayınları.
- Bircan, U. (2015). Roland Barthes ve Göstergebilim. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 13(26), 17–41. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/419861>
- Boddice, R. (2011). *Anthropocentrism: Humans, Animals, Environments* (12th ed.). Brill. <https://doi.org/https://doi.org/10.1163/ej.9789004187948.i-348>
- Brown, D. (2013). *Cehennem (Inferno)* (İ. Demir & P. Demir (Çev.); 1st ed.). Altın Kitaplar.
- Byers, S. (2006). The meaning of voluntas in Augustine. *Augustinian Studies*, 37(2), 171–189. <https://doi.org/10.5840/augstudies200637212>
- Cante, R. C. (1999). HIV, Multiculturalism, and Popular Narrativity in the United States: Afterthoughts on “Philadelphia”. *Narrative*, 7(3), 239–258. https://www.jstor.org/stable/pdf/20107187.pdf?casa_token=si_H4q3MBLoAAA:AA:5olqdq0RR89jN4i6iUAITQ06R3Iih7e3v757n5YQy0MoJ-UQ90HlzZgph6MmRtaayC-97R-NOkpyllw6vcFiiEI4HX3gZRzrHtTQXIwroMPr_MKPIJ
- Capra, F. (1992). *Fiziğin Taosu* (A. Arıtan (Ed.); Kaan H. Ökten (Çev.); 1st ed.). Arıtan Yayınları.
- Çelik, K., & Kirel, S. (2019). Kapitalist Sistemin Muhafızları Olarak Hollywood Süper Kahramanları: Süpermen Örneği. *Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi*/26306220, 34, 1–25. <https://doi.org/10.17829/turcom.516750>
- Çelik, M. A. (2018). Geleneksel Çevre Etiği Anlayışlarının Eleştirisi ve Bütüncül Bir Etik İnşası: Biyosferik Etik (Yayınlanmamış Doktora Tezi) [Çukurova Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Cevizci, A. (2012). *İlkçağ Felsefesi Tarihi* (1st ed.). Asa Yayınları.
- Cevizci, A. (2021a). *Etik Ahlak Felsefesi* (L. Çeviker (Ed.); 4th ed.). Say Yayınları.
- Cevizci, A. (2021b). *Felsefe Tarihi* (S. Köseoğlu (Ed.); 11th ed.). Say Yayınları.
- Ciliz, F. (2021). *Heidegger 'in Nietzsche Yorumunda Sanat ve Hakikat İlişkisi* (Yayınlanmış Doktora Tezi) [Mersin Üniversitesi]. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1866376>
- Çınar, A. (2005). Leibniz’de Kötülük Problemi ve Teodise. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat*

Collin, R. (2014). *Gareth Edwards interview: "I wanted Godzilla to reflect the questions raised by Fukushima."* The Telegraph. <https://www.telegraph.co.uk/culture/film/10820543/Gareth-Edwards-interview-I-wanted-Godzilla-to-reflect-the-questions-raised-by-Fukushima.html> (Erişim Tarihi:10.03.2022)

Coppola, F. F. (1972). *The Godfather*.

Demir, M. (2020). *Hegel Metafiziği [2. Oturum] [Video Dosyası]*. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=bO6Z2bDJFkM&ab_channel=BİSAVTV (Erişim Tarihi:10.03.2022)

Demircan, Ö., & Erözden, A. (1991). Dil Üzerine Yayınlar ve İncelemeler. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, 2, 148–199. <https://doi.org/10.18492/DAD>

Demirel, S. (2006). *Kant'ın Ahlak Felsefesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kocaeli Üniversitesi. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=pNjP09dCcGnAoBRu gQBPDg&no=doqT_IYX5yNia5KDuovcNg

Descartes, R. (2015). *Yöntem Üzerine Konuşma* (E. Çoraklı (Ed.); Ç. Dürüşken (Çev.); 1st ed.). Alfa Yayınları.

Dictionary of American Family Names. (2013). *Zobrist Family History*. Oxford University Press. <https://www.ancestry.com/name-origin?surname=zobrist#:~:text=Swiss German%3A topographic name for,furthest point of a settlement.> (Erişim Tarihi: 18.01.2022)

Diker, C. (2020). Bir Anti-kahraman Anlatısı Olarak Joker Filminin Postmedrnite Perspektifinden İncelenmesi. *Sinecine*, 11(2), 268–299. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1085627>

Dowe, P. (1996). Backwards Causation and the Direction of Causal Processes. *Mind*, 105(418), 227–248. <http://www.jstor.org/stable/2254560>

Dündar, G., & Kara, E. Ş. (2017). Christopher Nolan'ın Batman-Kara Şöval FilmininGreimas'ın Eyleyensel Örnekçesine Göre Çözümlemesi. *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 43–58. <https://dergipark.org.tr/en/pub/e-kiad/issue/49305/629617>

Ekmekçi, P. E., & Arda, B. (2015). An Evaluation of Justice and Right to Health Concepts in the Perspectives of Ethical Theories. *Turkiye Klinikleri Journal of Medical Ethics-Law and History*, 23(1), 6–21. <https://doi.org/10.5336/mdethic.2014-42622>

Fatoş Parsa, A., & Olgundeniz, S. S. (2014). İletişimde Göstergebilim ve Anlamlandırma Sürecini Örneklerle Değerlendirme. In A. Güneş (Ed.), *İletişim Araştırmalarında*

- Göstergebilim* (1., pp. 88–109). Literatürk Academia.
- Fiske, J. (2019). *İletişim Çalışmalarına Giriş* (Y. Karaman (Ed.); S. İrvan (Çev.); 6th ed.). Pharmakon Yayınları.
- Gardiner, P. (1966). *Kierkegaard* (2nd ed.). Oxford University Press.
- Gezek, M. (2016). *Jean Paul Sartre ' in Ahlak Anlayışı* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) [Fırat Üniversitesi]. <https://openaccess.firat.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11508/15328/428272.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Goralnik, L. N., & Michael, P. (2011). *Anthropocentrism Encyclopedia of Applied Ethics* (L. N. M. P. (2012) Goralnik (Ed.); 11th ed.). Academic Press.
- Gottschall, J. (2012). *The Storytelling Animal How Stories Make Us Human* (I.). Houghton Mifflin Harcourt. www.hmhbooks.com%0A
- Gökberk, M. (1985). *Felsefe Tarihi* (32nd ed.). Remzi Kitapevi.
- Günay, D., Küçükdoğan, R., Zeybek, I., Kıran, A., Seçil, B., Sığircı, İ., Sönmez, Ö., Uzdü Yıldız, F., Tükel, U., Öztokat, N., Fatoş Parsa, A., Önür, N., & Balcı, B. (2012). *Görsel Göstergebilim İmgenin Anlamlandırılması* (A. F. GÜNAY, V. Doğan; Parsa (Ed.); Vol. 66). Es Yayınları.
- Gündoğdu, H. (2007). Varoluşçu Felsefelerdeki Bazı Özellikler. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 7(4), 95–132. <https://dergipark.org.tr/en/pub/daad/issue/4508/62067>
- Güneş, A. (2014). Melih Gülgen'in Tatar Ramazan Sürgünde Filminin Greimas'ın Eyleyenler Modeline Göre Çözümlemesi. *Journal of Communication Studies*, 5(3), 1–31. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/isauicder/issue/31610/375936>
- Güneş, A. (2014). *İletişim Araştırmalarında Göstergebilim* (A. Güneş (ed.); 1.). Literatürk Academia.
- Güngör, F. Ş. (2015). Spinoza'da İyi ve Kötünün Conatus Bağlamında Değerlendirilmesi. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 20, 131–142.
- Gürbüzoğlu, D. P. (2017). Romandan Sinemaya Kötülüğün İdeolojik Olarak Kurgulanması: Hannibal Lecture. *Sosyolojik Düşün*, 1(2), 64–74.
- Güvenci, Ö. (2020). Global Warming And Effects On Underground Water (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi) [Hasan Kalyoncu Üniversitesi]. https://acikbilim.yok.gov.tr/bitstream/handle/20.500.12812/106774/yokAcikBilim_10330436.pdf?sequence=-1&isAllowed=y
- Han, B.-C. (2020). *Psikopolitika* (S. Sökmen (Ed.); H. Barışcan (Çev.); 3rd ed.). Metis Yayınları.

- Hegel, G. W. F. (1995). *Tarihte Akıl* (Ö. Sözer (Çev.); 3rd ed.). Kabalcı Yayınevi.
- Heimsoeth, H. (2018). *Kant'ın Felsefesi* (U. Nutku (Ed.); 8.). Doğu Batı Yayınları.
- Hick, J. (1985). *Evil and the God of Love* (3rd ed.). Macmillan Press.
<https://doi.org/10.1007/978-1-349-18048-6>
- Homerus. (2016). *Odyseia* (K. Karasulu (Ed.); A. Erhat & A. Kadir (Çev.); 3rd ed.). Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Homerus. (2021). *İlyada* (K. Karasulu (Ed.); A. Erhat & A. Kadir (Çev.); 16th ed.). Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Howard, R. (2016). *Inferno*.
- Jaelani Asha, A., & Muhamad Irwin Syawal, L. O. (2021). An Analysis of Anti-hero in Joker (2019) Movie by Todd Phillips. *Asels_2021*, 1(1), 1–5.
<https://doi.org/10.51773/asels2021.v1i1.3>
- Jung, C. G. (2020). *İnsan ve Sembolleri* (H. M. İlgün (Çev.); 3rd ed.). Kabalcı Yayınevi.
- Kadiroğlu, M. (2012). A Genealogy Of Antihero. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 2(52), 1–18.
<https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12575/44645?show=full&locale-attribute=en>
- Kant, I. (1784). Beantwortung Der Frage: Was Ist Aufklärung? *Berlinische Monatsschrift*, 4(1), 1–4.
- Kant, I. (1956). *Kritik der reinen Vernunft* (1st ed.). Felix Meiner.
- Kant, I. (2017). *Saf Aklın Sınırları Dahilinde Din* (S. B. Çağlan (Çev.); 2nd ed.). Literatürk Academia.
- Kant, I. (2018). *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi* (İ. Kuçuardi (Ed. & Çev.); 7th ed.). Türkiye Felsefe Kurumu.
- Kant, I. (2021). *Pratik Aklın Eleştirisi* (O. Aruoba (Ed.); I. Kuçuradi (Çev.); 8th ed.). Türkiye Felsefe Kurumu.
- Karaman, E. (2017). Roland Barthes ve Charles Sanders Peirce'in Göstergebilimsel Yaklaşımlarının Karşılaştırılması. *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi*, 34, 25–36.
<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/419861>
- Kaya, M. (2014). Leibniz'de Kötülük Problemi ve Mümkün Dünyaların En İyisi Teorisi. *Doğu Batı*, 70(6), 1058–1065.
https://www.academia.edu/41155320/Leibnizde_Kötülük_Problemi_ve_Mümkün_Dünyaların_En_İyisi_Teodisesi
- Kierkegaard, S. (2022). *Korku ve Titreme* (İ. Kapaklıkaya (Çev.); 1st ed.). Ketebe

Yayınları.

- Kiriş, N. (2008). Tarihsel Olarak Kötülük Problemi Ve Çözüm Yolu Olarak Teodise. *Felsefe Dergisi*, 5, 81–100. <http://www.flsfdergisi.com/sayi5/81-100.pdf>
- Kragsbjerg, T. M. (2021). The Malthusian Alternative and Overpopulation in Avengers: Infinity War and Avengers: Endgame. *Leviathan: Interdisciplinary Journal in English*, 7. <https://doi.org/10.7146/lev.v0i7.125338>
- Kramer, S. N. (2002). *Tarih Sümer’de Başlar* (H. Koyukan (Çev.); 2nd ed.). Kabalcı Yayınevi.
- Kuran-ı Kerim. (2021). Diyanet İşleri Başkanlığı. <https://kuran.diyaret.gov.tr/Tefsir> (Erişim Tarihi: 15.11.2021)
- Laskar, S. (2018). The Overpopulation Apocalypse and Anthropocentric Bioterrorism in Dan Brown’ s Inferno. *An Interdisciplinary Journal of Literary Studies*, III(ii), 1–10. <https://zenodo.org/record/1318969#.YhC1suhBy5c>
- Lovelock, J. E. (1965). A Physical Basis for Life Detection Experiments. *Nature*, 207(4997), 568–570. <https://doi.org/10.1038/207568a0>
- Malthus, T. R. (1789). An Essay on the Principle of Population. In *Electronic Scholarly Publishing Project*. Electronic Scholarly Publishing Project. <http://www.esp.org/books/malthus/population/malthus.pdf>
- Manos, J. J. (2006). *Dexter*. Showtime, CBS.
- Marş, N. (2021). *Kant ’ ın Ahlak Yasasının Normatif İçeriği : Maksimleri Yeniden Düşünmek*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Kastamonu Üniversitesi.
- Mcintyre, L. (2019). *Hakikat Sonrası* (S. Tanilli (Ed.); M. F. Biçici (Çev.); 1st ed.). Tellekt.
- Medrala, K. M. (2020). *By Your Powers Combined: Heroic Solutions to Climate Catastrophes in The Fifth Season, Avengers: Infinity War, And Horizon: Zero Dawn* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) [Illinois State University]. <https://ir.library.illinoisstate.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2299&context=etd>
- Merriman, J. (2018). *Modern Avrupa Tarihi* (S. Köseoğlu (Ed.); Ş. Alpagut (Çev.); 1st ed.). Say Yayınları.
- Mill, J. S. (2017). *Faydacılık* (G. Murteza (Çev.); 1.). Pinhan Yayınları.
- Mills, W. . (2019). *Sosyolojik Tahayyül* (G. Öztürk (Ed.); Ö. Küçük (Çev.); 2nd ed.). Hil Yayınları.
- Munson, R. (2008). *Intervention and Reflection Basic Issues in Medical Ethics* (W. Hawes & P. Stockstill (Eds.); 8th ed.). Thomson Wadsworth.

- Nietzsche, F. (2018). *Böyle Buyurdu Zerdüşt* (Ö. Balpınar (Ed.); Ortaç Mehmet (Çev.); 1st ed.). Ren Yayınları.
- Nietzsche, F. (2021). *İyinin ve Kötünün Ötesinde* (A. A. İnal (Ed.); M. Tüzel (Çev.); 2nd ed.). Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Nolan, C. (2008). *Batman: Kara Şövalye*.
- Oğuz, G. Y. (2013). Aksiyon Filmlerinde İyi ve Kötünün Temsili: Die Hard Üzerine Bir İnceleme. *Selçuk İletişim Dergisi*, 1(7), 148–160. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/josc/issue/19023/200593>
- Özkan, F. (2013). Sokrates'in Entelektüalist Ahlâkı. *Journal of Social Sciences*, 4(4), 35–53. [http://sosbilder.igdir.edu.tr/Makaleler/1292039673_03_Ozkan_\(35-53\).pdf](http://sosbilder.igdir.edu.tr/Makaleler/1292039673_03_Ozkan_(35-53).pdf)
- Özlem, D. (2012). *Metinlerle Hermeneutik Dersleri I* (K. Özkan (Ed.); 1.). Notos Kitap.
- Özlem, D. (2013). *Etik - Ahlak Felsefesi* (K. Özkan (Ed.); 5.). Notos Kitap.
- Özlem, D. (2014). Ahlâkta, Hukukta Ve Siyasette Özgürlük Kavramı Üstüne. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 72(1), 87–94. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/97865>
- Öztürk, F., Çalışkan, S., & Özdemir, M. (2017). Geç dönem stoa felsefesinde yaşam sanatı olarak etik anlayışı. *İnönü Üniversitesi Kültür ve Sanat Dergisi*, 3(2), 31–39. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/391139>
- Pavlik, Z., & Hofsten, E. (1980). International Conference of Historical Demography: Malthus, Yesterday and Today: Two Views. *European Demographic Information Bulletin*, 11(2/3), 86–88. <http://www.jstor.org/stable/29734832>
- Phillips, T. (2019). *Joker*. Warner Media.
- Pieper, A. (2012). *Etiğe Giriş* (C. Kurultay (Ed.); 2.). Ayrıntı Yayınları.
- Pinkard, T. (2017). *Hegel* (L. Cinemre (Ed.); M. B. Albayrak (Çev.); 2nd ed.). Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Plantinga, A. (1975). *God, Freedom and Evil* (1st ed.). William B. Erdmans Publishing Company.
- Pluhar, E. (2012). Animal Rights. In R. Chadwick, D. Callahan, & P. Singer (Eds.), *Encyclopedia of Applied Ethics* (11th ed., pp. 136–144). Academic Press.
- Rachmawati, D. L., Dharmawanti Kurnia, F., & Mustofa, A. (2020). The Moral Philosophical Analysis As Reflected on Dan Brown's *Inferno*. *Jurnal Pendidikan Bahasa Inggris*, 26(1), 26–39. <https://doi.org/10.26618/exposure.v9i1.2892>
- Reza, M. (2014). *The Life And Suicide Of Bertrand Zobrist In Dan Brown' Inferno: An Existentialist Perspective* (Yayınlanmamış Lisans Tezi) [Sanata University].

https://repository.usd.ac.id/7100/2/136332026_full.pdf

- Rifat, M. (2018). *Homo Semioticus ve Genel Göstergebilim Sorunları* (K. Erdur (Ed.); 3rd ed.). Yapı Kredi Yayınları.
- Rifat, M. (2019). *XX. Yüzyılda Dil Bilime ve Göstergebilim Kuramları* (K. Erdur (Ed.); 6th ed.). Yapı Kredi Yayınları.
- Ritchie Guy. (2009). *Sherlock Holmes*. Warner Media.
- Rosenstand, N. (2013). *The moral of the story: An introduction to ethics* (7th ed.). McGraw-Hill Companies.
- Rousseau, J.-J. (2018). *Toplum Sözleşmesi* (A. A. İnal (Ed.); V. Günyol (Çev.); 10th ed.). Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Russel, B. (2017). *Batı Felsefesi Tarihi* (G. Ateşoğlu & K. Gülenç (Eds.); A. Fethi (Çev.); 3rd ed.). Alfa Yayınları.
- Russo, A., & Russo, J. (2018). *Avengers: Infinity War*. Marvel.
- Russo, A., & Russo, J. (2019). *Avengers: Endgame*. Disney.
- Russo, J., & Russo, A. (2016). *Captain America: Civil War*.
- Sabbağ, J. (2020). Thomas R. Malthus'un ve Karl Marx'ın Yoksulluk Ve Nüfus Kavramlaştırması. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 12(1), 37–51. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/hiad/issue/52792/692576>
- Şanlı, B., & Özekicioğlu, H. (2007). Küresel Isınmayı Önlemeye Yönelik Çabalar ve Türkiye. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2, 456–482. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kmusekad/issue/10223/125697>
- Schelling, F. W. J. (2017). *İnsan Özgürlüğünün Özü Üzerine* (G. Ateşoğlu (Ed.); M. B. Albayrak (Çev.); 1st ed.). Ayrıntı Yayınları.
- Scorsese, M. (1976). *Taxie Driver*.
- Şekerci, A. E. (2015). Gazâlî ' de Nedensellik. *Journal of Islamic Research*, 26(2), 53–67. <https://www.islamiarastirmalar.com/upload/pdf/53e659210583af9.pdf>
- Sever, R. (2019). Küresel Isınma ve İklim Değişiklikleri. *E.U. Journal of Fisheries & Aquatic Sciences*, 25(1), 46–74. <https://doi.org/10.14527/9786050370300.03>
- Shortland, C. (2021). *Black Widow*. Disney.
- Singer, B. (2016). *X-Men: Apocalypse*. <https://www.imdb.com/title/tt3385516/>
- Spinoza, B. de. (2014). *Ethica* (E. Çoraklı (Ed.); Ç. Dürüşken (Çev.); 7th ed.). Alfa Yayınları.

- Spinoza, B. de. (2018). *Tractatus De Intellectus Emendatione - Aklın Islahı Üzerine Bir İnceleme* (E. Çoraklı (Ed.); Ç. Dürüşken (Çev.) 1st ed.). Alfa Yayınları.
- Spinoza, B. de. (2020). *A Theologico-Political Treaties* (R. H. M. Elwes (Çev.); 1st ed.). Karbon Kitaplar.
- Tevrat. (2021). *Tevrat*. <https://www.kutsalkitap.org/online-tevrat-oku/> (Erişim Tarihi: 15.11.2021)
- The meaning of name. (2021). *Valentine*. Thenameofname.Com. <https://thenamesdictionary.com/name-meanings/33878/name-meaning-of-richmond> (Erişim Tarihi: 15.11.2021)
- The names dictionary. (2022). *Meaning of Richmond*. The Names Dictionary. <https://thenamesdictionary.com/name-meanings/33878/name-meaning-of-richmond> (Erişim Tarihi: 15.11.2021)
- Tilbe, B. T. (2019). Antik Kahramandan Anti Kahramana: Kahraman Kavramının Kökeni ve Gelişimi. *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 1(6), 142–158. <https://doi.org/10.30804>
- Toprakkaya, A. (2004). Heidegger`de Ölüm Kavramının Analizi. *E-Akademi*, 29. <http://e-akademi.org/makaleler/atopakkaya-1.htm>
- Topuz, M. (2016). Kötülüğü Kavranabilir Kılmak: Kant`ın Teodise Üzerine Düşünceleri. *Beytülhikme An International Journal of Philosophy*, 6(2), 245–271.
- Topuz, M. (2017). Kant`ın Radikal Kötülük Tezi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 52, 503–515. <https://atif.sobiad.com/index.jsp?modul=makale-goruntule&id=AXCvuzb4yZgeuuwfWBn8>
- Toy, T. (2020). *Kierkegaard`ın Ahlak Anlayışı Üzerine* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tez) [Sivas Cumhuriyet Üniversitesi]. https://acikbilim.yok.gov.tr/bitstream/handle/20.500.12812/231007/yokAcikBilim_10323058.pdf?sequence=-1&isAllowed=y
- Turan, R. (2018). *Soren Kierkegaard`ın Ahlak Anlayışı* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) [Fırat Üniversitesi]. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=nr1awWPEP_0Ij7_ryNNYhg&no=ImsZ09zw39rekoyP8Ogbuw
- Türer, C., & Aydın, M. (2019). “Utilitarianism” ve “Pragmatism”: Farklar, Ortak Noktalar. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 28, 121–149. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/906517>
- Türkeş, M. (2008). Küresel iklim değişikliği nedir? Temel kavramlar, nedenleri, gözlenen ve öngörülen değişiklikler. *Küresel İklim Değişikliği ve Çevre*, 26–37. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/idec/issue/36965/450247>
- Uluç, G., & Küngerü, A. (2018). Sinemada Arapların temsiline bir örnek: “Keskin

- Nişancı” filmi. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, 68, 1–13.
- Uras, D. (2021). *Aile İçi İletişim Sorunsalı Bağlamında Masumlar Apartmanı Dizisinin Göstergebilimsel Çözümlemesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) [Fırat Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Vang, J. (2019). *Avenging the Anthropocene* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) [Linneuniversitetet]. <https://www.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A1332916&dswid=-9353>
- Vaughn, M. (2014). *Kingsman: The Secret Service*.
- Whedon, J. (2015). *Avengers: Age of Ultron*.
- Willimon, B. (2013). *House of Cards*. Netflix.
- WWF. (2021). *2021 Limit Aşım Günü*. <https://www.wwf.org.tr/?11020/2021limitasimgunu>, (Erişim Tarihi: 15.11.2021)
- Yaran, C. S. (2016). *Kötülük ve Teodise* (B. Cantemir (Ed.); 1st ed.). Vadi Yayınları.
- Yaylagül, L. (2006). *Kitle İletişim Kuramları - Egemen ve Eleştirel Yaklaşımlar* (1. Baskı). Dipnot Yayınları.
- Yaylı, H. (2006). Mekanik Düşünceden Ekolojik Düşünceye: Yeni Bir İnsan-Doğa İlişkisi Tasarımının Doğuşu. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyoloji Konferansları*, 34. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusoskon/issue/9518/118917>
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2018). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (11th ed.). Seçkin Yayınevi.
- Yürür, F. (2020). *Kötü Karakterlerin Yükselişi* (T. Çelik (Ed.); 1.). Efil Yatınevi.
- Zencirkıran, M. (2015). *Sosyoloji* (2.Ed). Dora Basım.
- Zwitser, R. (2018). *The American Villain - The Portrayal of Richmond Valentine in Kingsman: The Secret Service*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) [RadBound University Nijmegen.]

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad: Muhammed Oğuzhan ŞAHİN	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Kocaeli Üniversitesi
Fakülte	İletişim Fakültesi
Bölümü	Reklamcılık
Makale ve Bildiriler	
1. Elon Musk'ın Tweetlerinin Kripto Varlıklara Olan İlginin Artmasına Etkisi. (Türkiye Medya Akademisi Dergisi, 2(3), 158–186. 2022) 2. Sosyal Medyanın Bireylerin Kişisel Gelişimine Etkileri: Youtube Kanalı Barış Özcan İncelemesi. (2.Uluslararası Siirt Bilimsel Araştırmalar Kongresi, 80-81. 2022)	